

*Benito Pérez
Galdós*

Girona

Episodi Nacional i drama en quatre actes

Traducció de Pau Miret

ISIDORA
Ediciones

Letras Universales
Dirección: Rosa Amor del Olmo

GIRONA

EPISODI I DRAMA EN QUATRE ACTES

BENITO PÉREZ GALDÓS

GIRONA

EPISODI I DRAMA EN QUATRE ACTES

Traducció de Pau Miret

ISIDORA
Edicions

© Rosa Amor del Olmo
Isidora Ediciones

Fotografía: Ophelie Bousseau

Diseño portada: Juan Carlos Carrazón

ISBN: 978-84-613-7792-3
Depósito legal: M. 3.257-2010

Preimpresión e Impresión:
SAFEKAT, S. L.
Belmonte de Tajo, 55 - 3º A - 28019 Madrid
safekat@safekat.com

A la Lídia, en Miquel
i la M^aÀngeles,
els veritables herois
de la batalla.

Índex

INTRODUCCIÓ	11
GIRONA	17
RELACIÓ DE L'ANDREUET MARIJUÁN	29
GIRONA: DRAMA EN QUATRE ACTES, EN PROSA	189
Primer acte	191
Segon acte	219
Tercer acte	255
Quart acte	277
Quadre final	297

Introducció

Girona, dues versions d'una mateixa història

El mes de juny de 1874 Galdós va acabar la redacció del setè volum dels seus *Episodis nacionals*. El setge de Girona, concretament el tercer del setges que aquesta ciutat patí entre 1809 i 1810, és el motiu històric escollit per Galdós per tal de crear una obra artística. *Girona*, cal deixar-ho ben clar, és una novel·la i, a partir d'aquesta, una peça teatral que es va estrenar a Madrid el 3 de febrer de 1893.

Hom podrà estar d'acord, o no, amb el punt de vista que dels fets històrics adopten aquestes obres, però el que no es pot discutir és el seu valor literari. Per aquest motiu, i també perquè enguany farà dos-cents anys d'aquell esdeveniment, hem cregut convenient presentar al públic la seva traducció catalana.

Ambdues obres reflecteixen la resistència heroica d'una ciutat enfront un enemic extern, però ho fan de manera considerablement diferent. Si la novel·la té els gironins com a protagonista col·lectiu, el drama se centra més en el conflicte interior dels seus personatges principals. Malgrat les diferències evidents, per damunt de tot, les dues obres de Galdós són un cant a l'heroisme. Ara bé, més que l'heroisme militar el que s'hi exalta és la gesta humil dels ciutadans de Girona en la seva lluita contra la fam i la misèria, en la seva lluita per sobreviure amb dignitat.

Girona, el setè dels *Episodis nacionals* que escrigué Galdós, presenta, tal com ho va fer en cadascun dels 46 títols que formen aquesta obra magna, una equilibrada combinació d'història i acció novel·lesca.

El nucli històric de *Girona* té com a protagonista el general Mariano Álvarez de Castro i el seu objectiu (obsessió malaltissa o heroïcitat) de resistir fins al final i no lliurar la ciutat a mans franceses. Per tal de donar credibilitat a les seves paraules, Galdós es va documentar amb diferents fonts històriques. En primer lloc, se sap que Galdós va emprar la versió d'un soldat italià que va participar en el setge sota les ordres del general Duhesme (Vacani, *Storia delle campagne e degli assedi degl'i italiani in Ispagna dal 1808 al 1813*, editada a Milà el 1823 i 1843). També va cercar informació a les obres de dos dels militars espanyols citats a *Girona*. En concret, el *Diario del Sitio de Gerona del año 1809*, de Blas de Fournas i el *Manifiesto de cuanto sucedió a D. Mariano Álvarez de Castro desde que quedó prisionero hasta su fallecimiento con un compendio de su vida* (Barcelona, 1816) de F. Satué. Així mateix, li fou útil la *Historia militar de Gerona que comprende particularmente los dos sitios de 1808 y de 1809* (Girona, 1848), de Guillelmo Minali.

D'altra banda, el nucli novel·lesc de *Girona* té com a veritable protagonista la ciutat de Girona com a col·lectivitat. En ella hi destaquen la figura del narrador, Andreuet Marijuán, de l'Almunia de Doña Godina i el seu afany per protegir els quatre orfes del senyor Mongat: la seva enamorada Ciseta i els tres germans Vadoret, Manelet i Gasparó. De forma paral·lela, el senyor Pau Nomdedéu (alhora coadjutor i antagonista de l'esmentat Marijuán) lluitarà per protegir la seva filla Josefina. Tret del narrador, la major part dels personatges novel·lescs són tots fills de Girona.

A la versió teatral, en canvi, els fets històrics perden significació. El general Álvarez de Castro apareix en una única ocasió com a comparsa, sense paraula, i la informació sobre l'evolució del setge que rep l'espectador es redueix a allò estrictament necessari per a la comprensió dels fets. D'altra banda, l'acció dramàtica presenta més diferències que coincidències respecte a l'episodi nacional. Un Nomdedéu més reflexiu i humà tractarà novament de protegir la seva trastornada filla Josefina, però Marijuán, Ciseta i els seus germans perden protagonisme en favor de personatges nous com el capità Joan Montagut. Cal dir, però, que el drama tingué poc èxit en la seva estrena i que la crítica fou dura amb aquesta peça teatral que, tot i tenir moments força encertats, és clarament inferior a la versió novel·lada de la que prové.

Galdós coneixia la ciutat catalana. L'any 1868, tornant d'un viatge a París amb motiu de l'Exposició Universal, hi féu breu estada. Aques-

ta mínima coneixença de la seva geografia urbana li facilità evidentment la redacció de *Girona*. No obstant això, Galdós necessitava completar la seva informació amb dades que difícilment podia conservar de la seva visita. En aquest aspecte, la seva principal font d'informació fou la proporcionada per un estudiant gironí que va conèixer a l'Ateneu vell de Madrid. Aquest jove, Manuel Almeda, li va anar dibuixant amb un llapis el planell dels carrers i li comentaria algunes particularitats gironines.

Cal reconèixer, però, que poc hi ha de genuïnament català a les pàgines de *Girona*. Tret dels topònims i antropònims, només alguna petita al·lusió a la sardana, a alguns dels seus instruments musicals, i les referències a la llegenda de sant Narcís formarien la bastida cultural sobre la qual edifica Galdós la novel·la i el drama. Això pot semblar, sens dubte, insuficient, però creiem que queda justificat per la intenció generalitzadora de l'autor. S'ha dit que *Girona* és una epopeia de la fam. La fam i les seves repercussions en la conducta humana és el gran tema de la novel·la. El que realment interessa a Galdós és mostrar als seus lectors com la gana converteix l'home—independentment del seu lloc d'origen, la seva educació o el seu nivell social— en un ésser animal. Per aquest motiu, no se'ns narren a *Girona* batalles èpiques entre generals valerosos. L'única batalla que apareix a la novel·la enfronta dos exèrcits de rates. Els papers queden trastocats. Els humans es comporten com animals i els animals com humans. El senyor Pau Nomdedéu i Andreuet Marijuán, caracteritzats com a felins, cacen un ratolí, que en realitat és un gat, i després lluiten per la seva possessió. Als francesos se'ls anomena *porcs*, els rucs tenen noms de savis, i l'únic Napoleó del que tenim notícies a la novel·la és una rata que té qualitats d'arquitecte, geòleg, mecànic, geògraf, miner o guerrer.

Els fets que ocorregueren a Girona entre 1809 i 1810 poden ser explicats des de punts de vista molt variats, tots ells enriquidors. Aquest volum pretén difondre dues versions d'aquella història, les dues versions que deixà escrites una de les figures cabdals de la Literatura del segle XIX, Benito Pérez Galdós.

Sobre la traducció

Des del primer moment, vam ser conscients que la idea de traduir *Girona* al català no acontentaria tothom. Hi ha qui deu considerar

que tot aquell que vulgui llegir les obres de Galdós ho pot fer en la seva llengua original. D'altres, tal vegada, pensaran que la visió que dels fets històrics ocorreguts ara fa dos-cents anys ens dóna Galdós és inconciliable amb una versió catalana. De fet, el mateix Benito Pérez Galdós, de ben segur, hauria desaprovat el projecte. És coneguda la poca sensibilitat de l'autor canari envers la llengua catalana, tal com es pot veure en algunes cartes dirigides al seu amic Narcís Oller on confessa no entendre per què l'autor de *La papallona* escriu en català. «És una bestiesa molt gran —escriu Galdós a Oller en una carta de 8 de desembre de 1894— que vostè escrigui en català. Ja se'ls hi anirà passant a vostès la mania del catalanisme i de la Renaixença [...] La novel·la ha de ser escrita en una llengua que arribi al major nombre de persones».

Ben al contrari, nosaltres pensem que en una societat cada cop més oberta i globalitzada, cal fomentar l'ús de totes les llengües i, en aquest sentit, la traducció de peces literàries és un instrument fonamental per mantenir-les vives. I encara més, quan l'obra que hem decidit oferir en versió catalana està situada a Catalunya i protagonitzada, en bona part, per personatges catalans i que, per tant, haurien d'haver parlat en català. El mateix Narcís Oller, en resposta a la carta anterior, argumenta de manera contundent aquesta afirmació. Així, explica Oller a Galdós que escriu en català «perquè visc a Catalunya, copio costums i paisatges catalans i catalans són els personatges que retrato; en català els sento produir-se cada dia, a totes hores, com vostè sap que parlem aquí. No pot vostè imaginar-se una impressió més falsa i ridícula que la que em provocaria a mi fer-los parlar en una altra llengua».

Cal dir que la nostra traducció, a diferència de la de Josep Burgas de 1930, és una traducció completa ja que aquesta omet el darrer capítol que serveix d'enllaç amb *Cadis* el següent *Episodi nacional*. S'ha seguit la segona edició, de 1878, de La Guinalda. El nostre propòsit ha estat apropar el text a un lector actual sense trair l'esperit de l'obra original i mantenint el seu estil. El mateix podem dir de la versió teatral, mai abans traduïda al català i per a la qual s'ha seguit l'edició de les *Obras completas*, de l'editorial Aguilar, de l'any 1961.

Ser fidel a l'estil galdosià ha comportat, però, un bon nombre de dificultats. Així, per exemple, una de les característiques formals del text original és l'abundància de gerundis. Galdós arriba, fins i tot, a emprar el gerundi de posterioritat que no es considera correcte ni en català ni en castellà («He clavado todas las ventanas para que no se

asome, y dejando cerrada a la luz solar la habitación...». Capítol VIII). S'ha procurat mantenir el gerundi sempre que ha estat possible però s'ha optat per modificar-lo quan el resultat hagués estat una frase impròpia de la llengua catalana. Tanmateix, s'han alterat alguns temps verbals. En concret, Galdós fa un ús molt abundant del pretèrit perfet simple quan es refereix a accions passades que ocorren en un temps present («las seis patatas que compré hoy». Capítol VII). En la major part d'aquests casos, s'ha optat per emprar el pretèrit perfet compost. Un altre aspecte rellevant de l'estil de Galdós en aquests textos és l'abundància de diminutius i d'altres derivats que hem procurat de mantenir sempre que ha estat possible.

Quant a la traducció o no de noms propis, el criteri ha estat traduir els noms d'aquells personatges creats per la imaginació galdosiana, fos quin fos el seu origen, sempre que estiguessin arrelats a Girona. Així, el protagonista Andresillo Marijuán, personatge perfectament integrat en la vida gironina, es converteix en Andreuet Marijuán tot i ser de l'Almunia de Doña Godina. En canvi, don Mariano Álvarez de Castro conserva el seu nom original perquè és així com el coneix la història i com es recull a l'*Enciclopèdia Catalana*. Aquesta obra ha estat també el punt de referència en el cas dels topònims.

Trobar l'expressió més propera a les moltes frases fetes que apareixen en els textos originals o captar els diferents matisos de les parles de cada personatge (per exemple, la parla infantil de Gasparó) han estat alguns dels reptes que ens hem proposat superar. No vull oblidar, però, que si aquest volum ha arribat finalment a bon port ha estat gràcies als savis consells de les meves bones amigues Pilar Olivella, Martina Sanz i Gemma Fontova a qui agraeixo de tot cor les seves recomanacions. Tanmateix, vull agrair el constant suport i la paciència de Rosa Amor així com la comprensió i la presència de M.ª Ángeles Jurado.

Girona

Al'hivern de mil vuit-cents nou a mil vuit-cents deu les coses d'Espanya no podien anar pitjor. Poca cosa era que ens derrotessin a Ocaña¹, quatre mesos després de la quasi indecisa victòria de Talavera²; encara hi havia quelcom de més desastrós i lamentable, i era la tempesta de males passions que bramava entorn de la Junta Central³. Succeïa a Sevilla una cosa que no sorprendrà els meus lectors si, com em penso, són espanyols, ço és, que allí tots volien manar. Això és xacra antiga, i no sé pas què té per a la gent d'aquest segle la fam de poder, que trastorna els caps més sòlids, dóna prestigi als ximpls, arrogància als febles, al modest audàcia i a l'honrat insolència. Però sigui el que sigui, el cas és que llavors anaven a estiracabells, sense atendre el formidable enemic que per tot arreu ens assetjava.

I aquell sí que ho era, d'enemic; la resta són violes. Me'n ric jo d'insurreccions absolutistes i republicanes en temps en què el poder central compta amb grans elements per sufocar-les. Allò no se semblava a cap d'aquestes criaturades d'ara, perquè amb les tropes que Napoleó envià a Espanya a finals de l'any nou, l'exèrcit invasor constava de tres-cents mil homes. Els nostres, dispersos i desanimats, no

¹ La batalla d'Ocaña tingué lloc el 19 de novembre de 1809 als voltants d'aquest poble de la província de Toledo. Els francesos, sota les ordres del mariscal Soult, derrotaren les tropes del general Aréizaga.

² El 28 de juliol de 1809 a Talavera (Toledo), les forces anglo-espanyoles s'enfrontaren a les franceses. La batalla acabà amb la retirada francesa.

³ La Junta Central fou un òrgan de govern que es constituí després de la batalla de Bailèn, el 25 de setembre de 1808.

tenien un general experimentat que els manés; mancaven recursos de tota mena, especialment de diners; i en aquesta situació el poder central era un formiguer d'intriguetes. Les ambicions injustificades, les misèries, la vanitat ridícula, la petitesa estarrufant-se per semblar gran, com la granota que volgué imitar el bou⁴, la intolerància, el fanatisme, la duplicitat, l'orgull, envoltaven aquella pobra Junta, que ja en les seves acaballes no sabia pas a quin sant encomanar-se. Bullien al seu voltant alguns polítics de pacotilla de la primera fornada que tinguérem a Espanya, generals pigmeus que no saberen guanyar cap batalla; i malgrat que hi havia també barons de mèrit, tant en la milícia com en el món civil, aquests no tenien audàcia per sobreposar-se als ximplers o mancaven d'aquelles qualitats de caràcter, sense les quals, en allò de governar, de ben poc serveixen la virtut i el talent.

Prengué la Junta, pels voltants del mes de març, el pèssim acord de restablir el Consell de Castella⁵, fonent en ell tota la resta de Consells suprimits, i quan aquesta antigalla es veié de nou amb vida, quan aquesta màquina ronyosa, inútil i gastada es va trobar altre cop posada en moviment, hom hauria d'haver vist com pretenia governar el món! La fatuïtat d'aquells consellers que tant adularen en Josep [Bonaparte] no era comparable a res. D'ençà que se'ls posà en joc, començaren a intrigar contra qui els havia rescatat de l'oblit, i deien que la Junta era il·legítima. Valent-se de don Francisco Palafox, germà del defensor de Saragossa; de Montijo⁶, a qui hem vist en algun lloc; del marquès de la Romana⁷ i d'altres pintes, ompliren de maquinacions la Junta i la Comissió Executiva. Finalment, a la Regència —darrera metamorfosi d'aquell poder tan nacional com infortunat— també hi varen semblar la zitzània, els del Consell. Aquesta trepa no era altra cosa que el partit absolutista, que ja començava a treure el nas; i perquè des de bon començament es tingués completa notícia

⁴ Coneguda faula clàssica atribuïda a Isop que té versions d'autors com La Fontaine o Samaniego.

⁵ El Consell de Castella fou creat a finals del segle XIV pel rei Joan I de Castella.

⁶ El text fa referència al comte de Montijo el qual fou un dels instigadors del Motí d'Aranjuez que aconseguí apartar Godoy del poder.

⁷ Pedro Caro i Surera, tercer marquès de la Romana fou Capità General de Catalunya. El 1808 es trobava a Dinamarca sota les ordres del mariscal Bernadotte al front de la Divisió del Nord que donava suport a les tropes de Napoleó. No obstant això, decidí tornar a Espanya amb els seus homes. Desembarcà a Santander i lluità contra els francesos al nord de la península.

de la seva existència, també repartí diners entre la tropa fiant les seves esperances en una sedició militar, que en aquelles circumstàncies quedà frustrada. Res d'això era ja nou a Espanya, perquè el motí del dinou de març a Aranjuez, del qual, si mal no recordo, ja vaig fer-ne menció fou obra de la mateixa gent; mes no se serviren només de la tropa, sinó també de diversos cossos facultatius i distingits, com els lacais, marmitons i mossos de quadres de la règia casa. A Sevilla, atiaren allò que un gran historiador anomena amb enèrgic estil 'l'obtusa multitud', i hi hagué freqüents serenates de bramuls i puntades pels carrers; mes no passà d'aquí.

Una arma moral esgrimien llavors, uns contra els altres, els polítics de curta talla, i era la d'acusar-se mútuament de malversadors dels cabals públics, recurs groller que feia un efecte immillorable en el poble. Un cop dissolta la Junta de Cadis, hi hagué un registre d'equipatges, que és de les coses més vils i vergonyants que conté la nostra moderna història; però no s'hi trobà res en les maletes dels patriotes, perquè aquests, bons o dolents, ximpls o discrets, no tenien l'ànima a les butxaques, ni la hi tingueren tampoc els seus immediats successors anys després.

Disculpin vostès si m'ocupo d'aquests sainets de l'epopeia. El que resulta estrany és que les misèries dels partits (ja que també llavors hi havia partits, tot i que algú en dubti) no impedièn la continuació de la guerra, ni debilitaven la formidable embranzida de la nació, independentment de les victòries o derrotes de l'exèrcit. És ben cert que les discòrdies de més amunt no s'havien estès a la massa comuna del país, que conservava certa innocència salvatge amb grans vicis i no poques qualitats eminents, raó per la qual l'homogeneïtat de sentiments sobre els quals es fonamentava la nacionalitat era encara poderosa, i Espanya, famolenca, nua i menjada de puces, podia continuar la lluita.

Cansaria els meus estimats lectors si referís detalladament ma vida durant aquell funest any nou que, havent començat amb les proeses de Saragossa, finalitzà amb el desastre d'Ocaña i la dispersió de l'exèrcit espanyol. Per sort, no hi vaig ser present en aquella jornada ja que, incorporat a començaments de l'any a l'exèrcit del Centre, em destinaren a l'agost a la divisió del duc del Parque, i vaig assistir a l'acció de Tamames⁸. Poc puc dir de la de Talavera, que no

⁸ El 18 d'octubre de 1809, el general Diego de Cañas i Portocarrero, duc del Parque, aconseguí derrotar les tropes del general Le Marchand a les immediacions de Tamames (Salamanca).

sigui per referència, perquè el vint-i-set i vint-i-vuit de juliol em trobava a Puente del Arzobispo⁹, i encara que alguna cosa podria explicar de la campanya del duc del Parque, hi renuncio per no cansar els meus amics. A fi d'any prestava servei a la divisió de don Francisco Copons¹⁰, que juntament amb la de don Tomás Zerain, de Lacy i Zayas guardava el pas de Sierra Morena; perquè convé saber que els francesos, envalentits fins a l'extrem i reforçats amb nova tropa es disposaven a envair Andalusia, divuit mesos després de la batalla de Bailèn, divuit mesos! Les forces de què disposàvem amb prou feines mereixien el nom d'exèrcit, i el del duc d'Alburquerque¹¹, l'únic que encara es mantenia en bon estat, no podia tampoc resistir l'empenta dels francesos victoriosos, i es retirava cap al migdia per tal de protegir la residència del poder central.

Quina situació, amics meus! Això passava, com he dit, poc després d'aquella brillant i ràpida campanya de juny i juliol de mil vuitcents vuit; i els mateixos llocs que abans ens veieren victoriosos i plens d'orgull, presenciaven ara la trista desfilada dels dispersos d'Ocaña, que a cada instant giraven el rostre, creient sentir les petjades dels cavalls de Victor, Sebastiani i Mortier.

—Qui hagués cregut —li vaig dir a l'Andreuet Marijuán mentre dinàvem en un hostel de Collado de los Jardines¹²—, que hauríem de girar cua tan aviat per aquest camí! Ara em fa l'efecte que no pararem fins a Cadis.

—Amb paciència es guanya el cel —em contestà—. Jo en tinc tota la que poden donar set mesos de bloqueig com el de Girona. Encara me'n faig creus de ser viu, Gabriel. Però digues-me, on has guanyat aquesta xarretera? Segur que et penses que jo no sóc res? Doncs no és cert, perquè dins la plaça em van fer una mena de sergent, però encara és hora que algú em reconegui el meu grau. Faré una reclamació a la Junta.

—Jo vaig guanyar els meus graus a Saragossa —vaig respondre amb orgull—, i també t'asseguro que al cap d'un any encara tinc certs

⁹ Puente del Arzobispo és una localitat de la província de Toledo.

¹⁰ El general Francisco Copons i Navia, nascut a Màlaga, participà entre d'altres fets en la defensa de Tarifa o a la batalla d'Uclés.

¹¹ Després de les batalles de Talavera i Ocaña, el duc d'Alburquerque es dirigí a defensar Trujillo però poc després es replegà a Cadis perseguit per les tropes del mariscal Victor.

¹² El Collado de los Jardines es troba a la localitat de Santa Elena (Jaén).

dubtes de si sóc jo mateix qui es trobà en aquells sanguinaris combats, o si després de mort m'hauré convertit en un altre ésser.

—Amb raó diuen que a Saragossa i en l'exèrcit del Centre es donaren els graus com qui llença almostes de blat a les gallines. Amic Gabriel, a Espanya no es premia més que als ximpls i a aquells que mouen gatzara sense fer res. Digues-me, tinent almivarat: a Saragossa vares menjar ratolins escanyolits i trossos d'estora fregits amb greix d'ase vell?

Vaig riure de la pregunta, i els qui m'envoltaven es prengueren a broma en Marijuán, perquè aquest, d'ençà que se'ns uní prop d'Almadén del Azogue, en els darrers dies de l'any, ens havia estat ator dint amb el perenne contar de les seves privacions i fams a Girona.

—A la meva motxilla —continuà l'aragonès— hi tinc un diari del setge que escrigué a la plaça el senyor Pau Nomdedéu, i us el deixaré llegir per fer-vos venir la gana quan estigueu desganats. De moment, en marxa, que em sembla que ja donen l'ordre de seguir fugint, comes ajudeu-me, cap avall.

Efectivament, després d'una hora de repòs, emprenguérem el camí cap al migdia, i Marijuán repetia la cançó amb què ens maltractava les oïdes des que el vàrem trobar:

Digues-me tu, Girona,
Si te n'arrendiràs...
Lirom lireta.
Com vols que me'n rendesca
Si Espanya no'n vol pas.
Lirom fa la garideta.
Lirom fa lireta la.¹³

Férem nit a Bailèn. Quina trista impressió produí en mi la vista d'aquells camps, si considerem que els travessàvem després de deixar gairebé tota Castella en poder dels francesos a qui poc abans havíem subjugat amb tanta fortuna en el mateix lloc! De quina manera aparegué a la meva imaginació el que allí havia vist i escoltat, la perspectiva i el rebombori gloriós de l'acció il·luminada per l'ardent sol de juliol. Tot era fred, gelat, quiet, trist, silenciós, obscur, i semblava que sobre les planes i els mansos turons de Bailèn una pesada i informe ombra passejava a flor de terra. Visitàrem després, en Marijuán i jo, el palau de Rumblar, pensant trobar-hi allí encara la com-

¹³ En català a l'original.

tessa i sa família¹⁴ i, encara que era ja de nit, ens proposàrem penetrar-hi, segurs de ser ben rebuts. Donàrem les primeres baldades a la porta i ens respongué el llunyà lladruc d'un gos, sense que cap altra remor indiqués la presència de criatura humana al palau, la qual cosa ens féu comprendre que havia estat abandonat. Insistírem, no obstant, a donar cops i a la fi vàrem sentir una veu que des del pati amb to enutjat ens responia, millor dit, ens increpava, exclamant:

—Ja va. Maleïts nois, què volen a aquestes hores?

Ens obrí, mentre deixava anar renecs i tota mena de barbaritats per la seva desagradable boca, l'oncle Tinaja, antic servent de la casa (puix que no era sinó ell qui la guardava en aquell temps) i, un cop ens hagué reconegut, desarrufà el front, ens féu entrar, ens oferí un seient a la vora del foc i allí ens contà com tota la família, i bona part del servei, havia partit a Cadis tot fugint de la invasió francesa.

—Ma senyora la comtessa María estava decidida a quedar-s'hi —ens digué—; però les seves cosines de Madrid, que arribaren per Tots Sants, li feren canviar de parer. El senyor Paco¹⁵ també tenia molta por, i entre ell, les cosines i les tres senyoretetes, tots plorant amb el mocador a la mà, entendriren l'ànima de bronze de la comtessa i la obligaren a marxar.

—No ha vingut també el senyor Felip? —vaig preguntar havent comprès a quines persones es referia l'oncle Tinaja.

—El senyor Felip no ha vingut perquè, segons diuen, està amb el francès. Sa germana, la senyora marquesa, és molt espanyola i l'haurien de veure vostès com discuteix amb sa neboda, que se'n riu del Lord i diu que cap general espanyol val dos xavos.

—Ha vingut també el senyor Diego?

—No senyor. Apa que poques llàgrimes han deixat anar les nenes, i pocs mars han vessat dels ulls de la senyora per les calaverades del senyor Diego. No hi ha qui el tregui de Madrid, on s'ajunta amb *flamaçons*, *anteus*¹⁶, perdularis, gavatxos i mala gent, que el fan

¹⁴ Aquest capítol enllaça amb fets i personatges que apareixen en alguns dels *Episodis nacionals* anteriors. En concret, a *Bailèn* s'explica que en el palau de Rumblar s'hi allotjaven, a més de María Castro de Oro, comtessa de Rumblar, les seves dues filles petites, el seu fill Diego —calavera de pèssima educació—, la comtessa Amaranta —de qui Gabriel de Aracelli, el narrador, en fou el patge a *La corte de Carlos IV*—, i la seva filla secreta, Agnès, de qui Gabriel n'està enamorat.

¹⁵ El senyor Paco és l'institutor de don Diego. A *Bailèn* se'ns descriu com «un home de gran senzillesa i moderats costums, però una mica pedant».

¹⁶ Deformació popular dels mots francmaçons i ateus.

anar de corcoll. Ara sembla que ja no es casa amb la senyoreta Inés, raó per la qual la meva ama treu foc pels queixals i l'altre dia ella i les seves cosines parlaren més del que és habitual. El senyor Paco s'hi va posar al mig i va deixar anar una arenga en llatí. Les senyorettes començaren a plorar i aquell dia, a taula, ningú va badar boca. No se sentia altra cosa que el so de les dents mastegant, el de les forquilles picant en els plats i el de les mosques que anaven a llaminear.

—I quan eixiren cap a Cadis?

—Fa quatre dies. Les tres senyorettes anaven molt contentes i la senyora Maria, molt trista i abstreta. La mala conducta del senyor Diego la porta per mal camí i la bona dona es va consumint.

Res més em va dir aquell home que mereixi atenció i, a algunes preguntes meves, sobradament llargues i impertinents, no hi contestà cap cosa de profit. Un cop ens hagué ofert part del seu sopar, ens digué que podíem passar la nit a la casa, i com la tropa s'allotjava al poble, ens quedàrem allí. A soles, mentre Marijuán dormia, vaig recórrer diferents habitacions altes de la casa, il·luminades tan sols per la lluna; i una dolça i inexplicable claredat omplia la meva ànima durant aquella expedició muda i solitària. No hi hagué moble que no em digués alguna cosa, i la meva imaginació anava poblant d'éssers coneguts les sales desertes. La catifa conservava en els meus ulls una petjada indefinible més aviat pensada que vista; vaig veure un coixí que encara no havia perdut la nova forma provocada pel braç que acabava d'estrènyer-lo; i en els miralls em va semblar veure no ja la empremta ni l'ombra, perquè aquests no són els mots propis, sinó el no res o, millor dit, un buit deixat allí per la imatge que havia desaparegut.

En una habitació que donava a l'hort vaig veure tres llits petits. Dos d'ells semblava com si tinguessin un lloc determinat en les dues capçaleres de dreta i esquerra. El tercer, que destorbava el pas, manifestava haver estat preparat per a un hoste de pocs dies. Tots tres estaven guarnits amb blanquíssims cobrellits, sota dels quals els freds matalassos s'inflaven sense cap pes. La pila d'aigua beneïda era plena encara i em vaig mullar les puntes dels dits tot fent el senyal de la creu. Una forta esgarrifança va recórrer el meu cos en sentir el gèlid contacte, com si els dits que havien pres les últimes gotes es freguessin amb els meus en la superfície de l'aigua. Vaig recollir del terra una petita cinta i uns bocinets de paper cargolats, greixats i perfumats, que indicaven haver servit per modelar els rínxols d'una cabellera. El silenci d'aquell lloc no em semblava el silenci propi dels indrets on no hi ha ningú, sinó el que es produeix en els intervals

eloqüents d'una conversa quan, feta la pregunta, l'interlocutor medita abans de respondre.

Vaig sortir d'aquella estança i, després de recórrer-ne d'altres amb idèntic interès i trobant-me a la fi cansat, vaig ajeure'm en un sofà on, prop ja de l'alba, em vaig adormir profundament. La llum del dia entrava com un torrent per finestres i balcons quan em despertà l'Andreu, cantant sa tornada.

Digues-me tu, Girona,
Si te n'arrendiràs...

En aquells dies, els darrers del mes de gener de mil vuit-cents deu, ocorregueren les desgràcies més lamentables de l'exèrcit espanyol. Hom creuria que el geni de la guerra, fonamental en nosaltres com l'eix de l'ànima, ens havia mancat i la lluita fou desordenada i a l'aventura. El general Desolles atacà a Puerto del Rey la divisió de Girón, que es desbandà a la vora de les Navas de Tolosa, i al mateix temps Gazán escometia el pas de Nuradal, mentre Mortier forçava el de Despeñaperros. El mariscal Victor penetrà per Torre del Campo per caure sobre Montoro, i Sebastiani per Montizón, de manera que la invasió d'Andalusia es verificà per quatre punts diferents, amb una estratègia admirable que a la fi ens desconcertà. Ben cert és, i que això ens serveixi de disculpa, que teníem com a general en cap al senyor Juan Carlos de Areizaga, home nul en l'art de la guerra i en el cap del qual no s'hi encabien dues dotzenes d'homes. La perícia d'alguns caps subalterns de ben poca cosa servia i, desmoralitzada la tropa, convençuda de la seva incapacitat per a la resistència, no veia al seu davant ni glòria ni honor, sinó el còmode refugi de Còrdova, Sevilla o l'illa gaditana. Una resistència formal, només la trobaren els francesos pels voltants de Montizón, entre Venta Nueva i Venta Quemada, on manava el senyor Gaspar Vigodet qui, després de batre's amb molta bravesa, ordenà la retirada en regla. En resum, senyors meus, dolorós és dir-ho i dolorós és recordar-ho, però el cert és que els francesos avançaren cap a Còrdova quan nosaltres ploràvem la nostra impotència camí de Sevilla.

I què podria dir-vos del espectacle que ens oferí aquesta ciutat amotinada, sotmesa a les intrigues d'una facció tan petita com audaç? De bon grat no en diria res, empassant-me tot el que sé i amagant tot el que hi vaig veure perquè tan grans indignitats no entristissin aquests quadres; però ja la fama ha dit tot allò que havia de dir, i

encara que jo m'ho calli no es deixarà de saber, malgrat que si per mi fos, en aquesta i en d'altres foses de la nostra història, hi llançaria jo terra, molta terra.

El cas és que, fugitiva la Central, els conspiradors erigiren allí una petita junta suprema, i atiat el populatxo, no se sentien més que visques i morin, oblidant el francès que tocava a les portes i com si a la terra pàtria no hi hagués més enemics que aquells desgraciats centrals. El que és la passió política, senyors! No conec pitjor ni més vil sentiment que aquest, que impulsa a odiar el compatrici amb més vehemència que l'invasor estranger. Jo m'espantava contemplant els abusos verificats contra uns quants i la salvatge invasió de les cases d'uns altres. I encara sort que s'escapoliren amb vida de les mans d'aquella pleballe vagarosa i cridanera! En un mot, allò era una de les coses més denigrants que he vist en ma vida, i si la Junta Central valia ben poc, els individus que a Sevilla i després a Cadis foradaren, com inquietos i vils rèptils, els seus fonaments no ocupen, malgrat son gran bulliment i les diferents postures que prengueren, un lloc visible a la història. La seva menudesa els fa desaparèixer en les perspectives del passat i els seus noms sense ressò no produeixen admiració ni rancúnia. Pertanyen a aqueixa massa vulgar de la gent que, per ser tan vulgar, ha influït en el destí del país des de la primera revolució ençà; gentussa sense ideal, que es confondria entre les multituds com les gotes de pluja a l'oceà, si la blasmable neutralitat política de la majoria de la gent honrada, decent, entesa i patriota no els permetés actuar en la vida pública, tractant el país com un objecte de la seva exclusiva pertinença que se'ls ha donat per divertir-se.

Però vull posar punt final en aquesta matèria que tan poc sedueix el meu enteniment. Continuant la nostra retirada, arribarem al Puerto de Santa María, on hi restarem dos dies amb ses nits, i allà fou on vaig adquirir sobre l'extraordinari setge de Girona notícies estu-pendes. Dec una explicació als meus lectors i la donaré.

El meu objecte en començar aquesta darrera sessió en què plàcidament ens trobem, estimats senyors meus, fou referir les moltes coses i bones que vaig veure a Cadis quan ens refugiarem allí, després que els francesos penetraren a Andalusia; però un deure patriòtic m'obliga a ajornar per poc temps aquest mon natural desig per fer lloc a alguns dels fets de l'assetjament de Girona que també explicaré, si bé ho faré d'oïdes. Un amic d'aquells temps, i que després també ho fou en èpoques més bonancenques, m'entretingué durant dues llargues nits amb la descripció d'unes meravelloses gestes que

ni puc ni he de passar en silenci. Aquí les poso, doncs, interrompent el curs de ma història, que reprendré aviat, si Déu em dóna vida a mi i, a vostès, paciència. Tan sols em permeto advertir que he modificat un xic la relació de l'Andreuet Marijuán, respectant per descomptat tot el que és essencial, ja que el seu llenguatge rude em causava una certa nosa en tractar d'associar sa història i les meves. Faig aquesta advertència perquè ningú no s'estranyi de trobar en les pàgines següents observacions, frases i paraules impròpies d'un noi senzill i rústic. Tampoc jo m'hauria expressat així en aquells temps, però cal tenir present que, en l'època en què parlo, tinc uns poc més de vuitanta anys, suficient vida, penso jo, per aprendre alguna cosa i adquirir així mateix un xic de llustre en la manera de expressar-me.

Relació de l'Andreu et Marijuán

I

Vaig entrar a Girona a començaments de febrer i em vaig allotjar a casa d'un serraller del carrer de Cort-Reial. A finals d'abril, vaig sortir amb l'expedició que anà a buscar queviures a Santa Coloma de Farners i, pocs dies després de ma tornada, morí, com a resultat de les ferides rebudes en el segon setge, aquell bon home que m'havia donat asil. Crec que fou el 6 de maig, és a dir, el mateix dia en què aparegueren els francesos, quan tornant de fer guàrdia en el fort de la Reina Anna¹⁷, vaig trobar mort el senyor Mongat, envoltat de sos quatre fills que ploraven amargament.

Parlaré dels quatre orfes, car ja ho eren completament per haver perdut sa mare alguns mesos abans. La Ciseta, o el que és el mateix, la Narciseta, la de més edat, en tenia poc més de vint, i els tres noiets no sumaven entre tots el mateix nombre d'anys, puix que en Vadorret¹⁸ tot just arribava als deu, en Manelet¹⁹ no en tenia més de sis, i en Gasparó començava a viure i es trobava encara en el crepuscle del discerniment i la paraula.

Quan vaig entrar a la casa i vaig veure un quadre tan llastimós no vaig poder contenir les llàgrimes i em vaig posar a plorar amb ells. El senyor Cristòfol Mongat era una excel·lent persona, bon pare i ardent patriota; però encara més que el record de les bones qualitats del

¹⁷ Actualment es coneix com la torre d'Alfons XII.

¹⁸ Diminutiu de Salvador (nota de l'autor).

¹⁹ Diminutiu de Manel (nota de l'autor).

difunt, em contristava la soledat de les quatre criatures. Jo les estimava molt i com que el meu bon humor i franca condició propendien a unir l'ànima d'aquells innocents amb la meva, en els pocs mesos de tracte, en Vadoret, en Manelet i en Gasparó es desfeien per mi. No parlo aquí de la Ciseta perquè, envers ella, jo tenia un sentiment estrany, compost de pietat i admiració, com veureu més endavant. La meva ocupació a la casa, mentre el senyor Mongat era viu, fou, en primer lloc, parlar amb aquest de les coses de la guerra i, en segon lloc, entretenir els nois amb tota mena de jocs, ensenyant-los l'exercici i representant amb ells, darrere un cofre, les escenes de l'atac, defensa i conquesta d'una trinxera. Quan jo anava de guàrdia, ja sia a Montjuïc²⁰, ja sia als fortins del Conestable o del Capítol²¹, tots tres, fins i tot en Gasparó, em seguien amb sengles canyes a l'espatlla imitant amb la boca el so de tabals i trompetes o renillant com els cavalls.

Cordialment associat a sa desgràcia, els vaig consolar com vaig poder i, l'endemà, després de donar sepultura al bon serraller i un cop es retiraren els veïns enutjosos que havien anat a fer el ploricó, condolent-se sorollosament dels orfes sense donar-los, però, cap auxili, vaig prendre la mà de la Ciseta i, portant-la a la cuina, li vaig dir:

—Ciseta, tu ja saps...

Però abans voldria dir que la Ciseta era una noia grassoneta i fresca que, sense tenir una bellesa enlluernadora, captivava mon ànima d'una estranya manera i em feia oblidar tota la resta de dones i principalment la que havia estat ma enamorada a l'Almunia de Doña Godina. Rosada i rodoneta, la Ciseta semblava una poma. No era esvelta, però tampoc rabassuda. Caminava amb molta gràcia i, tot i gaudir de força soltesa i enginy en la conversa, sabia, no obstant això, acomodar-se a les situacions i es distingia per posseir la gran habilitat de no estar mai fora de lloc, qualitats de les quals hom pot deduir que la Ciseta tenia talent.

Doncs bé, com he indicat abans, li vaig agafar una mà i li vaig dir:

—Ciseta...

²⁰ Castell construït sobre un mont del mateix nom en el segle XVII per ordre de Felip IV.

²¹ Fortins construïts a les Pedreres. El del Conestable, del segle XVII es construï en honor del Conestable de Castella, Íñigo Melchor Fernández de Velasco, un dels militars defensors de Girona el 1653. El del Capítol, o dels Quatre Màrtirs, datava del segle XVI.

No sé què em passà a la llengua, atès que vaig callar una bona estona fins que, a la fi, vaig poder continuar així:

—Ciseta, tu ja saps que aviat farà quatre mesos que estic allotjat a casa teva...

La noia féu un gest d'afirmació, demostrant estar convençuda de la meva permanència a la casa durant quatre mesos.

—Vull dir —vaig prosseguir— que durant tant de temps he estat menjant del teu pa, tot i que també us n'he donat del meu. Ara, amb la mort del senyor Cristòfol, us heu quedat orfes. Teniu terres, alguna casa, alguna renda...?

—No tenim res —em contestà la Ciseta, dirigint tristes mirades als atuells de la cuina—. No tenim res més que el que hi ha a casa.

—Les eines valen alguna cosa —vaig dir—; però bé, no cal amoïnar-se, que Déu tanca una porta, i n'obre una altra. Aquí tens el braç de l'Andreu Marijuán. Deixà ton pare algun diner?

—Res —respongué—, no ha deixat res. Mentre estava malalt treballava ben poc.

—Bé, molt bé —vaig dir jo—. De moment, podeu rebre el plus que ens donen ara i la ració que em toca cada dia. No cal amoïnar-se. Tu seràs la mare dels teus germans i jo en seré son pare, perquè estic decidit a fer-me penjar amb tu. Au, vinga, prou de ploralleta. Ciseta, jo t'estimo. Que potser creus que jo no tinc terres? Que ximpleta! Si veiessis quines dues dotzenes de ceps tinc a l'Almunia; si veiessis quina casa... només li manquen els sostres, però serà senzill arranjar-la sense fer-la tota de nou. Així que ja està tot dit. Tan bon punt acabi aquest setge, que segons penso serà cosa de dies, vendràs els trastos de la ferreria, em donaran la llicència, puix també acabarà la guerra, posarem sobre un ase la senyora Ciseta junt amb en Gasparó i en Manelet, i prenent jo de la mà en Vadoret, camina que caminaràs, ens n'anirem al Baix Aragó, que és la millor terra del món, on ens establirem.

Un cop vaig haver desbotat aquest discurs, vaig tornar al taller amb la intenció d'examinar les eines, i tot aquell mobiliari em semblà de ben poc valor. L'òrfena, després d'haver-me sentit, sense dir un sol mot, començà a endreçar els trastos i a ordenar-ho tot amb molta traça, mentre anava traient la pols. Els nois m'envoltaren tot seguit i precipitadament s'afanyaren a portar canyes, vergues i altres estris de guerra; jo em vaig veure en l'obligació, en raó d'aquesta diligència, de recomanar-los gran zel en el servei de la pàtria i del rei, car ben aviat, si els francesos estrenyien el setge, Girona hauria de menester tots els seus

fills, fins i tot els més menuts. A la fi, després que durant mitja hora posaren armes a l'espatlla i alimentaren, carregaren, atacaren i feren diferents descàrregues imaginàries però que retronnyien en l'angost taller, els vaig veure deixar anar les armes, decaigut el marcial entusiasme, i apropar-se a sa germana amb una eloqüent expressió als ulls.

—Què? —vaig preguntar jo quan vaig comprendre el que significava aquell silent interrogatori—. Ciseta, no hi ha res per menjar?

La Ciseta, dissimulant ses llàgrimes, escorcollava els negres presatges d'un armari de paret, en les cavernoses profunditats dels quals, l'infeliç s'entestava a veure-hi alguna cosa.

—Com és això? —vaig dir—. Ciseta, no me n'havies dit res. Què em costaria anar al quarter i demanar que m'avancesin la ració de demà?... I per a què vull jo els set quartos que he estalviat? Res, filla; no cal tan sols portar el que és necessari per avui, sinó també provisions abundants per si escassegen els queviures dins la plaça. Diuen que ara ens donaran dos rals per dia. Ja em figuro jo el que faràs amb aquesta riquesa. Però ara no és hora de deturar-me en xerrameques, que aquests valents soldats es moren de fam. Té els set quartos; ara mateix vaig a buscar la llibreta.

Poc després tornava amb el pa, i vaig tenir el gust de veure menjar els meus fills (des de llavors vaig començar a donar-los aquest nom). La Ciseta es mantingué en els límits d'una sobrietat excessiva i, mentre el tiberi durà, els vaig parlar dels grans amuntegaments de queviures que s'estaven fent a Girona, conversa que semblava molt del gust dels petitons. Així estant, el senyor Nomdedéu, habitant del pis superior de la casa, passà per davant de la botiga en direcció al portal contigu. Ens saludà afablement a tots i, després de dir algunes paraules de consol amb motiu de la pèrdua de l'excel·lent senyor Mongat, pujà a casa seva i em pregà que l'acompanyés. Jo tenia el costum d'anar cada matí a explicar-li el que es deia en els cossos de guàrdia, i aquestes visites tenien per a mi la doble atracció de contar el que sabia i de sentir l'agradable conversa del senyor Nomdedéu, home amb qui no es parlava ni una sola vegada sense treure'n algun ensenyament profitós.

II

El senyor Pau Nomdedéu era metge. No passava dels quaranta-cinc anys però o els estudis o les penes domèstiques, desconegudes per a mi, havien modelat de tal manera sa naturalesa que aparentava molt més del mig segle. Era un home encartonat, sec, groc, amb una gran corba a l'espina dorsal, i el cap clapejat d'espessos cabells rossos i blancs, com l'herba que neix a l'atzar en terra ingrata. Tot enunciava en ell debilitat i prematura vellesa, excepte la seva mirada penetrant, imatge de l'ànima enèrgica i de l'actiu enteniment. Vivia en una plàcida moderació, sense luxe però també sense pobresa, molt estimat pels seus conciutadans; consagrat fora de casa als malalts de l'hospital i, dins d'ella, a la cura de sa única filla, malalta també de dolorosa i incurable malaltia. Per tal que vostès acabin de conèixer aquell apreciable individu, em falta dir-los que Nomdedéu era un home de gran saber i de molta amenitat en sa saviesa. Tot ho observava, i no es permetia d'ignorar res, de manera que no ha existit mai un home que preguntés més. Jo no hauria cregut que els savis preguntessin bestieses d'aquelles que no desconeix un pagès: però ell va dir-me més d'un cop que la ciència dels llibres res no valdria si no es cursés el doctorat de la conversa amb tota mena de persones.

De casa seva poca cosa en diré. Era tan humil com decent. Molts llibres, algunes estampes franceses d'anatomia aparellades amb d'altres de sants, i força quadres que ostentaven rere el vidre incomptables herbes seques amb llurs rètols manuscrits al peu. Però el que

bàsicament impressionava mon cor quan pujava a casa del senyor Nomdedéu era una criatura tendra i sensible, una bellesa consumida i marcida, una trista vida que, a la vora de la petita finestra oberta a migdia, volia perllongar-se absorbint els raigs de sol. Em refereixo a la pobra Josefina, filla de l'home insigne que he mencionat, la qual, malalta i prostrada, era vista per mi com les flors seques que conservava el doctor darrere el vidre. La Josefina havia estat bella, però perduts alguns dels seus encants, d'altres s'havien sublimat en aquell crepuscle minvant que anava difonent sobre ella l'ombra de la mort. Immòbil en sa butaca, son aspecte era normalment el d'una absoluta indiferència. Quan son pare entrà amb mi el dia al qual em refereixo, la Josefina no respongué a ses carícies ni amb un sol mot. Nomdedéu em digué:

—Sa existència de plom està penjant d'un fil de seda.

Pronuncià aquestes paraules en veu alta i davant d'ella, perquè la Josefina estava completament sorda.

—El profund silenci que l'envolta —continuà el pare— és favorable a la seva salut perquè essent son mal un excessiu desenvolupament de la sensibilitat, tot allò que disminueixi les impressions externes augmentarà el repòs, al qual deu aquesta lànguida i decadent vida. No espero salvar-la, i tot mon afany consisteix avui a embellir els seus dies, fingint que ens trobem envoltats de felicitats i no pas de perills. Desitjaria dur-la al camp, però el deure i el patriotisme m'obliguen a no abandonar la cura de l'hospital ara que ens amenaça un tercer setge, que sembla que serà més rigorós que els dos primers. Que Déu ens ajudi. Així que el pobre senyor Mongat morí?

—Sí, senyor —vaig respondre—, i heus aquí quatre orfes desvalguts que pidolarien almoina pels carrers de Girona, si jo no estigués decidit a treure'm el pa de la boca per donar-los-el.

—Déu premiarà la teva generositat. Jo també faré el que pugui per aquests infeliços. La Ciseta sembla una bona noia i puja algunes vegades a fer companyia a ma filla. Dignes-li que vingui més sovint i avui mateix li encarregaré a la senyora Sumpta que els doni, als fills de Cristòfol Mongat, tot el que sobri a casa. Però conta'm, què has sentit en el cos de guàrdia? Abans, però, digues-me el que ocorregué en l'expedició a Santa Coloma de Farners. Hi vas anar?

—Sí senyor, mes no ens ocorregué res de particular. Els francesos se'ns presentaren a la tarda del 24 d'abril, però com que érem pocs i el nostre objectiu no era batre'ns amb ells, sinó dur provisions a Girona, després de carregar els carros i les mules, tornàrem cap ací

amb el senyor Enrique O'Donnell²². Els *porcs*²³ dominen tota la Sagarra però els sometents els fan perdre molta gent i, per abastir-se passen penes i treballs. El general francès Pino envià fa poc un batalló a Sant Martí²⁴ a buscar queviures. En arribar, el coronel demanà a l'alcalde cert nombre de racions de cansalada (perquè en aquell poble n'hi ha molts d'aquests animalons de la vista baixa) i, com el batalló estava cansat, els donà butlletes d'allotjament i distribuí els soldats a les cases dels veïns. L'alcalde féu veure que desitjava servir el senyor coronel, i al vespre el pregoner eixí als carrers cridant: «Eixa nit a les dotze, cada veí matarà son porc»²⁵.

—I cada veí matà el seu francès.

—Així sembla, senyor, i així m'ho explicaren al camí, però no em faig responsable que això sigui veritat, malgrat que la gent de Sant Martí és ben capaç d'això. Un cop feta sa matança, amagaren armes, morrions i tot allò que pogués descobrir-los i quan es presentà el general Pino miraren de fer-li entendre que «allí no hi havia hagut ningú».

—Saps, Andreu —em digué Nomdedéu— que això sembla cosa de conte?

—Ho sigui o no —vaig respondre— amb aquests i altres contes s'anima la gent. Els *porcs* estan ja sobre Girona i aquest matí els hem vist a la part alta del congost de Costa Roja. Aquí dins tan sols som cinc mil sis-cents homes, que no en són prou per defensar la meitat de les fortaleses. D'aquests, el que no ha marxat ja és perquè no se li ha donat llicència. Si Saragossa, que tenia dins les muralles cinquanta mil homes, ha caigut a la fi en mans del francès, què hi pot fer Girona amb cinc mil sis-cents?

—Vols dir que no en seran més? —digué Nomdedéu, passejant-se per l'habitació amb la inquietud nerviosa i entremaliada que s'apoderava d'ell quan parlava de les coses de la guerra—. Tots els veïns de Girona prenen les armes i avui mateix s'estan formant en el claustre de Sant Feliu les llistes de les vuit companyies que componen la *Cro-*

²² L'any 1810, O'Donnell fou destinat a Catalunya com a Capità General de la Regió Militar. Obtingué el títol de comte de la Bisbal per haver capturat el general francès Schwartz en la batalla que tingué lloc en aquella població.

²³ A Catalunya durant la invasió es referien als francesos com a *porcs* (nota de l'autor).

²⁴ Sant Martí Sapresa. Localitat propera a Girona.

²⁵ En català a l'original.

*ada gironina*²⁶. Jo he volgut afiliar-m'hi però, com a metge, els serveis que puc prestar no poden ésser reemplaçats i me n'han deixat fora amb tot el dolor del meu cor. També s'està formant un batalló de senyores del qual n'és coronel·la la senyora Llúcia Fitz-Gerard²⁷. La coneixes? En veritat et dic, amic Andreu, que enmig de la pena que causa la consideració dels desastres que ens amenacen, hom s'alegra de veure els bel·licosos preparatius que tant enalteixen el veïnat d'aquesta ciutat.

Mentre dèiem això, expressant-nos, l'un i l'altre, amb força exaltació, la Josefina fixava els seus ulls en nosaltres, sorpresa i atemorida, i parava atenció als nostres gestos i feia saber que els comprenia tan bé com a la mateixa paraula. Ho advertí son pare, anà cap a ella i la tranquil·litzà amb posats i somriures, tot dient-li:

—La pobrissona ha entès a l'instant que estem parlant de la guerra. Això li causa un terror extraordinari.

La malalta tenia al seu davant, en una tauleta de pi, un gran plec de paper amb ploma i tinter com a mitjà de comunicació.

Nomdedéu, prengué la ploma i escrigué:

—Filla meva, no tinguis por. Parlàvem de les bandades de coloms que veié ahir l'Andreuet a Pedret²⁸. Diu que en matà tantes com volgué i que te'n portarà un parell aquesta tarda. No, no tinguis por, filla meva; no tornarà a haver-hi més setges a Girona. Si la guerra ja ha acabat. I doncs? que no ho sabies? Aquestes notícies són les que ha portat el senyor Andreuet. És veritat que se m'havia oblidat de dir-t'ho. Hi ha pau. Veurem si demà pots eixir a fer un passeig pel Mercadal²⁹. La setmana entrant anirem a Castellar³⁰. Diu el masover Mansió que els rosers estan carregats de roses... doncs, i els cirerers? Aquest any hi haurà tanta cirera que no sabrem què fer-ne. He ordenat que posin dos ruscs més i sembla que d'aquí a un mes la vaca

²⁶ La Croada gironina fou un batalló creat durant el setge que estava format per voluntaris. El terme *croada* pretenia contraposar el catolicisme enfront del laïcisme revolucionari francès.

²⁷ Llúcia Jonama de Fitz-Gerald era natural de La Bisbal i s'oferí al general Álvarez per defensar el castell de Montjuïc.

²⁸ Barri del nord de la ciutat.

²⁹ Barri situat a l'esquerra del riu Onyar i protegit per una muralla del segle XVI, a la qual s'hi havien afegit sis baluards.

³⁰ Castellar de la Selva, localitat molt propera a Girona. En el text original apareix com Castellà. Alguns investigadors, però, opinen que podria tractar-se de Cartellà, petita població situada a uns 10 quilòmetres a l'oest de Girona.

tindrà sa cria. A la gallina pintada se li ha posat un bon covament amb sis o set ous d'ànega. D'avui en deu els traurà tots i serà un gust veure aquesta família.

Després d'escriure això, el senyor Pau tornà cap a mi i, procurant dissimular sa aflicció, em digué:

—D'aquesta manera la vaig enganyant, per tal d'arrencar son esperit de la tristesa. Si ella sabés que ma masia amb totes les plantes i animalons que hi tenia ja no existeix... Els francesos no hi han deixat pedra sobre pedra. Pobre de mi! Envoltat de desastres, amenaçat com tots els gironins pels horrors de la guerra, de la fam i de la misèria, he de fingir a la vora d'aquesta noia infeliç un benestar i una pau que és ben lluny de nosaltres, i he d'amagar l'amargor de mon cor destrossat, mentint com un histrió. Però així ha de ser. Tinc la convicció que si ma filla arribés a conèixer la situació en què ens trobem i tingués coneixement del bombardeig i de l'escassetat que ens amaguen, la seva mort seria immediata; i vull perllongar-li la vida tant de temps com sigui possible perquè confio que si algun dia Déu i sant Narcís³¹ decideixen de posar fi a les desgràcies d'aquesta ciutat, podré eixir de Girona i portar-la a gaudir de la vida del camp, única medicina que la alleugerirà.

Josefina, en cloure la lectura del paper, mogué tristament el cap en senyal d'incredulitat, i digué:

—Doncs, anem-nos-en demà a Castellar.

—Això sí que és un destret —em digué Nomdedéu, prenent la ploma per contestar a sa filla—. Què li he de dir ara?

Però, sense aturar-se escrigué:

—Filla meva, tingues un xic de paciència. El temps, que sembla bo, no ho és tant i demà plourà. Ho sé pel que diuen els meus llibres. A més, tindrè feina a l'hospital uns quants dies.

Llavors la malalta, que sens dubte es cansava parlant o no li venia de gust pronunciar paraules que no sentia, agafà també la ploma i, amb ànsia nerviosa, traçà el següent:

—Andreu està parlant de batalles.

—No, no, cor meu —respongué el pare, accentuant sa negativa amb rialles i gestos festius.

—No, no senyoreta Josefina! —vaig exclamar jo tot cridant, puix es costum instintiu alçar la veu davant els sords tot i saber que no ens poden sentir.

³¹ Patró de Girona.

—Precisament —escrigué el senyor Pau— ara m'estava dient que li donaran la llicència perquè ja no es necessiten més soldats. Gràcies a Déu que han acabat aquestes maleïdes guerres!... Filla meva, aquesta tarda vindran aquí alguns amics per ballar sardanes³² i distreure't una mica. Per què no llegeixes una mica més?

I a continuació, posà en mans de sa filla un volum, la primera part del *Quixot*, que ella va obrir per on l'havia marcat i començà a llegir tranquil·lament.

³² És evident que la intenció de l'autor és introduir algun costum local ja que no sol ser molt corrent ballar sardanes en l'àmbit domèstic.

III

Nomdedéu, portant-me al costat de la finestra, em digué:
—La idea de la guerra i del bombardeig li causa un gran horror. És natural que així sigui, car d'una forta i dolorosa impressió de por prové el seu desordre nerviós i la passió d'ànim que la té en tan llastimós estat. En el segon setge, amic Andreu, puc dir que vaig perdre ma filla estimada, únic consol meu a la terra. Ja saps que el bàrbar Duhesme³³ arribà aquí a mitjans de juliol de l'any passat, quan digué aquelles arrogants paraules: «*El vint-i-quatre arribo, el vint-i-cinc ataco, el vint-i-sis la prenc i el vint-i-set l'arraso*». Un home que digui una fanfarronada tan gran, igualant-se a Cèsar, havia de ser necessàriament un neci. Arribà, en efecte, i atacà, però no pogué prendre ni arrasar altra cosa que no fos sa pròpia supèrbia que quedà per terra davant d'aquests murs. Tenia nou mil homes i aquí dins tot just passaven de dos mil, amb els paisans que s'havien armat de pressa i corrents. Duhesme posà setge a la plaça i, obertes trinxeres contra les fortificacions de l'Est i Mercadal, el tretze començà a bombardejar-nos sense pietat. El setze provaren d'assaltar Montjuïc, però ca... què es pensava? que el guardàvem per a ells? El regiment d'Ultònia el defensava... Però torno a mon objecte. Com t'anava dient, ma pobra nena perdé la calma i el seu espant la tenia desperta nit i dia, de manera que aquest estat d'excitació, juntament amb sa resistència a

³³ Philippe Guillaume Duhesme. General francès que fou governador de Barcelona.

prendre aliment, la posà prop de la mort. Imagina't ma pena i la de mon nebot. Perquè he d'advertir-te que jo tenia un nebot, anomenat Anselm Quíxols, fill de ma germana la senyora Mercè, que viu a la Bisbal.

No sé si sabràs que ma germana i jo teníem concertat de casar l'Anselm amb la Josefina, enllaç que era molt del gust d'ambdós nois perquè des d'alguns mesos abans havien fet servir moltes mans de paper escrivint-se cartes i dient-se mil amoroses paraules amb honest llenguatge. Llavors vivíem al carrer de la Neu, molt a prop de la plaça³⁴. El dia quinze havíem baixat al portal, on ens crèiem més segurs del bombardeig, i estàvem dinant acompanyats de l'Anselm, qui durant una breu estona deixà el servei per venir a informar-se de la nostra situació. Ai, amic Andreu! Quin dia, quin moment! Una bomba penetrà pel sostre, travessà el pis de dalt, i perforant els taulons caigué en el baix, on esclatà amb un terrible terrabastall i causà espantosos estralls. L'Anselm resultà mort a l'acte, amb el pit travessat per un tros de metralla, mon fàmul fou ferit de mort i la senyora Sumpta també però sense gravetat. Jo vaig rebre un cop i només ma filla quedà aparentment il·lesa, però quin trastorn en el seu organisme! Quin desballestament, quina horrible pertorbació a la seva pobra ànima! L'horrífica explosió, el perill sobtat, la mort de son cosí i futur espòs a qui recollírem del terra en el moment d'expirar, el risc que corríem amb l'incendi de la casa, trastornaren sa naturalesa feble i ressentida amb un cop tan rude que des de llavors ma filla, aquella noia amable, graciosa i discreta, deixà d'existir i en son lloc em deixà el cel aquesta desvalguda i llastimosa criatura, els patiments de la qual més em dolen a mi que a ella mateixa; aquesta vida que es va delint entre el dolor i la malenconia, sense que res pugui reanimar-la. En el primer moment de la catàstrofe, la Josefina quedà com si hagués perdut la raó. Malgrat els nostres esforços per subjectar-la, eixí corrents al carrer i les seves dolgudes lamentacions aturaven el vianant i contristaven l'invencible soldat. La seguírem i apel·lant-la sense parar amb els més tendres mots, intentàvem dur-la a lloc segur on pogués tranquil·litzar-se; però la Josefina no ens sentia. En son cervell, agitat per una fervent excitació, hi regnava el silenci absolut.

Jo vaig creure que no sobreviuria a aquell trastorn, però, ai Andreuet!, encara viu gràcies a les meves cures i a mon vigilant i

³⁴ Plaça de les Cols (actualment, Rambla de la Llibertat) on, des del segle XVIII, se celebrava diàriament mercat de queviures.

previsor estudi per salvar-la. Ha romàs al llit tot l'hivern. Ja saps com està. Viurà? Allargarà els seus tristos dies fins l'estiu? Podré eixir de Girona d'aquí a alguns mesos, si resistim l'assetjament i se'n van els francesos? Què ens destina Déu en els dies que vindran? Pobra neta meva! Innocent i dèbil, patirà els horrors del setge tal vegada millor que nosaltres, els forts. No sé què donaria perquè aquesta situació acabés aviat i em permetés eixir una temporada al camp amb ma pobra malalta. Però imagina't el que dirien de mi si ara fugís de Girona. No ho vull ni pensar. Em dirien covard i mal patriota. Tingues per cert, noi, que no sé quin d'aquests dos qualificatius em fa més mal. Covard o mal patriota! No... aquí, senyor de Nomdedéu, senyor metge de l'hospital, aquí. A Girona, al peu del canó, amb la bena a una mà i el bisturí a l'altra, per tallar cames, treure bales, embenar nafres i fer receptes a febreros i empestats. Vinguin grana-des i bombes... Tal vegada mori ma filla, tal vegada la dèbil llum d'aquesta petita llàntia s'apagui, no només per la manca d'oli, sinó per manca d'oxigen. Morirà de terror, de consumpció física, de fam; però, què hem de fer? Si Déu ho disposa així...

Mentre deia tot això, el senyor Pau, de cara als vidres del balcó, s'eixugava les llàgrimes amb un mocador vermell tan gran com una bandera.

IV

A la nit, després de fer la guàrdia a la torre Gironella³⁵, vaig tornar al meu allotjament i em vaig trobar una novetat. La Pitxota havia parit, sí, senyors, i la família de què orgullosament em considerava el cap havia augmentat amb tres criatures a les quals calia mantenir. No sé si els n'he parlat a vostès, de la Pitxota, una preciosa gata terrosa amb taques a qui els tres nois li professaven un amor sense límits. Perdonin-me l'oblit per no haver-la esmentat abans, i ara només he de dir que quan vaig veure aquests tres nadons que ens havia regalat, vaig dir-li a la Ciseta:

—Cal que dos d'aquests xiquets siguin llençats a l'Onyar perquè no ens podem permetre de mantenir tanta gent. Un cop acabin de mamar, serà menester una ració diària per alimentar-los i diuen que anirem escassos.

—Deixa'ls, home —em respongué—. Déu proveirà per a tots i, si no, que es busquin l'aliment ells mateixos. No hi mancarà el menjar a Girona. Els *porcs* no se les hauran amb vostès, i em sembla que no s'atreviran a ficar els nassos per aquí.

—Ca, que s'han d'atrevir! —vaig exclamar jo amb festiva ironia—. Ens tenen molta por. Puja amb mi a la torre Gironella i veuràs els mosquits que ronden allà per llevant i migdia. Francesos a Sant Medir, Montagut i Costa Roja, francesos a Sant Miquel i als Àngels i,

³⁵ La torre Gironella defensava la part més oriental de la ciutat.

per variar, francesos a Montilivi, Pau i el pla de Salt³⁶. Ja veuràs, vida meva. Aquí som sis mil cinc-cents homes que no basten per començar, i tenim unes muralletes... quines obres, valga'm Déu! Fa por de veure-les. Imagina't que quan els llangardaixos corren entre les pedres, aquestes es mouen i colpegen unes contra les altres. No s'hi pot parlar fort al seu costat perquè amb el sotrac del so cauen del seu lloc. En fi, jo no sé què passarà quan els francesos obrin bateria i comencin a bombardejar-nos.

La senyora Sumpta, majordoma del senyor Pau Nomdedéu que solia baixar a donar-nos conversa en les seves estones lliures, posà cullerada en el nostre diàleg, tot dient:

—Tens raó, Andreu. Les muralles de les fortificacions semblen una pasta d'ametlla feta amb massa sucre. Mon difunt espòs, que al cel sia i que féu la campanya del Rosselló³⁷ contra la república dels *porcs*, em deia diverses vegades: «Si no fos perquè allà hi ha Sant Ferran de Figueres³⁸ amb ses muralles de diamant i aquí els gironins amb els seus cors de ferro, totes les places de l'Empordà caurien en poder de qualsevol atrevit que creués la frontera». En fi, poca importància tindrà la pedra mentre hi hagi homes de pit i un bon espanyol que sàpiga manar-los. I què me'n diu vostè, senyor Andreuet, d'aqueix escanyolit governador que ens han posat?

—El senyor Mariano Álvarez de Castro. Aquest fou qui no volgué lliurar als francesos el Montjuïc de Barcelona. Diuen que és un home amb molt de tremp.

—Doncs no ho sembla —contestà la senyora Sumpta—. Tan bon punt ens enviaren aquest subjecte, el febrer, i el vaig veure, el vaig considerar ben poca cosa. Què se'n pot esperar de qui no s'alça un pam de terra? L'altre dia passà pel meu costat i... cregui-ho vostè, no m'arriba a l'espatlla. Aquest senyor Mariano Álvarez de Castro em faria de bastó. Li ha vist vostè la cara? És groc com un pergamí vell i sembla que no té sang a les venes. Quins homes els d'avui! Qui veié a aquell general Ricardos, que no passava per aqueixa porta, amb un pit i una esquena... feia goig de veure la seva cara rodoneta i les seves galtes com clavellines...

³⁶ Els tres primers espais es troben al nord de la ciutat, els dos següents a l'est i els tres darrers a l'oest, a la banda esquerra de l'Onyar.

³⁷ També coneguda com a Guerra Gran o Guerra dels Pirineus. El 1793 Espanya declarava la guerra a França com a resposta per l'execució del rei Lluís XVI.

³⁸ Castell de grans dimensions construït en el segle XVIII amb la intenció de frenar possibles invasions franceses.

—Senyora Sumpta —vaig dir tot rient—, quan els generals tinguin un ofici semblant al de les dides, llavors es podrà renegar d'aquells que siguin prims i escarransits.

—No, Andreuet, no dic pas això —replicà la matrona—. El que dic és que sense presència no es pot manar. Reflexiona tu: quan una veu la senyora Llúcia Fitz-Gerard, coronel·la de la companyia de Santa Bàrbara³⁹, quan una veu aquelles carns, aquell caminar imponent, venen ganes de córrer al seu darrere a matar francesos. Però digues-me, Ciseta, tu no estàs afiliada a la companyia de Santa Bàrbara?

—Jo, senyora Sumpta, no serveixo per això —contestà ma futura esposa—. Em fan por els trets.

—És que nosaltres no obrim foc, filla meva, si més no, mentre siguin vius els homes. Portar municions, socórrer els ferits, donar aigua als artillers i, si cal, anar aquí o allí amb una ordre del general: aquesta serà la nostra ocupació. Ja els he dit que comptin amb mi per a tot, per a tot, encara que sigui per portar la bandera de la companyia. De debò t'ho dic, Andreuet, que és una gran llàstima no tenir millors muralles i un general no tan groc i amb alguns dits més de talla.

Jo me'n reia de les coses de la senyora Sumpta, dona tan amable com manefla i, lluny d'enutjar-me, les seves barrabassades les rebíem amb molt de gust tant la Ciseta com jo i, sobretot, en veure que en ses visites la majordoma del senyor Pau Nomdedéu no baixava mai sense dur algun companatge per als orfes. Cap allà a les nou s'acomiadà per tornar a son allotjament i llavors ens digué:

—La senyoreta ja deu ser al llit. El senyor acaba d'entrar i ara estarà escrivint son *Diari de cada dia*, un que sembla un llibre de cors, on va apuntant el que li passa. Ai!, l'amo confia que la nena es guarirà i jo, sense ser metge, dic i asseguro que si arriba fins que caiguin les fulles, serà molt estirar... Ara estem entossudits a fer-li creure que la setmana vinent anirem a Castellar. Sí, bona temporada de camp ens espera a nosaltres! Bombes i més bombes. La nena no se n'ha d'assabentar de res i l'amo diu que malgrat que cremi la ciutat sencera i caiguin a trossos totes les cases, la Josefina no ho ha de conèixer. Doncs, què vols que et digui, si els *porcs* estrenyen el setge, com diuen, i escassegen els queviures... Però l'amo no vol tampoc

³⁹ Batalló format íntegrament per dones i encarregat de portar aliments i municions i traslladar ferits.

que la nena tingui notícia que hi ha manca de vitualles. Si tenim gana, mon senyor Pau és ben capaç de tallar-se un braç i cuinar un guisofi amb ell, fent-li creure a la malalta que aquell dia toca cuixa de moltó. Anem bé, anem bé. Adéu siau, Ciseta, adéu siau, Andreu.

Quan quedàrem sols, vaig dir a ma futura, mirant els gatets:

—Que se salvin els tres infants d'Espanya. Si hi ha gana a Girona, la carn de gat diuen que no es dolenta. Ai, Ciseta de mon cor! Quan ens veurem fora d'aquestes muralles? Quan s'acabarà aquesta maleïda guerra? Quan estarem tu i jo, amb els nois, la Pitxota i els seus fills camí de l'Almunia de Doña Godina? Creus que la voluntat de Déu és que no seiem mai a l'ombra de les meves oliveres mirant-ne les branques per veure com va quallant l'oliva?

Parlant d'aquesta manera, m'anava engolfant en tristos pensaments. La Ciseta, però, amb ses observacions impregnades de sentiment cristià, donava una serenor celestial a mon esperit.

V

El 13 de juny, si no vaig errat, els francesos entraren en foc contra la plaça després d'haver requerit la rendició per mitjà d'un parlamentari. Jo era a la torre de Sant Narcís, al costat del barranc⁴⁰ de Galligants, i vaig sentir la resposta de don Mariano, que digué que rebria a metrallades tot aquell francès que en endavant tornés a venir amb ambaixades.

Estigueren llençant bombes fins el dia 25, i volgueren assaltar les torres de Sant Lluís i Sant Narcís⁴¹ que varen destrossar totalment obligant-nos a abandonar-les el 19. També s'apoderaren del barri del Pedret, que és sobre la carretera de França, i llavors el governador disposà una sortida per impedir que instal·lessin allí una bateria d'artilleria. Exceptuant la sortida i defensa d'aqueixes dues torres, no hi hagué fets d'armes de gran importància fins a principis de juliol, quan els dos exèrcits començaren a disputar-se rabiosament la possessió de Montjuïc. Els francesos confiaven que amb aquest castell ho tindrien tot. Voldran creure vostès que dins el recinte només hi havia nou-cents homes a les ordres de don Guillermo Nash⁴²? Els imperials havien aixecat diverses bateries, entre elles una amb vint peces de

⁴⁰ Traducció literal de *barranco* del original tot i que, com apunta José M. Ribas «a ningún gerundense se le ocurriría llamar barranco» al riu Galligants (J.M. Ribas, «El episodio nacional, Gerona, visto por un gerundense», *Anales galdosianos*, 1974, p. 164).

⁴¹ Ambdues torres eren avançades del castell de Montjuïc.

⁴² Guillermo Nash fou governador interí i comandant del Regiment d'Ultònia.

gran calibre, i sense parar llançaven bombes als del castell, que rebutjaren els assalts amb obusos carregats amb bales de fusell. Quatre cops els *porcs* s'hi van tirar al damunt fins que, al darrer, digueren «ja n'hi ha prou» i se'n retiraren, deixant sobre aquelles roques la fotesa de dos mil homes entre morts i ferits. No puc fer meva ni una petita part de la glòria d'aquesta defensa perquè la vaig estar contemplant tranquil·lament des de la torre Gironella.

Durant tot el més de juliol els francesos continuaren fent obres per aproximar-se a la plaça i, veient que no la podien prendre violentament, s'entestaven a impedir que ens entressin queviures, motiu pel qual començaren a ressentir-se els ja inquietos estómacs.

A ca la Ciseta, malgrat que no hi regnava l'abundància, no es vivia malament i, ajuntant el que jo els portava amb els freqüents presents del senyor Pau Nomdedéu, anaven tirant tots els habitants de la serralleria. És veritat que jo em quedava la major part dels dies mirant al cel per donar-los a ells el que em tocava; però el militar amb un mos aquí i un altre allà ja es manté, sostingut també per l'esperit que pren la seva substància no sé pas d'on. Jo sentia un immens plaer, quan em retirava a descansar unes poques hores o tan sols uns quants minuts, veient com treballava la Ciseta a casa seva, arreglant per pur instint i natural geni domèstic allò que no tenia solució possible. Els plats trencats eren objecte d'una escrupulosa revisió diària, de manera que la vaixella més perfecta no hauria estat posada amb més ordre ni amb tan brillant ostentació. En els armaris de paret, on no hi havia res per menjar, mil estris de pisa i llauna que foren en els seus bons temps safates, escudelles, soperes i jerres, esperaven els banquets a què els havia destinat el seu artífex; i els mobles esgavellats, que tot just servien per cremar en una foguera d'hivern, van adquirir un llustre inusitat a causa del diari turment de rentats i fregues a què la diligent noia els sotmetia.

—Mira, vida meva —li deia jo—, em fa l'efecte que no tindrem cap visita. Per què et trenques les mans contra aqueixa caoba corcada i aqueix pi arnat que no serveix ja per a res? Tampoc fa al cas l'enlluernadora blancor d'aqueixes cortines esqueixades ni d'eixes estovalles, damunt les quals, malauradament, no regalimarà el greix de cap gall dindi rostit.

Jo reia i, fins i tot, feia veure que em burlava d'ella; però al mateix temps, una secreta satisfacció m'eixamplava el pit quan considerava les eminentes qualitats d'aquella que havia escollit com a companya de la meva existència. Un dia, després de parlar d'aques-

tes coses, vaig pujar a visitar el senyor Nomdedéu i el vaig trobar summament inquiet al costat de sa filla, que seguia llegint el *Quixot*.

—Andreu —em digué, fent més dolça sa fesomia per dissimular amb els ulls allò que expressaven les paraules—, comencen a mancar queviures d'una manera alarmant i els francesos no deixen entrar a la plaça ni una lliura de fesolets. Jo tinc decidit de comprar tot el que hi hagi, a qualsevol preu, per tal que a ma filla no li manqui de res. Però si arriben a faltar per complet els aliments, què faré? He aplegat bastants aus, però en un parell de setmanes s'hauran acabat. Les pobres estan tan escarransides que fa llàstima de veure-les. Amic, ja saps que a partir d'avui comencem a menjar carn de cavall. Bonic futur! Álvarez diu que no es rendirà i ha donat a conèixer un ban en què amenaça de mort a qui parli de capitulació. Jo tampoc vull que ens rendim... de cap de les maneres; però, i ma filla? Com és possible que sa naturalesa resisteixi els destrets d'un bloqueig rigorós? Com pot viure sense aliments sans i nutritius?

La malalta llençà el llibre sobre la taula i, en sentir el cop, son pare es tombà cap a ella i en la fesomia d'aquest vaig veure com es transformava, amb la major prestesa, l'expressió de dolor en afectada alegria.

En aquell moment, la senyora Sumpta portà el dinar de la senyoreta la qual, en veure un pa negre i consistent, el rebutjà amb posat descomplaent.

El pare féu esforços per riure i, al moment, escrigué el següent:

—Que n'ets de ximple! Aquest pa no és pitjor que el de cada dia, sinó molt millor. És negre perquè li he ordenat al forner que el pastés amb una medecina que li vaig enviar i que et farà molt de profit.

Mentre ella llegia, ell trinxava un mig pollastre, o més ben dit, un mig esquelet de pollastre sobre la descarnada ossada del qual s'estirava una pell groguenca.

—No sé com la puc convèncer que té al seu davant una bocada apetitosa —em digué amb profund dolor però tenint cura de conservar el somriure als llavis—. Que Déu ens ampari!

La senyora Sumpta, que era darrere la butaca de la malalta, digué:

—Senyor, jo no ho volia dir però cal fer-ho: de les cinc gallines que restaven, n'han mort tres i dues estan malaltes.

—És possible? Verge Santa, no ens abandonis! —exclamà el doctor tot xuclant els ossos del pollastre per tal d'animar sa filla que imités tan meritòria abnegació—. Així que han mort! Ja m'ho figurava. Diuen que totes les aus del poble estan morint. Ha anat vostè a la plaça de les Cols a veure si hi ha alguna gallina fresca i grossa?

—No hi ha res més que filferros i alguns muls esquifits que fan angúnia.

—Déu em tingui de la seva mà! Que hi farem!

I dient això, xuclava i rexuclava un os, i després l'assaboria amb gest de satisfacció per ponderar d'aquesta manera, als ulls de la malalta, l'excel·lència d'aquella vianda. Josefina, però, després de tastar l'eixarreït animal, apartà el plat amb repugnància. El senyor Pau, sense detenir-se a escriure perquè en la seva torbació i ansietat li mancava la paciència per recórrer a un mitjà tan lent, exclamà a crits:

—Què, que no ho vols? Doncs és exquisit, deliciós. Un xic magre però és que ara es prefereixen els pollastres magres. Així ho prescriu la higiene, i els bons cuiners no et posaran mai a l'olla una au amb tanta carn al damunt.

Però la Josefina no ho sentia, com es podia esperar, i tancant els ulls amb descoratjament, semblà més disposada a dormir que a menjar. Dementre el senyor Pau s'aixecava i, passejant per l'habitació, amb les mans creuades i expressió de terror als ulls, no tenia cura de dissimular sa desesperació.

—Andreu —em digué—, cal que m'ajudis a buscar alguna cosa que dar-li a ma filla. Gallines, ànecs, coloms; ja s'han acabat les aus de corral a Girona?

—Tot s'ha consumit —afirmà la senyora Sumpta amb oficiositat—. Aquest matí, quan he anat a la formació (car jo pertanyo a la segona companyia del batalló de Santa Bàrbara), tots els militars es queixaven de l'escassetat de carn i la coronel·la donya Llúcia⁴³ digué que aviat hauríem de menjar rates.

—Vagi-se'n vostè al dimoni amb els seus batallons i coronel·les! Menjar bèsties immundes! No, a la meva pobra malalta no li mancarà un aliment sa. A veure, busquin vostès per allí... pagaré una gallina a pes d'or.

Després, girant-se cap a mi, em digué:

—Diuen que s'espera un comboi de queviures a Girona, portat pel general Blake⁴⁴. N'has sentit a dir alguna cosa, tu? A mi m'ho

⁴³ En el text original hi llegim «la coronela doña Luisa», però aquest nom no coincideix amb les quatre caps d'esquadrons: la ja esmentada Llúcia Fitz-Gerard, Raimunda de Nouviles, Maria Àngela Bivern i Maria Custí.

⁴⁴ Joaquín Blake, nascut a Màlaga i d'origen irlandès, fou cap de l'exèrcit de Catalunya. Encarregà al general García Conde que, amb 4000 homes, fes arribar a Girona un comboi de 1500 muls carregats de queviures.

digué el mateix intendent, don Carlos Beramendi⁴⁵, tot i que també em manifestà els seus dubtes que pogués arribar feliçment aquí. Sembla que són a Olot amb dos mil atzembles, i tot s'ha concertat perquè eixi d'aquí don Blas de Fournas⁴⁶ amb algunes forces amb la intenció de distreure els francesos. Oh!, si això succeís aviat i ens arribés farina fresca i una mica de carn... Si no, crec que no ens escaparem d'una horrorosa epidèmia, perquè els mals aliments comporten mil malalties que s'agreugen i s'encomanen amb la insalubritat d'un recinte estret i ple d'immundícies. Déu meu! Jo no vull res per a mi; en tinc prou de prendre al carrer un os cru dels que es llencen als gossos i rosegat-lo, però que no li falti a ma innocent i desgraciada malaltona un bocí de pa de blat i una fibra de carn... Andreu, si veiessis quines males estones passo a l'hospital! El governador ha ordenat que els millors queviures que resten es destinin als soldats i oficials ferits, la qual cosa em sembla molt ben disposada perquè ells ho mereixen tot. Aquest matí estava repartint-los el menjar. Si veiessis quins pernils, quins alerons, quins pitams hi havia allí! Vaig tenir intencions de fer lliscar amb compte una mà entremig dels plats i pescar una cuixa de gallina per guardar-la amb dissimulació a la butxaca de la jupa i portar-la a ma filla. Vaig estar lluitant una bona estona entre l'afany que em dominava i ma consciència i, a la fi, elevat el pensament i dient: «Senyor, perdoneu-me el que faré», vaig decidir-me a cometre el furt. Vaig allargar els dits tremolosos, vaig tocar el plat i, en sentir el contacte de la carn, la consciència em féu un fort crit i vaig apartar la mà; però se'm presentà l'estat llastimós de la meva nena i vaig tornar-hi. Ja tenia entre les urpes la cuixa quan un oficial ferit em veié. A l'instant vaig sentir que la sang se'm pujava a la cara i vaig deixar anar la presa tot dient: «Senyor oficial, no hi ha dubte que aquesta carn és excel·lent i que vostès la poden menjar sense cap escrúpol...». Me'n vaig tornar a casa amb la consciència tranquil·la però amb les mans buides. I parlant d'una altra cosa, amic Andreu, diuen que a la fi s'haurà de rendir Montjuïc.

—Això sembla, senyor Pau. El governador ha ofert premis i graus als sis-cents homes de don Guillermo Nash; però, tot i això, sembla

⁴⁵ Carlos Beramendi, funcionari d'Hisenda que recorregué el país per fer un estudi de la situació econòmica d'Espanya. També fou intendent de l'exèrcit a la batalla de Bailèn. A la versió teatral de *Girona* adquireix un major protagonisme.

⁴⁶ Tinent coronel don Blas de Fournas, comandant de la quarta divisió dels miquelets. Ascendí a general durant el setge.

que no poden resistir gaire temps més. Els que resten dins del castell ja no són homes, car ningú ha quedat sencer, i si es mantenen una setmana més haurem de creure que sant Narcís fa avui un miracle més prodigiós que el de les mosques, ocorregut sis-cents anys enrere⁴⁷.

—Aquest matí m'han dit que els del castell no estan ja per romanços, però que el governador, senyor Álvarez, els ordena resistir i resistir, com si fossin de ferro, els pobres homes... Dinou bateries han aixecat els francesos contra aquella fortalesa... Així que ja et pots figurar la quantitat de confits que hauran caigut damunt la gent de don Guillermo Nash.

—No em cal figurar-m'ho, senyor Pau —vaig contestar—, que tot això ho tinc més que vist, perquè la torre Gironella, on jo sóc, no té cap vareta màgica per impedir que les bombes li caiguin al damunt.

La malalta, s'aixecà del seu seient, sense ser vista, i s'acostà a nosaltres.

—Filla meva —li digué en Nomdedéu amb sorpresa i afecte, malgrat la certesa de no ser escoltat—, les teves ganes de caminar són una prova que estàs molt millor. Unes quantes passejades pels afores de la ciutat et deixarien com nova. Ai, Andreu! —afegí, girant-se cap a mi—, donaria deu anys de la meva vida per poder fer deu passes amb ma filla pel camí de Salt. Durant molts mesos ha restat en una prostració llastimosa, i ara, la seva naturalesa, en sentir-se renéixer, busca el moviment i vol treure's de sobre la mortal somnolència.

La Josefina recorria l'habitació a bon pas i ses galtes quedaren tenyides d'un lleuger carmí.

—Oh, quina alegria! —exclamà el senyor Pau—. En tot un any no havies caminat tant com en aquests tres minuts. Mira, Andreu, com va agafant color el rostre. La sang circula, els membres adquireixen soltesa i vigor, l'esmoreïda pupil·la brilla amb renovat ardor i una respiració cadenciosa i enèrgica surt de l'oprimit pit.

Tot dient això, el meu amic abraçà i besà sa filla amb entusiasme.

—Aquí tens, insigne Marijuán —proseguí exultant— el resultat de mon sistema. Tots deien: «El senyor Pau Nomdedéu, que és tan

⁴⁷ Segons la tradició recollida en un text de Bernat Desclot, en el 1286, quan els francesos entraren a Girona després d'un altre setge, es comportaren de forma molt poc honorable i, entre d'altres fets, profanaren les restes de sant Narcís. Del cos del sant, a qui els francesos arrencaren un braç, en sortiren mosques gegants que martiritzaren els profanadors fent-los abandonar la ciutat ocupada.

bon metge, no guarirà sa filla». I jo dic: «Sí, beneits, el senyor Pau Nomdedéu, que és un mal metge, guarirà sa filla». Ma filla ha millorat, ma filla està bona, i amb uns pocs mesos de temporada a Castellar...

La malalta, en efecte, manifestava certa animació. En veure les demostracions de son pare, féu i repetí uns enèrgics signes que no vaig entendre. La manca d'oïda li havia llevat el costum d'expressar-se per mitjà de la paraula, i així havia adquirit insensiblement la ràpida mobilitat facial i manual dels sordmuts. Només en casos de necessitat, o quan no l'entenien, recorria per instint a posar en moviment la llengua, expressant les idees amb no poca foscor, i sempre amb rapidesa i escassa harmonia.

—Em vull vestir —digué, agitant el brial.

—Per a què, filla meva?

—No anem aquesta tarda a Castellar? Dos cavalls, al pati... els hi he vist. Nomdedéu féu amb el cap dolorosos gestos de negació.

—Aquests cavalls —em digué— són el meu i el del veí, el senyor Marc, que van a l'escorxador.

La Josefina anà corrent cap a la finestra que donava al pati i tornà després al nostre costat.

—Vull sortir... carrer —exclamà amb vehemència.

—Filla meva —digué el senyor Pau tot fent coincidir els gestos amb les paraules—, ja saps que ha plogut. Els carrers estaran plens de fang. No t'anirà bé. Pren mon braç i fem unes passejades de la sala a la cuina i de la cuina a la sala.

La Josefina es mostrà immensament enutjada i mirà el carrer amb desconsol.

—Heus aquí un gran compromís —em digué el doctor estirant-se un manyoc de cabells.

La Josefina, mirant cap a fora a través dels vidres, exclamà:

—Que preciós... el cel!

—És veritat —replicà el pare—. Però val més que seguis a la teva butaqueta. Per què no prens alguna cosa? Mira... un d'aquests pastissos...

La jove anà corrent a son seient i es deixà caure en ell, apartant amb repugnància les laminadures que li oferia son pare. Després, mogué el cap d'una banda a l'altra, tancant els ulls i pronunciant aquestes paraules, que queien damunt el cor del pare com bombes sobre plaça assetjada.

—Guerra a Girona!... Altre cop guerra a Girona!

Nomdedéu, sense gosar contradir-la, s'havia assegut al seu costat i, amb el cap entre les mans, plorava com un vailet.

VI

Montjuïc es rendí passats dos dies del que porto referit. Què podien fer aquells quatre-cents homes, que havien estat nou-cents i que anaven pel camí de no ésser-ne cap? El 12 d'agost la guarnició del castell estava composta per uns tres-cents o quatre-cents homes, sense cames els uns, sense braços els altres. Montjuïc era un munt de morts i el més estrany del cas és que Álvarez s'entestava que encara podia defensar-se. Volia que tothom fos com ell, és a dir, un home quan atacava i una estàtua quan patia, però això no podia ser perquè de la pasta de don Mariano, Déu havia creat don Mariano, i després digué: «Prou, ja no en farem més».

El castell es rendí un cop quedaren inservibles els pocs canons que restaven en servei i, a la tarda d'aquell dia, veiérem desfilant el que havia estat una guarnició, caminant, la major part d'ella, cap a l'hospital. Tots volguérem veure en Llucià Auciò, el timbaler que després d'haver perdut una cama sencera i vertadera, seguí durant força temps assenyalant amb redoblaments la sortida de les bombes; però en Llucià Auciò havia mort colpejant la pell mentre tingué els braços units al cos. Feia llàstima de veure aquella gent, i jo li vaig dir a la Ciseta, que havia anat amb els tres nois a la plaça de Sant Pere:

—Igual que aquests mitjos homes estaré jo molt aviat, Ciseta, perquè un cop han acabat amb Montjuïc, ara l'emprendran amb la torre Gironella, les muralles de la qual no han caigut... de moment.

Els francesos no esperaren a l'endemà per combatre la ciutat que, un cop conquerida la gran fortalesa, tenien a mà; i des d'aquella

mateixa nit començaren a aixecar bateries per totes bandes. Feren tanta via que, en pocs dies, arribàrem a veure moltíssimes boques de foc per dalt, per baix, per la muntanya i per la plana, contra la muralla de Sant Cristòfol i porta de França⁴⁸. El governador, que prou bé coneixia la feblesa d'aquelles muralles de massapà, disposà que s'executessin obres com les de Saragossa: bretxes per totes bandes, parapets, rases i reforçaments de sorra en els punts més febles.

Les dones i els ancians treballaren en això i jo vaig endur-me a la plaça de Sant Pere mos tres vailets que feien molt d'enrenou sense fer res. De nit tornaren a casa completament perduts de brutícia i amb la roba esquinçada.

—Aquí et porto aquests tres cavallers —vaig dir-li a la Ciseta—, perquè els facis una repassada.

Ella s'empipà, veient-los tan derrotats, i volgué pegar-los; però jo la vaig detenir tot dient:

—Si han anat a la feina, ha estat perquè així ho ordenà el governador don Mariano Álvarez de Castro. Tots tres són molt bons patriotes i, si no arriba a ser per ells, crec que no s'hagués acabat avui la barricada que tanca el pas del carrer de la Barca. Veus? Aquesta rova de fang que té en Gasparó al cap és perquè ha volgut també fer el que no li demanaven i, pujant damunt el parapet, ha rodolat després fins el fons de la rasa, des d'on l'han hagut de treure amb una aixada.

La Ciseta, en sentir això, començà a estomacar-li certes parts del cos, fent-li entendre amb paraules enèrgiques que no era convenient que prengués part en les obres de la fortificació.

—Veus aquest verdanc a la galta i la templa dreta d'en Manelet? —vaig prosseguir alliberant així en Gasparó de la justícia de sa germana—. Doncs és perquè s'acostà massa al governador quan anava amb l'intendent i tota la plana major a examinar les obres. Aquestes criaturetes no en tenien prou de veure'l de prop i s'han ficat en mig del grup, posant-se entre les seves cames fins al punt que no el deixaven caminar. Un ajudant els espantava, però hi tornaven com les mosques de sant Narcís fins que, a la fi, cansats del joc, els oficials començaren a repartir bufes i una d'aquestes ha anat a parar a la cara de ton germà Manelet.

—Ai aquests nois! —exclamà la Ciseta—. Tothom vol que acabi el setge per poder viure i jo vull que acabi perquè hi torni a haver escola.

⁴⁸ La porta de França o de Santa Maria s'obria al nord de la muralla.

Mentrestant, els tres patriotes fixaven la vista arreu amb llurs ardents ulls, en la pupila dels quals hi lluïa el raig d'una vigorosa i exigent vida; miraven sa germana i em miraven a mi, parant atenció especialment en els moviments de les meves mans per tal de veure si me les duia a les butxaques.

—Ciseta —vaig dir— no hi ha res per menjar? Mira que aquests tres capitans generals volen devorar-me amb els ulls. I certament, com han de servir la pàtria si no se'ls dóna quelcom de substàncies per al cos.

—No hi ha res —digué la noia sospirant tristament—. S'ha acabat el que vares portar la setmana passada i fa dos dies que la senyora Sumpta no em dóna la més mínima cosa perquè sembla que a dalt hi manquen també les provisions. Que ens portes alguna cosa aquesta nit?

Per única resposta, vaig fixar la vista al terra i durant una bona estona guardàrem tots profund silenci, sense gosar mirar-nos. Jo no duia res.

—Ciseta —vaig dir a la fi—. La veritat, avui no porto res de res. Saps que no ens donen res més que mitja ració i jo ja n'havia agafat per avançat dues o tres explicant que eren per a un malalt. Aquest matí un company m'ha donat un tros de pa i... no ho puc negar... tenia tanta gana que me l'he menjat.

Feliçment per a tots, baixà la senyora Sumpta, portant dos bocins de pa i altres restes de menjar.

VII

Així passaven els dies i, als mals ocasionats pel setge, es va unir el rigor de la calorosa estació per fer-nos més penosa la vida. Ocupats tots en la defensa, ningú tenia cura dels immunds albellons que es formaven pels carrers, ni de les runes, entre les pedres de les quals es barrejaven oblidats cadàvers d'homes i animals; per regla general, tampoc la creixent escassetat de queviures preocupava les ànimes més que en el present moment. Cada dia s'esperava el desitjat auxili i l'auxili no venia. Arribaven, sí, alguns homes que, de nit i amb grans dificultats s'escolaven dins la plaça; però cap comboi de vitualles no aparegué en tot el mes d'agost. Quin mes, Déu meu! La nostra vida girava al voltant d'un eix els extrems del qual eren batre's i no menjar. A les muralles s'havia d'estar constantment obrint foc perquè, essent tan escassa la guarnició, no era possible fer relleus, a la qual cosa s'ha d'afegir que el governador, enemic del descans, no ens deixava fer una mala dormida. Allí tan sols dormien els morts.

Aquest continu esforç féu que durant aquell mes infaust estigués vuit dies sencers sense veure els meus estimats nens ni la Ciseta, els quals van arribar a creure'm mort. Quan, a la fi, els vaig veure, gairebé se'ls féu difícil de reconèixer-me en un primer moment de tan gran com era la meva extenuació i decaïment a causa de les moltes nits sense dormir, la fam i el constant bregar.

—Ciseta —li vaig dir tot abraçant-la— encara sóc viu si bé és cert que no ho sembla. Quan penso en el gran nombre de companys

meus que han caigut i no tornaran a aixecar-se, em figuro que el meu pobre cos també es troba entre els seus i que això que va amb mi és un fantasma que atemorirà la gent. Com aneu per aquí d'aliments?

—Amb els diners que em restaven del que tu em vas donar, hem comprat una mica de carn de cavall. Els de dalt ens fan arribar alguna cosa perquè la noia malalta no vol menjar d'aquests plats que ara s'estilen. El senyor Nomdedéu acabarà boig, em fa l'efecte, i ahir s'estigué aquí tot el dia farcint de palla dues pells de gallina amb la qual cosa vol fer creure a sa filla que ha rebut aus fresques del mercat. Després li dóna carn de cavall i, a còpia de sermons escrits, li'n fa menjar uns tallets. La senyora Sumpta sortí ahir amb son fusell i tornà dient que havia mort no sé quants francesos. Els tres nois no m'han deixat respirar aquests vuit dies. Vols creure que ahir van pujar al teulat de la catedral, on hi ha els dos canons que ordenà posar el governador? Jo no sé per on s'hi enfilaren mes crec que fou pels sotes del claustre. El que no creuràs és que en Manelet arribà ahir molt cofoi perquè una bala li havia fregat el braç dret i li havia produït una ferida regular, motiu pel qual duia un paper enganxat amb saliva damunt la rascada. En Vadoret va coix d'un peu. Jo vull aturar el petit, però sempre se m'escapa amb sos germans i ahir em dugué un tros de bomba, com mitja tassa, plena de grans d'arròs que va trobar en mig del rierol... I tu, què has sentit a dir? És cert que venen a ajudar-nos per la part d'Olot? El senyor Nomdedéu només pensa en això i, a les nits, així que sent algun remor en els carrers, es lleva i traient el cap per la finestreta del pati, diu: «Veïneta, em sembla que aquesta gent que passa parlava de socors».

—El que jo et puc dir, Ciseta, és que aquesta matinada sortiran algunes tropes d'aquí per l'ermita dels Àngels⁴⁹ i diuen que entretindran els francesos per una banda mentre el comboi arriba per l'altra.

—Déu vulgui que tot surti bé.

Això dèiem, quan se sentí forta remor de veus al carrer. Vaig obrir a l'instant la porta i no vaig trigar a trobar alguns companys que, allotjats a les cases contigües, sortiren en sentir l'estrèpit de crits i corregudes. La senyora Sumpta es presentà també davant meu, amb el fusell a l'espatlla i el rostre tan animat com si arribés d'una festa.

—Els socors ja són aquí —digué la matrona fent descansar el fusell a terra amb deixadesa militar.

⁴⁹ Aquesta ermita està situada a l'est de Girona.

Al moment aparegué a la finestra alta el bust del senyor Nomde-déu qui, sense poder contenir l'alegria, cridava:

—Ja ha arribat l'ajut! Visca, poble gironí! Senyora Sumpta, pugi vostè a informar-me de tot plegat. Però, ja ha entrat el comboi? Porti'm vostè immediatament tot el que trobi ho venguin al preu que ho venguin.

Un soldat, amic i company meu, ens digué:

—Encara no ha entrat el comboi a la plaça, ni sabem com ni per on hi entrarà.

—El cert és que cap al costat de Brunyola⁵⁰ se sent un foc viu i és que per allí don Enrique O'Donnell s'està batent amb els francesos.

—També se sent tiroteig pels Àngels, on diuen que hi ha en Llauder. El comboi entrarà pel Mercadal, si no m'equivoco.

—Senyora Sumpta —digué el senyor Pau des de la finestra—, pugi vostè a fer companyia a ma filla mentre jo miro d'assabentar-me del que està passant, però deixi vostè fora aquests arreus militars i posi's el davantal i la còfia. Entretant, encengui el foc i posi aigua a l'olla, que si vostè aconseguix els queviures jo pelaré més tard les sis patates que he comprat avui i faré tot el que calgui a la cuina.

Aquestes conferències no es perllongaren molt de temps perquè sonaren les cornetes i anàrem corrent a la muralla on tinguérem la inefable satisfacció de sentir el foc viu dels francesos, atacats de sobte per la reraguarda per les tropes d'O'Donnell i de Llauder. Per tal d'ajudar els que venien a socórrer-nos es dispararen totes les peces, es féu un foc viu de fuselleria des de totes les muralles i, per diferents punts, sortírem a lluitar contra els assetjadors, i així facilitarem l'entrada del comboi. Finalment, mentre cap a la banda de Brunyola es lliurava un fort combat en què els francesos quedaren més mal parats, per Salt penetraren ràpidament dues mil atzembles custodiades per quatre mil homes sota les ordres del general don Jaime García Conde⁵¹.

—Quina immensa alegria! Quin frenesí produí en els habitants de Girona l'arribada de l'ajut! Tot el poble sortí al carrer en despuntar el dia per veure les mules. Si hagueren estat éssers intel·ligents, aquells quadrúpedes, no se'ls hauria rebut amb més afectuoses demostracions ni amb una salva d'aplaudiments i de víctors tan generosa. Passant pel carrer de Cort-Reial, ja avançat el dia, vaig trobar-me la Cise-

⁵⁰ Població de la comarca de la Selva, al sud-oest de Girona.

⁵¹ Més tard General Comandant Militar de Lleida i encarregat de la seva defensa durant el setge de 1810.

ta, els tres nois i el senyor Pau Nomdedéu; i tots junts ens abraçarem comunicant-nos la nostra joia més amb gestos que amb paraules.

—Girona s'ha salvat —dèiem.

—Ara els *porcs* ja poden estrènyer el setge —exclamà el senyor Pau—. Dues mil mules! Tenim queviures per a tot un any.

—Ja ho deia jo —afegí la Ciseta—, que per algun lloc haurien d'arribar.

Aquell dia i els següents regnà a la plaça una gran satisfacció i, fins i tot, no ens hostilitzaren gaire els francesos, car dedicaren alguns dies a ocupar les posicions que havien abandonat per causa de la mala jugada que se'ls féu. Pel que fa als auxiliis i un cop passada la impressió del primer moment, tots ens adonàrem, que els mateixos que ens els havien portat ens els prendrien perquè alhora que es reforçava la guarnició amb els quatre mil homes de Conde, ells mateixos ens ajudaven a consumir els queviures. Funest dilema el de totes les places assetjades! Pocs boques per alimentar fan pocs braços per lluitar. Molts braços porten moltes boques. De manera que si som pocs, ens guanya la disposició de l'enemic; si molts, ens guanya la fam. En aquesta contradicció es basa certament tot l'art militar dels setges.

Així li ho deia jo al senyor Pau pocs dies després de l'arribada de les dues mil mules, anunciant-li que ben aviat ens quedariem altre cop en dejú, a la qual cosa em contestà:

—Jo he fet grans provisions. Però si el setge es perllonga molt també se m'acabaran. Ara, segons diuen, Álvarez té projectat fer un gran esforç per treure'ns del damunt aquella xurma. Ja saps que a còpia de canonades han obert bretxes a Santa Llúcia, a Alemanys i a Sant Cristòfol. D'un moment a l'altre intentaran l'assalt. Ho podrem resistir, Andreu? Jo aniré a la bretxa, com tothom, però què podrem fer nosaltres, infeliços paisans, contra les investides de tan ferotge enemic?

Des d'aquells dies fins el 15 de setembre, dia en què don Mariano disposà una sortida atrevidíssima, no es parlava d'altra cosa que dels preparatius per al gran esforç; i els frares, les dones i fins i tot la canalla parlaven de gestes que pensaven realitzar, perills per suportar i dificultats per emprendre, amb tal ardent inquietud i tan novellescament com si esperessin una festa. Jo li vaig dir a la Ciseta que calia que es disposés a prendre part amb les del seu sexe en la gran funció. Ella, però, que sempre es negà a calçar el coturn de les accions heroiques, em contestà entre bromes i somriures que ella no

servia per a allò però que si, a la força, la portaven a la batalla, faria la prova de matar algun francès amb les tenalles de la ferreria.

La sortida del dia 15 no donà cap altre resultat que el de fer més valents els senyors *porcs*, els quals, desitjosos de posar fi al setge prenent la ciutat, se'ns tiraren al damunt el dia 19 assaltant la muralla per diferents punts amb quatre fortes columnes de dos mil homes. A Girona, foren tan grans aquell matí l'entusiasme i l'ansietat que fins i tot s'oblidà, aquella gent, que de nou ens mancava un bocí de pa per fer passar la gana.

Els soldats conservaven la seva actitud serena i impertorbable, però en els paisans es deixava veure una al·lucinació, una mena d'embriaguesa que no era gens natural abans del triomf. Els frares, eixint en grups fora de llurs convents, anaren a demanar que se'ls assenyalés el lloc de major perill; els senyors més respectables de la ciutat, entre els quals es trobaven alguns de nascuts en el segon terç del segle anterior, també anaven d'aquí cap allà amb les seves escopetes de caça i les seves animades expressions revelaven la presumptuosa creença que ells ho farien tot. Menys bulliciosos i més raonables que aquests, els individus de la Creuada gironina feien tot el possible per imitar la tropa en la seva reposada equanimitat. Les dames de la companyia de Santa Bàrbara no es permetien un moment de repòs, desitjant demostrar amb les seves incansables anades i vingudes que elles eren l'ànima de la defensa. Els xicots cridaven molt, pensant que d'aquesta manera se semblaven més als homes; i els vells, molt vells, que foren eliminats de la defensa pel governador, movien el cap amb expressió d'incredulitat i menyspreu, donant a entendre que res no podria fer-se sense ells.

Les monges obrien de bat a bat les portes dels seus convents, trencant al mateix temps reixes i vots, i disposaven per acollir els ferits llurs cel·les virginals, jamai profanades per petjada masculina, mentre que algunes sortien en falanges al carrer i es presentaven davant del governador per oferir-li els seus serveis, atès que l'interès nacional havia alterat passatgerament els rigors del sant institut. Dins les esglésies cremaven mil espelmes davant de mil sants, però no hi havia oficis de cap mena, puix els sacerdots, talment com els sagristans, eren a la muralla. Tota la vida, en resum, des de l'aspecte religiós fins al domèstic, estava alterada i la ciutat no era la ciutat d'altres dies. Cap cuina fumejava, cap molí molia, cap taller funcionava, i la interrupció del que era ordinari era absoluta en tota la línia social, del més alt al més baix.

El més estrany era que no hi hagués confusió en aquell desbordament espontani del civisme gironí, perquè tan gran com aquest era la subordinació. És ben cert que don Mariano la sabia establir de forma molt rigorosa i no permetia excessos ni greuges de cap classe, essent inexorablement enèrgic contra tot aquell que tragués el peu fora del lloc que se li havia marcat.

Les campanes tocaven a sometent, s'ocupaven del servei els nois del poble per absència dels campaners, i el canó francès va començar des de primera hora a ensordir l'aire. Els tambors recorrien els carrers, repicant sa bel·licosa música, i les resplendors dels focs parabòlics començaren a creuar el cel. Tot estava perfectament organitzat i cadascú anà directament a son lloc, sense necessitat de preguntar a ningú quin era. Sense que els seus habitants eixissin d'ella, la ciutat quedà abandonada; vull dir, que ningú es preocupava de la casa que cremava, del sostre desplomat, de les llars a cada instant destruïdes per l'horrible bombardeig. Les mares duïen els seus nadons, i els deixaven a l'abric d'una tàpia o d'un munt de runa, mentre acomplien la comissió que l'institut de Santa Bàrbara els encarregava. Amb l'excepció d'aquelles en què hi havia algun malalt, totes les cases eren desertes; i mobles i matalassos, draps i calderes, tot en heterogeni amuntegament, obstruïen les places de l'Oli i del Vi.

VIII

Jo era a Santa Llúcia, on hi havia molta tropa i paisans. Allí vaig trobar el senyor Pau Nomdedéu que em digué:

—Andreu, les meves funcions de metge i el meu deure de patriota m'obliguen a apartar-me avui de ma filla. Molta estona he sermonejat la senyora Sumpta per tal que es quedés a casa, però aquell cavallot ha amenaçat de denunciar-me al governador com a mal patriota si persistia a apartar-la de la senda de la glòria per la qual la condueixen els esdeveniments. Guaita-la, és allà, entre aquells artillers, i seria capaç de servir ella sola el canó de dotze si la deixessin. La bona Ciseta s'ha quedat fent companyia a la meva estimada malaltona. Ja li he dit que li faré un bon regal si aconseguix entretenir la nena de manera que no s'adoni de res del que passa. És prou difícil, però com no sent ni tan sols les canonades... He fixat totes les finestres perquè no s'hi aboqui i, deixant a les fosques l'habitació, he encès un llantió per fer-li creure que hi ha una forta tempesta de llamps i trons. Mentre no caigui una bomba allí mateix o pels voltants, és probable que no s'adoni de res, enganyada pel profund i saludable silenci en què es troba sumit el seu cervell. Déu meu, aparta de mi les tribulacions i lliura la meva llar del foc enemic! Si m'has de llevar l'únic consol que tinc a la terra, dóna-li una mort tranquil·la i no contorbis son darrer instant amb la cruel agonia de l'espant! Si ha d'anar al cel, que hi vagi sense conèixer l'infern, i que aquest àngel no vegi dimonis al seu voltant en el moment de la mort!

La senyora Sumpta, donant empentes a tort i a dret amb els seus fornits braços, arribà fins a nosaltres i parlà així al seu amo:

—Però què hi fa aquí, senyor meu, com un saltamartí? Que no té fusell, ni escopeta, ni pistoles, ni sabre?... Ja veig... no du més que l'eina de tallar braços i cames a qui ho hagi de menester.

—Metge sóc i no pas soldat —replicà el senyor Pau—; els meus arreus són benes i l'ungüent, les meves armes, el bisturí i la meva única glòria, la de deixar coixos a aquells que haurien de ser morts. Però si fóra precís, que vingui un fusell, que guariré espanyols amb una mà i mataré francesos amb l'altra.

Teníem per cap a Santa Llúcia un dels homes més braus d'aquesta guerra: un irlandès anomenat don Rodolf Marshall⁵² que havia vingut a Espanya sense que ningú el portés i només pel gust de defensar la nostra santa causa. Aventurer o no, Marshall, per la seva valentia, hauria d'haver estat espanyol. Era atractiu, corpulent, de rostre festiu i mirada encesa, semblant a la de don Juan Coupigny⁵³ a qui veiérem a Bailèn. No parlava bé el castellà però, malgrat que moltes de les seves paraulotes ens fessin riure, les deia amb prou claredat com per ser enteses, i res importava que fes miques el castellà si al mateix temps destrossava també els francesos, com ho féu diversos cops.

S'havia de veure l'empenta d'aquelles columnes de *porcs*, senyors. No semblaven altra cosa que llops famolencs, l'objecte dels quals no era vèncer-nos, sinó menjar-nos. Es llençaven a cegues sobre la bretxa i allí érem nosaltres per tapar-la. Dues vegades entraren per ella disposats a fer-nos fora de la cortina, però Déu volgué que nosaltres els féssim fora a ells. Per què? De quina manera? Això és el que no els sabré contestar a vostès si m'ho pregunten. Només sé que a nosaltres no ens importava gens ni mica morir, i potser amb això ja està tot dit. Don Mariano es presentà allí, i no creguin vostès que ens arengà parlant-nos de la glòria i de la causa nacional, del rei i de la religió. Res d'això. Es posà a primera línia, donant cops de sabre contra qui intentava pujar i al mateix temps ens deia: «Les tropes que són al darrere tenen ordre de fer foc contra les que són al davant si aquestes reculen un sol pas». El seu semblant malcarat ens causava més terror que tot l'exèrcit enemic. Quan algun cap li digué que no

⁵² Rodolf Marshall obtingué el grau de tinent coronel i estigué agregat al regiment d'Ultònia.

⁵³ Marquès de Coupigny. Militar d'origen francès que va lluitar contra Dupont a Bailèn. Més endavant participà en diferents campanyes a Catalunya.

s'atansés tant al perill, respongué: «Ocupi's vostè d'acomplir el seu deure i no es preocupi tant de mi. Jo serè allà on convingui».

Se n'anà després a un altre lloc, on creia que feia falta, i sense ell ens atordírem un altre cop. Aquell home duia a sobre una llum miraculosa que ens permetia veure millor l'indret i mesurar els nostres moviments i els dels francesos, perquè aquests no poguessin tirar-se'ns al damunt. Els soldats enemics morien com mosques al peu de la bretxa; però dels nostres en queien també a dotzenes. Recordo que un company meu molt estimat fou ferit en el pit i caigué al meu costat en un dels moments de major destret, de més viu foc, de veritable angoixa, i quan un lleuger reforç de més o de menys d'una banda o d'una altra hauria decidit si la muralla quedava per França o per Espanya. El desgraciat noi volgué aixecar-se, però fou inútil. Dues monges s'hi acostaren, menyspreant el foc, i l'apartaren d'allí.

Però la pèrdua més sensible fou la del cap don Rodolf Marshall. Meva és la glòria d'haver-lo recollit amb els meus braços en el mateix portell de la bretxa, i no se m'oblidarà el que digué poc després, estès al carrer en el moment d'expirar: «Morò content per una causa tan justa i per una nació tan brava».

Quan això passà, ja els francesos donaven mostres d'haver desistit d'entrar a la ciutat per aquella part. I feien bé, perquè cada cop estàvem més decidits a no deixar-los entrar. Si a trets no aconseguíem convèncer-los, els acoltellàvem sense compassió; i si amb això no n'hi havia prou, encara teníem a mà les pròpies pedres de la muralla per llençar-les sobre els seus caps. Aquesta era una arma que manejaven les dones amb molta bravura, i des dels contorns plovién rocs de mig quintar sobre els assetjadors. Quan la funció a la muralla de Santa Llúcia acabava, no ens vèiem els uns als altres perquè la pols i el fum formaven una densa atmosfera per tota la ciutat i els seus voltants, i el soroll que produïen les dues-centes peces dels francesos vomitant foc per diversos punts, no era comparable a cap soroll de màquines de la terra ni de tempestes del cel. La muralla era plena de morts que trepitjàvem inhumanament en anar d'una banda a l'altra i, entre ells, algunes dones heroiques expiraven barrejades amb els soldats i patriotes. La senyora Sumpta estava ronca de tant de cridar i el senyor Pau Nomdedéu, que havia llençat moltes pedres, tenia els dits masegats; però no per això deixava de tenir cura dels ferits, tasca en què l'ajudaven moltes senyores, algunes monges, i dos o tres frares que no servien per carregar una arma.

De sobte, veig venir un noi que se m'acosta fent cabrioles, saludant-me des de ben lluny a crits i esgrimint un pal a la punta del qual flotava el darrer parrac de sa barretina. Era en Manelet.

—On has estat? —vaig preguntar-li—. Corre a casa teva, assabenta't de si ta germana ha tingut alguna novetat i digues-li que joestic sa i bé.

—Jo no hi vaig ara, a casa. Me'n torno a Sant Cristòfol.

—I què hi has de fer tu allí, en mig del foc?

—La barretina té tres forats de bala —em digué amb el major orgull, mostrant-me el barret fet miques—. Quan va quedar-se així, la duia posada al cap. No et pensis pas que era al pal, Andreu. Després l'he posada aquí perquè la gent la veiés tota plena de forats.

—I els teus germans?

—En Vadoret ha estat a Alemanys, i ara m'ha dit que ell sol havia matat no sé quants mils de francesos tirant-los pedres. Jo era a Sant Cristòfol: un soldat m'ha dit que se li havien acabat les bales i que li portés pinyols de guinda i li n'he portat més de vint, Andreu.

—I en Gasparó?

—En Gasparó va sempre amb mon germà Vadoret. També ha estat a Alemanys i, encara que la Ciseta volgué deixar-lo tancat a casa, ell s'escapà per la porta del darrere. Ara hem estat junts, cercant quelcom per menjar en aquell munt de deixalles que hi ha al carrer del Llop, però no hi trobem res. Tens tu alguna cosa, Andreu?

—Alguna cosa, què és això? Queda per ventura quelcom per menjar a Girona? Aquí no es menja res més que el fum de la pólvora. Has vist el governador?

—Ara anava per allà dalt. Sembla com si anés al Calvari. Nosaltres baixàvem amb altres nois i, en veure'l, ens hem posat en filera tot cridant: «Visca sa majestat el governador don Mariano!». Doncs, voldràs creure que no ens ha dit ni una mala paraula. Ni tant sols ens ha mirat.

—Home, quina manca de cortesia! Mira que no saludar a gent tan respectable!

—Després en Vadoret s'ha ficat a les Caputxines⁵⁴ perquè la porta era oberta. Andreu, tu saps que allí hi ha un soldat mort que té un tronxo de col a la mà? Si em dones permís l'hi prendré.

—No es toca els morts, Manelet. Veurem si ara que hem esmicolat els francesos ens donen alguna cosa.

⁵⁴ El 1617 les monges caputxines s'instal·laren en un edifici de banys públics d'estil romànic ubicat al peu de la catedral i conegut actualment com a «Banys Àrabs».

Una infinitat de dones s'ocupaven allí de retirar els ferits i també repartien entre els sans algunes racions de pa negre i molt poc vi. Nosaltres vèiem com els francesos es retiraven plana enllà i no podíem reprimir un sentiment d'ardent orgull en veure un resultat tan colossal amb tan petits mitjans. Semblava realment un miracle que tan pocs homes contra tants i tan aguerrits ens defenséssim darrere unes muralles les pedres de les quals s'arrencaven amb les mans. Nosaltres quèiem de gana, a ells no els mancava de res; nosaltres amb prou feines podíem manejar l'artilleria, ells disparaven contra la plaça dues-centes boques de foc. Però, ai!, no tenien ells un don Mariano Álvarez que els ordenés morir amb mandat ineludible, i la sola vista del qual infongués en els ànims de la tropa un sentiment singular que no sé com expressar, car en ell hi havia, a més de valor i abnegació, el que podria anomenar-se por a la covardia, recel d'aparèixer com un covard davant els ulls d'aquell extraordinari caràcter. Nosaltres dèiem que l'enclusa i el martell amb què Déu forjà el cor de don Marino no havia servit després per fer cap altra peça.

En Manelet se separà de mi i, una estona després, el vaig veure aparèixer amb molts altres nois, tots descalços, bruts, esparracats i plens de sutge, entre els quals hi havia son germà Vadoret que portava a collibè en Gasparó, els braços i les cames del qual penjaven sobre les espatlles i la cintura d'aquell. Tots venien molt contents i, en especial en Vadoret, que repartia algunes guindes als seus companys.

—Té, Andreu —em digué el noi tot donant-me una guinda—. Ja en tens per a tot el dia. Té aquesta altra i reparteix-la entre els teus companys, que tindran una gana... Saps com les he guanyades? Doncs t'ho explicaré. Anava jo amb en Gasparó a collibè pel carrer del Llop, i he vist oberta la porta del convent de les Caputxines, que sempre és tancada. En Gasparó em demanava pa amb xiscles i més xiscles i jo li anava donant calbots perquè callés i li deia que si no callava li ho diria al senyor governador. Però quan he vist oberta la porta del convent m'he dit a mi mateix: «Aquí hi ha d'haver alguna cosa», i m'he ficat dins. He entrat al patí, després a l'església tot passant pel cor i després per un passadís llarg on hi havia moltes habitacions petites, i no hi he vist ningú. Ho he escorcollat tot, per si de cas queia alguna cosa, però no hi he trobat res més que algunes puntes d'espelma i dues o tres troques de seda que he estat xuclant per veure si en podia treure algun suc. Ja me'n tornava al carrer, quan he sentit al meu darrere, *tsit, tsit...* així... com si em cridessin. He mirat i

no hi he vist res. Quina por!, Andreu, quina por! Allà al final del passadís hi havia una làmina gran, on estava representat el diable amb una llarga cua verda. He pensat que era el diable qui em cridava, i he arrancat a córrer. Però, ai de mi!, que no trobava la sortida i vinga donar voltes i més voltes per aquell maleït passadís, i a cada una que donava, *tsit, tsit...* Després he sentit que deien: «Vailet, vine aquí». I tant he mirat pel sostre i les parets que he aconseguit de veure darrere una reixa una mà blanca i una cara rugosa i marcida. He perdut la por i m'he dirigit cap allà. La petita monja m'ha dit: «Vine, no tinguis por, he de parlar amb tu». Jo m'he acostat a la reixa i li he dit: «Senyora, disculpi vostra senyoria, però he cregut que era vostè el dimoni».

—Devia ser una pobra monja malalta que no havia pogut sortir amb les altres.

—Això mateix. La senyora m'ha dit: «Noi, com has entrat aquí? Déu t'envia perquè em facis un gran servei. La comunitat se n'ha anat. Estic malalta i baldada. Han volgut portar-me amb ells, però s'ha fet tard i aquí m'han deixat. Tinc molta por. Ha cremat ja tota la ciutat? Han entrat els francesos? Ara mateix, mig adormida, he somiat que totes les germanes havien estat degollades a l'escorxador i que els francesos se les estaven menjant. Vailet, t'atreviries tu a anar ara mateix al fort dels Alemanys i donar aquesta esquila a mon nebot don Alonso Carrillo, capità del regiment d'Ultònia? Si ho fas, et donaré aquest plat de guindes que veus aquí i aquest mig pa...». Encara que no m'ho hagués donat, ho hauria fet, ja veus... He agafat l'esquila, ella m'ha dit per on havia de sortir i he corregut cap a Alemanys. En Gasparó xisclava més però jo li he dit: «Si no calles, et ficarem dins d'un canó, com si fossis una bala, dispararem i aniràs a parar on són els francesos, que et posaran a coure a la cassola i et menjaran». He arribat a Alemanys. Quin foc! El d'aquí no és res. Les bales de canó anaven per allí com quan passa una bandada d'ocells. I què et creus, que jo els tenia por? Ca! En Gasparó seguia plorant i xisclant però jo li ensenyava les llums que difonien les bombes, li ensenyava les espurnes de les fogonades i li deia: «Guaita que bonic! Ara anirem nosaltres a disparar també els canons». Un soldat m'ha donat una manotada, m'ha empès cap a fora i he caigut sobre un munt de morts; però m'he aixecat i endavant que no ha estat res. Ha entrat el governador i ha agafat una gran bandera negra que semblava un llençol de morts, i ha estat movent-la a l'aire, i després ha dit que a qui no actués amb valentia el faria penjar. Què et sembla? Jo m'he

posat al davant i he cridat: «Molt ben fet». Uns soldats m'han ordenat sortir i les dones que tenien cura dels ferits han començat a insultar-me dient-me que per què duia allí aquella criatura... Quin foc! Queien com a mosques: un ara, un tot seguit... Els francesos volien entrar però no els deixaven.

—Tu també?

—Sí. Les dones i els paisans llençaven pedres des de la muralla damunt els garrins que volien pujar; jo he deixat anar en Gasparó, posant-lo damunt d'una caixa on s'hi guardava la pólvora i les bales dels canons, i també he començat a tirar pedres. Quines pedres! Una n'he llençat que no pesava menys de set quintars i ha anat a topar contra un francès, a qui ha partit per la meitat. Ho hauries d'haver vist. Els francesos eren molts i no tenien altra cosa al cap sinó que volien pujar. Veiessis allà el governador, Andreuet. Don Mariano i jo hem tirat pel dret... i ens hem posat on la gent anava més justeta. Jo no sé el que he fet, però alguna cosa he fet, Andreu. El fum no em deixava veure i el soroll no em deixava sentir. Quins trets! A les mateixes orelles, Andreu... M'he quedat sord. Jo he començat a cridar, dient-los garrins, lladres i dient que en Napoleó era un d'això i un d'allò. Potser no m'han sentit amb el soroll, però jo els he deixat verds. Res, Andreu, mira, no vull cansar-te, el cas és que he estat allà fins que no s'han retirat. El governador m'ha dit que n'estava satisfet; no, a mi no m'ha dit res, els ho ha dit als altres.

—I la carta?

—He buscat el senyor Carrillo. Jo el coneixia. L'he trobat a la fi quan tot hagué acabat. Li he donat el paper i m'ha donat un encàrrec per a la senyora monja. Després, m'he recordat d'en Gasparó i he anat a recollir-lo on l'havia deixat, però no l'he trobat. Tot era cridar: «Gasparó!, Gasparó!», però el nen no apareixia. Per fi el veig sota una curenya, tot arronsat, amb els punys a la boca, mirant cap a fora entre mig dels pals de la roda, i amb cada llagrimassa... Me l'he carregat a sobre i he arrancat a córrer cap a les Caputxines. Però, aquí està la gràcia, el cas és que com jo anava pensant en batalles i tenia el cap ple de tot allò que havia vist, m'he oblidat de l'encàrrec que m'havia donat el senyor Carrillo per a la mongeta. Ella m'ha renyat tot dient-me que jo havia trencat la carta i que la volia enganyar, per la qual cosa no pensava dar-me el plat de guindes ni el pa que m'havia ofert. S'ha posat a rondinar i em deia mal criat i bèstia. En Gasparó tenia sang al dit d'un peu i la mongeta li ha donat un drap, però de les guindes...res de res. Finalment tot ha quedat arreglat perquè

ha arribat el mateix senyor Carrillo, amb la qual cosa la senyora m'ha donat les guindes i el pa i he sortit corrents del convent.

—Porta aquest noi a casa teva perquè en tingui cura ta germana —vaig dir veient que el pobre Gasparó sagnava encara del peu.

—Després —em contestà—. He guardat algunes guindes per a la Ciseta.

—Nois —cridà en Manelet, que s'havia allunyat amb els seus companys i tornava tot corrent—. Pel carrer Ciutadans va el governador amb molta gent, moltes banderes; primer van les senyores cantant, i els frares ballant, i el bisbe rient, i les monges plorant. Anem-hi.

Talment com una bandada d'ocells que aixeca el vol i fuig, així corregueren i volaren aquells xicots, deixant lliure de la seva infantil gatzara la muralla de Santa Llúcia. Jo no em vaig moure d'allí en tot el dia, i les senyores ens repartiren bocins de pa i carns, ambdues menges de detestable sabor i olor; però com que no hi havia altra cosa, a la força havíem de passar per allò sense fer-ne fàstics, ni repugnància, ni desgana per tal de no fer enfadar don Mariano.

Al capvespre, i quan marxava de Santa Llúcia cap a Conestable, vaig trobar el senyor Pau Nomdedéu al carrer de la Sabateria, on hi havia diversos ferits estirats pel terra.

—Andreu —em digué—, encara no he tornat a casa meva. Hi passarà alguna cosa? Em penso que al carrer de Cort-Reial no hi ha caigut cap bomba. Quants ferits, Déu meu! La jornada ha estat gloriosa, però ens ha costat cara. Ara mateix ha estat aquí el governador per visitar aquesta pobra gent i els ha dit que la guarnició i els paisans havien deixant endarrere en el dia d'avui els més grans herois de l'antiguitat.

—Ha guarit vostè molts ferits?

—Moltíssims, i encara en queden bastants. Els meus companys i jo ens multipliquem, però no podem fer-hi més. Jo prou que voldria tenir cent mans per atendre a tot. També jo estic ferit. Una bala em tocà el braç esquerre, però no és res d'importància. M'hi he embolicat un drap i no he tingut temps per a més... Què haurà estat de ma pobra filla?

—Aviat ho sabrem, senyor Pau. La nit arriba. Feta la primera cura d'aquests ferits, vostè podrà anar una estona a casa seva, i jo espero que em donin llicència per a una hora.

IX

Quan vaig anar a casa, prop ja de les deu, encara no havia tornat el senyor Pau. Vaig deixar a baix el fusell i vaig pujar sense perdre temps, desitjant saber com estaven la Ciseta i la senyoreta, i a totes dues les vaig trobar a la sala en una actitud no molt tranquil·litzadora. Estava la Josefina reclinada a la seva cadira amb mostres de decaïment i prostració, però amb els ulls oberts, atentament fixos a la porta. De genolls, al seu costat, la Ciseta li prenia les mans i amb gestos i paraules tendres, malgrat no ser sentides, procurava tranquil·litzar-la.

—Gràcies a Déu que ve algú de la casa —em digué la Ciseta—. Quin dia hem passat! I el senyor Pau, i la senyora Sumpta, i els meus tres germans?

Vaig respondre-li que a cap dels nostres li havia passat cap desgràcia, i ella prosseguí:

—La senyoreta volia sortir al carrer i he hagut de lluitar amb ella per detenir-la. Tot ho entén i, malgrat que no senti les canonades, s'esgarrifa tota ella i tremola quan ressonen, encara que sigui de lluny. Tan aviat plorava, com queia en els meus braços desmaiada, cridant sense parar el seu pare. La pobreta ho sap molt bé que hi ha guerra a Girona. Jo també he passat una por... Imagina't, aquí soles... A cada instant em semblava que la casa s'ensorrava. Però el pitjor de tot ha estat que se'ns han ficat aquí uns homes. No me'n vull recordar, Andreu. Cap allà les dues, quan semblava que s'acabaven els trets, han entrat sis o set patriotes, uns amb uniforme i uns altres

sense i tots amb fusells. Quan ens han vist, han començat a fer burla del nostre ensurt i després se'ls ha ocorregut de regirar tota la casa mentre deien que volien emportar-se tot el que hi hagués per menjar, perquè la tropa estava morta de fam. La senyoreta s'ha quedat com a difunta quan els ha vist i ells, per fer broma, ens apuntaven amb els fusells per sentir-nos cridar, demanant a tots els sants el seu ajut. Tot i ser uns bàrbars, no ens han fet cap mal, més enllà de l'ensurt i d'haver-se endut tot el que han trobat a la cuina i al rebost. Ai, Andreu! No hi han deixat res del que el senyor Pau havia guardat, i aquesta nit no hi trobarà aquí ni una molla de pa per dur-se a la boca. Mira que reien els maleïts mentre ficaven dins un gran sac el molt i bo que han trobat! Jo els he pregat que ens deixessin alguna cosa però han tornat a apuntar-me amb els fusells tot dient que la tropa tenia gana i que la senyora Sumta els havia dit que el nostre rebost era ben ple.

No havia acabat la meva amiga la seva narració quan entrà el senyor Pau, mes per no presentar-se davant de sa filla amb el braç tacat de sang, passà a una habitació interior, amb l'objecte d'arreglar-se una mica i embenar la seva ferida. Allí em vaig reunir amb ell per explicar-li el que havia passat.

—Que Déu i la Verge Santíssima ens emparin! —exclamà amb consternació—. Així que han saquejat la casa! La culpa és de la maleïda i sempre xerraire Sumpta, que per tot arreu ha d'anar pregonant si tenim o no tenim provisions. I ma filla? La pobreta haurà entès que es troba en el cràter d'un terrible volcà i seran inútils totes les nostres comèdies per convèncer-la del contrari. Cal buscar quelcom per menjar, Andreu. Sí, quelcom per menjar. Ma filla morirà de terror, però no vull que mori de gana.

—Res no es troba a Girona —vaig respondre—, i encara menys a aquestes hores.

—Quina calamitat! Però, com és possible?... —digué en la major confusió, mentre jo li embenava la ferida i es canviava de roba—. Ai! quin mal em fa el braç, però cal dissimular. Andreu, no te'n vagis. Aquesta nit necessito el teu ajut... Cal que busquem aliment.

En presentar-se davant de sa filla, aquesta mostrà clarament la seva alegria amb afecte però, a l'instant, els seus ulls revelaren un profund espant. Posà el cap enrere i, creuant les mans, exclamà:

—Sang!

—Què dius de sang, filla meva? —digué el pare desconcertat—. Que vaig tacat de sang... ah...sí, a la jupa n'hi ha algunes gotes... però deixa'm que t'ho expliqui... Saps que he anat a caçar?

La noia no entenia res.

—Que he anat a caçar —escrigué en un plec de paper el senyor Pau—. Ha estat un compromís, no m'hi he pogut negar. El magistral i el senyor Pere m'han enxampat, i patam!, al camp... He mort tres conills.

La malalta, comprimint-se el cap entre les mans, exclamà:

—Guerra a Girona!

—Què dius ara de guerra? El que passa és que hem tingut avui un temporal... M'he canviat de roba perquè m'he posat xop com un ànec. Has menjat bé avui?

—No he pres res —digué la Ciseta—. Ja sabrà vostè, per l'Andreu, que uns brètols ens han saquejat la casa.

Això passava quan vàrem sentir un gran terrabastall a la part baixa de la casa, no tant un espetec de bombes i granades, sinó un clam cridaner i estrident, compost de mil sons desacordats com puntades, bufecs, cops i sons bèl·lics de tota mena, però que ben aviat revelaren procedir d'una munió d'infants que s'havien ficat portes endins. En Nomdedéu, tot confós, mirava a totes bandes, inquirint amb els ulls què podia ser allò; però aviat ell i tos els altres eixírem de dubtes en veure entrar una turba de vailets que, amb desvergonyiment i sense respectar ningú, s'escolaren a la sala donant cops, empenyent-se, cridant, escatainant i bramulant en els més desacordats tons. Un parell duien sengles atuells penjats del cinyell, sobre els bonyagats fons dels quals redoblaven fent servir pals de cadires velles; uns quants tocaven la trompeta amb el nas; i tots, al compàs d'una insuportable música, ballaven amb àgils salts i cabrioles. Semblava una xusma infernal que eixís de les escoles de Plutó.

No cal que digui que, al cap de l'exèrcit hi havia en Manelet i en Vadoret, aquest últim portant a collibé en Gasparó, tal com el vaig veure a la muralla. Tots seguien duent pal, caldera vella o vara amb pelleringues penjades de la punta, objectes amb els quals simulaven fusells, tambors i banderes. El cul d'una cadira de palla lligat a una corda i arrossegat pel terra li servia com a trofeu a un, mentre que l'altre guarnia el seu cap amb un cistell mig desfet, sense que hi faltessin les casaques militars fetes parracs i els morrions d'antiga forma amb descolorides plomes guarnits.

El senyor Pau, cec de còlera i fora de si, apostrofà els nois tan violentament que gairebé estigueren a punt d'aplacar un xic el seu entusiasme bèl·lic.

—Bergants, fora d'aquí ara mateix! —els digué—. Quin desvergonyiment és aquest? Mira que ficar-vos a casa meva d'aquesta manera!

La Ciseta, indignada per tanta audàcia, prengué del braç en Manelet, que casualment passava pel seu costat, i començà a assotar-lo d'una manera llastimosa. Jo també vaig prendre part de la persecució de l'eixam, i començà el repartiment de clatellots a tort i a dret. Però de sobte observàrem que la malalta contemplava els desvergonyits amb complaent atenció i somreia amb tanta espontaneïtat i alleujament, com si la seva ànima sentís un indicible goig davant aquell espectacle. Li ho vaig fer notar al senyor Pau i tot seguit es posà a favor dels esvalotadors, contenint la Ciseta, que anava al seu darrere amb implacable fúria.

—Deixeu-los —digué en Nomdedéu—. Ma filla es mostra molt complaguda veient aquesta canalla. Guaita com riu, Andreu; mira com pica de mans. Bé, nois, vinga, correu i crideu per l'habitació.

I mentre deia això, el senyor Pau, plantat al bell mig de la sala, començà a portar el compàs. En mala hora se'ls ordenà seguir. Déu meu! Quina gatzara, quin xivarri! Semblava que la sala s'havia d'enfonsar. N'hi haurà prou de dir que s'extralimitaren de tal manera, i de tal manera es deixaren portar pels darrers deliris de l'entremaliadura, que a la fi calgué posar fre a tant de joc i cridadissa, perquè fins i tot es donà el cas que els vianants s'aturaven al carrer, sorpresos i escandalitzats per tan desusada remor.

—On t'has ficat tot el dia? —exclamà la Ciseta, atrapant en Vadoret i aturant-lo—. I la criatura té sang al peu! Vine aquí, condemnat, me les pagaràs totes plegades. Ja veuràs quan baixem a casa. I tu, Manelet dels dimonis, què n'has fet de la camisa?

—Al carrer de la Ballesteria⁵⁵ estaven curant uns ferits i no tenien draps. Em vaig treure la camisa i els la vaig donar.

—Per què heu portat a casa tant bordegàs malcriat?

—Són els nostres amics, germana —replicà en Vadoret—. Hem estat al Capítol i allí ens han donat una mica de vi. Ciseta, aquí a la pitrera hi tinc cinc guindes.

—Porc, que et creus que me les menjaré de les teves mans fastigoses? Vine aquí, Gasparó. Aquest pobret no haurà menjat res. Què t'han fet al peu que hi tens sang?

—Germana, una bala de canó ha passat por on érem i si en Gasparó no s'aparta, se li emporta mig cos. Només li ha arrencat l'ungla petita. Si veiessis que valent ha sigut? S'ha ficat sota del canó i des d'allí ha estat mirant els francesos que volien pujar la muralla. I els

⁵⁵ Actualment carrer Ballesteries.

amenaçava amb el puny tancat. Mira si té geni el meu nen! Doncs no creguis... cap francès s'ha ficat amb ell.

—T'espellaré viu —li digué la Ciseta—. Espera, espera que baixem. A veure si se'n va aviat d'aquí tota aquesta canalla.

—No, que s'esperin una mica —va indicar el senyor Pau—. Són uns xicotots molt eixerits. Guaita que contenta està la Josefina. El que voldria, Vadoret, és que no féu tant de soroll. Balleu vosaltres, i marxeu al pas de punta a punta de la casa, però sense cridar, que no s'escandalitzin els veïns. I digues-me, Manelet, porteu quelcom per menjar?

—Jo porto cinc guindes —digué ràpidament en Vadoret, traient-les de la pitrera.

—Doneu-me amb dissimuli i sense que ho vegi ma filla tot el que porteu, que jo us donaré uns xavos perquè compreu pólvora.

—En Pauet té quatre guindes —digué en Manelet.

—Doncs vinguin aquí.

—I jo també tinc un bocí de pa que m'ha sobrat del que em donà la monja.

—Pepet —digué un altre dels meus nois—, porta aquí aquest mig cogombre que li has agafat a un soldat mort.

—Jo dono aquest tros de bacallà —digué un altre, deixant l'ofrena a les mans del senyor Pau.

—I jo aquest cap de gallina crua —afegí un tercer.

En un moment es reuniren diverses menges, com troncs de col que duïen imprès el segell de les pulcres mans dels seus amos generosos; cigrons crus que havien estat extrets pels forats dels sacs per dits molt subtils; alguns trossos de carn seca, pelleringues de bunyols, pastanagues, dos o tres ametlles confitades que ja havien rebut moltes mossegades, i altres viandes, tan esplèndidament lliurades com alegrement rebudes. Procurant que no se n'assabentés sa filla, el senyor Pau cridà la senyora Sumpta, que acabava d'arribar en aquell instant, i acompanyant-la darrere la cadira de la malalta, li digué:

—A veure si amb tot això compon vostè un sopar per a la malalta. Cal fer-li creure que anem sobrats.

—Què vol que fem amb això, senyor, si no ho voldrien ni les gallines? A casa no hi manquen coses per menjar.

—Maleïda sergentota; tot s'ho han endut, tot ho han saquejat uns maleïts militars que han entrat aquí! Si vostè no fos tan tafanera, tan bocamolla, i tan amiga de ficar-se allà on no la demanen i de parlar d'allò que ningú no li pregunta, no ens veuríem en aquesta... I no dic

res més. Prepari vostè un sopar amb això, que demà Déu dirà. S'ha oblidat vostè de cuinar? Llàstima que no se li rebentés el fusell a les mans, a veure si es curava de les seves bogeries! A la cuina. Uix! Vinga a la cuina. Fa vostè pudor a pólvora.

Els nois que, com tots els de la seva edat, eren dels que si se'ls dóna el dit es prenen la mà, un cop es veieren autoritzats per l'amo de la casa a fer de les seves, deixaren anar a regna solta la seva bulliciosa iniciativa, i no fou poca la gresca. Envoltant la taula que la malalta tenia davant de sa cadira, no se sentiren prou satisfets de mirar els diferents objectes que hi havia, sinó que en tots ells hi posaren les mans, tocant, remenant i movent tot el que veieren. La Josefina, lluny de manifestar disgust per tanta impertinència, reia de veure la seva inquietud. Amb gestos, indicà a son pare que havia de donar sopar als importuns visitants, a la qual cosa contestà amb paraules i certa ironia festiva el senyor Pau:

—Sí, ara mateix. La Sumpta està preparant un opípar banquet.

Pare i filla dialogaren una estona, com Déu els donà a entendre, i a la fi la malalta, amb veu clara i sencera, parlà així:

—No, no em poden convèncer que no hi ha guerra a Girona. Vostè no ha anat de cacera sinó a curar ferits, i aquests nois que venen imitant els soldats, fan ara el mateix que han vist.

—Que xerraire està! —digué en Nomdedéu—. Això és bon símptoma. En tot un any no li havia sentit tantes paraules juntes. És evident que les entremaliadures i gràcies d'aquests nois han reanimat son esperit. Andreu, i tu, Ciseta, riem-nos tots plegats, fent veure que estem molt satisfets.

Seguint l'ordre de l'amo, prorrompírem en sonores rialles, essent tot seguit excessivament secundats pel cor infantil. El senyor Pau s'assegué després al seu costat i, prenent la ploma, es disposà a comunicar-li quelcom de seriós i llarg i difícil d'expressar amb gestos, puix només en aquest cas es valia del llenguatge escrit. Em vaig posar darrere el seu seient i vaig poder llegir, mentre ho escrivia, el següent:

—Filla meva, tens raó. Hi ha guerra a Girona. Jo no t'ho volia dir per no espantar-te però, ja que ho has endevinat, deixem-nos d'enganys i comèdies. Ni jo he estat de cacera, ni hi he pensat. Vaig a explicar-te el que ha passat perquè no valoris ni massa ni poc els esdeveniments d'aquest gran dia. És cert que els francesos han tornat a posar setge a Girona. Fa temps que s'hi van presentar amenaçant-nos amb un exèrcit de dos-cents mil homes, comandats pel mateix emperador Napoleó en persona.

La Josefina, en llegir això, que era d'allò més gros, ens mirà a tots, interrogant-nos amb els ulls sobre l'exactitud d'aquella notícia, i no necessitàrem que el senyor Pau ens ho advertís per fer demostracions afirmatives que haguessin convençut el mateix dubte. El pare continuà així:

—Has de saber que ara tenim aquí un governador, que es diu don Mariano Álvarez de Castro, qui, tan bon punt veié venir els francesos, disposà les coses de forma que no en quedés un de sol per explicar-ho. Ho concertà de manera que un exèrcit espanyol de cinc-cents mil homes, que estava per Aragó sense saber què fer, vingués a ajudar-nos per la banda de Montilivi, precisament quan els francesos ens atacaven aquest matí per l'altre costat. De matinada trencaren el foc. Des de la muralla d'Alemanys es veia Napoleó I, muntat a cavall i amb un grandíssim morrió, tot ple de plomes, al cap. Envesteixen els francesos... Ai, filla meva, ho hauries d'haver vist allò. Els nostres soldats els escombraven materialment i, com que en el moment de començar el combat ha aparegut l'exèrcit de cinc-cents mil homes com caigut del cel, els pobres *porcs* no sabien a quin sant encomanarse. En fi, filla meva, els hem donat tal pallissa que, a hores d'ara, van tots camí de França amb el seu emperador al capdavant, amb la qual cosa s'acaba la guerra i ben aviat tindrem aquí al nostre rei Ferran.

La Josefina tornà a assessorar-se amb nosaltres abans de donar crèdit a tan grans meravelles.

—Jo no t'ho havia volgut dir —continuà en Nomdedéu—, per no espantar-te; però la joia de la ciutat és tan gran que ni tan sols tu, que estàs tan retreta, podries deixar de conèixer-ho. Talment com aquests nois, estan els grans pel poble, aplicats a les manifestacions d'una delirant disbauxa. Figura't tu que en els passats dies els francesos que estaven per allà no deixaven arribar queviures al poble, i avui tot és abundància, i a més del que pugui venir, tenim tot el que a l'enemic se li ha pres que és, si no m'enganyo, tants milers de bous, no sé quants milions de sacs de farina i milers i milers de gallines, ous, etc. Ja podem anar-nos-en a Castellar quan vulguis...

—Demà mateix —digué la Josefina amb deler.

—Sí, demà mateix —escrigué el senyor Pau—. Estem com volem, i jamai ha tingut Girona una temporada més alegre, més animada. La gent està boja d'alegria, i tot són cants i balls i felicitacions i joia. I donat que els queviures han entrat aquesta tarda amb una abundància extraordinària, filla meva, jo t'he portat de tot el que hi ha al mercat; i encara que la teva panxa segueix delicada, crec que hauries

de menjar de tot sempre que les dosis siguin petites. Respecte a això, li ho vaig consultar al senyor Pere, mon company a l'hospital, i em digué que convenia alimentar-te amb una gran diversitat de menges, prenent-ne de cadascuna una ració molt mínima i tenint cura, seguint les ordres d'Hipòcrates, d'alternar en un mateix plat la carn seca i les guindes, els bunyols amb el llegum *cicer pisum*, que aquí en diem cigró, i les ametlles confitades amb aqueixa planta salutífera que es coneix en la ciència com *Beta vulgaris latifolia* i que comunament anomenem bleda, menja de gran virtut medicinal si es barreja amb dolç, amb nous i fins i tot amb una mica de bacallà. Així que estigues disposada a sopar que demà, si fa bo, podrem anar a Castellar, malgrat que, si he de dir la veritat, filla meva, ara me n'adono que potser serà complicat perquè tots els carros i cavalleries del poble els ha pres la Junta per tal d'organitzar la processó i cavalcada amb què s'ha de celebrar aquest triomf sense parangó. Però serà cosa de dos o tres dies. Cal que t'animis per sortir a veure les il·luminacions d'aquesta nit tot i que, parlant sense embuts, no et convé prendre la fresca. Per tal que puguis participar de la comuna alegria, aquí hi ha l'Andreu i la Ciseta que estaran encantats de ballar amb els nois al teu davant una mica de sardana i un altre xic de tirabou⁵⁶, començant aquesta nit, perquè també en aquesta casa quedi palesa la immensa satisfacció i patriòtica alegria de què està posseïda la ciutat. Com que tu no hi sents, prescindirem del flabiol i la tenora que només serveixen per fer soroll inútil. Així que ja pots fer el senyal perquè comenci la festa. Jo vaig un moment a preparar al menjador el succulent i abundós sopar amb què obsequiarem aquests joves, així com també aquests nens tan macos i educats.

I després, dirigint-se a la Ciseta i a mi, ens digué:

—No hi ha cap altre remei. Cal ballar una miqueta, tot i que suposo, Andreu, que aquest cos acabat d'arribar de Santa Llúcia, no estarà per sardanes. Però, amics, tot ballant féu una obra de caritat. Qui ens ho havia de dir! Hi ha tantes maneres de practicar els Sants Evangelis!

⁵⁶ Ball antic que ballaven un nombre indefinit de balladors donant-se la mà i formant cadena.

X

El lector no ho creurà, el lector trobarà inversemblant que balléssim, la Ciseta i jo, aquella nit lúgubre, precisament en els instants en què, cremats diversos edificis de la ciutat, aquesta oferia en son estret recinte freqüents escenes de desolació i angoixa. Formant amb vuit noiets una gran rotllana, ballàrem, sí, obeint l'urgent petició d'aquell pare afectuós que ens demanava amb llàgrimes als ulls la nostra cooperació en la dificultosa comèdia amb què enganyava el delicat esperit de sa filla; però ballàvem en silenci, sense música, i les nostres figures mòbils i saltadores tenien un no sé què d'aspecte mortuori. Les nostres ombres projectades a la paret feien pensar en una dansa d'espectres, i els únics sons que acompanyaven aquell ball eren, a més dels nostres passos, el frec del vestit de la Ciseta, el tremolor del terra i un lleuger cant entre dents d'en Vadoret, el qual al mateix temps feia gestos de tocar el flabiol i la tenora.

Per la meva part, sostenia al meu interior una rude lluita amb mi mateix per contraure i esforçar mon esperit en l'horrible comèdia que estava representant, i les mateixes angoixes experimentava la Ciseta, tal com em digué més tard.

A la fi, el torbament moral, juntament amb el cansament, em feren exclamar: «Ja no puc més», i em vaig deixar anar gairebé sense alè sobre una cadira. El mateix féu la Ciseta.

Però la Josefina, que ens contemplava amb indicible satisfacció i grat, ens demanà que balléssim més i, amb eloqüents mirades dirigides a son pare, ens deia que érem uns mandrosos sense cap cortesia.

Veiéssiu allí al bon senyor Pau suplicant-nos que balléssim per la salvació eterna. I què havíem de fer? Ballàrem com insensats una segona i una tercera tanda. A la fi ens valgué de pretext per descansar el fet de servir-se a la desventurada jove l'hipocràtic sopar de què abans he fet menció, el qual fou acompanyat d'eloqüents discursos mímicis i literaris del doctor Nomdedéu, qui ponderava a sa idolatrada malalta les excel·lències de la repugnant barrija-barreja servida en nou o deu plats amb racions microscòpiques. Tot allò era una farsa lúgubre que oprimia el cor i el senyor Pau, que la presidia, l'infeliç senyor Pau, macilent, ullerós, groc, trèmul, semblava haver eixit de la sepultura i esperar el cant del gall per tornar-se-n'hi. La Ciseta plorava d'amagat i alguns dels nois, rendits a la poderosa son i al gran cansament, havien estirat les cames i clos els ulls en diferents punts i on cadascú trobà millor comoditat i fàcil postura.

—Senyor Pau —vaig dir al metge—, no ens faci vostè ballar més perquè nosaltres mateixos creurem que ens hem tornat bojos.

—Fills meus —em contestà—, tinc el cor partit de dolor. Necessito estar constantment en batalla per contenir les llàgrimes que se'm cauen dels ulls. Pobra Girona! Existiràs demà? Estaran demà dempeus les teves nobles cases i amb vida els teus fills valents? Jo tinc prou esperit per a tot, per lamentar i plorar la mort de ma ciutat natal i tenir cura de ma pobra filla! Què costa representar una farsa? Res, la pobreta es deixa enganyar fàcilment i com que la seva malaltia no és altra cosa que una forta passió d'ànim, en l'ànim s'han d'aplicar les cauteritzacions, els cataplasmes, els tonificants i els emol·lients que li he receptat aquesta nit. Pot ser que li hàgim salvat la vida. Que sabeu el que significa en una naturalesa tan delicada, tan subtilment sensible, una trista o una agradable impressió? Doncs significa tant com la vida o la mort. Sí, fills meus, si jo no tingués cura d'amagar a ma filla les angoixes que estem patint, es posaria la seva ànima en tal disposició que el més petit accident la mataria, com un buf de vent apaga la flama. Cal resguardar aquesta pobra flama de l'aire que la mata i donar-li el que la fa viure. Així va tirant, tirant i qui sap si la podré salvar. Sigueu, doncs, caritatus i procureu divertir-la. Guaiteu com riu, mireu quin preciós color han agafat les seves galtes. La creença que Girona és plena de felicitat i l'esperança de ser portada ben aviada a Castellar l'enforteixen i li donen nova vida. Aquesta nit anem bé, però demà... Què faré, què li diré demà? Si creix l'escassetat de queviures, com és probable, si s'hi declara la fam i l'epidèmia, i cauen bombes a paratges propers, o aquí mateix, quina comèdia represen-

tarem? Déu m'afavoreixi i m'inspiri, car per a la seva infinita misericòrdia no hi ha res impossible.

—Etic mort de cansament —vaig dir jo veient que la Josefina demanava més balls— i a més és tard i he d'anar-me'n a mon lloc.

La Ciseta ja no podia mantenir-se dempeus i la senyora Sumpta, que jeia al terra amb la immobilitat d'un bossot, roncava sorollosament, imitant en la cavitat de les seves fosses nasals el llunyà brunzit del canó. En Vadoret, cansat ja de tocar en silenci el flabiol i la tenora, dormia com els altres nois. El senyor Pau, prou generós com per a no demanar-nos impossibles, s'apressà a complaure la malalta, posseïda d'un febril insomni, i es posà a dansar al mig de la sala, fent una rotllana amb quatre nois dels més espavilats. Quan jo vaig sortir, estava el pobre senyor fent cabrioles i saltirons sense cap habilitat i molta feixuguesa; però la seva ineptitud per al ball, tot provocant la hilaritat de sa filla, l'induïa més a seguir ballant. Feia salts, alçava els braços descompassadament, es dislocava mans i peus, ensopegava a cada instant inclinant-se endavant o endarrere, dibuixava mil figures grotesques i estrambòtiques que en altres circumstàncies m'haurien fet riure, i una suor angoixant fluïa del seu rostre macilent, desfigurat pels gestos i ganyotes que li obligaven a fer l'extenuant moviment i els aguts dolors de sa ferida. No he vist mai un espectacle que m'entristís tant.

XI

El que els he referit a vostès es repetí alguns dies. Després s'esdevingueren circumstàncies diferents i tot canvià. Els francesos, escarmentats per la vigorosa i mai vista defensa del 19 de setembre gràcies a la qual s'estavellaren contra tots els punts de la muralla que volgueren franquejar, no s'atrevien a fer l'assalt. Tenien por, dit sigui sense petulància; coneixien la impossibilitat d'obrir les portes de Girona per la força de les armes; i es detingueren a la seva línia de bloqueig amb la intenció de matar-nos de gana. El 26 de setembre arribà al camp enemic el mariscal Augereau⁵⁷ qui diuen que s'havia distingit en les guerres de la República i en el Rosselló. Dugué amb ell més tropes, les quals, ens posaren per totes bandes un setge molt estret i ens tancaren de manera que no hi podia entrar ni una mosca. No cal que els digui a vostès que els pocs queviures que hi havia es van anar acabant fins que no quedà res, sense que el governador donés a això cap importància aparent, puix cada hora es mantenia ferm en la idea que Girona no es rendiria mentre ell fos viu, per molt que mitja població sucumbís a les penes de la fam i a les febrades que s'anaven desenvolupant a còpia de no menjar.

Ja no es podia pensar en socors, a no ser que vinguessin pels aires. Ja no disposàvem del trist recurs de cercar la mort a les mura-

⁵⁷ Pierre François Augereau. Militar francès ascendit a mariscal l'any 1804. Després d'aconseguir la rendició de Girona fou nomenat Governador General de Catalunya, càrrec que ocupà durant tres mesos.

lles perquè ells no es preocupaven d'assaltar-les i no quedava altre remei que creuar-se de braços i deixar-se morir tot mirant l'efígie impassible de don Mariano Álvarez, els vius ulls del qual no restaven mai quiets, mirant per aquí i per allà les nostres cares per veure si alguna tenia rastre de descoratjament o de covardia. Estàvem moralment empresonats entre les urpes d'acer del seu caràcter i no ens era permès exhalar una queixa, ni un sospir, ni fer cap moviment que el disgustés, ni donar a entendre que estimàvem la llibertat, la vida, la salut. En resum, li teníem més por que a tots els exèrcits francesos plegats.

Morir a la bretxa és no només gloriós, sinó fins a cert punt, plaent. La batalla embriaga com el vi i deliciosos fums i vapors pugen al cap, esborrant de la nostra ment la idea del perill i, del nostre cor, el dolç amor a la vida; però morir de fam als carrers és horrible, desesperant, i en la tètrica agonia cap sentiment consolador ni idea riallera alegren l'ànima irritada i furiosa contra el miserable cos que se li escapa. A la batalla, la vista del company anima; en la fam, l'altri fa nosa. Succeeix el mateix que en el naufragi; s'avorreix el proïsme perquè la salvació, ja sigui una taula ja sigui un tros de pa, s'ha de repartir entre molts.

Arribà el mes d'octubre i tot s'acabà, senyors. S'acabà la farina, la carn, els llegums. No quedava sinó una mica de blat malmès que no es podia moldre. Per què no es podia moldre? Perquè ens vàrem menjar les cavalleries que feien moure els molins. Es posaren homes, però els homes, extenuats de fam, queien al terra. Calia menjar blat com ho fan les bèsties, cru i sencer. Hi havia qui el picava entre dos pedres i en feia coques que coïa al caliu dels incendis. Encara hi quedaven alguns ases, però s'acabà el farratge i llavors els pobres animalons s'ajuntaven de dos en dos i es mantenien menjant-se els uns als altres la crinera. Fou necessari matar-los abans que no s'aprimessin més. A la fi, la carn d'ase, que és la més insulsa de les carns, s'acabà també. Molts veïns havien plantat hortalisses en els patis de les cases, en torretes i fins i tot en els carrers; però les hortalisses no naixeren. Tot moria, humanitat i naturalesa. Tot era esterilitat dins de Girona, i començà una guerra espantosa entre els diversos ordres de la vida, que es destruïen, del més gran al més petit. Era una guerra a mort en l'animalitat famolenca, i si al costat de l'home hi hagués hagut un ésser superior, ens hauríem vist caçats i engolits.

Jo patia les penes més cruels, no només per mi, sinó per la pobra Ciseta i els seus tres germans a qui mancava absolutament de tot. Els

nois eren al principi els més ben parats perquè ells sortien al carrer i pillardejant o ensumant per aquí i per allà, sempre en treien alguna cosa, però la Ciseta, la pobra Ciseta, no tenia més empara que jo, i jo em tornava boig per buscar-li l'aliment. Hi havia, sí, alguns queviures al mercat, i es trobaven uns peixets de l'Onyar que més que peixos semblaven insectes, i uns ocellets raquítics que eren caçats des dels terrats. També hi havia una mica de carn de mul i de gos però per adquirir aquests articles feien falta diners, molts diners, i nosaltres no en teníem. La ració de blat sec ens havia arribat a ser tan repugnant com un verí.

El senyor Pau Nomdedéu gastava tots els seus estalvis per posar a sa filla un mal àpat, i fou dels que donaren per una gallina setze o vint pesos, quan algun pagès, afrontant mil perills i superant obstacles mil, aconseguia entrar a la plaça. En els dies de la gran escassetat, la senyora Sumpta no baixava res a casa de la Ciseta, i als nois se'ls assecaven els ulls de tant mirar l'escala a veure si baixava per ella algun manà. Arribà també el dia en què en Vadoret, en Manelet i en Gasparó es cansaren de les seves escapades pels carrers perquè de tot arreu eren expulsats els nois vagabunds per la mala opinió que hi havia sobre la netedat de ses mans. Prims i gairebé nus, els meus tres germans, o els meus tres fills, puix com a tals els vaig tractar sempre, inspiraven profunda compassió, i formant un llastimós grup al voltant de la Ciseta, romanien llargues hores en silenci, sense jocs ni riures, tan greus com ancians decrepits; inerts i estabornits, sense més aparença de vida que la resplendor dels seus grans ulls negres, plens d'ansiós afany. La Ciseta els mirava tan poc com podia, desitjant així conservar la calma que s'havia imposat com un deure i, fins i tot, s'atrevia a mostrar temptatives de severitat car pensava equivocadament que en una situació com aquella la força moral servia d'alguna cosa.

Jo vaig estar tres dies sense veure'ls perquè les meves obligacions m'impediien d'anar a casa. Quan ho vaig fer, els vaig trobar en la situació que he descrit.

Evidentment, vaig admirar l'enteresa dels pobres nens, prou intel·ligents com per a no importunar-nos demanant el que sabien que no els podíem donar. Únicament en Gasparó, menjant-se els punys i bevent-se les llàgrimes, cedia a la circumspecció sostinguda pels seus germans. Arribà un moment en el qual la Ciseta, incapaç de contenir son dolor, començà a plorar amargament i, poc després, escorcollava els darrers racons de la casa per veure si apareixia miraculosament

GIRONA

alguna vianda. Jo vaig sortir, vaig tornar a entrar, altre cop vaig sortir i, després de donar mil voltes, vaig regressar amb la terrible evidència que no podia trobar res. La Ciseta i jo convinguérem que calia resar, amb l'esperança que a força de prec, ens fes arribar Déu pels seus misteriosos camins quelcom d'allò que tanta falta ens feia. Però resàrem i Déu no ens envià res.

XII

S obtadament se'm va ocórrer una idea salvadora.

—Ciseta —vaig dir a la meva amiga—. Fa dies que no veig la Pitxota, però suposo que deu estar per aquí amb els seus tres gatets.

—Oh! —em respongué amb dolor—. Que no saps que el senyor Pau ha acabat amb tota la família? Pobra Pitxota! Ell diu que és una carn excel·lent, però jo crec que em moriria abans de tastar-la.

—És morta la Pitxota? No en sabia res. I també els tres angelets?...

—No t'ho volia dir. En aquests darrers dies que has estat fora de casa, el senyor Pau baixava sovint. Un dia se'm posà al davant, de genolls, i em pregà que li donés alguna cosa per sa filla, car ja no tenia queviures ni diners per comprar-ne. Mentre això em deia, un dels gatets em saltà a l'espatlla i el senyor Pau, atrapant-lo amb molta habilitat, se'l guardà a la butxaca. L'endemà, baixà de nou i m'ofereí els mobles de la seva sala si li donava un altre dels fills de la Pitxota i, sense esperar la resposta, entrà a la cuina, després a la cambra fosca, estigué a l'aguait i de la mateixa manera que un gat caça la rata, així caçà ell el gat. Quan sortí vaig haver de curar-li les esgarripades que duia a la cara. El tercer morí de la mateixa manera i, després d'això, la Pitxota ha desaparegut de casa, tal vegada perquè ha sabut que no era segura.

Meditava jo sobre la deserció del pobre animal, quan se'ns presentà de sobte en Nomdedéu. Son aspecte era en extrem macilent i cadavèric, havent perdut ja, a força de patiments físics i morals, fins

i tot aquella bondadosa expressió i el dolç accent que el distingien. Son vestit estava desendreçat i trencat, i duïa l'escopeta de caça i un llarg ganivet de muntanya.

—Ciseta —digué bruscament, oblidant-se de saludar-me tot i fer alguns dies que no ens vèiem—. Ja sé on és aquella entremaliada Pitxota.

—On és, senyor Pau?

—A la cambra dels mals endreços que hi ha al fons del pati i que feia servir de paller i graner quan tenia cavall.

—Potser no sigui ella —digué la meva amiga, en un generós desig de salvar el pobre animal.

—Sí, és ella, t'ho dic jo que és ella. A mi no se'm despinta la Pitxota. La molt berganta ha saltat aquest matí per la finestra del rebost i m'ha robat una cuixa que hi tenia. Quina audàcia! Menjar-se la carn del seu propi fill! Cal que acabem amb aquest animal. Ciseta, ja t'he donat part dels meus mobles a canvi dels petits. No em queda altra cosa de valor que els meus llibres de medicina. Els vols a canvi de la Pitxota?

—Senyor Pau, ni els mobles, ni els llibres no em quedaré. Agafi vostè la Pitxota, i ja que ens veiem abocats a tal extremitat, doni'n una part als meus germans.

—Està bé —respongué en Nomdedéu—. Andreu, t'atreveixes a caçar aquesta terrible bèstia?

—No crec que siguin precisos tants pertrets militars —vaig respondre.

—Doncs jo sí que ho crec. Som-hi.

En Vadoret i son germà volgueren seguir-nos, però la Ciseta els aturà tot dient-los que no fossin curiosos ni tafaners, i només el metge i jo pujàrem a la cambra i hi entràrem a poc a poc i amb precaucions per por de ser escomesos pel rabiós carnisser a qui la gana i l'instint de conservació li devien haver donat una ferocitat extraordinària. El senyor Pau, perquè la presa no se li escapolís, tancà per dins la porta i restàrem en una quasi completa foscor, puix la dèbil llum que per un estret finestró entrava no aclarí el llòbrec recinte més que quan els nostres ulls anaren perdent mica en mica l'enlluernament de la llum exterior. Gran quantitat d'objectes, com mobles destrossats i vells, obstruïen una bona part de l'estança i, damunt dels nostres caps flotaven densos cortinatges de teranyines, guarnits amb la pols d'un segle. Quan començàrem a veure els contorns i les fosques tinctes del recinte, cercàrem amb els ulls el pròfug; però no veiérem res,

ni se sentí cap soroll que indiqués la seva presència. Vaig manifestar els meus dubtes al senyor Pau, però ell em digué:

—Sí, és aquí. L'he vista entrar fa un moment.

Moguérem algunes caps buides, llançàrem cap a un costat alguns trossos de cadires i una petita bóta, i llavors sentírem el frec d'un cos que s'esmunyia al fons de la cambra fent caure els objectes apilotats. Era la Pitxota. Veiérem en la foscor les seves dues pupil·les d'un verd aurífer, que vigilaven amb ferotge inquietud els moviments dels seus perseguidors.

—La veus? —digué el doctor—. Agafa la meva escopeta i tira-li un tret.

—No —vaig dir tot rient—. És molt fàcil fallar la punteria. De res serveix en aquest cas el fusell. Posi's vostè a aquest costat i deixi'm el ganivet.

Les dues pupil·les romanien immòbils en la seva primera posició, i aquell foc verdós i daurat, que no se sembla a la irradiació de cap altra mirada ni de cap pedra, va produir en mi una forta impressió de terror. Després vaig distingir l'embalum de l'animal, i les seves taques terroses i negres sobre el groc es multiplicaven als meus ulls, eixamplant son cos fins a donar-li les proporcions d'un tigre. Jo tenia por, per què negar-ho amb pueril supèrbia? i per un moment vaig sentir-me penedit d'haver emprès una obra tan difícil. Al senyor Pau, que tenia més por que jo, li petaven les dents.

Celebràrem consell de guerra, del qual va resultar que havíem de prendre l'ofensiva; però quan cobràvem algun valor sentírem un apagat ronc, un soroll entre amanyac i ranera de la mort que anunciava les disposicions hostils de la Pitxota. En el seu llenguatge, la gata ens deia: «Assassins dels meus fills, veniu aquí, que us espero.»

La Pitxota, que primerament estava en la posició d'una esfinx, s'acotà fent descansar el seu angulós cap damunt les potes del davant, i llavors la seva mirada canvià, escampant una llum blava que projectava de dues ratlles verticals. Semblava arrugar el feréstec front. Després alçà el cap, es passà les potes per la cara, tot netejant-se els llargs bigotis, i donà algunes voltes sobre si mateixa, per baixar a un lloc més proper, on es va posar en actitud de saltar. La força muscular que aquests animals tenen a les articulacions de les seves potes del darrere és immensa i, des del seu lloc podia saltar fins a nosaltres. Jo vaig observar que les mirades de l'animal es dirigien més directament al senyor Pau que a mi.

—Andreu —em digué—, si tu tens por, jo em llenço al damunt. És una vergonya que una bèstia tan petita acovardi d'aquesta manera dos homes. Sí, senyora Pitxota, ens la menjarem a vostè.

Sembla que l'animal ens sentí i comprengué aquests amenaçadors mots perquè, encara no havia acabat de pronunciar-los el meu amic, quan amb summa lleugeresa es llençà al seu damunt, i li féu presa al coll i a les espatlles. La lluita fou breu i la gata ja havia posat en execució el conjunt de la seva potència ofensiva, de manera que la resta del combat no podia ser-nos altra cosa que favorable. Vaig acudir a defensar el meu amic, i l'animal caigué a terra, s'emportà entre ses ungles algunes petites partícules de la persona del bon doctor i a mi em féu alguns desperfectes a la mà dreta. Corregué després en diferents direccions però, en llençar-se'm a sobre vaig tenir la bona sort de rebre-la amb la punta del ganivet de muntanya, la qual cosa posà fi al desigual combat.

—Aquesta bèstia és més temible del que em creia —em digué el senyor Pau, apoderant-se del cos palpitant.

—Ara, senyor Nomdedéu —vaig indicar jo—, partirem com a germans la presa.

—El doctor féu una ganyota que indicava son profund disgust i, netejant-se la sang del coll, em digué amb un to agressiu que per primer cop sentia dels seus llavis:

—Què vol dir això de partir? La Ciseta ha contractat amb mi la Pitxota a canvi dels meus llibres. Que no saps que ma filla no menjà res ahir?

—Tots som fills de Déu —vaig respondre—, i també la Ciseta i els de baix han de menjar, senyor Pau.

En Nomdedéu es gratà el cap mentre feia, amb la boca i el nas, contraccions bastant lletges i, prenent l'animal pel coll, em digué:

—Andreu, no m'emprenyis. La Ciseta i els bergants dels seus germans poden alimentar-se amb qualsevol resta que busquin al carrer, però la meva malalta necessita certes atencions. Després d'avui vindrà demà i després de demà, demà passat. Si ara et dono mitja Pitxota, què li donaré a ma filla d'aquí a un parell de dies? Andreu, no esguerrem la festa. Busca per allà alguna cosa per donar als teus xicotots, que ells de rossegar un os ja en quedaran satisfets, però fes el favor de no tocar-me la Pitxota.

D'aquesta manera el cor d'aquell home bondadós i senzill s'omplia d'egoisme obeint la llei de les grans calamitats públiques, en les quals, igual que en els naufragis, l'amic no té amic ni se sap el que

volen dir els mots proïsme i altri. Mentre sentia el senyor Pau, es va despertar en mi un idèntic sentiment egoista de la vida i vaig veure en ell un avorrible partícip de la taula de salvació.

—Senyor Nomdedéu —vaig exclamar amb sobtada còlera—, he dit que la Pitxota es partirà i no hi ha més opció que partir-la.

El metge, en sentir aquest decidit propòsit, em mirà amb profunda aversió durant uns segons. Els seus llavis tremolaven sense articular cap mot. Es posà pàlid i després, amb un gest sobtat, m'empenetà enrere amb força. Jo vaig sentir que la sang abrusada corria cap al meu cervell; una sobtada esgarrifança que circulà pel meu cos em crispava els nervis. Tancant els punys, vaig estirar les mans fins quasi tocar amb elles la cara d'en Nomdedéu, i vaig cridar:

—Així que no es reparteix la Pitxota? Doncs millor. Millor perquè serà tota per a mi. Què tinc jo a veure amb la senyoreta Josefina ni amb els seus ridículs mals? Doni-li vostè teranyines.

En Nomdedéu féu cruixir les dents i, sense contestar-me, anà directe cap a l'animal que era al terra dessagnant-se. Vaig fer jo idèntic moviment; les nostres mans es toparen; forcejàrem un breu instant; vaig descarregar contra ell els meus punys, i en Nomdedéu rodolà per terra un bon tros i em deixà així en completa possessió de la presa.

—Lladre! —exclamà—. Així em robes el que és meu? Espera i veuràs.

Després de recollir la víctima, em vaig disposar a sortir; però en Nomdedéu corregué, millor dit, saltà com un gat cap on era l'escope-ta i, prenent-la, m'apuntà al pit tot dient amb tremolosa i ronca veu:

—Andreu, canalla, deixa-la anar o t'assassino.

Vaig mirar al meu voltat buscant el ganivet de muntanya, però ja el senyor Pau el tenia al cinyell. Vaig córrer cap a la porta de la cambra i no vaig poder obrir-la. M'agafà de sobte un terror que no podia vèncer i vaig saltar maquinalment, sense saber el que feia, cap a les caixes buides, els mobles vells i les piles d'andròmines on se'ns havia aparegut la Pitxota. Els meus peus s'enfonsaven entre taules esvinçades, els claus de les quals em ferien, i el meu cap colpejà les bigues del sostre fent-ne caure la pols, les arnes i les repugnants immundícies dipositades allí durant dos segles.

—Bàrbar —vaig cridar des de dalt—, ja me les pagaràs totes juntes.

Però en Nomdedéu seguia darrere meu, buscant la punteria, i amb peu ferm trepitjava les fustes trencades. Jo vaig córrer d'un

extrem a l'altre seguit per ell, i donàrem unes quantes voltes, pujant, baixant, enfonsant-nos i aixecant-nos en els congosts, laberints i sinuositats d'aquella caverna.

A la fi, havent sortit el tret, en Nomdedéu estengué el musell com un àvid caçador per veure si havia fet blanc. Felïçment la bala no em tocà.

—No m'ha tocat —vaig dir amb furiosa alegria, tot disposant-me a caure sobre el meu enemic.

Però ell desembeinà a l'instant son ganivet i, amb un to més frenèticament alegre que el meu, cridà en mig de la cambra:

—Vine, vine!... Lladre, que vols matar de fam la meva filla!... Deixa anar la Pitxota, deixa-la anar, miserable!

I sense esperar que jo l'escometés, corregué cap a mi. Vaig sentir major pànic que quan em perseguia amb l'escopeta i, de nou, ens llançàrem als precipicis en miniatura, ensopegant i saltant, jo al davant, ell al darrere, jo cridant, ell rugint, fins que, rendit de fatiga, vaig caure sobre unes fustes atrotinades que m'impedien tot moviment. Em vaig trobar dèbil i em vaig reconèixer covard, al temps que em sentia incapaç de lluitar contra aquella fúria, metamorfosi de l'home més mansuet, més generós i humanitari que jo havia conegut.

—Senyor Pau —vaig dir—, tingui vostè la Pitxota. No puc més. S'ha convertit vostè en un tigre.

Sense contestar-me res i mostrant l'horrible agitació i crisi de la seva ànima en un apagat bramul, recollí l'animal que jo havia llençat lluny de mi i, obrint la porta, se n'anà.

Jo, un cop passada la irascibilitat d'aquell quart d'hora, tot just m'aguantava dret. Vaig sortir, vaig baixar a casa de la Ciseta i, quan ella em veié masegat, esgarrapat i cobert de pols, tingué por. En poques paraules li vaig explicar el que havia passat i els tres nois em sentiren amb espant.

—No hi ha res per avui —els vaig dir amb angoixa—. Vaig al carrer a veure si trobo una persona caritativa.

La Ciseta s'abraçà als seus germans vessant llàgrimes de desesperació i jo vaig córrer eixalat fora de casa. Al carrer caminava com embriac, sense direcció, ni aplom, ni camí, i amb la ment en ebullició, carregada, atapeïda i inflada de criminals idees.

XIII

Em trobava al meu pas famílies desvalgudes que formaven horrosos grups de desolació en mig de la via pública, amb els peus al fang i aixoplugat el cap del sol i la pluja sota miserables tendals de brutes estores. S'arrencaven de les mans els uns als altres la seca arrel del llegum, el pudent peix de l'Onyar, les faves corcades i els ossos dels animals no criats per a la matança. Destres carnissers, improvisats per la necessitat, perseguïen per tots els racons de Girona els pobres gossos que, prou intel·ligents com per comprendre la seva sort propera, cercaven refugi en el lloc més recòndit i, fins i tot, s'atrevien a traspasar la muralla, corrent de llampada cap al camp francès, on eren acollides amb aplaudiments i alegria aquestes proves de la nostra penúria. Pertot, en soterranis i teulades, els gats es defensaven amb ses aspres urpes de l'atac de la humanitat, entestada a sobreviure.

Els soldats rebien la seva ració de blat sec, però els habitants de la ciutat havien de buscar-se l'aliment com bonament podien. La caça i la pesca eren l'ocupació més important. Quant als treballs militars, no n'hi havia cap, perquè la nostra situació consistia a rebre bombes i granades, sense poder a penes tornar-los les salutacions. En diferents llocs vaig demanar que em donessin quelcom per a uns pobres orfes, però la gent em mirava amb indignació i algú em va retreure la meva robustesa. Jo no tenia més que la pell i l'os.

Al carrer dels Ciutadans i a la plaça del Vi⁵⁸ vaig veure molts malalts que havien tret dels soterranis perquè no morissin tan aviat.

⁵⁸ Més tard, de la Constitució (Nota de l'autor). Avui, altre cop, es coneix com la Plaça del Vi.

El seu mal era dels que els metges anomenaven «febre nerviosa castrense», complicada amb altres moltes malalties, filles de la insalubritat i de la gana; i en els de la tropa, totes aquestes molèsties queien al damunt de la febre traumàtica.

Sense voler-ho jo, m'apartava a cada instant de mon objectiu, que era cercar aliment per als meus nens; però aquí em cridaven perquè ajudés a arrossegar un malalt, allí em pregaven que ajudés a posar terra damunt els cadàvers. El meu desig era llençar-me com els altres al mig del riu tot esperant la mort, però l'exemple d'alguns que resistien amb inigualable esforç el cansament, m'obligava a continuar dempeus. Al carrer de la Sabateria Vella traguérem fora dels soterranis uns quants clergues, ancians i nens, amb la qual cosa vam merèixer com a premi pel nostre servei alguns bocins de pa negre i de carn seca. Els altres devoraven llur part, però jo vaig guardar la meva adquirint així, amb la seva possessió, la força moral que havia perdut.

El carrer o carreró de la Força, que porta des de la Sabateria Vella fins a la Catedral, era una horrible sentina, una sèquia angosta i llòbrega on alguns éssers humans jeien com en sepultura tot esperant qui els socorregués o qui els matés. Entràrem en ella conduïts per don Carlos Beramendi, home de gran mèrit que es multiplicava per disminuir en tant que fos possible les desgràcies de la ciutat, i recollírem els cossos vius i mig vius, morts i mig morts, i els traguérem a les graderies de la catedral, perquè els banyessin aires menys corromputs. La catedral ja no podia contenir més malalts i la plaça es va anar convertint en hospital al descobert. Allí vaig veure aparèixer, a la part alta de la graderia, don Mariano Álvarez, que donava algunes disposicions per al socors dels ferits. El seu semblant era en tota Girona l'únic que no tenia rastres d'abatiment ni tristesa, i es conservava igual que durant el primer dia del setge. L'envoltava un gran nombre de persones, i entre elles vaig veure amb sorpresa el senyor Pau Nomdedéu amb altres metges, individus de la junta de salubritat i diverses persones influents. La multitud victorejà Álvarez, qui no va dir res abstenint-se de manifestar disgust ni alegria per l'ovació, i descendí tranquil·lament. La graderia oferia l'aspecte més lamentable i amb la gatzara dels visques i aclamacions dirigides al governador era difícil escoltar les queixes i laments. Des de lluny s'observava clarament que molts dels que componien la comitiva de l'heroi estaven afligits davant tan dolorós espectacle. Sens dubte parlaven a don Mariano de l'escassetat de queviures, perquè s'escoltà una veu de protesta que va dir: «Senyor, quan no hi hagi altra cosa, menjarem fusta».

En això, va arribar al meu costat el senyor Pau Nomdedéu, qui s'havia separat una mica de la comitiva.

—Menjar fusta! —exclamà—. Això es diu, però no es fa. Andreu, me n'alegro de veure't per aquí. Com estàs? I la Ciseta i els nois?

Encara que començava a extingir-se en la meva ànima el ressentiment, vaig amenaçar amb el puny en Nomdedéu.

—Ah, encara em guardes rancor pel que ha passat aquest matí! —digué—. Andreuet, en aquests casos un no és amo de si mateix. Jo m'espantava llavors i m'he espantat després de veure'm tan bàrbar i salvatge. Es tracta de viure, Andreu, i el picaresc instint de conservació fa que l'home es converteixi en una petita fera. Que jo sigui capaç de matar a un semblant, és cosa que no es comprèn; no és veritat? Ai, amic meu! La idea que la meva filla em demana menjar i no puc donar-li res, ofega en mi el patriotisme, la raó, la humanitat, i em converteix en una bèstia. Andreu, no som més que misèria. Indigne llinatge humà, què ets? Un estómac i res més. Se n'averگونyeix un de ser home quan arriben aquests casos en què totes les relacions socials desapareixen i regna la naturalesa pura. Peròestic veient que el nombre de ferits és immens. Avui hem estat fent el recompte de medecines, i no n'hi ha ni per a la desena part en un sol dia. On anirem a parar? És possible que això es perllongui? No, no pot ser. Mira quin horrorós aspecte presenta la graderia coberta de cossos humans.

En efecte, els cent graons que condueixen a la catedral oferien, en esglaiós amfiteatre, un quadre complet dels mals de l'heroica ciutat.

L'Álvarez i la seva comitiva seguien baixant, i la multitud s'apartava per obrir-li pas.

—Senyor —li digué en Nomdedéu donant-me l'esquena—. Vaig oblidar-me de dir-li a vostè que els medicaments que tenim no arriben ni per a la desena part.

Don Mariano mirà fredament i sense marcada expressió el metge. Que bé vaig veure llavors el cèlebre governador, i com de presents se'm quedaren des de llavors en la meva ment les seves faccions, la seva mirada i les seves paraules! La cara pàl·lida i eixuta, els ulls vius, el cabell canós, la figura prima i seca, la complexió d'acer, la fisonomia impertorbable i estatuària, la tranquil·litat i la serenitat juntament presents en el seu semblant: tot ho vaig examinar, i tot ho vaig retenir en la memòria.

—Si no hi ha prou medecines —respongué—, que es facin servir les que hi ha, i després ja es farà el que convingui.

Aquesta frase de *el que convingui* era molt seva i amb ella acostumava a acabar els seus discursos i advertències, essent en ell molt natural dir: «Si no es pot resistir l'assalt i els francesos entren a la ciutat, morirem tots i, després, *es farà el que convingui*.»

—Però senyor —afegí el senyor Pau—, els malalts no poden esperar. Si no se'ls cura... podrien anar tirant un dia, dos...

Álvarez passejà serenament la vista per l'amfiteatre i després, girant-se cap al senyor Nomdedéu, li digué:

—No n'hi ha cap que es queixi. Aviat rebrem socors. La plaça no es rendirà, senyor Nomdedéu, per manca de medecines. No se li acut a vostè cap remei per alleugerir la sort dels malalts i ferits?

—Oh! sí senyor! —digué el metge, encoratjat per alguns membres de la comitiva que murmuraren frases més adients amb els pensaments del metge que amb els del governador—. Penso que Girona ja ha fet prou per la religió, la pàtria i el rei. Ja ha arribat al límit de la constància, senyor, i exigir més d'aquesta pobra gent és consumir la seva completa ruïna.

Álvarez agità lleugerament la vara de comandament a la mà dreta i, sense immutar-se, li digué a en Nomdedéu.

—*Ja veig... aquí només hi ha un covard i és vostè. Bé, quan ja no hi quedin queviures, ens el menjarem a vostè i als del seu llinatge, i després resoldré el que més convingui.*

Quan acabà de parlar, tothom va callar de tal manera que es podia sentir el brunzit de les mosques. En Nomdedéu girà el cap enrere tot cercant-me amb la mirada, per dissimular la seva torbació i hagué d'abandonar la comitiva ben desconcertat. Fins molt després que això passés, no recobrà l'ús de la paraula el meu bon doctor. Estava pàl·lid i tremolós, senyal prou evident de la seva por.

—Andreu —em digué en veu baixa, agafant-me del braç i portant-me en direcció a la plaça de Sant Feliu—, aquest home acabarà amb nosaltres. Jo sóc patriota, sí senyor, molt patriota, però tot té un límit natural, i això d'arribar a menjar-nos els uns als altres em sembla una temeritat salvatge.

—L'enteresa de don Mariano —li vaig respondre— ens portarà a devorar-nos mútuament però, pel que fa a mi i mentre sàpiga que aquest home és viu, abans em menjaré a queixalades la meva pròpia carn que parlaré de capitulació al seu davant.

—Gran i sublim és la seva constància —em digué—; jo l'admiro i me n'alegro de tenir al comandament de la plaça un home la memòria del qual ha de seguir viva pels segles dels segles. Oh, si jo estigu-

és sol en el món, Andreu! Si jo no tingués més que la meva indigna persona, si no tingués cap altra preocupació que la visita a l'hospital i el recorregut dels malalts que estan al carrer, jo mateix li diria a don Mariano: «Senyor, no ens rendim mentre hi hagi algú que pugui viure menjant-se als altres», però ma filla no en té la culpa que una nació vulgui conquerir-ne un altra... No obstant això, cal acalar el front davant la voluntat de Déu, de la qual n'és botxí en aquests dies aquell inflexible don Mariano Álvarez, més valent que Leònides⁵⁹, més patriota que Horaci Cocles⁶⁰, més enèrgic que Escèvola⁶¹, més digne que Cató⁶². És aquest un home que no estima en res la seva vida ni la dels altres, i fora de l'honor, la resta li importa ben poca cosa. A les jornades del mes de setembre, quan en Vives, el capità d'Ultònia, es preparava per a una petita excursió al camp enemic, preguntà a don Mariano on s'acolliria en cas d'haver-se de retirar. El governador li contestà: «Al cementiri» Què te'n sembla? Al cementiri! És a dir, que aquí no hi ha cap altra opció que vèncer o morir i, puix que vèncer els francesos és impossible perquè no acabaries mai de contar-los, treu-ne la conseqüència. Això entusiasma, Andreuet! Et sents com un rei quan dius Visca Girona i Ferran VII! Et sembla estar veient ja les històries que s'escriuran i que ens deixaran pels núvols, però jo voldria poder dir: Visca Espanya i visca la Josefina! o que, si més no, entre les runes fumejants d'aquesta ciutat i entre la pila que deuran de formar els nostres cossos trossets, s'hi alcés pletòrica de salut ma estimada filla única, que no ha fet mai cap mal a Espanya, ni a França, ni a Europa, ni a les potències del nord ni del sud.

El doctor s'aturà per examinar uns quants malalts i jo vaig córrer a casa de la Ciseta per portar-los el poc que havia arreplegat.

⁵⁹ Leònides I, llegendari rei d'Esparta que vencé els perses a la batalla de les Termòpiles, l'any 480 aC.

⁶⁰ Horaci Cocles, heroi romà que, segons la llegenda, defensà en solitari el pont que conduïa a Roma contra els etruscos.

⁶¹ Cai Muci Escèvola. Heroi llegendari romà que, davant el setge dels etruscos va intentar matar el seu rei però fou capturat i davant les amenaces de cremar-lo viu ell mateix va posar la mà al foc tot dient que res no li importava el cos a qui només aspirava a la glòria.

⁶² Cató, el jove. Seguidor de Pompei durant la guerra civil contra Cèsar, va suïcidar-se abans d'acceptar la victòria d'aquest.

XIV

Gairebé al mateix temps que jo, entrà en Vadoret, que havia sortit a fer una excursió per la plaça de les Cols i tornava tan alegre i fent saltirons que em vaig figurar que portaria queviures per a vuit dies.

—Què hi ha, Vadoret? —li preguntàrem la Ciseta i jo.

Ens contestà tot obrint els punys per mostrar algunes peces de coure i tancant-los després, es posà a ballar amb frenesia en mig de la sala.

—D'on ho has tret això? Ho has agafat d'algun lloc? —li preguntà sa germana enutjada, sospitant sens dubte que el noi havia fet incursions lamentables a la propietat aliena.

—Me'ls han donat per la rata... Andreu, una rata tan grossa com un ruc. Tan bon punt vaig arribar amb ella al mercat, un vell deixà anar tres rals per ella.

—Per menjar-se-la? —exclamà la Ciseta amb horror.

—Sí —replicà en Vadoret, donant-li els quartos—. Tu no la vas voler, així doncs, a vendre-la.

—Mira, Andreu —em digué la Ciseta—, després que tu te n'anares, aquests maleïts anaren al pati i per la porteta que hi ha a la vora del pou, passaren a casa del canonge, el senyor Joan Ferragut, que, com saps, és abandonada. Poc després tornaren amb una rata tan grossa com d'aquí a demà... Quines potes! Quina cua!

—La carn d'aquest preciós i extremadament intel·ligent animal —vaig dir jo donant-li a la Ciseta el que portava—, no és dolenta, tal com diuen les moltes persones que a Girona n'estan consumint. De

moment, nois, arreglem-nos amb això que us porto i Déu ja proveirà més endavant alguna altra cosa.

Menjàrem, si és que així pot dir-se d'una refecció tan exageradament sòbria que més semblava feta per donar entreteniment a les dents que substància al cos. Jo em vaig adormir sobre el terra poc després i, quan vaig despertar, la Ciseta amb gran aflicció em digué:

—En Gasparó està malalt. Ha deixat de plorar, i està com desmaiàt, amb el cos ardent i tremolant d'esgarrifances. Que trigarà a tornar el senyor Nomdedéu?

Vaig examinar el noi i el seu aspecte em féu tremolar perquè no vaig dubtar ni un moment que estava afectat per la febre que matava cada dia una part de la població, però vaig procurar tranquil·litzar sa germana assegurant-li que els símptomes del mal que tenia al davant no s'assemblaven als que a totes hores s'observaven en els llocs més públics de la ciutat. Però la Ciseta, amb el seu bon seny, no donava crèdit a les meves paraules de consol i comprenia la gravetat de son germanet. Amb la major naturalitat del món i oblidant en la seva preocupació les circumstàncies de la ciutat, em demanà que li portés algunes medecines i vaig haver de fer servir mil ambages i circumloquis per dir-li que no n'hi havia. La pobra noia estava inconsolable.

Una hora més tard entrà el senyor Pau Nomdedéu, a qui cridàrem perquè tingués cura del malalt i s'hi oferí de bon grat.

—Pobre Gasparó! —digué en veure'l—. Ja he dit altres cops que amb els aliments que diàriament es consumeixen aquí, aquests nois no arribaran a vells.

—Però mon germà no es morirà, senyor Pau —afirmà la Ciseta plorant—. Vostè que és tan bon metge el curarà.

—Filla meva —replicà fredament el doctor—, passeja la vista per aquests carrers i observa de què serveixen els bons metges. El que respirem a Girona no és aire, és una subtil i invisible matèria carregada de morts. Ai! Vivim per una especial gràcia de Déu, els qui vivim. Tenim un governador de bronze que ordena resistir aquests homes que cauen morts per moments. Don Mariano Álvarez no veu en el cos humà més que una cosa amb què omplir els cementiris i que si no pot servir per batre's, no serveix per a res. Ell no atén més que a l'immortal esperit i, posant la seva atenció en la vida perpètua que amb els miserables ulls de la carn no podem veure, menysprea la resta. Sí, la magnitud d'aquest home em té sorprès perquè és superior a mi. El governador resistirà la fam, les privacions, les malalties,

mentre li resti una gota de sang que mantingui dempeus l'urna de son gran esperit, car son ànima és l'ànima menys lligada al cos que he conegut; i si no pogués resistir, seria capaç de menjar-se ell mateix... Però vegem què es pot fer amb el pobre Gasparó, filla meva. Jo crec que hauries d'anar a enterrar-lo a la plaça del Vi, on s'hi ha fet una gran fossa, perquè si deixem aquí el seu pobre cos, podria corrompre's l'atmosfera d'aquesta casa més del que ho està.

—De manera que vostè ja el dóna per mort? —preguntà la Ciseta amb desesperació.

—Ciseta, la nostra missió donades les circumstàncies a què han arribat les coses, sense aliments, ni medecines per recomanar, es redueix a evitar els horribles efectes de la descomposició atmosfèrica. Si poguéssim tenir a mà uns bons plats de caldo, una mica de vi blanc i alguns emol·lients i emètics, crec que seria senzill tornar-li la salut a la robusta naturalesa d'aquest nen, però és impossible, no hi ha res. Feliços els que es moren! Si no aconseguixo salvar ma filla, em posaré a la muralla, quan hi hagi un altre assalt, per morir gloriosament... Pobre Gasparó!... Amb quin plaer tindria cura de tu si hi veiés alguna esperança de vida! Ciseta, em sabria molt greu que ma filla conegués la proximitat d'un moribund. Si per cas en Gasparó plora o crida, fes-lo callar. Adéu, adéu, fills meus. Feu cas de les meves instruccions.

I pujà. Tenia tota l'aparença d'un boig.

La Ciseta va fer bocins un moble, escalfà aigua amb ells, i es dedicà a aplicar al malalt en formes diverses una terapèutica de la seva invenció, composta d'aigua tèbia donada com a beguda, en cataplasmes, en fregues, en ruixades, en pegats. En advertir certa quietud en el malalt, la prengué per sobtada millora com a conseqüència dels seus extraordinaris específics, i digué amb tanta innocència com alegria:

—Andreu, em sembla que està millor. S'ha adormit. Ma mare deia que l'aigua de l'Onyar era la millor medecina del món i amb aigua es curava ella tots els mals. Veus com està més tranquil? Quan es desperti voldrà anar a jugar amb els seus germans. Però on són aquests maleïts nois? Vadoret!, Manelet!

La Ciseta els cridà unes quantes vegades i els nois no apareixien. Eren a cal canonge.

Jo vaig pujar a veure el senyor Pau i sa filla i la vaig trobar tan abatuda i desfigurada que quan tancava els ulls i es quedava quieta amb el cap enfonsat entre els coixins, semblava talment una morta. Ja quasi era de nit i el doctor, assegut al vetllador, escrivia el seu diari.

—Andreu —em digué en Nomdedéu— t'agraeixo que vinguis a fer-me companyia. Oi que no em guardes rancor pel que ha passat aquest matí? Ets un bon noi i et saps fer càrrec de les circumstàncies. En aquests casos no hi ha amic per a amic, ni germà per a germà. Ara mateix, si possessis la teva mà al plat on ha de menjar ma filla, crec que et mataria.

—I la senyoreta Josefina —vaig preguntar-li— encara es creu que estem de festes a Girona i que demà anirà a Castellar?

—Ai!, ca! La il·lusió durà fins a l'endemà i prou. Son estat moral és espantós. Ja no se li pot ocultar res i és inútil representar comèdies com la de l'altra nit. Ho sap tot i no ignora els últims detalls gràcies a una indiscreció d'aquella endimoniada senyora Sumpta a qui de bona gana arrossegaria pels cabells. Figura't, Andreu, que una d'aquestes nits, mentre jo estava curant malalts pels carrers, la tal senyora Sumpta, que a més de ser curiosa com a dona és tafanera i novel·lera com un xicot de deu anys, desitjant donar a son enteniment la pastura d'una bel·licosa lectura que estigués en harmonia amb les seves afeccions militars, tragué de l'armariet de mon despatx aquest diari que estic escrivint, i començà a llegir-lo aquí mateix, davant de ma filla. Ella sentí a l'instant desitjos de llegir també i la molt ximple de la senyora Sumpta li ho va permetre, afegint-hi de la seva pròpia collita comentaris encomiàstics sobre la tenacitat i heroïcitat del setge. Quan vaig tornar, ma filla havia arribat a les darreres pàgines i en la seva febrosa atenció i curiositat se li anava l'ànima a bocins. La lectura l'embadalia i la matava alhora, i el terror i l'admiració compartien el domini de la seva ànima. Ai, quina feina em costà arrancar-li de les mans el malaurat diari! La pobreta no dormí en tota la nit i, un cop posat son cervell en erecció, hauries d'haver vist com imaginava batalles al carrer, com sentia el soroll de les bombes, com assegurava estar-se cremant amb la resplendor dels incendis, com mirava els rius de sang que tornaven vermell el Ter i l'Onyar, sense que em fos possible tranquil·litzar-la. La infeliç corria d'una banda a l'altra de l'habitació com una boja i cridava don Mariano Álvarez tot lloant la bravesa i el gran ànim del nostre governador. En altres ocasions, dominada per la por, em demanava que l'amagués en el més profund dels pous per no sentir el bronziment de les canonades ni veure la resplendor de les flames. Tan aviat el seu delicat organisme nerviós, que és sa naturalesa tota, es crispava i li produïa activitat febril, de la mateixa manera que dominats per l'entusiasme ens multipliquem per cent, com abatint-se plorosa, el seu cos queia

flonjo i tou com una troca. Precisament la manca de sentit acústic, que semblava haver de ser un descans per al seu esperit, és un veritable turment perquè sent remors que, sense tenir existència en la realitat, ressonen en el seu cervell; i els espectres del so aterren sa imaginació més que els de la vista. Pobreta filla meva! Vaig pensar que es moria en una d'aquestes crisis. Era sa vida com un fil prim que a estones es posa tibant, tibant, i amenaça de trencar-se. Jo tenia l'ànima en suspens, i sabent que contra aquest estat de res no valen la ciència ni les atencions, em vaig creuar de braços i vaig baixar el front mentre esperava la resolució de Déu. D'aquesta manera han passat alguns dies, Andreu, i darrerament tots els símptomes de desordre nerviós han desaparegut, no quedant-ne més que el de la por, una por en el darrer esglaó del que pot arribar a ser depriment, que la té aplanada, moribunda. Veus aquella cara, veus aquella expressió somnolenta i abatuda, aquella diafanitat pròpia dels primers instants de la mort? Per ventura té això aparença de vida? No sembla sinó que aquest simulacre d'existència roman davant dels meus ulls per disposició miraculosa del cel per consolar-me durant l'absència real de ma vertadera filla.

Després d'un llarg i trist silenci, continuà així:

—Andreu, demà sortirà el sol, demà hi haurà el que en la nostra llengua anomenem dia, demà tindrem un altre avui, és a dir, nous destrets. Veurem quina molla de pa em té reservada Déu per al dia que ha d'arribar. Sigui como sigui, ma filla tindrà demà son plat a la taula. Així ha de ser, costi el que costi.

I dit això, seguí redactant son diari.

Quan vaig tornar al costat de la Ciseta, la vaig trobar més tranquil·la, enganyada per l'aparent alleujament del pobre nen. La seva principal inquietud consistia llavors en l'absència d'en Vadoret i en Manellet que, malgrat l'avançada hora de la nit, no tornaven a casa. Però els suposàrem, de comú acord, ocupats en explorar l'habitació veïna i no se'n parlà més de l'assumpte. Vaig retirar-me jo a la meua guàrdia, pesarós de deixar-la sola, i durant tota la nit vaig estar mortificat per cabòries i pressentiments que no em deixaren dormir.

XV

Al dia següent no hi hagué cap novetat particular. En Gasparó seguia igual. En Vadoret i son germà aparegueren, després d'una llarga absència, plens d'esgarrinxades, contusions, macadures i mossegades, però molt contents amb els quartos que recentment els havien proporcionat les seves activitats. Malgrat aquell reforç pecuniari, aquell dia fou l'abastament de la casa més penós i difícil que cap altre, i la Ciseta, desmillorant-se per graus, perdia robustesa i salut a cada hora que passava. Donat que llavors ocorregueren esdeveniments terribles a casa nostra, no puc deixar-los en silenci. Després d'un breu i violent malson, em despertà en fer-se de dia una puntada de peu que no perquè fos d'un amic mancà de duressa i, quan vaig obrir els ulls, vaig trobar-me de cara en Felip Muro que em digué:

—Ha caigut una bomba a cal canonge Ferragut, carrer de Cort-Reial, i la teulada ha vingut a buscar refugi entre els ciments. Jo ho he vist, Andreu. El teu amic el metge, el senyor Pau Nomdedéu, ha sortit al carrer cridant i esbufegant tan bon punt ha vist cremar les barbes del veí. Felicitament la casa no s'ha cremat i fins el moment no té cap altra avaria que haver estat aixafada com un bunyol. Que no hi vas?

De bon grat hauria corregut al lloc de la catàstrofe, però les ordres em lligaven a la muralla d'Alemanys durant algunes hores, i vaig esperar amb la més cruel ansietat. Quan vaig quedar lliure i vaig poder traslladar-me al carrer de Cort-Reial, vaig veure amb alegria

que ma casa era intacta, si bé un xic amenaçada de deteriorament per la sobtada manca de recolzament de la contigua, la façana de la qual s'estenia quasi completament pel terra, veient-se des del carrer l'interior de les habitacions i part dels mobles en la mateixa situació que els deixà l'amo en abandonar son domicili. Mentalment vaig donar gràcies a Déu per haver lliurat de la desgràcia la casa dels meus i vaig córrer al costat de la Ciseta, a qui vaig trobar al taller i en el mateix lloc on la hi havia deixat la nit anterior, a la vora del llit de son germà. La consternació de la pobra noia era tan gran que no vaig encertar a tranquil·litzar-la amb inútils consols.

—Ciseta —vaig dir-li—, és precís resignar-se al que Déu vol. I ton germà?

No em contestà ni falta que feia perquè son germà es moria. Ella mateixa es trobava en una tan llastimosa situació física i moral que només per un enèrgic propòsit de son fort esperit, romania vigilant i atenta a l'agonia del pobre Gasparó. Sense el dolor, la Ciseta hauria caigut al terra, abatuda per l'insomni i la inanició, però ella menyspreava sa pròpia existència i per atendre-la calia que desaparegués la dels altres.

—El senyor Nomdedéu no ha tingut cura de ton germà? —vaig preguntar-li.

—No —contestà—. El senyor Pau diu que aquí no falta cap altra cosa que tirar-li terra al damunt.

—I és possible que no t'hagi proporcionat algunes medecines? Si ell volgués, podria fer-ho.

—Diu que no n'hi ha, de medecines.

—I digues, en Gasparó ha pres algun aliment?

—No res. Amb els quartos que portaren ahir els nois, es va comprar un trosset molt petit de carn seca; vaig posar-lo a les graelles i aquest matí ha vingut el senyor Pau, se m'ha agenollat al davant plorant com una magdalena i, com que malgrat això m'he negat a donar-l'hi, m'ha amenaçat de matar-me i se l'ha endut.

—Tu tampoc has pres res?... Oh! Cal que jo li alci la mà a aquest lladregot del senyor Pau. Quina obligació hi tenim nosaltres de mantenir sa filla? I els teus germans?

—No sé on són —replicà la Ciseta amb profund terror—. Des d'ahir a la nit no han tornat a casa.

—Però Ciseta —vaig exclamar amb angoixa—, no anirien a cal canonge. Ja saps que s'ha ensorrat?

—No sé si devien anar allà... Aquest matí he sentit un gran soroll. He cregut que era la nostra casa la que queia a terra; i abraçant mon

germà he clos els ulls i m'he encomanat a Déu. Però tan bon punt ha cessat el soroll, he mirat el sostre i l'he vist en el mateix lloc. La gent cridava al carrer, i era difícil respirar a causa de la pols. No, Déu meu, no és possible que els meus germans hagin estat fins avui dintre d'aquesta casa. Jo crec que hauran anat al mercat a vendre el que hagin agafat.

Cada paraula pronunciada era un esforç angoixant de la decaiguda naturalesa de la Ciseta. Cobria el seu front una gèlida suor, i asseguda al terra recolzava els seus braços a l'estora per sostenir-se. Pàl·lida com la mateixa mort, i amb els ulls apagats i abatuts, feia pena de veure com s'agostejava aquella planta, sense poder tirar-li una mica d'aigua.

De cop i volta baixà fent molt soroll el Sr. Nomdedéu, que en veure'm, em digué:

—Oh, Andreuet! Quant me n'alegro que siguis aquí! Suposo que portaràs alguna cosa. Tu ets generós i no t'oblides dels bons amics.

—Res no porto, senyor doctor; i si en portés, no seria pas per a vostè. Cadascú que s'apanyi com pugui.

—Sí que n'ets de la broma! Suposo que portaràs si més no un poc de blat. I tu, Ciseta, que tens quelcom per a mi? Els teus germans no han portat res? Oh, amics de la meva ànima! No hi ha res per a aquest pobre infeliç que veu morir sa filla? Andreu, Ciseta —afegí tot ajuntant les mans i posant-se de genolls davant nostre— feu la caritat, per l'amor de Déu, que tot el que tingueu de menys en la terra ho tindreu de més en el cel. Ja sabeu que *aquí donen un per cent i allà donen cent per un*. Andreu, Ciseta, estimadíssims amics meus, vosaltres que nedeu en l'abundància, socorreu aquest captaire. Ja no em queda res: he venut tots els meus llibres, i amb les plantes de mon magnífic herbolari, que he trigat vint anys a poder reunir, he fet un brou per donar-l'hi a ella. Només em resten les plantes malignes o verinoses, i la incomparable col·lecció de *polipodiums*, que us puc vendre... De debò que no teniu res? No pot ser. Vostès amaguen el que tenen; vostès m'enganyen i això no ho puc consentir; no, no ho consentiré.

D'aquesta manera, el senyor Nomdedéu passava de l'aflicció més amarga a una còlera hostil i atrabiliària, que a la Ciseta i a mi ens infongué bastant de recel.

—Senyor Nomdedéu —vaig dir tot resolt a allunyar de nosaltres un hoste tan importú— no tenim res. Ja ho veu vostè. El pobre Gasparó es mor, i no podem donar-li un glop d'aigua amb vi. Deixi'ns vostè en pau o tindrem un disgust.

—Això ja es veurà. Jo no me'n vaig d'aquí sense alguna cosa. Vostès amaguen el que van comprant amb els quartos que porten els nois. La meva filla no pot seguir així moltes hores, Andreu. Que es rendeixi Girona, sí, senyor, que es rendeixi, i que se'n vagi a l'infern amb cent mil parells de dimonis el señor Mariano Álvarez, que ha dit aquest matí: «Quan la ciutat comenci a defallir, es farà el que convingui». No sé a què espera. Encara no creu que la ciutat ja està prou defallida. Oh! El que hauria de fer el governador és castigar els pillastres que acaparen les vitualles, privant els seus semblants d'allò més necessari, i vostès són d'aquests, sí senyor. Vostès tenen aquestes arques plenes de comestibles, i pel cap baix hi ha aquí deu unces de carn seca i un parell de dotzenes de cigrons. Això és un robatori, un robatori manifest. Ciseta, Andreu, amics meus: ja he venut totes les estampes i quadres de casa meva. Voleu el gosset que va brodar sobre canemàs la meva difunta esposa quan anava a l'escola? El voleu? Doncs us el donaré, encara que és una peça que he estimat com un tresor, i de la qual vaig fer propòsit de no desfer-me'n mai. Us dono el gosset si em doneu el que hi ha guardat a l'arca.

Obrírem l'arca, i li mostràrem la seva horrible buidor; però ni encara així no es donà per vençut. Estava frenètic, amb símptomes de trastorn semblant a l'embriaguesa o al deliri dels enfebrats, i en parlar, la seva llengua esclafia les paraules sense força, entonant-les a mig fer, com un batall trencat que no encerta a ferir de ple la campana. Tremolava tot ell, i el plor i el riure, la pena, la ira, la resignació o l'amenaça s'expressaven successivament en les ràpides modificacions de la seva fisonomia agitada i canviant com la d'un còmic.

Quan em vaig aixecar per obligar-lo a sortir, m'amenaçà amb els punys, i en un to que no es pot definir, car tant podia ser adolorit plor com profunda ràbia, ens digué:

—Miserables, lladres del que no és vostre. Faré el que diu el governador. Sí, Andreu, Ciseta. Ma filla no es morirà; la meva pobra filla no es morirà, perquè quan no hi hagi altra cosa ens els menjarem a vostès i després es resoldrà el que més convingui.

Quan es va retirar, la Ciseta em va dir:

—Andreu, jo no sé si viuré molt més que en Gasparó. Fes-me el favor de buscar els meus germans. Si Déu ha determinat que en aquest dia tot s'acabi, s'acabarà. Som bons cristians i morirem en Déu.

XVI

Deixant per a més tard l'exploració del mercat, vaig marxar a l'abandonat habitatge del senyor Joan Ferragut, canonge de la catedral, que des dels primers dies del setge havia fugit de Girona buscant un lloc més segur. Malgrat que aquest veterà de les milícies docents de Crist no figura en la meva relació, he d'indicar que era el primer antiquari de tota l'alta Catalunya; home d'enorme erudició i incansable en això de reunir monedes, furgar ruïnes, desxifrar epígrafs i ensumar tots els rastres de petjades romanes en el nostre sòl. La seva col·lecció numismàtica era cèlebre en tot el país, i a més posseïa un inapreciable tresor en gots, llums, arnesos i llibres rars; però el gran amor que els tenia a aquests objectes no aconseguí detenir-lo en la seva fugida, abandonant la història romana i carolíngia per assegurar la més que cap altra inestimable antigalla de la pròpia vida. Després, una bomba va arreglar el museu a la seva manera.

Hom entrava a la deserta casa per una petita porta que comunicava ambdós patis i que els veïns solien deixar oberta per venir a agafar aigua al nostre. Quan vaig penetrar al pati, vaig trobar que una gran part d'aquest s'havia convertit en un recinte cobert format per l'acumulació de bigues i envans encastats en un angle abans d'arribar al pis. Aquell improvisat sostre no necessitava més que un lleuger impuls, una veu forta, una trepidació insensible per caure al terra. Avançant amb compte vaig arribar a la caixa de l'escala, oberta a la llum i a l'aire a causa de l'enfonsament de les sales de la

façana i d'una part del sostre per la qual hi penetrà la bomba. El terra era cobert de mobles que es confonien amb trossos de paret, vidres i mil fragments desiguals de preciositats artístiques, matèria caòtica de la història que cap savi podria ja reunir ni ordenar. L'escala havia perdut un dels seus trams, i per pujar calia enfilars'hi saltant escarpades alçades. Des de baix es veia l'interior d'una alcova que deuria ser la del senyor canonge, la qual peça, amb una testera menys i conservant-ne part dels seus mobles, s'assemblava a les cases de joguina per a nens quan se'ls treu la tapa o paret lateral, l'absència de la qual permet veure el bonic interior. Si alguns quadres, cofres i robers romanien a dalt en els mateixos llocs que des de molts anys ocupaven, en canvi el llit del canonge s'estava al fons de l'escala en una posició que en podríem dir de bocaterrosa. Els grossos pilars d'aquell moble, que ja no era altra cosa que un munt de roure, es trobaven estronyats per diferents punts, escampant així ses afilades estelles, i les cortines en desordre deixaven veure entre el seus plecs els braços de marbre d'un Sant Crist i les seques cordes d'una deixuplina⁶³. Entremig de les restes de la pedra i en la foscor dels racons i fondàries que formaven, vaig veure sorgir la lluentor de dos discos lluminosos, com dos punts, com dos ulls que em contemplaven. Tot i que vaig sentir un temor sobtat, vaig ajupir-me per recollir aquells llums. Eren les ulleres del bon Ferragut.

Davant la impossibilitat de pujar-hi, vaig cridar al peu de l'escala per veure si des d'aquelles solitàries cavitats em responia algun dels nois a qui buscava. Vaig cridar amb tota la força dels meus pulmons: Vadoret!, Manelet!, però ningú em responia. Vaig recórrer tota la part baixa, vaig explorar allò que era més amagat i més perillós dels enderrocs, i només hi vaig trobar la barretina d'un dels nois, però això no era raó suficient per suposar que ells fossin sota les runes. A la fi, mentre tornava a l'ull de l'escala, vaig sentir un agut xiulet que ressonava a la part més alta del teulat. Vaig esperar una estona i, tot seguit, se sentiren de nou els mateixos sons aguts i aparegué una figura que des de dalt i amb evident perill s'abocava per mirar cap al fons. Era en Vadoret.

El noi, posant-se ambdues mans a la boca, cridà: Manelet! Alerta!
I després, forçant la veu, afegí:

⁶³ Instrument fet de cordes o cadenes que feien servir els penitents per flagellar-se.

—Són allà! Per allà ve en Napoleó, amb tota la guàrdia imperial i la tropa menuda!

Dit això, desaparegué i jo em vaig quedar absort esperant veure en Napoleó amb tota la guàrdia imperial. Efectivament, per la derruïda escala baixava, cames ajudeu-me, un nombrós exèrcit els precipitats passos del qual produïen força enrenou. Saltaven d'esglaó en esglaó entremig dels trossos de bigues i amb extraordinària lleugeresa franquejaven els clars de l'escala, grunyint, xisclant, escarbotant, fent cabrioles, corbes, cercles i empenyent-se, confonent-se i llançant-se els uns damunt els altres.

Al capdavant anava el major de tots que era grandíós, com ésser de privilegiada magnitud i bellesa entre els de la seva classe i li anaven al darrere altres de talla més menuda i molts de petits entre els quals hi havia jovenívols, enjogassats i molts graciosos nens. No eren dotzenes, sinó centenars, milers, que sé jo!, un veritable exèrcit, una nació sencera, una massa imponent que en altres circumstàncies m'hauria fet recular espantat. Les seves llargues cues oscil·laven de tal forma que semblaven serps corrent entremig d'ells, i els seus brillants ulls d'atzabeja expressaven l'esparverament i l'ansietat d'una retirada tan vergonyosa. Venien enardits, i la immunda catèrvola passà al meu costat i al meu voltant amb rapidesa inapreciable, escorrent-se entre els enderrocs cap al pati. Els seguia jo amb la vista, i per una fosca porteta que vaig veure en la paret se submergiren tots en un segon, com doll d'aigua que cau a l'abisme.

Jo no l'havia vist aquella porta, oberta en un angle i oculta per dues bótes de vi posades en el pati. Vaig acostar-m'hi i des de la boca vaig cridar:

—Manelet, ets aquí?

Al principi no vaig sentir cap remor, tret d'un llunyà i poc definit so de fullaraca que em semblava produït per les passes de la guàrdia imperial sobre uns munts d'herba seca. Però poca estona després, vaig creure sentir una mena de veus i laments que al principi em semblaren aprensió meva o eco dels meus propis crits; però en veure que es repetien més accentuats cada vegada, vaig resoldre aventurar-me en l'interior de l'estança fosquíssima que davant meu s'obria.

Res vaig poder veure en els primers moments; mes al cap d'una estona de ser allí, vaig distingir les formes robustes de les tenalles i bótes, calaixos trencats, arreus de cavalleries i de carros, i mil objectes d'indefinible configuració, que anaven eixint a poc a poc de la foscor a mesura que els meus ulls s'hi acostumaven.

El lloc era ben poc agradable, i no sé per què les panxes d'aquelles tenalles m'oferien un aspecte temorós que em causava un invencible horror. Jo vaig reconèixer en aquelles formes extravagants les de certs monstres que venien a espantar-me en els meus somnis de malalt, i no els faltava més que quatre potes relliscoses, humides, cartilaginoses, per llançar-se sobre meu. Als pocs passos vaig comprovar que produïa el mateix soroll de fullaraca que abans havia sentit, i vaig observar que trepitjava grans capes d'herba seca, dipositada allí sens dubte per a bèsties que ja no haurien de menjar-se-la.

De sobte, senyors, vaig sentir el so de les fulles trepitjades per mil potetes, i els cabells se'm estarrufaren d'espant. Per què, si allí no hi havia lleons, ni tigres, ni serps, ni cap animal veritablement fort i temible? El cert és que vaig tenir por, una por immensa que em glaçà la sang de les venes, deixant-me atònit i paralitzat. Vaig voler fugir i em vaig enfonsar en l'herba seca. Vaig dirigir els ulls al meu voltant, i augmentà el meu terror en veure que es disposava a escometre'm per diferents costats, amb la ràbia de mil bèsties ferotges, tot l'exèrcit imperial.

En un instant vaig sentir-me mossegat i esgarrapat els turmells, les cames, les cuixes, les mans, els muscles, el pit. Infame canalla! Els seus ulls negres i llents com petits grans, em miraven tot gaudint-ne de la perplexitat de la víctima, i els seus musells punxeguts es llançaven amb voracitat a sobre meu. Vaig cridar, vaig picar de peus i de mans; però la poca consistència del sòl que em sostenia impossibilitava la meua defensa, i amb esforços extraordinaris pugnava per fer-me fora d'aquell mar de fulla seca en el qual, si ja era prou difícil córrer, més difícil era nedar. La turba insolent, agullonada per la fam, s'atrevia a atacar-me. Què pot fer un solament d'aquells miserables animals contra l'home? Res; però què pot fer l'home contra milers d'ells, quan la necessitat els obliga a associar-se per combatre el rei de la creació? Trobant-me, doncs, sense defensa, vaig exclamar amb angoixa: Vadoret!, Manelet! Veniu en el meu auxili! Socors!

Finalment, vaig aconseguir posar el peu en terra ferma, i deixant anar cops de mà a tort i a dret, vaig poder minvar el vigor de l'atac. Vaig córrer d'un costat a l'altre, i em seguiren; vaig pujar-me al damunt d'una gran bóta de vi, i amb la velocitat del llamp hi pujaren ells també. La seva estratègia era admirable; endevinaven els meus moviments abans que els realitzés, i quan saltava d'un punt a un altre, em prenien la davantera per rebre'm en la nova posició. S'encoratjaven en el combat per mitjà d'un himne de grunyits que a mi em feia

esgarrifances, i semblava que en carrisquejar les seves dents produïen una afinada música militar, demostrant gran ràbia i despit tots aquells que no podien fer-me presa.

Terrible animal! Que admirablement l'ha dotat la Providència perquè es busqui la vida a despit de l'home, perquè es defensi contra les agressions de força superior, perquè venci obstacles naturals, perquè faci seves les més laborioses conquestes humanes; perquè mantingui la seva immensa prole en el més profund de la terra i a l'aire lliure, en els despoblats i en les ciutats! La Providència l'ha fet carnívor perquè trobi aliment a tot arreu; l'ha fet un rosegador perquè devori a trossos el que no pot endur-se sencer; li ha donat lleugeresa perquè fugi; flonjor perquè no se sentin els seus traïdorencs passos; finíssima oïda perquè conegui els perills; vista penetrant perquè sotgi les màquines preparades per al seu dany; i agut instint perquè amb hàbils maniobres burli vigilàncies exquisides i persecucions injustes. A més, posseeix infinits recursos, i com a bèstia cosmopolita, que de la mateixa manera s'adapta a la civilització com al salvatgisme, posseeix vastos coneixements de diversos rams, de manera que és enginyer, i sap obrir-se pas entre parets i envans per explorar nous móns; és arquitecte d'extrema habilitat, i es llaura grandioses residències en els llocs més inaccessibles, en els buits de les bigues i en les obertures de les tàpies; és gran navegant, i sap recórrer nedant llargues distàncies d'aigua quan el seu esperit aventurer l'obliga a travessar llacunes i rius; s'allotja en les quadernes dels bucs, disposat a menjar-se el carregament si li ho deixen, i a tirar-se a l'aigua en la badia per arribar a terra si el persegueixen; és insigne mecànic, i posseeix l'art de transportar objectes fràgils i delicats, secrets dels quals l'home ni és ni pot ser-ne amo; és geògraf tan consumat, que no hi ha terra que no explori, ni regió on no hi hagi posat la seva lleugera planta, ni fruit que no hagi provat, ni article comercial on no hi hagi imprès el segell de les seves setze dents; és geòleg insigne i audaç miner, car si adverteix que no gaudeix de grans simpaties a flor de terra, es fica allí on mai ha respirat pulmó nascut, i construeix voltes admirables per on entra i surt orgullosament, comunicant cases i edificis, hortes i finques, amb la qual cosa obre riques vies al comerç i destrueix rutinàries tanques; i finalment, és gran guerrer, perquè a més de posseir mil habilitats per defensar-se dels seus enemics naturals, quan es troba acorralat per la fam en dies molt calamitosos, reuneix i organitza poderosos exèrcits, ataca l'home, i per fi, si no troba mitjà de sortir del pas, aquests exèrcits s'armen uns contra altres, investint-se

amb tant de coratge com tàctica, fins que per fi el vencedor viu a costa del vençut.

Posseint un gran sentit civilitzador, s'acomoda al caràcter de les comarques i regions que escull per desenvolupar el seu geni actiu, i menja sempre del que hi ha. Això sí, no respecta ni sap respectar res: en el lligador de la dama elegant es menja els perfums; i a cal farmacèutic, les medecines. A l'església fa mil condiments amb les relíquies dels sants, i en els teatres s'apropia els coturns d'Agamèmnon⁶⁴ i la lloriga del rei Pere el Cruel⁶⁵. Artista algunes vegades, si el destí el duu als museus, s'esmorza un Murillo i sopa amb una mica de Rafael, i quan encerta a penetrar a casa dels antiquaris o dels erudits, es converteix en un d'aquests per la influència de la localitat, és a dir, que s'empassa els llibres.

Totes aquestes eminentes qualitats les desplega contra mi la immensa falange. Aquells pares que per donar menjar als seus fills, aquells amants esposos que per lliurar de la mort les seves dones, no vacil·laven a mirar cara a cara un ésser superior, tenien tota la perversitat que donen les supremes exigències de la vida. Però era realment una vergonya per a mi rendir la meva superioritat de força i d'intel·ligència davant aquella xusma tavernària que, procedent de diferents punts de la ciutat, per camins només sabuts d'ella sola, s'havia reunit en tal lloc. De manera que, un cop recuperat de mon primitiu esglai, vaig arrabassar un pal que vaig veure al meu abast, i ben ferm damunt la bóta, vaig començar a descarregar cops a tots costats, increpant els meus enemics amb tots els vocables insultants, grollers i desvergonyits de la meua llengua⁶⁶.

Si no vaig obtenir per descomptat per aquest mitjà avantatges positius, vaig aconseguir almenys acoquinar els petits, que eren els més insolents, i només els grans continuaren obstinats a rosegarme. Però els grans m'oferien un blanc més segur, i heus aquí que després d'una estona de combat perillós, incessant, que multiplicava els moviments dels meus braços i cames amb rapidesa més pròpia d'un ballarí que d'un guerrer, vaig començar a adquirir algun avantatge. L'avantatge en les batalles, una vegada que es manifesta, va creixent en proporció geomètrica, determinada pels temors i recels del que

⁶⁴ Heroi de la mitologia grega les aventures del qual es relaten a la *Iliada*.

⁶⁵ Pere I de Castella (1334-1369), fill d'Alfons XI i Maria de Portugal. La seva vida i llegenda ha inspirat obres teatrals a autors com Lope de Vega o Zorrilla.

⁶⁶ En el text original, «de la llengua espanyola».

flaqueja, per l'orgull i reanimació del que guanya terreny, i això em passà a mi, que per fi, senyors meus, a força de treball i d'angoixa, vaig poder adquirir el convenciment que no seria devorat.

Quan em vaig veure lliure de la guàrdia imperial (perquè no renunció a donar-li aquest nom) em trobava tan cansat que vaig caure rodó al terra.

—Si m'ataquen altra vegada —vaig dir-me— acabaran amb mi.

XVII

Però en la desbandada del nombrós exèrcit no abandonaren el camp tots els combatents, no: allí enfront meu, arrossegant pel terra la seva panxa formidable n'hi havia un, el més gran, el més fort, per què no dir-ho?, el més formós de tots, fixant en mi l'espurnejant llamp de les seves negres pupil·les, amb l'orella atenta, el musell ensumant, les urpes preparades, el pèl eriçat, i estesa la relliscosa cua escamosa i terrosa.

—Ah, ets tu, Napoleó! —vaig exclamar en veu alta com si el terrible animal entengués les meves paraules—. Ja et reconec. Ets el més gran i el més fort de tots, ets qui anava al davant quan baixàveu per l'escala. Infame, la teva corpulència i els teus anys et donen sobre els de la teva raça la superioritat que demostres; però ets un egoista que pel teu propi profit reuneixes els teus germans perquè t'ajudin en les teves carnisseries. Miserable, ells estan prims i tu estàs gros. El que ells ensumen, tu t'ho menges, i a manca d'altra menja, devoraràs els petitons que et segueixen, orgullosos de tenir un general tan brau. Miserable, per què em mires? Creus que et temo? Creus que temo una vil feristela com tu? L'home, que tots els animals domina, que de tots ells es val, que s'alimenta amb els més nobles, tremolarà davant d'un indigne rosegador com tu?

Vaig córrer cap a ell, però desaparegué tot acotant-se per amagar-se entre unes fustes. Vaig desembrollar aquell lloc, però ell s'esmunyí lleugerament i vaig perdre'l de vista. Aquesta exploració va dur-me força endavant en el llarg celler, i en la crugia immediata vaig

veure com s'escampaven a un costat i altre, corrent per sobre les tenalles i per les mil sinuositats de la paret, els meus enemics d'una estona abans. Tots em miraven passar i corrien d'una banda a l'altra. No en tenia cap dubte que eren alguns milers. A cada instant em semblava més gran el seu nombre.

En un racó de la darrera crugia hi havia una petita bóta dempeus, tapada amb una rajola, amb un aspecte molt semblant al d'un rusc. Un cert remor vague que d'allà en sortia em féu parar l'atenció, i llavors vaig veure que, per la posició de la bóta, la boca estava enfront. Però el que em produí sorpresa no fou això, sinó que per l'esmentada boca aparegué un dit i després dos. En el mateix moment una veu, tan infantil com cavernosa atès que era veu de nen que sortia pel forat d'una bóta, arribà a la meva oïda tot dient:

—Andreu, ja et puc veure. Sóc aquí. Sóc jo, en Manelet. Se n'ha anat aquella xusma? M'he tancat aquí perquè no em mengessin i he tapat ma casa amb una rajola. Tens alguna cosa per menjar?

—No, ja pots sortir. No tinguis por —li vaig respondre.

—Encara són allí. Sento les seves puntades de peu. Són centenars de milers. Ahir no n'hi havia tantes, però en Napoleó ha anat aquest matí i ha tornat amb no sé quantes mils més. Agafa aquest foguer i aquesta esca, Andreu. Encén foc en un manat d'herba, però vés en compte que no s'encengui tota, i veuràs com corren comes ajudeu-me.

Em donà pel forat la pedra foguera, foguer i llucet i tot seguit vaig encendre el foc. Quan la resplendor de la flama il·luminà les fosques voltes i murs, tots els cavallers van córrer esglaiats, i ben aviat no en quedà cap. Ignoro el lloc de la seva sobtada retirada.

—Se n'han anat —vaig dir—. Ja pots sortir.

Llavors vaig veure que s'aixecava la rajola que tapava la bóta i aparegueren les quatre puntes negres d'un bonet de clergue. Sota aquesta lligadura hi somreia amb expressió triomfal la cara d'en Manelet.

—Si tu no haguessis vingut —digué— què hauria estat de mi?

—Molt maco el barret! —vaig exclamar rient.

—Vaig perdre la barretina, i com que tenia fred al cap...

—I en Vadoret?

—És al terrat. Escolta el que ens va passar. Ahir en caçàrem algunes, però no vam poder atrapar en Napoleó, que així és com l'anomenem per ser la més gran i la més dolenta de totes. Quan es va fer fosc, vàrem estar voltant per la casa i vàrem trobar un llit, quin llit,

Andreuet! Era el del canonge. Com que valia més que el nostre, ens vàrem ficar a dins, però no vàrem poder dormir perquè poca estona després vàrem sentir remor de dents i ungles... Eren aquelles pillastres que s'estaven menjant la biblioteca. Ens vàrem llevar, Andreu, i els vàrem llençar els llibres i tota la gran quantitat de trastos i figures de fang que el canonge hi té allà. Doncs, voldràs creure que no en poguérem agafar cap de viva? Perseguides per nosaltres, se'n van anar en bandada cap al terrat, després van baixar al pati, van tornar i nosaltres sempre al seu darrere sense poder-les pescar. Però em va dir en Vadoret: «Jo me'n vaig al terrat i les espantaré perquè baixin. Posa't tu a l'entrada del celler, darrere la porta, i tal com vagin entrant, els vas donant cops de bastó, i alguna en caurà». Així ho vam fer. Jo vaig baixar aquí, i des de dalt en Vadoret em deia: «Alerta, Manelet. Ara venen!». Vols creure que esperant jo en aquella porta van entrar totes en batalló amb tanta força que vaig caure al terra? Quan vaig aixecar-me, vaig encendre el llum i totes se'n van anar; però més tard van tornar i entre totes gairebé se'm mengen. Ai, Andreu, quina por! Una em rossegava per aquí, una altra per allà, i jo vaig començar a plorar perquè ja em pensava que no tornaria a veure més la Ciseta, ni en Gasparó, ni a tu mateix, ni el senyor Nomdedéu. Però, amic meu, escolta el que vaig fer per escapar: li vaig resar a sant Narcís i a la Mare de Déu uns vuit parenostres com a mínim, i vet aquí que no vaig poder dir *ans lliura'ns del mal, amén*, quan, noi, sonen uns trons, unes canonades, uns espetecs tan terribles que allò semblava la fi del món. Què et penses que era? Doncs res més que un gegant que va començar a donar puntades de peu a la casa, just a sobre d'aquí, i des d'aquest mateix celler vaig sentir com queien les parets. Hauries d'haver vist com corrien aquestes bestioles, plenes de por pels cops que va donar el gegant enviat per la Mare de Déu i sant Narcís per salvar-me. Em sembla que encara el sento.

—Així que, també parlà?

—Sí, home. Per què no havia de parlar? Després de donar moltes puntades de peu va dir amb una veuota molt forta: «Canalles, deixeu tranquil en Manelet!». Doncs mira. Després d'això vaig voler eixir, però no vaig trobar la porta. Em vaig tornar boig fent voltes amunt i avall, i un altre cop vaig resar a sant Narcís i a la Mare de Déu perquè em traguessin. Res, no em volien treure. Després va tornar en Napoleó, i amb ell moltes, moltíssimes més, perquè has de saber que pel forat que hi ha a sota d'aquella bóta passen d'aquesta

casa al magatzem del carrer de l'Argenteria, i també van al riu, i a les cases de la plaça de les Cols. Com que ara no troben res per menjar enlloc, van d'aquí a allà i entren i surten. Doncs, fillet, la van tornar a emprendre contra mi, i aquesta segona vegada no em va servir de res resar fins a divuit o dinou parenostres. El que vaig fer va ser encendre el llum i llavors em van deixar en pau; però tenia tanta por que em vaig ficar a la bóta on m'has trobat i la vaig tapar amb la rajola per estar més segur. Jo deia: «Però és que m'hauré de quedar aquí un parell d'anys, sant Narciset de l'ànima meva?». I me'n recordava de la Ciseta i en Gasparó. Ai Andreu, si tu no haguessis vingut, allí em quedo!

—Doncs anem-nos-en fora —vaig dir-li agafant-lo de la mà— i busquem en Vadoret per eixir d'aquesta casa. Veig que tots dos sou uns covards, que us heu deixat acoquinar per aquells animalons. Heu dut quelcom al mercat?

—Ca! Que havíem de dur! Espera't i veuràs. En podem agafar vives un parell de dotzenes, i si tu ens ajudes... Andreuet, en Napoleó val pel cap baix uns nou rals. Si l'agaféssim...

Sortírem a fora i en Manelet quedà sorprès en veure les destrosses ocasionades a la casa per l'explosió del projectil.

—Guaita els desperfectes que ha fet el gegant que vingué a salvar-te, Manelet. Ara mirem de pujar a buscar ton germà.

—A l'altre pati hi ha una escala xica per on s'hi pot pujar —digué—. Com està la casa! Ja ho deia jo que el gegant, per voler fer molt soroll, la va destrossar tota.

Pujàrem, i en cap de les habitacions del pis principal veiérem el bon Vadoret. El cridàvem, però cap veu ens responia. A la fi, el trobàrem adormit sobre un llit que era en una de les darreres peces del cadamunt. El despertàrem i ens conduí a la biblioteca on, segons ens digué, tenia una reserva de queviures que havia trobat a la casa.

—Sí, senyor Andreu —digué traient-se tot seriós una clau de la butxaca dels seus esparracats pantalons—. Aquí tinc una cosa bona.

I obrí el calaix d'una gran calaixera antiga xapada de marbre i mareperles. El primer que vaig veure fou un gran nombre d'antigues monedes de coure i plata, totes romanes segons vaig deduir del que havia escoltat contar de les col·leccions del canonge Ferragut. En Vadoret apartà a un costat diversos objectes, i descobrí un nen Jesús d'aquesta pasta dolça que tan bé han fet sempre les monges.

—Aquest és un petit present que van fer les monges al senyor canonge —vaig dir prenent-lo—. El durem a la Ciseta. En casos de

fam, és lícit menjar-se el que és aliè. Nois, res d'agafar una sola d'aquestes monedes.

Al nen Jesús li faltava una cama devorada per en Vadoret, i no vaig poder evitar que en Manelet es mengés l'altra.

—Tens alguna cosa més? —vaig preguntar.

—Sí —contestà en Vadoret—. Si el senyor Andreu vol unes llesquetes de manuscrit de vuit-cents anys d'antiguitat i una copa de tinta superior, li ho puc servir.

Pel terra s'escampaven llançats en desordre i mig rosegats pels ratolins, els preciosos manuscrits i els incunables reunits en tants anys pel zel i la paciència de l'il·lustre clergue; i amb un plànol fet a ploma de la via romana empordanesa, en Vadoret s'hi havia fet un barret de tres puntes.

—Aquí hi tinc un punxó que duré aquesta tarda a la muralla per veure què en diuen els francesos —digué el mateix Vadoret assenyant una partisana del Renaixement, el ric damasquinatge de la qual causaria admiració fins i tot al menys intel·ligent—. Per aquest forat que hi ha al racó, sortiren diversos generals que venien de l'altra casa, i per tallar-los la retirada el vaig tapar amb el cap d'aquella estàtua de marbre que hi ha sota la butaca.

En efecte, un cap d'àngel tapava un forat que s'obria per l'esvoranc dels carreus en el sòcol de la peça. Estava ajustat i comprimit amb papers i trossos de vitel·la, entre els plecs dels quals hom podia veure el bell colorit i l'or de les lletres pintades pels benedictins de l'edat mitjana.

—Heu destrossat totes les meravelles que aquí hi tenia el senyor Ferragut —vaig dir empipat—. I per compensar tanta pèrdua, res no heu pogut dur avui al mercat.

—Ja n'hi duren, amic Andreu —em contestà en Vadoret—. Com està la meva germana? Com està el meu germà, el senyor Gasparó? No sortiré d'aquí sense dur-los una bona peça. El cap del nen Jesús serà per al petitó, el cos per a la Ciseta, un braç per a la senyoreta Josefina, i l'altre per al senyor Nomdedéu. A veure si podem agafar en Napoleó. Anit vingué aquí i va voler endur-se un tros d'espelma de cera. Si noestic al cas per agafar el violí que tocava el senyor canonge i esclafar-se'l al damunt, se l'hauria endut.

En el terra jeia fet estelles l'Stradivarius del bon Ferragut; però en Manelet el recollí amb la intenció, segons digué, de fer-ne un vaixell.

—Andreu —digué en Vadoret—. En Napoleó és dolent i traïdor. No es deixa agafar, i en sap més que tots nosaltres. Quan ve amb la

seva gent, ell es posa al davant i els deixa anar cada arenga... Quan troben alguna cosa, ell se la menja i dóna cops de morro als altres. Encara que li llencis al damunt pals, trastos, estàtues, quadres, monedes, llibres, violins, bonets, mapes i tot allò que hi ha aquí no aconseguixes matar-lo ni ferir-lo. Et diré per què. Tu creus que en Napoleó és una rata. Estàs equivocat. No és sinó el dimoni, el dimoni mateix. O si no, escolta. Anit després de baixar en Manelet, em vaig ajeure al llit del canonge, que és més tou que el meu, i tan bon punt vaig tancar els ulls vaig sentir que em rosegaven un dit. Vaig sacsejar la mà i allò va passar. Però després van començar a rosegarme un altre dit. Ai, noi, quina por! Girant-me de l'altre costat, em vaig posar cap per amunt. Llavors el condemnat animal se'm va pujar al pit. Noi, cada pota pesava tant com la torre de Sant Feliu; ja m'anava aixafant, aixafant, i no podia respirar. Ja tenia el pit com cantell d'un paper... Tot i que em feia moltíssima por, tenia moltíssimes ganes de veure'l, i vaig dir: «obro els ulls o no els obro?». De vegades deia: «els obro», i de vegades deia: «doncs no els obro». Per fi, amic meu, vaig dir: «doncs vull veure'l», i el vaig veure. Jesús em valgui! El tenia al damunt, estirat sobre les potes del darrere, i amb les potes davanteres rígides. Em mirava i els ulls no eren sinó dues llunes molt grans. En la punta de cada pèl negre hi tenia una espurna de foc, i els bigotis eren tan grans, tan grandiosos com d'aquí... com d'aquí, fins a on diré?, fins al campanar de les monges descalces. El molt murri estava molt satisfet mirant-me, i es llepava els morros amb una llenguota de foc vermell tan gran com tot el carrer de Cort-Reial, des de la plaça de l'Oli fins a Ballesteries. Jo volia saltar però no podia. Pobret de mi! Vaig voler posar-me a plorar cridant la Ciseta, però tampoc vaig poder. Així vaig estar-me fins que se'm va ocórrer dir: «Fuig, gos maleït, a l'infern». Amic meu, l'animal va saltar esbufegant. Vaig córrer al seu darrere d'una estança a una altra i vaig cridar: «Pel senyal de la Santa Creu». Del dormitori va córrer a la biblioteca, de la biblioteca al dormitori, fins que per fi... què pensaràs que va fer? Beneïda sigui la meva boca! Doncs va rebentar, vull dir, va saltar contra les parets i el sostre, i parets i sostre tot es va ensorrar. L'escala que està al costat del dormitori va caure fent un soroll, quin soroll! Les parets anaven retrunyint així, bum, bum... el llit, els mobles, tot es va fer miques, tot va caure al fons, i després, noi, el pati va pujar a dalt: jo vaig veure el brocal del pou volant pels aires, i la teulada se'n va anar al pati i mitja casa es convertí en pols. Jo em vaig arraulir darrere d'aquest armari, i allí,

amb les mans en creu, vaig resar fins que se'm va assecar la llengua. Una suor se m'anava i una altra se'm venia. En fi, Andreuet, fins que no va arribar el dia, no vaig sortir del racó, ni se'm va marxar la por. Després vaig pujar a dalt, vaig estar rondant per les golfes que no s'havien fet miques, i allí vaig trobar-me altre cop amb el senyor Napoleó, seguit de la seva guàrdia imperial. Els vaig fustigar: es van retirar escales avall, vaig cridar en Manelet, no em va respondre, em vaig ficar a la cambra de la minyona del canonge, registrant-ho tot i en l'arca hi vaig trobar el nen Jesús de pasta de sucre i després, sense saber com ni quan, vaig quedar-me adormit en el llit on m'has trobat.

—Doncs ara, cap a casa —li digué—. Que la vostra germana està amoïnada per la vostra llarga absència.

—A poc a poc, amic Andreu —em contestà el gran—. Mira el que tinc aquí preparat. Veus aquest gran cassetó? Doncs se'l posa de cap per avall, aixecat d'una banda amb una canya, es lliga a la punta alta de la canya un cordill, es posen a sota uns trossos d'aquests ratolins morts que hi ha a l'escala, que abans cremarem perquè facin olor; plantem en el pati tot aquest parany, i ens amaguem a l'escala, amb el cordill a la mà per poder-lo estirar sense que ens vegin. Fem fum en el soterrani cremant l'herba. Surten tots, amb el gran Napoleó al capdavant, i aquest els duu al cassetó, que és Espanya; comencen a rosegar dient: «quina bona conquesta hem fet»; llavors estirem el cordill, i Espanya se'ls cau al damunt atrapant-los vius.

XVIII

Dit això, carregaren el cassetó i el baixaren al pati, i en un moment el pèrfid aparell quedà molt ben instal·lat, amb l'esquer dintre i el cordill en el seu lloc. Espanya estava amantent: no faltava més que la invasió francesa.

En Vadoret entrà impertèrrit al celler, tornà poc després i digué: «Estan en guerra uns amb els altres. Veniu aquí, que això mereix de veure's». Entràrem i, en efecte, vaig veure la colossal batalla. Jo sabia que aquell enèrgic i emprenedor animal es torna, en sa desesperació, contra la seva pròpia casta quan no troba enlloc mitjans de subsistència; però mai havia vist els xocs d'aquells ferotges exèrcits, que s'envestien amb la brutalitat salvatge de les primitives guerres entre els homes. Es llançaven uns sobre els altres, embullant-se en horrorós vòrtex, i es clavaven sense pietat les terribles armes de les seves agudes dents. Aquesta lluita no era de cap manera una combinada explosió d'odis i fams individuals, sinó que tenia conjunts poderosos, i les masses terroses indicaven embranzides col·lectives dirigides per l'instint militar que algunes castes zoològiques posseeixen en grau superior.

—Els que estan sota la bóta —digué en Vadoret— són els de l'altra riba de l'Onyar que han vingut nedant. Amb ells estan tots els de la parròquia de Sant Feliu, i els d'aquest costat són els de la plaça de les Cols, els més grossos, els més braus, i tenen per cap a en Napoleó.

—Doncs aquests que han vingut nedant —vaig dir jo— no són altres que els anglesos, i els de la parròquia de Sant Feliu són la gent del Nord. Em sembla que va guanyant França, és a dir, la plaça de les Cols.

Els seus grunyits formaven una remor esborronadora. Les irregularitats del terreny permetien als exèrcits desenvolupar en gran escala una poderosa estratègia. Pujaven uns a apoderar-se d'un calaix buit, i envestits hàbilment per l'esquena, eren atropellats i expulsats de la seva posició. Les masses petites es reunien formant una enorme falca que a l'instant desbaratava l'extensa línia dels contraris; aquests, desorientats i en desordre, es reunien de nou concertant les seves falanges, i sobre els cadàvers exsangües, les mil potetes marxaven amb vertiginosa carrera. Els més petits queien rodolant impulsats pels grans, i les panxes blanquinoses cap per amunt, feien variar l'uniforme aspecte dels valents esquadrons. Les lluites individuals succeïen a les embranzides col·lectives, i l'heroica sang tenyia els fèrtils camps. A qui pertany la victòria? Ara ho veurem. Els de la plaça de les Cols dominaren la bóta de vi, i plantant-se allà amb provocativa presumpció, miraren panteixant encara de cansament com fugien vers el fons del celler les hosts destrossades de la parròquia de Sant Feliu i de l'altre costat de l'Onyar.

—Vadoret, Manelet —vaig exclamar jo—. França és la vencedora. Veieu? Ja domina la bella Itàlia; observeu com corre cap al nord aquest núvol de tudescs i saxons. Però això no ha conclòs. Vegeu-lo allí. Vegeu com es llepa els morros, com enrosca la llarga cua lluent com una corda de seda. Amb els ullots negres on resplendeix el geni de la guerra, observa des d'aquella altura les diverses comarques que té als seus peus, i els moviments dels seus desgavellats enemics. Està amidant el terreny, i sa previsió admirable endevina els llocs que escolliran els altres per esperar-lo. Ateneu bé, Vadoret i Manelet: pareu esment que després d'haver descansat una estona, sentint-se cofoi allà dalt dels seus ràpids triomfs, es prepara a baixar del seu tron. Immenses falanges plenes d'entusiasme l'envolten, i allà al nord l'espai ressona amb el cruixit de mil dents que peten, i les cues assosten amb impaciència el terra. Noves batalles es preparen, Vadoret, Manelet. Això no quedarà així, i si no m'enganyo, el pèrfid aspira a dominar tots els subterranis, des del Galligants fins al pont de pedra i ambdues ribes del bell Onyar. Ho sentiu? Les bel·licoses ungles s'esmolen en el terra, i en els granets de vidre que els fan d'ulls hi brilla l'ardor dels combats. L'hora terrible s'acosta, i l'ogre, famolenc de carn i mai sadollat, devorarà els fills del nord. Ai! Les pobres mares han concebut i dat a llum només per a això! Ja hi van; ja s'acosten. Guaiteu com tots els de l'altra crugia es reuneixen, acudint-hi de diferents parts. L'ogre descendeix lentament del seu tron,

i una aurèola de majestat l'envolta. Davant la seva presència els febles es fan forts i els tímids es llancen als llocs capdavanter. Ja es troben i es comença de nou la feroç baralla.

Avançarem per veure-hi millor, i veiérem com es devoraven entre si, duent sempre la millor part els de baix, és a dir, França. Si els altres eren més forts, aquests semblaven més lleugers. Els de la banda d'allà de l'Onyar, els de Sant Feliu i l'Escorxador se sostenien enèrgicament, però finalment no els fou possible resistir l'embranzida dels seus contraris, que semblaven posseïts d'una sublim alienació, i els seus morrets negres i bigotuts ho arrasaven tot davant seu. Si allò que els impulsava a la lluita era pura i simplement l'anhel de satisfer el seu apetit, un cop començada aquesta, despert i exaltat el geni militar, els escarransits soldats no se'n recordaven d'omplir els seus ventres amb les despulles del vençut, i un ideal de glòria els impel·lia a avançar sobre els trencats esquadrans, sobre les tenalles tenyides de sang, sobre la bóta de vi mai conquistada, dominant-ho tot amb la seva planta atrevida.

Deuen creure els oients que dic mentida, que desfiguro els fets, que pinto el que em convé; deuen jutjar que el meu cap, trastornat per les penalitats i afeblit per la inanició, forjà ell mateix per al seu propi entreteniment aquestes batalles de rosegadors, aquestes ambicions de l'última escala animal, per representar en petit les de la primera. Però jo juro i perjuro que res no he dit que no sigui cert, així com també ho és que en Vadoret, en veure com es destrossaven, encengué una bona porció d'herba, apartant-la de la resta perquè no es declarés cap incendi, i a l'instant l'abundós i dens fum ens obligà a sortir a fora precipitadament.

—Ara no en quedarà cap a dintre —digué en Vadoret—. Andreu i tu, germà, agafeu un pal, i quan en surtin, de cada cop de bastó en caurà un regiment. Jo estiraré del cordill del parany. Si algun altre que no sigui el gran emperador s'acosta a menjar-se l'esquer, espan-teu-lo amb un cop. En el parany no hi ha de caure més que Sa Majestat.

Ben aviat la porta de la fosca cova començà a vomitar gent i més gent, és a dir, guerrers d'aquella formidable lluita que havíem vist. Corregueren pel pati en diferents direccions, pujaren l'escala, tornaren a baixar, i no pocs d'ells s'acostaren al cassetó, on hi veien els nois ni més ni menys que la representació genuïna de la nostra estimada i desgraciada mare Espanya. En Vadoret d'improvís ens féu callar tot dient:

—Ja és aquí; apartin-se tots, i obrin pas a Sa Grandesa.

En efecte, el més gran, el més bell, el més gros d'aquells cavallers, aparegué a la porta del subterrani. Des d'allí dirigí amb orgull a tots costats els negres ulls, i movent-se parsimoniosament, arrossegava amb elegants ondulacions la llarga cua. Contraugué els morros, mostrant les seves dents de vori, i gratà el terra amb majestuós gest. Caminà un bon tros entre la turbamulta dels seus, a qui amb desdeny mirava, i en arribar a la meitat del pati, veié aquell inusitat aparell que teníem amatent. S'acostà, i estigué mirant-lo des de diferents perspectives, sorprès sens dubte per la seva estranya forma i sollicitat pels olorosos reclams de l'esquer hàbilment posat a dintre. En veu molt baixa, vaig dir jo a en Manelet:

—Aquest emperador té massa talent com per ficar-se aquí.

—Qui sap, Andreuet —em contestà el noi—. Com que està tan infatuat amb les batalles que acaba de guanyar, i se li deu haver posat al cap que per a ell no hi ha rateres, ni paranys, ni llaços que valguin, pot ser que s'encegui i es fiqui a dins.

En Napoleó s'acostà amb pas resolt. Tot i estar dotat d'immensa previsió i de penetrant vista, el fum de glòria que omplia son cervell havia enterbolit les seves poderoses facultats, i trobant-ho tot fàcil, sense veure més enllà d'ell mateix i de la seva felig estrella, s'encabí decididament dintre d'Espanya. El cordill funcionà, caigué amb estrèpit la pastera, i Sa Majestat quedà atrapada en el parany.

—Ah, murri, bergant, lladregot! —exclamà en Vadoret saltant de goig—. Ara me les pagaràs totes juntes.

—Anirà viu al mercat —afegí l'altre— i ens donaran pel seu petit cos nou reals. Ni un quarto menys, germà Vadoret.

XIX

Lligat per la cua el vencedor d'Europa, els nois volien dur-lo al mercat; però jo el vaig prendre per a mi, i els vaig dir:
—Si treballeu una mica més no us mancaran altres respectables subjectes per dur al mercat. Deixeu-me aquest per a mi, que el necessito, i agafeu a Saint-Cyr, a Duhesme, a Verdier i a Augereau.

Fent-ne, doncs, noves i valuoses preses, marxaren.

Jo travessava la petita porta, millor dit, el forat que comunicava el pati de can Ferragut amb casa meva, quan mon cap ensopegà amb un altre cap. Ens topàrem el senyor Nomdedéu i jo, ell volent entrar i jo volent-ne eixir.

—Atura't una estona més, Andreu —em digué amb agitació— i ajuda'm. Però quin formós animal hi tens aquí. Quant en demanes per ell?

—No el venc —vaig replicar amb orgull.

—És que jo el vull —em digué amb fermesa, agafant-me d'un braç—. Saps que s'ha mort en Gasparó? Ma filla es mor també, és a dir, vol morir-se; però jo no ho permeto, no ho permetré, no senyor, estic decidit a no permetre-ho.

—Res d'això m'importa, senyor Nomdedéu —vaig replicar—. Com està la Ciseta?

—La Ciseta? Es morirà també. Heus aquí una mort que importa poc. La Ciseta no té un pare que es quedi sense filla. Em dónes el que duus aquí?

—Vostè no parla seriosament. Adéu, senyor Nomdedéu. Per aquella porta es baixa on n'hi ha molt d'això.

—Oh! Quin lloc més repugnant! —exclamà el doctor—. Però què hi duus aquí? Un nen Jesús de pasta de sucre. Dóna-me'l, Andreu, dóna-me'l. Sucre! Déu meu! Sucre! Quin raig de llum divina!

—No l'hi puc donar tampoc. És per a la Ciseta.

El doctor es posà lívid, més lívid del que ja estava, i em mirà amb una expressió rancorosa que m'omplí d'espant. Li tremolaven els llavis, i a cada instant es posava les convulses mans al seu groc crani nu. M'infonia llàstima; m'infonia a més la seva vista un poderós egoisme, i el detestava, sí, el detestava, sobretot des que va tenir l'audàcia de mirar amb àvids ulls el nen Jesús sense cames que jo duia.

—Andreu —em digué— jo vull aquest tros de sucre. Me'l donaràs?

Vaig examinar ràpidament a Nomdedéu. Ell no en tenia d'armes, ni jo tampoc.

—Si no me'l dones, Andreu —prosseguí— jo estic disposat a perdre la meva ànima per prendre-te'l.

Dit això, el doctor, sense donar-me temps a adoptar una actitud defensiva, se'm llençà a sobre, i em féu caure a terra. Em clavà les mans a l'espatlla, i dic que me les clavà, perquè semblava que ses mans de ferro, perforant la meva carn, s'enfonsaven en la terra. Vaig lluitar, no obstant això, en aquella difícil posició, i vaig aconseguir d'incorporar-me. La força d'en Nomdedéu era vigorosa però de poca consistència, i es consumia tota en el primer moviment. La meva, muscular i interna, mancava de ràpids impulsos, però durava més. Oh, quina situació, quin moment! Voldria oblidar-ho, voldria que s'esborrés per sempre de la meva memòria; voldria que aquell dia no hagués existit en l'esfera de la realitat. Però tot fou cert i talment com ho vaig contant. Jo vaig posar tot mon pes damunt el senyor Pau, com ell ho havia fet a sobre meu, i vaig lluitar per clavar-lo en el terra. Jo no era home, no, era una bèstia rabiosa, que mancava de discerniment per conèixer la seva estúpida animalitat. Tot el que de noble i bell enalteix l'home havia desaparegut, i el brutal instint substituïa les generoses potències eclipsades. Sí, senyors, jo era tan menyspreable, tan baix com aquells immunds animals que poc abans havia vist trossejant els seus propis germans per menjar-se'ls. Tenia sota les meves mans, què dic mans?, sota les meves urpes un ancià infeliç, i sense pietat l'oprimia contra el terra dur. Un ferotge i secret impuls que arrencava del fons de les meves entranyes, em feia fruir

de la meua pròpia brutalitat, i aquella fou la primera, l'única vegada que sentint-me animal pur, en vaig gaudir d'això amb salvatge exaltació. Però no vaig ser jo mateix, no, no, ho repetiré mil cops; fou un altre qui de tal manera i amb tanta ferotgia clavà ses mans en el coll eixut del bon metge, i el sufocà fins que els braços d'aquest s'estengueren en creu, exhalà un profund gemec, i tancant els ulls, quedà sense moviment, sense forces i sense respiració.

Em vaig aixecar esbufegant i tremolós, amb el judici trastornat, incapaç de reunir dues idees, i sense cap llàstima vaig mirar el desgraciat que jeia inert en el terra. El nen de pasta de sucre se'm caigué de les mans, i en Napoleó, que durant la lluita s'havia vist lliure, carregà amb ell, fugint corre que correràs, amb el fil encara lligat a la cua.

Vaig esperar un moment. En Nomdedéu no respirava. La brutalitat començà a esvair-se en mi, i així com en els negres núvols s'obre una escletxa que dóna pas a un raig de sol, així en les negrors de mon esperit s'hi va obrir una esquerda, per on la consciència amagada va escórrer un raig de la seva llum divina. Vaig sentir el cor oprimit; mil veus estranyes sonaven en la meua oïda, i un pes, quin pes!, una enorme càrrega, un plom aclaparant va gravitar sobre meu. Em vaig quedar paralitzat, dubtava si era un home, vaig reflexionar ràpidament sobre el sentiment que m'havia dut a un extrem tan horrible, i a la fi, atemorit per la meua ombra, vaig fugir espaordit d'aquell lloc.

Vaig passar a l'altre pati, i entrant a casa de la Ciseta, la vaig veure exànime sobre el terra. A un costat estava el cadàver del pobre nen, i més al fons vaig advertir la presència d'una tercera persona. Era la Josefina, que havent-se trobat sola durant un llarg temps a casa seva, havia baixat arrossegant-se. Vaig examinar la Ciseta, que plorava en silenci, i en veure-la, vaig experimentar un temor immens, una angoixa que no puc explicar, i la consciència, que feia poc m'havia enviat un sol raig, em va inundar tot d'improvís amb espantosa claredat. Un gran desig de plor es fixava en el meu interior; però no podia plorar. Retorçant-me els braços, colpejant-me el cap, bramulant de desesperació, vaig exclamar sense poder contenir el crit de la meua ànima irritada:

—Ciseta, sóc un criminal. He matat el senyor Nomdedéu, l'he matat! Sóc una bèstia ferotge. Ell em volia prendre un tros de sucre que guardava per a tu.

La Ciseta no em contestà. Estava estupefacta i muda, i l'extenuació, talment com el profund dolor, la tenien en situació semblant a

l'estupidesa. La Josefina acostant —se a mi i estirant-me de la roba, em preguntà:

—Andreu, has vist el meu pare?

—El senyor Nomdedéu? —vaig contestar tremolant talment com si l'àngel de la justícia m'interrogués—. No, no l'he vist... Sí... és allà... allà... passant a l'altre pati.

I després, anhelant llançar lluny de mi les terribles imatges que m'acorrallaven, em vaig girar vers la Ciseta i vaig dir-li:

—Ciseta del meu cor, s'ha mort en Gasparó? Pobre nen! I tu com estàs? Et fa falta alguna cosa? Ai! Fugim, anem-nos-en d'aquesta casa, sortim de Girona, anem-nos-en a l'Almunia a descansar a l'ombra de les nostres oliveres. No vull restar més aquí.

Un extraordinari i vivíssim soroll exterior no em permeté fer més reflexions ni més paraules. Sonaven caixes, corria la gent, la trompeta i el tambor cridaven tots els homes al combat. La Ciseta va estendre lentament el braç i amb el seu índex m'assenyalà el carrer.

—Ja ho entenc, ja —vaig dir—. Don Mariano vol que tots aquests espectres facin una sortida, o resisteixin l'assalt dels francesos. Anem a morir. Desitjo la mort, Ciseta. Adéu. Aquí estan els nois. Els veus?

Eren en Vadoret i en Manelet que entraren dient:

—Germana Ciseta, tretze rals, portem tretze rals. Tens arreglat en Napoleó? On és en Napoleó?

Eixint amb el meu fusell a l'espatlla vers on el tambor em cridava, vaig córrer pels carrers. Estava cec i no veia res ni ningú. El meu cos defallit tot just podia sostenir-se dempeus; però el cert és que caminava, caminava sense parar. Parlant febrilment amb mi mateix em deia: però estic boig?... però estic viu per ventura? Terrible situació de cos i d'esperit! Vaig anar a la muralla d'Alemanys, vaig obrir foc, em vaig batre amb desesperació contra els francesos que venien a l'assalt, cridava amb els altres i em movia com els altres. Era la roda d'una màquina, i em deixava dur engranat als meus companys. No era jo qui feia tot allò: era una força superior, col·lectiva, un tot formidable que no parava mai. El mateix era per a mi morir que viure. Això és l'heroisme. És de vegades un impuls deliberat i actiu; de vegades una cega embranzida, un deixar-se arrossegar pel general corrent, una força passiva, el mareig dels caps, la mecànica posada en moviment de la musculatura, el frenètic i desbocat caminar del cor que no sap cap a on va, el bulliment de la sang, que dilatant-se anhela trobar ferides per on eixir-ne.

Aquest heroisme el vaig tenir, sense que tracti ara de lloar-me per això. El mateix que jo feren molts altres també mig morts de fam, i la seva exaltació no s'admirava perquè no hi havia temps per admirar. Jo opino que ningú es bat millor que els moribunds.

Allí estava don Mariano Álvarez, que ens repetí la seva cantarella: «Sàpiguen els qui ocupen els primers llocs, que els que són al darrere tenen ordre d'obrir foc sobre tot aquell que retrocedeixi». Però no ens calia aquest agulló que l'inflexible governador ens clavava a l'esquena per fer-nos anar sempre cap a endavant, i puix que estàvem molt acostumats a veure la mort en totes les seves formes, no podíem témer l'amiga inseparable de tots els moments i els llocs.

La mateixa fatiga mantenia dempeus els nostres cossos; parlàvem poc i ens batíem sense crits ni fanfarronades, com és costum de fer-ho en les ocasions ordinàries. Jamai ha existit heroisme més decorós, i a còpia de veure l'exemple, imitàvem l'aspecte estatuari de don Mariano Álvarez, en la poderosa i sobrehumana naturalesa del qual s'estavellaven sense fer-la commoure les impressions de la lluita, com les furioses ones en la penya immòbil.

Per la meua banda puc assegurar que, ple l'esperit d'angoixa, alarmada fins a l'extrem la consciència, avorrit de mi mateix, em llençava amb insensat goig en braços d'aquella tempestat, que en certa manera reproduïa exteriorment l'estat del meu propi ésser. L'assimilació entre ambdós era natural, i si en petits intervals jo encertava a dirigir la meua observació dintre de mi mateix, em reconeixia com una existència flamígera i fragorosa, part essencial d'aquella atmosfera inundada de trons i llamps, tan aterridora com sublim. Al seu interior, s'experimentaven grans acreixements de vida, o la sobtada extinció de la mateixa. Jo puc dir-ho: jo puc donar fe d'ambdues sensacions, i descriure com acreixia el moviment o, per contra, com s'anaven extingint els sorolls del canó com ecos que s'apaivaguen repetits de concavitat en concavitat. Jo puc donar fe de com tot, absolutament tot, ciutat, camp enemic, cel i terra, voltava a l'entorn de la nostra vista, i com el propi cos es trobava d'improvís apartat del bullent i vertiginós conjunt que allí formaven les ànimes colèriques, el fum, el foc i els ulls atents de don Mariano Álvarez, que llampeguejant entre tants d'horrors ho engrandien tot amb la seva llum. Dic això perquè jo vaig ser dels qui quedaren apartats del conjunt actiu. Em vaig sentir llançat cap a enrere per una força poderosa i en caure, banyant-me la sang, vaig exclamar en veu alta:

GIRONA

—Gràcies a Déu que he mort!

Un patriota que, puix no tenia arma, s'acontentava amb llençar pedres, m'arrencà el fusell de les mans inertes i, ocupant mon lloc, cridà:

—Per fi! Gràcies a Déu que tinc fusell!

XX

Primera vaig ser trepitjat i calcigat, i sobre el meu cos alguns patriotes s'enfilaven per veure millor cap a fora; però aviat m'apartaren d'allí i vaig sentir el contacte d'unes suavíssimes mans. Em semblà que uns ocells del cel baixaven a posar-se sobre mon cos adolorit, portant-li un alleugeriment miraculós. Aquelles mans eren les d'unes monges.

Em donaren de beure i em guariren, mentre es deien unes a les altres:

—El pobrissó no viurà.

Ignoro on era, i no m'és possible apreciar el temps que transcorria. Només en una ocasió recordo haver obert els ulls adquirint la certesa que m'envoltava la més negra nit. En el cel hi havia algunes tristes estrelles que fulguraven amb blanca llum. Sentia llavors agudíssims dolors; però tot es va extingir ben aviat i, caient en pregon sopor, vivia amb llargues interrupcions de sensibilitat. Un altre cop vaig obrir els ulls i vaig veure que s'estaven batent. Les monges acudiren de nou on era jo, i la seva assistència em produí molt viu consol. Jo no parlava: no podia parlar; però un accident prou original m'obligà poc després a fer un esforç per usar la paraula. Entre la molta gent que per allí en diferents direccions discorria, vaig veure un noi en qui vaig reconèixer en Vadoret.

En Vadoret duia a coll el cos d'un nen de pocs anys, les cames i els braços del qual penjaven cap a endavant. Així carregava normalment son germà quan vivia, i així el duia mort. Vaig fer un esforç i

vaig cridar el noi. Aquest, que s'inclinava per examinar els que allí estaven estesos en diversos punts, s'acostà a mi i em digué:

—Andreu, tu també has mort?

—Per què duus a coll el petit cos de ton germà?

—Ai! Andreu, m'han manat que el tirés al clot que hi ha a la plaça del Vi; però no el vull enterrar, i el duc amb mi. El pobre ja no plora ni xiscla.

—I ta germana?

—Germana Ciseta no es mou, ni parla, ni plora tampoc. La criem i no ens respon.

Anava a preguntar-li per la Josefina; però em faltà valor, se m'extingí la facultat de parlar, i ennuvolant-se els meus ulls, vaig veure desaparèixer en Vadoret saltant amb sa lúgubre càrrega sobre les espatlles.

La febre traumàtica s'apoderà de mi amb gran intensitat, reproduint-me els fets que havien precedit a la situació on em trobava. La Ciseta apareixia al meu costat amb son germà en braços, i jo li deia: «Estimada meva, ja no podem anar a asseure'ns a l'ombra de les oliveres que tinc a l'Almunia, perquè ma consciència va darrere meu acorralant-me sense parar, i he de fugir i córrer fins que trobi un lloc llunyà on ella no em pugui seguir. No tornaré a entrar mai a casa teva, perquè allí a la vora està, estirat en creu sobre el terra, el senyor Pau Nomdedéu, a qui vaig matar perquè em volia prendre el meu sucre. Jo me'n vaig on no em vegi ningú. Dóna'm la mà. Adéu».

En dir això, estava besant la mà d'una senyora monja.

Altres vegades creia sentir el contacte d'un braç al costat del meu, i exclamava: «Ah!, és vostè, senyor Pau Nomdedéu. Els dos hem mort i ens ajuntem en el que allà anomenàvem *l'altra vida*; l'única diferència és que vostè camina cap al cel, i jo vaig dret a l'infern. Aquí on estem, entre aquests foscs núvols, ja no hi ha ni odis ni ressentiments. Em sap molt greu d'haver-lo matat a vostè, i valgui'm el penediment. Com havia de consentir a donar-li a vostè el sucre? No, senyor Pau, no ho consentiré mai. Encara insisteix vostè a prendre-me'l ara que, despullats de la vestidura corporal, volem tots dos per aquesta regió on no hi ha ni soroll, ni llum, ni res? Encara aquí, equivocant-nos de camins, ens trobem per renyir? Però no, segueixi vostè endavant i no es detingui a prendre'm el que és meu. Déu em perdonarà mon crim; jo vaig ser atacat per vostè, jo em defensava, i una bèstia feroç que s'introduí dintre meu el matà a vostè. Fou sens dubte aquell infame Napoleó. Oh! Per què vaig voler apropiat-me l'aparent cos de tan

salvatge dimoni? Sí, ja t'estic veient davant meu... Ja vinc, no em cridis més. Vagant per aquests espais on no hi ha soroll, ni llum, ni res, jo vaig creure que no et presentaries davant meu; però ets aquí. Tanca aquests ulls negres com granets d'atzabeja, no clavis en mi les teves dents més blanques que el marbre, ni cargolis aquesta serp que duus per cua. Ja sé que et pertanyo des que el cassetó caigué a sobre teu, i les teves trames infernals em portaren a matar aquell sant baró, bon amic, excel·lent pare i honrat patriota. Aniré amb tu a l'infern, que serà ma expiació. No giris l'horrible morro cap a enrere, que ja et segueixo. Els arcàngels celestials m'aquissaren com a un gos quan vaig acostar-me a les portes del Paradís, i ara camino cap avall. Adéu, Nomdedéu, ja et veig allà dalt. Brilles com una estrella; però la teva resplendor no il·lumina aquesta foscor on em veig. La calor de les flames que llences per la boca, infame Napoleó, m'està abrasant, m'ofego en una atmosfera de foc, i una set espantosa asseca la meua boca. No hi ha ningú que em doni un poc d'aigua?»

Un got tocà els meus llavis. Les monges em donaven aigua.

Després tornava als mateixos deliris, que eren sempre diferents, ara terribles, ara grats, fins que un dia em vaig reconèixer en l'ús complet dels meus sentits i amb l'enteniment clar i sense núvols. Vaig veure el cel al damunt, al meu voltant molta gent que parlava, i al meu costat un frare. No s'escoltaven canonades, i el silenci, tot i ser-ho, semblava un soroll indefinible.

—Fill meu —em digué el frare— estàs millor? Et trobes bé? Aquesta ferida del pit no és mortal. Si hi hagués recursos a Girona i se t'alimentés bé, et guariries com tants d'altres.

—Què ocorre, pare? Quin dia és avui? A quants estem?

—Avui és dia 9 de desembre, i ocorre una immensa desgràcia.

—Quina?

—Don Mariano Álvarez està malalt, i la ciutat es rendirà.

—Malalt! —vaig exclamar amb sorpresa—. Jo em pensava que don Mariano no podia estar malalt ni morir. Morirem nosaltres; però ell...

—Ell també morirà. Avui li ha entrat el deliri i ha traspasat el comandament al tinent del Rei don Juan Bolívar. Des que l'Álvarez és al llit, ningú considera possible la defensa. Només hi ha mil homes disponibles, i fins i tot aquests estan també malalts. A hores d'ara hi ha Junta de caps per veure si es rendeix o no la plaça avui. Em temo que se'n sortiran amb la seva els bergants que volen la rendició. És una vergonya que això passi. Hi ha aquí molta gent que no pensa més que en el menjar.

—Pare —vaig dir jo— si hi ha alguna cosa per aquí, doni-me-la, encara que sigui un tros de fusta. No puc resistir més.

El frare em donà no sé quina cosa; però jo la vaig devorar sense esbrinar el que era. Després li vaig parlar així:

—Sa Paternitat és aquí auxiliant els moribunds? Jo, malgrat que Déu en la seva infinita misericòrdia em conservi ara com ara la vida, vull confessar un gran pecat que tinc. Si no em trec del damunt aquest gran pes, no podré viure. Per aquí deuen pensar que el senyor Pau Nomdedéu ha mort de fam o de por. No, he de declarar que jo l'he matat perquè em volgué prendre un tros de sucre.

—Fill meu —replicà el frare— o estàs encara delirant, o confongueres amb un altre el senyor Nomdedéu, perquèestic ben segur d'haver-lo vist avui mateix, si no bo i sa, almenys amb vida. No descansa en sa tasca de guarir a tort i a dret.

—Què dius? És possible? —vaig exclamar amb estupefacció—. És viu el senyor Pau Nomdedéu, mirall dels metges? Pare, tan bona nova m'ha retornat completament la vida. Jo el vaig deixar per mort enmig del pati. No puc creure altra cosa sinó que ha ressuscitat perquè sa filla no quedés òrfena. Pare, coneix vostè la Ciseta, la filla del senyor Cristòfol Mongat? Sap per ventura si és viva?

—Fill, res no puc dir-te d'aquesta noia. Només sé que la casa on vivien el senyor Mongat i el senyor Nomdedéu quedà destruïda per una bomba ahir mateix. Tinc idea que tots els seus habitants es salvaren, excepte algun que s'ha extraviat, i no se l'ha pogut trobar.

—Oh! Si pogués aixecar-me i córrer cap allà! —vaig dir—. Però sembla que m'hagin clavat en aquest maleït llit. On sóc?

—Aquest és el llit on morí en Peret del Roch, assistent del senyor Francesc Satué, que és, com saps, ajudant de camp del governador. Quan morí en Peret, et posàrem aquí, i ahir en Satué digué que et prendria per assistent.

—Així que Sa Paternitat no em pot donar notícies de la pobra Ciseta? El cor em diu que no s'ha mort, i que no he quedat per tant vidu.

—Ets casat?

—Amb el cor. La Ciseta serà la meva muller si viu... I diu Sa Paternitat que no ha mort el senyor Nomdedéu?

—Això sembla, doncs se'l veu per la ciutat. Ben cert és que més aviat té aspecte d'un mort que camina, que de persona viva.

—Serà veritat el que escolto? I el senyor Pau es mou?

—Camina, tot i que va coix.

—I obre els ulls?

—Sí; els seus ulls terrosos cerquen les cames trencades en la foscor dels enderrocs.

—I parla?

—Amb sa veu de lloca, que tan bones coses sap dir.

—Però és segur que és ell, o és una còpia del senyor Pau, una ombra que ve de l'altre món a fer veure que posa benes?

—És ell mateix, encara que de tan desfigurat com està, tot just se'l reconeix.

—Oh, quina immensa alegria sento! De manera que ha ressuscitat?

—No tinguis cap dubte que és viu; però també t'asseguro que no dono dos xavos pel que li quedi de raó.

En tot aquell dia no em vaig poder moure, encara que notava a cada hora que passava força millora. La curiositat i l'afany em devoraven, anhelant saber el destí dels meus, i malgrat que la certesa de no ser l'assassí d'en Nomdedéu havia donat una gran tranquil·litat al meu esperit, no saber el parador de la Ciseta m'entristia en extrem. Sense moure'm d'allí vaig saber que la plaça estava a punt de rendir-se, i que havia anat a tractar amb el general francès l'espanyol don Blas de Fournas. Això tenia molt irritats els fantasmes que amb el nom d'homes discorrien encara amb l'arma al braç per les muralles destruïdes, i li calgué a Fournas, quan sortí de la plaça, ocultar el veritable motiu del seu viatge.

L'estat del general Álvarez, segons vaig escoltar, s'agreujava per moments i rebé els sagraments el mateix dia 9; però àdhuc en tal situació insistia a no rendir-se, repetint-ho amb paraules enèrgiques, tant si era dormit com despert. Molts patriotes es resistien a creure que fos cert allò de la rendició, i la possibilitat de lliurar-se a l'estranger causava més horror que la mort i la fam; veritat és que molts tenien encara la boja esperança que arribessin socors.

A la tarda començà a murmurar-se que a l'endemà entrarien els *porcs*, i els patriotes acudiren a casa del governador la qual, gairebé del tot arruïnada, tot just conservava en peus les estances on l'heroic pacient residia i allí, entre les runes, introduint-se pels clars de les parets destruïdes, cridaren llarga estona demanant a Sa Excel·lència que sortís de nou a governar la plaça. Diuen que l'Álvarez en el seu deliri escoltà els crits del poble, i tot incorporant-se, disposà que resistíssim a totes passades. Malalts o ferits els que encara érem vius, amb deu mil cadàvers escampats pels carrers, alimentant-nos d'animals immunds i substàncies que repugna només anomenar, el nostre cap més apropiat havia de ser i era un delirant, un insensat, el gran

esperit del qual, pertorbat encara, es mantenia viril i sublim en les esferes de la febre.

A l'endemà vaig poder donar alguns passos sense allunyar-me molt. De bon grat hauria fet una excursió per la ciutat anant a ca la Ciseta; però les senyores monges que tan afectuosament tenien cura de mi, m'ho impediren. El capità Francesc Satué s'arribà on era jo i em féu saber que havia resolt prendre'm com a assistent en substitució d'en Peret del Roch, i jo, agraït per la seva bondat, em vaig prendre la llibertat de dir-li:

—Capità: sap vostè on para la Ciseta? Suposo que vosté la coneix la Ciseta, la filla del senyor Cristòfol Mongat.

En Satué no es dignà a contestar-me, i em girà l'esquena deixant-me a soles amb els meus horrorosos dubtes. Jo ho preguntava a tot-hom; però ningú em parlava d'altra cosa que de la capitulació. Capítular! Semblava impossible tal cosa quan encara es podia veure enganxat a les cantonades el bàndol de don Mariano: «Es passarà immediatament per les armes qualsevol persona a qui s'escolti la paraula capitulació o altra equivalent».

Segons vaig sentir dir, els francesos havien donat una hora de temps per arreglar la capitulació; però la nostra Junta demanava un armistici de quatre dies, i prometia fer-la efectiva si passat aquest termini no venia el socors que des de novembre estàvem esperant. El mariscal Augereau no hi volgué accedir, i finalment, després de moltes anades i tornades d'un camp a un altre, es firmaren les condicions de la nostra rendició a les set de la nit del dia 10.

En aquest conveni, com en tots els que feren els francesos en aquella guerra, es pactà el que després no s'hauria de complir: respectar els habitants, respectar la religió catòlica i les vides i hisendes, etc. Tot això s'escriu i se signa damunt un tambor dintre d'una tenda de campanya; però després les ordres expedides des de París per la gran rata obliguen a deixar en oblit allò que s'acordà.

—Bonic final! —em digué el pare Rull, que m'havia assistit durant la penosa malaltia—. I pensar que hem arribat a això després d'haver resistit set mesos! I tot per què, amic Andreu? Perquè no es reparteixen dos galls dindis per barba al dia, i perquè hi ha qui s'ha vist obligat a mantenir-se xuclant el suc d'un tros d'estora. Dioscòrides⁶⁷ diu que l'espart conté substàncies alimentoses. Oh! Si l'Álvarez no

⁶⁷ Dioscòrides Pedaci fou un metge grec autor d'un famós tractat de medicina en cinc llibres que va viure al segle I.

hagués caigut malalt, si aquell home de bronze pogués encara aixecar-se de son llit i venir aquí i alçar el bastó amb la mà dreta... Ja saps, Andreu, que la guarnició ha de sortir demà de la plaça amb els honors de la guerra, marxant presonera a França. Crec que us posaran a tirar del carro d'en Napoleó quan surti a passeig... Els *porcs* se'ns ficaran aquí demà a quarts de nou, i sembla que han acordat no allotjar-se en les cases sinó en les casernes. Que t'ho creus tu? Ja veuràs com no ho aconsegueixen. Em sembla que ja els estic veient com llencen els veïns al carrer per acomodar-se ses senyories en les poques cases que han deixat dempeus. I ara et pregunto jo: què en faran de nosaltres, els pobres frares? Amic meu, amb Girona s'ha acabat Espanya, i amb la salut d'Álvarez s'han acabat els espanyols braus i dignes. Nois, visca don Mariano Álvarez de Castro, terror de França!

Durant la nit, els veïns i els soldats, coneixedors ja de les principals clàusules de la capitulació, inutilitzaren les armes o les llançaren al riu i, a l'alba, qui podia caminar, que eren ben pocs, sortí per la porta de l'Areny per depositar en el glacis unes quantes armes, si és que tal nom mereixien alguns centenars d'eines velles i fusells trossejats. Els malalts ens quedàrem dintre de la plaça, i tinguérem el disgust de veure entrar els senyors *porcs*. Atès que no ens havien conquistat, sinó simplement sotmès per la força de la fam, nosaltres els miràvem de dalt a baix, ja que érem els veritables vencedors, i ells no eren més que impius carcellers. Si no existís el llaminer cos, i només l'ànima visqués, passarien aquestes coses?

En honor a la veritat, cal dir que els francesos entraren sense cap orgull, contemplant-nos amb cert respecte, i quan passaven al costat dels grups on hi havia més malalts, ens oferien pa i vi. Molts es resistiren a menjar-lo; però a la fi la força instintiva era tal que acceptàrem el que a les poques hores de la seva entrada ens oferiren. Durant tot el dia van estar entrant carros carregats de queviures que estacionats a les places de Sant Pere i del Vi, servien de dipòsit on tothom anava a recollir la seva part. Menjar!, quina novetat tan gran! Sentíem el retorn del cos que tornava després de la llarga absència, a ser recolzament de l'ànima. Hom se'n feia creus de tenir ulls clars per veure, cames per caminar i mans amb què afermar-se en les parets per anar d'un punt a un altre. Els rostres adquirien de nou, a poc a poc, l'expressió habitual de la fesomia humana, i s'anava extingint l'espant que, fins i tot després de la rendició, causàvem als francesos.

Doneu-me l'enhorabona perquè per fi, senyors meus, em vaig veure amb cor de caminar vint passos seguits, encara que recolzant-

me amb la mà dreta en un pal, i amb l'esquerra en les parets de les cases. No cregueu que caminar pels carrers de Girona en aquells dies era cosa fàcil, puix cap via pública estava lliure de clots molt profunds, de munts de terra i pedres, a més dels milers de cadàvers insepults que cobrien el terra. En moltes parts els enderrocs de les cases destruïdes obstruïen l'estret carrer, i es feia menester de pujar de grapes per les runes, exposant-se a caure després en els tolls que formaven les aigües pudents estancades. El viatge a través d'aquells cims, llacs i rius era tan esgotador per a mi, que a cada poc tros m'asseia sobre una pedra per prendre alè. Mes quan no era ja possible pensar a batre's, i quan s'havia apaivagat el terrible ardor de la guerra, em produïa un espant inefable la vista de tants morts; i en examinar els horrorosos quadres que es desenvolupaven davant meu, tan-cava de vegades els ulls per por de reconèixer en una mà gelada la mà de la Ciseta, en la punta d'un vestit, la punta del vestit de la Ciseta, en una petita pedra vermella els granets de corall que adornaven les boniques orelles de la Ciseta.

XXI

En arribar al carrer de Cort-Reial, hi vaig veure gairebé en total ruïna la casa on s'albergaven els meus. Uns veïns em digueren que el senyor Nomdedéu i sa filla estaven allotjats en el carrer de la Neu; però que no se sabia on havien anat a parar la Ciseta i els seus germans. Entristit per tal notícia, vaig anar a la recerca del doctor, i la primera persona que em sortí a rebre fou la senyora Sumpta, qui m'encarregà que no fes soroll perquè el senyor dormia.

—Aquí hi trobaràs tots els papers canviats, Andreuet —em digué— perquè la senyoreta Josefina s'ha posat bona, i l'amo està tan malalt que es morirà aviat si Déu no hi posa remei.

En això, escoltàrem la veu del doctor, que en una estança propera se sentia, dient:

—Deixi'l vostè entrar, senyora Sumpta, que estic despert. Andreu, amic estimat, vine aquí.

Vaig entrar-hi, doncs, i el senyor Pau eixint de son jaç, m'abraçà amb afecte, i em parlà així:

—Quant de plaer que em dónes, Andreu! Jo creia que eres mort! Vine aquí, valent jove, i abraça'm una altra vegada! Com va aquesta salut? I aquest estómac? No convé carregar-lo després de tanta privació. Hi ha gana?... Et recomano molt la sobrietat. Tens ferides? Les curarem... Demana el que vulguis, fill.

Jo, molt confós, li vaig expressar la meva gratitud per tanta benevolència, afegint-ne que el considerava com el més generós i cristià dels mortals per pagar amb abraçades i afectes els cops que de mi rebé.

—Senyor —vaig afegir— jo vaig creure haver mort el millor dels homes, i no podia viure amb el gran pes de la meva consciència. Veig que vostè perdona les ofenses i obre els seus braços a aquells que han intentat matar-lo.

—Tot està perdonat, i si alguna culpa hi hagué en tu quan em tractares com em vas tractar, més gran fou la meva, que en el meu furor, no dubtava a arrencar-te la vida per un tros de sucre. Aquelles, amic Andreu, no s'han de considerar com accions lliures que constitueixen veritable responsabilitat, i la situació horrible en què ambdós ens trobàvem ens disculpa als ulls de Déu. En tan trist moment, la llei suprema de la pròpia conservació imperava sobre totes les lleis. El nostre caràcter, que és el resultat de les facultats ingènites o llaurades pel tracte i els hàbits adquirits, no existia realment, i el maldestre animal en què estem ficats trencava salvatgement tots els frens que s'oposaven a la satisfacció de les seves necessitats. Per la meva banda, puc dir-te que no me n'adonava del que feia. L'espectacle de ma pobra filla em trastornava el poc sentit que encara em feia reconèixer-me com a home, i davant meu no hi havia amics ni consemblants. Aquestes relacions s'acaben, s'extingeixen quan el brutal instint recobra els seus dominis, i si veia un tros de pa a la boca d'un altre home, em semblava això un privilegi irritant que el meu egoisme no podia tolerar. Ai, quin horrorós patiment! Quin vergonyós estat de moral i quina degradació de l'ésser més noble que trepitja la terra! Valgui'm tan sols la circumstància que res no volia per a mi, sinó tot per a ella. Tinc la certesa que si no arriba a ser per ma idolatrada filla, jo m'hauria ajaçat en un racó de la casa, deixant-me morir sense fer cap esforç per conservar la vida.

—I la senyoreta Josefina tal vegada ha resistit les privacions millor que nosaltres.

—Molt millor —afegí en Nomdedéu—. Ja em pots veure a mi, que semblo un cadàver. Doncs ella, completament transfigurada, sembla haver-se apropiat tota la salut que a mi em manca. Això em tenia molt content, Andreu. Però vet aquí ara el que ha passat. Quan em deixares en el pati de cal canonge, vaig trigar molt de temps a recobrar l'ús dels sentits a conseqüència del fort cop i de la molta extenuació. Per fi, no sé quines mans caritatives em tragueren al carrer, on vaig recobrar completament l'enteniment. Ma sensació principal era d'una gran sorpresa per trobar-me amb vida. Em vaig arrossegat fins entrar a casa, i en les habitacions de la Ciseta vaig trobar ma filla. La infeliç gairebé no em coneixia. Anava a morir d'inanició.

Déu meu! Voldria morir, si la mort esborrés de la meva memòria el record d'aquelles hores. Jo deia: «Senyor, abans de veure tal espectacle, més m'hauria valgut quedar exànime sobre les rajoles de cal canonge.» Ai, amic Marijuán, no em preguntis res sobre tot això! Només et diré que havent sortit a la recerca d'aliments, quan vaig tornar, ma filla ja no hi era.

—I la Ciseta? —vaig preguntar amb la major inquietud.

—La Ciseta tampoc —replicà Nomdedéu immutant-se en grau extrem—. Però, per què em preguntes per la Ciseta? Jo no en sé res. Deixa'm continuar. Cap dels veïns va saber donar-me raó del parador de ma filla, i vaig córrer com un boig per la ciutat tot buscant-la. Felïçment ni ella ni jo érem allí quan la casa fou destruïda. Però jo et pregunto: a on creuràs que havia anat ma idolatrada Josefina? Doncs ni més ni menys que a la torre Gironella, on contemplava l'horrible foc amb què es defensà aquella fortificació en les seves acaballes. Et deu haver sorprès que ma filla anés a tal lloc. Doncs escolta. Trobant-se sola a casa, l'horrible necessitat la féu sortir al carrer, i deambulà llarga estona per Girona implorant la caritat pública, però sense ser atesa per ningú. Com més gran era el seu desempament, majors eren els seus esforços per aferrar-se a la vida, i aquella naturalesa miserable trobà en ella mateixa suficient energia per sobreposar-se a la situació. Sembla això impossible, però és ben cert. Ara m'adono que a les criatures pusil·lànimes, res els convé tant com trobar-se llançades d'improvís a un gran perill sense sustentació ni ajut de mà estranya. Doncs bé, la Josefina, sola enmig de tants horrors, fugí pel pendent que condueix a les muralles, creient més segurs aquells llocs. La vista dels cadàvers que obstrueixen el camí li produí un gran horror, i encara fou més gran en veure de prop la terrible acció que allí es duia a terme. Quan volgué retrocedir la pobreta, li fou impossible, i es trobà embolicada en el foc en el moment de la retirada. Oh, que n'arriben a ser d'incomprensibles els arcs de la Naturalesa! Si jo hagués sabut per quins llocs caminava la meva malalta, i tot el protomedicat m'hagués demanat mon dictamen sobre la seva sort, hauria dit: «Josefina morirà en el moment de veure's pròxima a un combat». Doncs no fou així, Andreu. Segons m'ha contat ella mateixa, en veure allò, se sentí amb inusitada energia, i els seus membres desentumits com per miracle, adquiriren una agilitat que mai havien tingut. Sense trobar-se lliure de por, inundava sa ànima una generosa i expansiva inquietud, i abundoses llàgrimes fugien dels seus ulls... A tot això, cal afegir que després tornà dues vegades a la ciutat, on

unes senyores pietoses li donaren algun aliment; que després, sense saber com, es veié arrossegada pel batibull de les que anaven a dur pólvora a les muralles; afegeix també que dormí dues nits a camp ras; que la senyora Sumpta prenent-la pel seu compte, la tingué més de tres hores a Alemanys, fins que es retirà d'allí la guarnició, i comprendràs si han estat forts els cauteris aplicats per l'atzar sobre l'esperit d'aquesta pobra nena. Ara, Andreu, em resta dir-te que si ella ha adquirit sobtadament puixança i agilitat, jo he perdut radicalment la meva salut, a conseqüència dels intensos patiments físics i morals d'aquesta temporada, i aquí on em veus, no dono dos quartos pel que pugui viure d'aquí al diumenge que ve. L'alegria que em causa en veure com s'ha regenerat l'organisme d'aquella que és tot mon amor i mon consol, ofega el sentiment que podria causar-me la pròpia mort. El que avui em produeix profunda tristesa és el convenciment adquirit fa poc que sóc un detestable metge. Sí, Andreu, jo creia saber-ne bastant, i ara resulta que tot ho ignoro, tot, tot. Figura't que després d'adoptar en el tractament de la Josefina el sistema de precaucions i de cures que em recomanaven en diferents estils centenars de llibres, ha resultat la bajanada que el millor sistema és l'oposat al que jo vaig seguir. I per això, Déu meu, he estudiat trenta anys! Oh!, medicina, medicina, que n'ets de desdenyosa i esquiva! Com t'ocultes a qui més et busca, i que bé guardes els teus encants! Quan sembla més fàcil tocar-te, més ràpidament desapareixes, com ombra que de les ansioses mans s'escapa. Qui m'ho havia de dir! Jo intentava guarir-la amb delicadeses i cures i afalacs, protegint-la fins de l'aire per temor que l'aire mateix li fes mal, i Déu l'ha enfortida amb les crueses, les molèsties, els cops, els esglais, amb el foc i el fred, amb els perills i les morts. Jo li evitava les grans impressions que em semblaven haver-li de trencar sa naturalesa, com els cops de martell trenquen el vidre, i les molt fortes sotragades de la sensibilitat l'han retornat al seu primer ésser i estat. S'ha guarit talment com s'havia emmalaltit, i aquest misteri i aquesta novetat esbalaïdora confonen la meva intel·ligència. Fins ara no sabia que la malaltia guarís la malaltia, i em moro amb mil idees sobre aquest punt fosc... perquè jo em moro, Andreu, en això sí que no s'equivocarà el meu escàs saber.

Dit això, s'ajaçà de llarg a llarg en el llit, i a cada estona exhalava profunds sospirs. Jo li vaig parlar així:

—Senyor Pau, vostè, encara que ha patit bastant, té el consol de veure sa filla no només amb vida, sinó amb la salut que abans no

tenia; però jo, ni tan sols puc assegurar que sigui viva ma adorada Ciseta i sos dos germans.

El doctor, en escoltar-me, es mogué inquietament en el seu jaç amb símptomes d'alteració nerviosa, i incorporant-se d'improvís, em mostrà son rostre, molt contrariat i desfigurat d'una manera notable.

—No em preguntis per la Ciseta i sos germans —exclamà amb maldestra llengua i fent posat d'apartar un objecte que inspira desgat—. Jo no en sé res. Andreu, més val que marxis i em deixis en pau.

La senyora Sumpta, que entrà en aquell moment, es posà el dit al front, mirant el seu amo amb expressió de llàstima. Amb el gest i la mirada volia dir-me:

—No en facis cas, que l'amo ha perdut la raó.

L'hagués perdut o no, la veritat és que m'omplien d'inexplicables confusions les seves paraules. Vaig interrogar-lo de nou; però ell, tancant els ulls i estenent braços i cames, com exànime cos, aparentava no escoltar-me, o realment ensopit, no m'escoltava.

La Josefina entrà tot seguit i mostrà molta alegria en veure'm. Per la meva banda em vaig quedar sorprès en notar l'animació dels seus ulls, el seu color menys pàl·lid que d'ordinari, i en observar l'agilitat, la gràcia i soltesa que havia adquirit en els seus moviments d'ençà que no ens vèiem. Després de respondre amb amables somriures els meus compliments, que endevinava pel moviment dels llavis, em preguntà per la Ciseta.

—Ai! —vaig respondre, expressant amb signes la meva suprema aflicció—. La Ciseta... se n'ha anat, senyoreta; no sé on és.

—Anem a cercar-la —digué la Josefina amb resolució.

—Ai!, gràcies, senyoreta Josefina... Jo no m'aguanto dret; però si vostè m'acompanya, trauré forces d'on no n'hi ha per recórrer la ciutat.

A la casa ja hi tenien menjar abundant, que es repartia entre els diferents veïns aplegats que allí s'albergaven, i a mi em donaren una bona porció. Quan vaig sortir enllaçant el meu braç amb el de Josefina, em sentia tan restablert, que no vaig necessitar buscar recolzament en les parets, ni llançar-me a terra cada deu minuts per prendre alè.

XXII

On anirem a buscar la Ciseta? On?... Ciseta!, cridàvem per tots costats, en les ruïnes, en la porta de les cases senceres, en les places, en les muralles, en les trinxeres, en els munts d'enderrocs; però cap veu coneguda ens responia. En diversos punts de la ciutat, els francesos s'ocupaven de tapar amb terra els clots on havien estat llançats els cadàvers, i milers de cossos desapareixien de la vista dels vius per a sempre... Oh! —exclamava jo amb la major angoixa—, si fos aquí la Ciseta!

Hagués volgut furgar amb les meves mans totes les fosses, per cerciorar-me que no hi jeia la persona perduda. Visitàrem després els hospitals, i en cap d'ells no aparegueren tampoc la Ciseta ni sos germans: preguntàrem de porta en porta a tots els coneguts, a tots els veïns, i ningú no ens donà raó ni notícia alguna. Passant al Mercadal, el recorreguérem tot, i en tornar, vaig mirar al fons del riu, per veure si entre les seves tèrboles aigües es distingia el cos de la Ciseta. Vaig preguntar per ella als espanyols i als francesos que no m'entengueren; però ambdues nacions no disposaven de notícies sobre la meva amiga; vaig pujar a les teulades, vaig baixar als soterranis, la vaig buscar amb plena llum i en la profunda foscor; però el raig dels seus ulls, per a mi superior a totes les claredats, no hi lluïa enlloc.

Finalment, quan arribàvem prop del pont de Sant Francesc d'Assís⁶⁸, vaig creure distingir una llastimosa figura de noi, en la qual,

⁶⁸ Pont medieval que va ser enderrocat per construir-hi l'actual Pont de Pedra, inaugurat el 1856.

encara que amb molta dificultat, hom podia reconèixer la persona del bon Manelet. No era possible determinar la forma de son vestit, que era un parrac pels estrips del qual s'hi abocaven els braços i les cames en completa nuesa. Son rostre cadavèric, ses mans negres, son coll tacat de sang, sos peus ferits, son mirar temorós em causaren profunda pena. El vaig cridar, amb l'ànima dividida entre una esperança coratjosa i un dolor immens, i ell corregué a abraçar-me amb els ulls plens de llàgrimes. Passat el primer moment d'alegria, la presència de la Josefina al meu costat produí en l'ànim del pobre noi una molt viva inquietud; la mirava amb ulls astorats, i féu algun gest per fugir de nosaltres. Detenint-lo, vaig tenir valor per preguntar-li per sa germana.

—Ma germana Ciseta —em digué—, no hi és, no la busquin vos-tès. Se n'ha anat amb en Gasparó. Tots dos...

En dir *tots dos*, assenyalava cap al terra.

Jo, ple de profund dolor, no em sentia satisfet amb les seves vagues notícies i volia saber-ne més; vaig anar darrere seu, però els meus curts passos no em permeteren d'arribar-hi i em vaig haver de resignar al terrible patiment del dubte; perquè, en efecte, les afirmacions d'en Manelet no resolien ma perplexitat, i les paraules, el raonament, la inquietud de l'infeliç noi indicaven que algun misteri per a mi ignorat hi havia en la desaparició de la Ciseta.

—Senyoreta Josefina —vaig dir a la meva acompanyant, expressant com em fou possible el desànim i la desesperació— no aconseguirem res. Tornem-nos-en al carrer de la Neu.

Tots dos, molt tristos i desanimats, ens detinguérem en el pont tot mirant els vianants, que anaven sense parar d'un costat a un altre i, igual que jo, buscaven persones volgudes que el desordre dels últims dies havia fet desaparèixer. Les fosses sobre les quals es llençava tanta terra anaven a poc a poc destruint els rastres que haurien pogut guiar en les seves exploracions pares, esposes i fills, i la necessitat d'enterrar aviat, feia que moltes famílies es quedessin en completa ignorància respecte a la sort dels seus.

Estàvem asseguts al costat del pont. La Josefina em mirava en silenci, compadida de la meva dolorosa perplexitat, i jo interrogava el cel, cansat ja d'interrogar la terra i els homes. De cop i volta, la filla del doctor em donà un lleuger cop al cap i agitant els braços en direcció al riu, assenyalà una casa de les que s'aixequen amb els fonaments a dins mateix de l'Onyar, que dóna l'esquena a la plaça de les Cols i al carrer de l'Argenteria. Al principi no hi vaig distingir res;

però ella amb el rostre alterat, la mirada refulgint i l'índex estès cap a un punt fix, dirigí la meva atenció cap a la teulada d'una d'aquelles cases, del ràfec de la qual, un noi es despenjava amb dificultats per una corda. Era en Vadoret. A l'instant vaig cridar-lo fortament: Vadoret! Vadoret!, i el noi, que escoltà la meua veu, em saludà amb la mà en el moment de posar el peu ferm en una balconada, des de la qual semblava voler avançar cap al pont saltant d'una casa a una altra. Els irregulars ràfecs, balconades, miradors i cossos sortints d'aquella riba del riu, permetien aquest viatge sense gran perill. Per fi, en Vadoret arribà allà on érem, i vaig poder notar que el seu aspecte era més llastimós que el de son germà.

—Andreu —em digué— que han entrat els francesos?

—Sí —li vaig respondre—. On estàs ficat que no ho saps? Has ressuscitat per ventura?

—De manera que ja hi ha alguna cosa per menjar?

—Sí, tot el que vulguis... I la Ciseta?

—La Ciseta dorm des d'ahir. La vols veure? La cridem i no es vol despertar.

—Però on us heu ficat? On és la Ciseta?

—Ja hi ha quelcom per menjar? No hem tornat a veure en Napoleó, Andreu. Quant se'n deu donar ara per ell?

—El diable se l'emporti el Napoleó. Porta'm allà on sigui ta germana.

—A la teulada.

—A la teulada!

—Sí: la vam dur allà entre tots, perquè el senyor Nomdedéu la volia matar.

—Matar-la! Estàs boig!

—Sí; per menjar-se-la.

No vaig poder reprimir el riure, tot i que el meu ànim no estava per a burles.

—El senyor Nomdedéu —prosseguí— es va tornar boig i va voler menjar-nos a tots.

—Us heu begut l'enteniment sens dubte —vaig replicar—. Porteu-me on es troba la Ciseta.

—Si no vas per on jo he vingut... De cal canonge, on estem, es passa per la teulada, a ca l'adroguer del carrer de l'Argenteria, però des d'allí no es pot sortir al carrer perquè està tancat... Pel celler, es passa a una casa de l'altra banda que està cremada i per les teules es baixa fins a les balconades del riu. Si pots fer que t'obrin la porta

de ca l'adroguer del carrer de l'Argenteria, al costat de la plaça de les Cols, entraràs millor que jo n'he sortit.

—Anem-hi —vaig dir amb resolució—. Si aquest senyor adroguer no ens vol obrir la porta, la derrocarem a cops de puny.

Per sort, no em posaren obstacles que impedissin l'entrada per la casa indicada, la qual cosa vaig verificar després de deixar la Josefina a la casa immediata del carrer de la Neu. Vaig pujar a la teulada, i saltant amb grans esforços i perills de sostre en sostre, arribàrem en Vadoret i jo a les golfes de cal canonge. Allí en una lúgubre estança, on antany hi tingué son habitatge la minyona del senyor Ferragut, hi jeia la pobra Ciseta immòbil i sense sentit sobre un miserable matalàs. La vaig cridar amb forts crits, vaig incorporar-la en el jaç, i la infeliç obrí els ulls però sense donar senyals d'haver-me reconegut. El meu goig en veure que vivia fou immens; però encara dubtava que pogués tornar a la vida, i no vaig pensar en altra cosa que en prodigar-li tota classe de socors. Vaig recórrer la casa atabaladament sense adonar-me del que buscava, i vaig veure en diferents habitacions fins a una dotzena de nois de vuit a dotze anys, en qui vaig reconèixer els amics que acompanyaven en Vadoret i en Manelet en totes les seves escapades; però l'estat d'aquells infeliços nens era atroçment llastimós i desconsolador. Alguns d'ells jeien morts sobre el terra, uns altres s'arrossegaven per la biblioteca sense poder-se mantenir dempeus, un s'estava menjant un llibre, i un altre assaboria l'espart d'una estora.

—Què ha passat aquí? —vaig preguntar a en Vadoret.

—Ai, Andreu!, no podíem sortir per enlloc. Estàvem tancats des de fa dos dies. A casa nostra no s'hi podia passar, perquè set parets van omplir el pati fins dalt. No teníem res per menjar, ni lloc on anar-ne a buscar... Aquest matí hem buscat en Manelet i jo una sortida. Ell s'ha despenjat pel carrer d'Argenteria, i jo per on m'has vist... però jo ja no puc dir fava, ni puc moure'm, i em sento morir també.

Dit això, en Vadoret tancà els ulls i s'estengué de llarg a llarg en el terra. Alguns dels seus camarades ploraven, cridant les seves mares, i per tots costats l'espectacle d'aquella desolació infantil contristava la meva ànima. Decidit a obrar amb promptitud, vaig passar per la teulada a les cases immediates, vaig cridar, vaig demanar socors, vaig aconseguir que m'escoltessin i que acudissin en el meu auxili alguns veïns, i ben aviat, vaig reunir en el desert indret on es trobava ma infeliç amiga gran nombre de queviures i no poques persones caritatives.

La primera en qui provàrem els nostres recursos fou la Ciseta, que trigà molt a recobrar el sentit, inspirant-me serioses inquietuds; però per fi em reconegué, i vençuda sa repugnància a prendre els aliments que li oferíem, convencent-se per fi que no li donàvem pas animals immunds ni horribles menges, entrà en un període d'enfortiment que indicava una enèrgica disposició de la naturalesa a recobrar son primitiu equilibri i estabilitat. En Vadoret cobrà les seves forces amb més rapidesa i al cap de mitja hora ja parlava com una cotorra arengant els seus amics. Per a alguns d'ells arribà tard el remei, i no ens donaren altra feina que lliurar els seus cossos a les pobres mares que venien a recollir-los, després d'haver-los buscat inútilment per tota la ciutat.

—Ma germana Ciseta s'ha despertat per fi —em digué en Vadoret empassant-se mig pa—. Jo vaig arribar a pensar que ens quedaríem aquí perquè en gaudissin de la nostra pell en Napoleó, en *Sancir*, n'*Aiguador*⁶⁹ i la resta que volten per aquí. No estem tots vius, Andreu, perquè en Pauet ja no bleixa, i en Cisó, que els tenia tanta ràbia als *porcs*, s'ha quedat rígid a la biblioteca amb mig llibre en el cos i l'altre mig en la mà. Així voldria jo veure el condemnat senyor Pau Nomde-déu que va voler fer amb nosaltres un guisofi. Ja ens hem deslliurat d'anar a parar al fons de la cassola amb sal i aigua, perquè la idea que la senyoreta Josefina se l'esmorzi a un, no té cap gràcia... Els *marrans* ja són dins de Girona. Vaja... i deien que don Mariano no els deixaria entrar. Si és el que jo dic... molta fatxa, molta boca, i després res.

—No diguis bajanades, i conta'm per què vau portar aquí ta germana.

—Pregunta-ho al senyor Pau i a la senyora Sumpta. Nosaltres vam portar a ma germana Ciseta set rals que havíem guanyat. Ma germana Ciseta estava plorant amb en Gasparó en braços. Un senyor va entrar a casa i amb males maneres va ordenar que enterréssim el nen. Llavors ma germana Ciseta li va fer molts petons i jo el vaig carregar per dur-lo a la fossa; però em feia llàstima i vaig estar amb ell a coll tot el dia, fins que per fi... en Manelet tirava la terra i jo la prem-sava amb les mans perquè quedés bé. Però després vam voler tornar-lo a veure, i vam treure la terra... Ai! Andreuet: després la vam tornar a tirar, i ja no el vam veure més... En tornar a casa, el senyor Pau va entrar sospirant i emetent gemecs, i va dir que duia tots els ossos trencats. Després va demanar una mica de menjar a la senyora Sump-

⁶⁹ Deformació dels noms dels militars francesos Saint-Cyr i Augereau.

ta, i la senyora Sumpta es va posar també a deixar anar sospirs i gemecs. La senyoreta Josefina, ajaguda al terra, es xuclava els dits. El senyor Pau va començar a cridar invocant sants per aquí i sants per allà, i després a tots ens donava cops amb la punta del peu, dient: «Aixequeu-vos i sortiu a buscar alguna cosa per a ma filla». Després de l'enterrament havíem comprat amb els set reals un pa negre i dur, i el vam donar a ma germana. Si veiessis quins ulls li va posar el senyor Pau. La Ciseta és més ximple... Vols creure que no va voler el pa i va manar que el donéssim a la senyoreta Josefina? Però jo vaig dir: «sí, per a ella serà», i donant-ne la meitat a en Manelet vam començar a menjar-nos-el. La senyora Sumpta saltant al meu damunt, em va prendre la meva part; però en Manelet es va menjar tota la seva d'un mos, empenyent-se-la amb els dits perquè li passés pel ganyot. Llavors, amic Andreu, el senyor Nomdedéu va pujar a dalt i baixant poc després amb un gran ganivet, ens va dir: «Dimonis desvergonyits, ja que no serviu més que d'entrebanc, us menjarem». Jo vaig riure i en Manelet es va posar a tremolar i a plorar, però jo li deia: «No siguis ruc: abans ens el menjaríem nosaltres a ell, si tingués alguna cosa més que ossos. La senyora Sumpta si que està grassoneta». Quan la vella va escoltar això, em va amenaçar amb el puny, i el senyor Pau va tornar a dir: «Sí; ens els menjarem, per què no?...». Després, la senyoreta Josefina es va abraçar a son pare, i aquest es va posar a plorar deixant anar unes llagrimotes com bales, i després l'amanyagava en els seus braços com si ella fos un nadó. Pobre senyor Pau! De debò que em feia llàstima... Amanyagant sa filla li cantava com als nens i després deia: «Senyora Sumpta, porti'm vostè una tassa de brou». En escoltar això, no podia fer altra cosa que riure, i vaig dir: «Doncs ja que va a la cuina la senyora Sumpta, porti'm a mi un parell de perdius perquè estic desganat, i no en vull més». Els dos es van posar furiosos, però el metge semblava boig, i no feia més que cridar: «Senyora Sumpta; porti vostè brou per a la meva filla, porti'l vostè prompte o la mato a vostè...». Si l'haguessis vist, Andreu! Treia espurnes pels ulls, i amb els cabells grocs de punta sobre la closca, semblava ni més ni menys que un dimoni... En això van passar els meus amics pel carrer, em van cridar, jo vaig sortir amb ells, i poc després, quan anava pel carrer de Ciutadans, veig venir en Manelet corrent i plorant, que deia: «Mon germà Vadoret, vine de seguida, que el senyor Pau ens vol matar a tots». Noi, vaig arrencar a córrer amb tots els meus amics cap a casa. Has vist algun cop un gat rabiós com mou l'urpa, ensenya les dents, esbufega i salta? Doncs així esta-

va el senyor Pau. Deixant sa filla al terra, venia cap a nosaltres, ens amenaçava amb el ganivet, donava cops de peu a ma germana, després semblava voler matar-se ell mateix, i tot això mentre cridava així: «Vull acabar amb el gènere humà!...». Això ho va dir moltes, moltíssimes vegades. Els meus amics estaven morts de por, i jo vaig agafar unes alicates per llençar-se-les al cap. Però no vaig tenir temps, perquè sense deixar anar el seu ganivet va sortir al carrer cridant sempre que anava a acabar amb tot el gènere humà, i llavors en Manelet va dir: «Anem-nos-en d'aquí i duguem-nos la Ciseta». Tal dit tal fet: érem dotze: entre els més grans vam carregar ma germana, que estava com un cos mort sense moure ni braç ni cama, i la vam dur a cal Canonge; en Manelet, mort de por anava davant xisclant: «De pressa, de pressa, que ve una altra vegada amb el ganivet...». Ai! amic Andreu, quan ens vam veure en aquesta casa, vam respirar. Després perquè la pobrissona no estigués sobre les rajoles del pati la vam pujar a aquesta estança amb penes i treballs, posant-la en el llit on la veus. La cridàvem, i no ens responia. Llavors se'ns va ocórrer que havíem de buscar-li quelcom per menjar; però no trobàvem més sortida que per les teulades, i abans ens hauríem deixat torturar que passar altra vegada per casa nostra. Vet aquí quines trifulgues, noi. Va arribar la nit i ens moríem de fam. En Pauet i en Cisó van passejar pels terrats menjant-se les herbes i la molsa que neixen entre les teules. Jo vaig baixar al celler... ni rastre d'en Napoleó. S'han anat tots a l'altre costat del Onyar, avergonyits cap al camp enemic. Doncs, com t'anava dient, va venir després de la nit el dia, i després del dia una altra nit, i després va clarejar el dia d'avui i nosaltres sense menjar. Se m'oblidava explicar-te que vam escoltar caure la bomba a casa nostra, i jo vaig dir: «Tal dia farà un any. Si ha agafat al senyor Nomdedéu ben merescut s'ho té per salvatge...». Amic, des de la teulada trèiem el cap pels patis de totes les cases de per aquí; cridàvem a la gent perquè ens socorregués; però no ens feien cas. Veritat és que molts dels qui vèiem a baix estaven morts. Els meus amics es van acovardir, pobrets!, com unes gallines, i en Cisó va dir que es menjaria una de les seves mans. Jo els vaig dur a la biblioteca, donant-los permís perquè traguessin el ventre de penes amb els llibres, i alguns així ho van anar fent. Quin dia, quina nit, Andreu! Ma germana no ens responia quan la cridàvem, i en Manelet em va dir: «Mon germà, jo m'he de llençar de la teulada al carrer per portar una mica de menjar a la Ciseta....». Vam estar mirant les reixes i les balconades per veure si es podia saltar, i finalment en Manelet va anar descendint, no sé com,

posant els peus en els claus i les mans en les reixes, i va baixar al carrer pel costat de la plaça. Jo vaig baixar també per on m'has vist, i amb això t'ho dic tot, perquè ja no hi ha res més a dir.

—Bé, Vadoret, veig que vas encertar a traslladar aquí ta germana perquè, encara que em sembli mentida, com has dit, que el senyor Pau volgués berenar-se la teva família, ell és un home a qui la desgràcia de sa filla exalta i enfureix, i prou que és capaç de cometre qualsevol atrocitat. Ara, gràcies a Déu, estem lliures de tals horrors, perquè el setge ha conclòs i a Girona hi ha queviures abundants.

En caure la tarda, la Ciseta, els seus dos germans i els camarades d'aquests que havien escapat de la mort, estaven ja fora de perill. A l'endemà vaig traslladar els meus amics a una casa del carrer de la Barca, on ens donaren asil.

XXIII

Jo no vaig trigar a recuperar-me, i pocs dies després em vaig presentar al meu amo don Francesc Satué, qui em donà una notícia molt dolenta.

—Prepara't per al viatge —em digué, donant-me uniforme, baldric i espasa, perquè amb tot això comencés a desenvolupar les meves altes funcions.

—I a on anem, capità?

—A França, animal —em respongué amb la seva habitual rude-sa—. Que no ho saps que som presoners de guerra? O potser et penses que ens deixaran aquí com a mostra?

—Senyor, jo em pensava que ningú es ficaria ja amb nosaltres.

—Estem a Girona com a malalts; però volen que anem a refer-nos a Perpinyà. S'ha posposat la sortida tan sols perquè el governador no es troba en situació de poder ser dut en un carro de municions.

—Tant de bo no ho estigués en cent mesos!

—Què dius, beneit? —exclamà amenaçant-me.

—No, capità, no és que jo no desitgi altra cosa que la salut del nostre benvolgut governador don Mariano Álvarez de Castro; però això de dur-me a Perpinyà és gairebé tan dolent com el que hem passat. Però atès que així ho manen els qui poden més que nosaltres, que així sigui i per mi no ha de quedar. No a Perpinyà, sinó a l'altra part del món aniré amb els meus caps, i encara més si duem entre nosaltres el gran governador.

Jo parlava així, fent-me el brau; però en realitat sentia profunda pena en adonar-me que era un presoner de guerra, de la llibertat i residència del qual els francesos en disposaven totalment. Desgraciat aquell qui en la guerra posa els seus sentiments en llocs i persones que no han de poder seguir-lo en els viatges freqüents i inesperats que comporten la victòria o la dissort!

Quan vaig ser al costat de la Ciseta, gairebé vessant llàgrimes, em vaig expressar així

—Vida meva, veus com en sóc de desgraciat?... Ara em duen a França com a presoner de guerra, amb tots els altres militars que som aquí, des de don Mariano fins a l'últim ranxer. Si et pogués dur amb mi, Ciseta... Però el meu capità, el senyor Francesc Satué, és el primer empaitador de noies que hi ha en tota Catalunya, i em fa por. Ara se m'ocorre, Ciseta, que mentre jo prenc el camí d'aquesta condemnada França, a qui veuria de bona gana devorada pels llops, tu amb els teus dos germans has d'anar-te'n a l'Almunia de Doña Godina, on hi trobaràs ma mare, i esperar-me allí tenint-ne cura de les hisendes, fins que em deixin anar o Déu disposi de la vida d'aquest pecador.

La Ciseta em contestà donant-me esperança, i assegurant que convenia esperar amb serenitat el compliment del nostre destí, sense desconfiar de la benefactora Providència. Acordàrem per fi que no era una gran desventura que jo anés a França, i per la seva banda, trobà molt prudent de refugiar-se a l'Almunia, mentre jo tornava. La veritable dificultat era l'absoluta manca de mitjans per viure dintre de Girona, talment com per absentar-se. Érem absolutament pobres, i després de passar tantes i tan penoses dificultats, la Ciseta i sos germans estaven abocats a mantenir-se de la caritat pública. Però Déu no abandona les criatures desvalgudes, i heus aquí com vingué en la nostra ajuda per inesperats camins. De quina manera? Quan? Això, els mateixos esdeveniments que vaig contant us ho diran.

Però deixin-me anar a cal senyor Pau Nomdedéu, de la salut del qual m'han donat molt males notícies en tornar de cal talabarder, on vaig dur el baldric del meu amo perquè li posés una peça. Deixin-me anar allà car, malgrat les qüestions desagradables que tinguérem, no deixa de ser el senyor Pau un entranyable amic meu, a qui estimo veritablement. L'inconvenient és que no hi puc anar tan ràpidament com voldria, perquè en el carrer de Cort-Reial la molta gent que allí s'hi reuneix en animades tertúlies em deté el pas. Què passa? Hi ha un quart setge? No és res; sembla que els francesos, cansats d'haver

complet fins ahir de mala gana les principals clàusules de la capitulació, han acordat solemnement de trencar-les. Així m'ho digué el pare Rull, a qui vaig veure molt sufocat entre la gentada, referint amb declamatòria pompositat els detalls del succés.

—Això és una vergonya —deia— i un emperador que aquestes coses faci és un brètol... res, un brètol; tant me fa si m'escolten els francesos. No baixaré la veu, no, senyors. El que s'ha dit, dit està. En la capitulació s'acordà que els regulars serien respectats, i ara resulta que ens duen a França. I doncs? Que no se'ns prenen seriosament? Som nois d'escola, perquè avui se'ns digui una cosa i demà una altra?

—També jo hi vaig a França, pare Rull —vaig dir-li—, així que consolem-nos un amb l'altre, puix frares i soldats s'avenen bé, i la càrrega es duu millor en dues espatlles que en una.

—Res, fills meus, anirem on ens duguin i suportarem les seves crueltats amb paciència, com ens ho mana nostre Senyor Jesucrist. Si així ho heu volgut vosaltres, què s'hi ha de fer? Vegeu aquí les conseqüències de capitular quan encara es podia haver resistit una temporadeta més, menjant el que hi havia. A França, doncs, i refiï's vostè de paraules de *porcs*. Nosaltres confiàvem ingènuament en el compliment dels pactes, quan heus aquí que aquest matí es presenta en la santa casa un oficialot, el qual amb veus maldestres i sense energia, ens ha dit que ens preparéssim per sortir demà mateix cap a França, perquè Sa Majestat l'Emperador ho havia disposat així des de París. Segons sembla, ens temen tant com als soldats. I diguin-me vostès ara: què serà de Girona sense frares?

Cadascú contestava al pare Rull, segons les seves idees, uns amb enuig, altres festivament; però a la fi tots els qui l'escoltàvem convinquérem que allò del viatge era una gran berganteria de Sa Majestat l'Emperador dels francesos. Quan em vaig retirar d'allí, hi quedava el bon frare sermonejant els seus amics sobre la preeminència que sempre havien aconseguit les ordres religioses en els tractats de les nacions.

Vaig arribar a casa del senyor Nomdedéu, i des de la meva entrada vaig conèixer que la salut del bon metge no devia ser bona, pels senyals de consternació que vaig notar en el rostre de la Josefina, igual com en el de la senyora Sumpta. Aquesta em digué:

—Andreu, no en parlis amb l'amo de la Ciseta ni dels nois, perquè sempre que se li anomenen, li dóna una mena de desmai.

La Josefina em preguntà pels meus, i a l'instant li vaig comunicar amb l'alegria dels meus ulls la infeliç trobada de la meva estimada i els seus germans.

—Tothom se salva, excepte el meu bon pare —digué tristament la noia.

A l'instant vaig entrar a veure el malalt, que em rebé amb la seva habitual bondat. Al costat de son jaç hi havia un home que vaig reconèixer com un dels escrivans de Girona.

Indubtablement, el senyor Pau es disposava a fer testament. El seu aspecte i figura no podien ser més tristes: de seguida es feia evident que aquell llum tenia ja molt poc oli. La darrera llum brillava, sí, com propera a extingir-se, amb viva claredat, i la irregular flama, tan aviat gran com xica, espantava amb les seves oscil·lacions enlluernadores. Unes vegades l'esperit del bon doctor s'empetitia amb extraordinari abatiment; unes altres s'engrandia, prenent proporcions superiors a les de la vida comuna; i amb aquestes variacions angoiants, símptoma de tot foc que s'apaga lluitant entre la combustió i la mort, la llengua del metge passava d'un mutisme invencible a una loquacitat marejant.

Quan hi vaig entrar, respongué a les meves afectuoses preguntes amb monosíl·labs, que sortien amb dificultat del seu extingit pit; però poca estona després, s'anà deixondint fins a l'extrem que a cap dels presents ens deixava dir la nostra, i ell s'ho deia tot sense mostrar-se cansat.

—Així que assegures tu que jo no em moriré? Il·lusions, amic meu, il·lusions de ton bon desig. Déu m'ha llegit ja la sentència i en això no hi ha ni hi pot haver cap dubte. Jo vaig complir la meva missió, ara hi sóc de més.

—Senyor, animi's vostè —vaig exclamar fingint entusiasmar-me—. Doncs què, ara que Girona està lliure de fam i morts, ha d'anar-se'n l'home millor de tota la ciutat? Aixequi's d'aquest llit i anem-nos-en a veure les muralles trencades, les fortificacions desfetes, les cases enrunades, testimonis de tant heroisme. Fora la mandra. Això no és més que mandra, senyor Pau.

—Sí és mandra, sí; però la mandra última i definitiva, la del viatger que havent caminat tota la jornada, es llança sense alè en el camí, convençut que no pot més. Mandra és, sí, la millor de totes, perquè duu al més dolç, al més agradable dels somnis, la mort. Ai, mira que em sento dèbil! Doncs què, era possible que després d'esforços tan colossals en l'aspecte físic i en el moral, seguís jo vivint? No una vida com la meva, sinó cent de robustes i vigoroses s'hi haurien consumit en aquesta lluita amb la naturalesa, que jo vaig sostenir durant tant de temps; perquè dir-te, Andreu, el gran nombre de dificultats que

he vençut, seria com explicar-te el conte de l'enfadós. N'hi haurà prou amb referir-te que en pocs dies vaig buscar, vaig fomentar i vaig desenvolupar en mi unes qualitats que no tenia; en pocs dies, transformat fins a l'extrem, vaig trobar-me amb sentiments i passions que abans no tenia, i tot fou com si una sèrie d'homes diversos es desenvolupessin dintre meu. Joestic sorprès del que vaig fer, i ara comprenc quin immens tresor de recursos té l'home en si mateix, si el sap explotar. Per fi, Andreu, ma pobra filla allargà els seus dies fins a la fi de l'assetjament, i quan els sans i robusts sucumbiren, ella, malalta i feble s'ha salvat. Heus aquí premiada dignament la meva amorosa atenció i els meus colossals esforços. Aquesta tendra nena, que és tot el meu amor, és avui al meu davant alegrant-me la vista i l'ànima amb el color de ses galtes. Basta aquest espectacle per consolar-me de totes les meves penes, i si m'entristeix la mort és perquè ma filla i jo ens separem ara. Déu ho permet així, perquè ja ella no en necessita de les meves constants cures, i la saba vital que miraculosament ha adquirit li donarà vigor per subsistir per ella sola, sense el suport d'aquestes mans fatigades, que reclama la terra, friso de carn.

—Senyor Pau —li vaig dir dominant la meva malenconia— rebutgi vostè aquests trists pensaments, que són la primera i única causa del seu mal; mani a la senyora Sumpta que li porti i li adobi un parell de costelles, que ja n'hi ha de bones a Girona, sense ser de gat ni de ratolí, i mengi-se-les en pau i gràcia de Déu, amb la qual cosa, si no m'enganyo, no hi haurà mort que li arribi en molts anys.

—Això no s'arregla amb costelles, amic Andreu. El meu cos rebutja tot aliment, i no vol més que morir-se. Està fent fora l'ànima a crits, increpant-la perquè se'n vagi d'una vegada.

—Més consumits i extenuats estaven altres, i no obstant això han viscut, i per aquí els podem veure forts com uns roures. I si no, aquí tenim l'exemple de la Ciseta, a qui donàrem tots per morta, i viva i sana està, gràcies a Déu.

—És viva la Ciseta? —preguntà el senyor Nomdedéu amb profund interès i certa exaltació que no pogué dissimular.

—Sí, senyor; és tan viva com els seus dos germans.

—N'estàs segur d'això?

—Seguríssim.

—I no té ferides en el seu cos gentil, ni cops en el seu cap, ni nafres en la seva pell, ni li manca braç, cama, dit o alguna altra part de la seva estimable persona?

—No, senyor, res li manca —vaig replicar jovialment— o si més no, jo no en tinc cap notícia d'això.

—I els nois, aquells juganers i entremaliats nois, estan vius i sans?

—També, senyor doctor, i tots ells amb gran desig de venir a oferir-li a vostè els seus respectes amb la cortesia que els és pròpia, saltant i xisclant.

—Oh, alabat siga Déu! —exclamà amb cert embadaliment contemplatiu l'infortunat doctor.

Dit això, romangué una estona meditant o resant, car ambdues funcions podien deduir-se de la seva recollida i silenciosa actitud, i després reposadament em parlà així:

—M'has proporcionat un consol que no et sabria explicar en donar-me notícies tan falagueres de la família del senyor Mongat, perquè em turmentava la sospita, el recel, més que sospita i recel, la terrible certesa que jo havia ocasionat un gran mal a aquests nois i a la seva bondadosa germaneta, quan després del lamentable accident del tros de sucre, vaig entrar a ca la Ciseta. Ma filla anava a morir d'inanició. Jo li demanava a la senyora Sumpta que ens donés una mica de menjar, i la senyora Sumpta no ens donava res. Jo vaig demanar-li a Déu que m'enviés alguna cosa del cel, i Déu tampoc volia enviar-me res. La Ciseta era allà; els seus germans entraren fent soroll, i la insolent vitalitat que revelaven llurs àgils cossos despertà en la meva ànima un sentiment que no et podré pintar, encara que per espai de cent anys et parli i esgoti tots els recursos de totes les llengües conegudes. No, aquell sentiment és una anomalia horrorosa en l'ésser humà, i només és possible que existeixi durant brevíssims intervals, en dies que molt rares vegades contarà el temps en la seva infinita marxa. Jo mirava els nois, jo mirava sa germana, i sentia un anhel insaciable i sufocant de fer-los desaparèixer d'entre els éssers vivents. Per què, amic meu? Això sí que no t'ho sabré dir, perquè ni jo mateix ho entenc. No et pensis que inquietava mon cervell el repugnant instint de l'antropofàgia: no, no és res d'això. Era un sentiment del llinatge de l'enveja, Andreu; però molt, moltíssim més fort; era l'egoisme dut a l'extrem de preferir la conservació pròpia a l'existència de tota la resta de la família humana; era una aspiració brutal a aïllar-me en el centre del planeta devastat, llançant a tots els altres a l'abisme, per quedar-me sol amb ma filla; era un ferm desig de tallar totes les mans que volguessin agafar-se a la fusta en què tots dos suràvem sobre les ones embravides. Pintar tot el que jo vaig odiar en aquell moment els dos germans i la pobra noia seria més difícil

que pintar-te els horrors de l'infern, abastant-ne el més gran i el més petit, el conjunt i els detalls de la mansió on l'home impenitent expia ses culpes. Cada inhalació del seu alè en respirar, em semblava un robatori; cada àtom d'aire que entrava als seus pulmons, un tresor arrencat al conjunt d'elements vitals que jo volia reunir entorn meu i de ma filla. Els maleïts es repartien un tros de pa, un bocinet de pa, Andreu, pastat amb tot el blat i amb tota l'aigua de la creació per al meu gaudiment. En aquella crisi d'egoisme, jo no comprenia que l'Univers amb els seus mil móns, la seva fauna i la seva flora, els seus inesgotables recursos i prodigis existís per a ningú més que per a la Josefina i per a mi.

S'aturà aquí el doctor fatigat, i jo, volent apartar de la seva ment idees que li feien més perjudici que el mal físic, vaig dir-li:

—Envïi vostè a passeig, senyor Pau, aquestes vanes imaginacions que li estan assecant el cervell. La Ciseta i sos germans estan bons, amic, i jo li asseguro a vostè que no se'ls ha menjat. Per què pensar-hi més en això?

—Calla, Andreu, i deixa'm seguir —digué amb to reposat—. No són vanes imaginacions el que explico, puix el que jo sentia, una existència real tingué dintre meu. Em faltava dir-te que vaig reconèixer l'horrible metamorfosi del meu esperit, car altre nom no puc donar-li, i em deia: «No, jo no sóc jo. Déu meu, per què has consentit que jo sigui un altre?». Efectivament, jo no era jo. Quines horribles foscos envoltaven els ulls de mon esperit talment com els de mon cos!... Aquells condemnats nois estaven menjant, Andreu; duïen a la boca uns trossos de pa i, davant meu, tenien l'audàcia d'oferir-ne una part a sa germana. Com vols tu que això veiés impassiblement qui, al seu interior, hi tenia difosos per la sang i fent saltirons en les subtils cordes dels seus nervis els milers de dimonis que jo duïa amb mi! En veure com rosegaven amb llurs insolents dentetes; en veure'ls empassar amb tanta poca vergonya, es duplicà en mi el furor contra ells i vaig increpar-los, tot dient que no estava disposat a consentir que ningú visqués davant meu! Andreu amic, Andreu del meu cor; jo vaig prendre un ganivet i l'esgrimia com qui intenta matar mosques a estocades; corria cap a ells, corria cap a la Ciseta i la senyora Sump-ta; però en la meva salvatge insensatesa no em faltava un pensament humà que em detingués en les arrencades brutals d'aquella desbordada fam de matar. Els nois, que d'improvís sortiren, tornaren amb uns altres de la seva edat, i els seus xiscles i provocatius riures més m'enardiren. Des de llavors els meus ulls emboirats no veieren més

que sagnants objectes; m'agafà un deliri salvatge, durant el qual sentia una complaença detestable a ferir a cegues en el buit, descarregant cops a tots costats contra cossos que m'envoltaven i m'atiaven sense descans. Crec que després de voltar per la casa, vaig sortir al carrer, i el meu braç venjatiu anava destruint en imaginaris cossos tota la família humana. Deia mil inconnexos despropòsits; contemplava amb goig a qui creia les meves víctimes; buscava la solitud, insultant tothom que em trobava al pas; però la solitud no arribava mai, perquè de cada víctima sorgirien nous cossos vius que em disputaven l'aire per respirar, la llum i tots aquells tresors de vida que enriqueixen i fan més esplèndid el vast món... No sé què hauria estat de mi si uns frares no m'haguessin subjectat en el carrer de Ciutadans, duent-me a coll un llarg tros. Ai, amic meu! En el meu cervell, que era una massa de bombolles bullents, com si bullís posat al foc, retrunyiren aquestes paraules: «És llàstima que el senyor Nomdedéu s'hagi tornat boig». I en recollir aquesta idea, la meva ànima semblà disposar-se a recuperar la seva estabilitat perduda. Després els frares digueren: «Donem-li un poc d'aquestes llesques de cuir de butaca que hem cuit, a veure si es recobra...». Els vaig preguntar per ma filla, i em contestaren que no tenien notícia de les filles de ningú. Em vaig trobar amb un xic de força comú, no exaltada i anòmala com la que m'havia impulsat a tants disbarats, i vaig voler marxar a casa meva... Vaig caure a terra... vaig perdre el ganivet... una monja m'oferí el seu braç i vaig arribar a casa. Ni la Ciseta, ni sos germans, ni la Josefina, ni la senyora Sumpta ja no eren allí. Les monges em donaren una mica de suro fregit que no vaig poder menjar, i els vaig preguntar per ma filla. Tot el que havia passat se'm presentà com els records d'un somni, però tot i que tenia el convenciment de no haver extingit tot el llinatge dels nascuts, no estava pas segur de la invulnerabilitat dels meus cecs cops. «Jo he matat alguna cosa», em vaig dir per a mi mateix; i aquesta idea em causava una pregonna pena. Em veia com si jo mateix exclamés: «Pau Nomdedéu, fores tu qui tal cosa féu?».

—Ja n'hi ha prou, amic meu —vaig dir interrompent-lo, en adonar-me que els records de les seves bogeries empitjoraven el bon doctor—. Més endavant ens contarà vostè novetats tan curioses. Ara procuri trencar el son, mentre la senyora Sumpta adoba les costelles que li he parlat.

—Calla, Andreu, i no em vulguis manar —replicà—. Jo dormiré quan em sembli convenient. Deixa'm concloure, que ja no falta molt. Els infermers de l'hospital foren els qui em proporcionaren algun

aliment que es podia menjar, amb la qual cosa em vaig trobar relativament bé, i vaig poder sortir a la recerca de la meva filla. Ja saps com la vaig trobar finalment, i el que li ocorregué. Per la meva banda, fill, jo mateix, després de l'horrorosa crisi que havia passat, m'espantava de veure'm assistint malalts que sens dubte ho estaven menys que jo, i ferits que no tenien nafres tan terribles en el seu cos com la que jo tenia en la meva ànima. Ai, Andreu! En Nomdedéu estava ferit de mort. Les penes sofertes amb tanta paciència des del maig m'han llaurat aquest profund mal que ara sento i que em durà ben aviat al si de Déu. Em sorprèn haver resistit tant, i dic que vaig tenir la força de cent homes. No, un home sol no és capaç de tant. Don Mariano Álvarez tenia l'estímul de la glòria i de l'agraïment de la pàtria que el féu resistir; jo no he tingut al meu davant altra cosa que espectacles llastimosos i un avenir fosc. L'esforç ha estat gran; la tensió immensa. Per aquest motiu la corda s'ha trencat, i me'n vaig, me'n vaig, filla meva, Andreu, senyora Sumpta i altres persones que sou presents. Bastant he fet. Qui cregui haver fet més, que aixequi el dit.

La Josefina i la senyora Sumpta ploraven i jo, quan el malalt callà, vaig procurar consolar-lo amb tendres paraules. Una mica més tard, anaren a veure'l la Ciseta i sos germans, amb la qual visita semblà molt complagut el malalt, i a tots prodigà afectes i felicitacions, obsequiant-los amb un excel·lent dinar. Després s'adormí i, en caure la nit, hora que per encàrrec seu tornà l'escrivà acompanyat de tres persones del cercle íntim del senyor Pau, aquest ens cridà a tots dient que anava a dictar son testament, el qual féu en regla, nomenant per hereva de gairebé tots els seus béns a sa filla Josefina, amb una clàusula sobre la qual he de cridar a vostès l'atenció, perquè coneguïn la generositat d'aquell exemplar subjecte. A més de deixar-li el doctor a la Ciseta i a sos germans les vint-i-quatre sureres que tenia a la part d'Olot, disposà que en cas de morir sense successió la senyoreta Josefina, passés el total dels béns a la Ciseta i als seus germans, recomanant a ambdues noies que visquessin plegades per perpetuar l'amistat i bons serveis que la infeliç malalta havia estat objecte per part dels meus durant el setge. La fortuna del doctor era bastant minsa, ja que la finca de Castellar, devastada pels francesos, valia ben poc, i la resta consistia en diversos grups de sureres disseminades per la comarca empordanesa i en llocs als quals els hereus no s'aventurarien a emprendre viatge per saber el suro del qual eren amos. També a mi i a la senyora Sumpta ens deixà algun llegat, encara que el meu era més honorífic que de profit, per consistir en el *Diari de*

les peripècies del setge, redactat pel mateix doctor. La minyona pescà tots els mobles i robes que de la casa es pogué salvar.

Tan bon punt el testament fou fet, administraren al malalt els darrers sagraments i, complerta aquesta cerimònia, restà el senyor Nomdedéu molt prostrat, parlant poc i amb dificultat, mirant-nos a estones amb estúpida sorpresa i tancant després els ulls per lliurar-se a un inquiet son. Exceptuant en Manelet, que s'adormí al terra, tots el vetllàrem, disposats a assistir-lo amb la major sol·licitud i cura; però el pobre senyor Pau no necessità massa temps la nostra assistència. Prop de la matinada, obrí els ulls, cridà sa filla i, abraçant-la tendrament, li parlà així:

—Et quedes tu, filla meva? Et quedes aquí quan jo me'n vaig? De manera que no et veuré més? Llavors tota l'eternitat serà l'infern per a mi... Josefina, vine, segueix-me, posa't el mantell que marxem. Ma filla no s'apartarà de mi ni un sol moment... Després de passar junts les grans penes, hem de separar-nos quan tot ha conclòs? No, Josefina. Anem-nos-en junts o ens quedarem aquí, a Castellar. Anem a passejar pel nostre hort a veure com van sortint els cogombres, i no ens preocupem del que passi a Girona. Mira quins tomàquets, filla, i observa com van prenent color aquests pebrots... Veus? Per aquí ve la senyora Pintada estarrufant-se amb els seus divuit pollets: entre ells hi ha sis aneguets, que són els més macos, els més graciosos i els més bufons de tots. Arriben a l'estany, i sense que la mare ho pugui impedir amb escatainades amonestacions... Xap!, a l'aigua tots. Mira com s'espanta la senyora Pintada i els crida. Però ells... sí, que si vols... Filla meva, les pereres no poden amb més peres: algunes ja són madures. I què me'n dius dels préssecs? Em sembla que la cabra ha rosegat les mates d'aquestes remolatxes... Però ca! Si és en Dioscòrides, el ruc del masover Mansió! Mira'l, és allà fent-ne de les seves. Eh, fora! Li dic Dioscòrides per ser tan seriós i assenyat. Que el gran savi de l'antiguitat em perdoni... Has vist els coloms, Josefina? Vegem si aquesta nit s'han menjat també les rates alguns dels ous que estan posant... Eh, masover Mansió, que en Dioscòrides se'm menja l'hort! Lligui'l vostè... El pobre hortolà no em sent... Què m'ha de sentir si està netejant-li les baves a sa néta? Vine aquí, Pauleta, agafa-li la mà a la Josefina, i anem a munyir la vaca. Que maco està el vedellet! No us hi acosteu molt, que l'altre dia li va donar una cornada al masover... A veure, Josefina, porta la gerra. En Mansió diu que jo no sé fer aquesta maniobra, i jo el desafio a ell i a tots els masovers de la comarca que facin millor que jo aquesta operació de munyir. No tin-

guis por, Esmaragda, que no et faig mal, tsit, tsit... Aquesta atmosfera de l'estable et va molt bé, filla, i a mi m'agrada molt... Ja arriba tranquil·la, dolça, greu, amorosa i callada la incomparable nit, en el si de la qual també hi reposa la meva ànima. Sents les granotes, que comencen a saludar-se dient: Com esteu? Bé, i vós? Sents els grills disputant aquesta nit sobre el mateix tema d'anit? Sents el misteriós disíl·lab del cucut, que sembla la metàfora musical més perfecta de la serenitat de l'esperit? Ja arriben els pagesos de la feina. Amb quina satisfacció estiren els bous el seu musell endevinant la proximitat de l'estable! Escolta els cants d'aquells terrellons i d'aquells nois, que tornen famolencs a la cabanya. Aquí els tens. Mira com envolten l'àvia, que ja ha posat l'olla al foc. El fum de les xemeneies formant esveltes columnes sobre el cel blau surt després i s'estén vaporosament a impulsos del suau vent que ve de la muntanya a jugar en les copes d'aquests verds oms, d'aquestes fosques alzines, d'aquests dèbils salzes, d'aquests escarransits pollancre, les enxarolades fulles dels quals brillen amb les últimes llums de la tarda... La foscor avança a poc a poc, i el cel profund ofereix sobre els nostres caps un tranquil mar al revés, pel diàfan cristall del qual en va tractem d'esforçar la vista per distingir el fons. Oh!, quedem-nos aquí, filla meva, i no ens separem ni sortim més d'aquest lloc deliciós. Tot està tranquil: els esquellots de les ovelles sonen amb greu música allà lluny; el cucut, el grill i la granota no han acabat encara d'aclarir la qüestió que els té tan declamadors. El vent cessa també, tanca els ulls, estén els braços i s'adorm. Ja no fumegen els sostres; Esmaragda es deixa caure sobre la fresca herba, i son fill, abrigant-se al seu costat, li fa carícies amb el morro buscant en el si matern el que nosaltres hi hem deixat. El masover Mansió dorm també, i en Dioscòrides, amagant l'ull brillant sota la negra cella, submergeix el cervell en profund sopor. Els coloms han deixat d'amanyagar-se, els conills s'amaguen en els seus caus, fiquen els ocells sota l'ala el lúcid cap, i la senyora Pintada es retira lentament cap al corral amb els seus divuit fills, inclosos els ànecs, que van deixant en el terra la petjada dels seus palmells mullats. El món reposa, filla; reposem nosaltres també. El cel és fosc. Tot és fosc, i no es veu res. Mon esperit i el teu anhelaven fa temps aquesta profunda tranquil·litat no torbada per res ni per ningú. Reposem; no hi ha sol ni lluna en el cel, i només un estel ens envia una llum que ve recta fins a nosaltres com un fil de plata. Mira'l, Josefina, i descansa el teu front a la meva espatlla. Jo reposaré el meu cap sobre el teu, i així ens dormirem plegats. Tot ha callat i no es veu més que l'estel... el veus?

Després d'això, res més digué en aquest món el senyor Nomde-déu.

Una estona després d'expirar, ens costà un gran esforç desprendre dels braços gelats del doctor sa desconsolada filla, l'estat de la qual era tan llastimós que donava ocasió a augurar una segona catàstrofe.

XXIV

Adéu, senyors; me'n vaig a França, allà m'hi duen. Els successos que he referit m'havien fet oblidar que era presoner de guerra, com els altres defensors de la plaça, i m'era forçós marxar. Solament en raó de la meva malaltia em fou permès, com a molts altres, romandre allí des del dia 10 fins al 21 de manera que, al mateix temps que el mal, acabava la dolça llibertat.

Adéu, senyors; me'n vaig, adéu, perquè tanta pressa em donava aquella mala gent, que no dic ja per acomiadar-me dels meus estimats oients, sinó que ni tan sols per abraçar la Ciseta i sos germans m'arribava el breu temps que disposava. Notificada la marxa, ens assenyalaren hora, ens recolliren i fent-nos formar en fila, camina que caminaràs cap a França. Els càstigs imposats per contravenir el programa de circumspecció que ens havien recomanat eren: la pena de mort per la temptativa de fugida, cinquanta pals per parlar malament d'en Pep Botella, cantar el *digues-me tu Girona* o anomenar don Mariano Álvarez. Adéu, Ciseta, adéu, Vadoret i Manelet, estimada esposa i germanets meus. Tingueu cura amb el que us he advertit. El presoner us escriurà des de França, si abans no aconsegueix burlar la vigilància dels seus cruels carcellers. Adéu. No us mogueu d'aquí, mentre jo no us ho mani, ni penseu ara com ara a prendre possessió de les vostres sureres, que això i molt més es farà més endavant. Feu companyia a la desgraciada filla del gran senyor Pau, i alegreu-li les seves tristes hores. Adéu, doneu-li una altra abraçada a l'Andreu Marijuán, a qui duen pres a França per haver defensat la pàtria. Tinc

confiança en Déu, i el cor em diu que no deixaré els ossos en la terra dels *porcs*. Ànim: no ploreu, que qui ha escapat de les bales, també escaparà de les presons; i sobretot no és de persones valeroses llagrimejar tant per un viatge de pocs dies. Salut és el que importa, que llibertat... ella sola ja ve pels seus passos comptats, sense que ningú li ho pugui impedir. Adéu, adéu.

Així els parlava jo en acomiadar-me, i per cert que a mi em mancava completament l'ànim i l'enteresa que als altres recomanava, i ben poc em faltà per malbaratar la meva serietat; però convenia en aquella ocasió fer-se passar per home de bronze. La meva serenitat era fictícia i no hi ha heroisme més difícil que aquell que jo intentava en acomiadar-me de la Ciseta i els seus germans. La veritat és que tenia el cor oprimat com si una mà gegantesca me'l rebregués per treure-li tot el seu suc.

La Ciseta es quedà en el carrer de la Neu, atorrollada per la seva profunda aflicció. En Vadoret i en Manelet m'acompanyaren fins més enllà de Pedret, i no seguiren més enllà perquè els ho vaig prohibir amb el temor que, amb la foscor de la nit, s'extraviessin en tornar. Sortírem, doncs, la nit del 21. Al davant hi anava, envoltat de gendarmes a cavall, el cotxe on hi duien a don Mariano Álvarez; tot seguit, els oficials, entre els quals estava el meu amo, i dos o tres assistents completàvem el primer grup de la comitiva. Més enrere marxava tota la classe de tropa, soldats convalescents de ferides o d'epidèmia en la seva major part. La processó no podia ser més lúgubre, i el cotxe del governador rodava lentament. No s'escoltava més que llengua francesa, que parlaven en veu alta i alegre els nostres carcellers. Els espanyols anàvem muts i trists.

Férem una parada a Sarrià, on se'ns agregaren els frares que havien sortit abans que nosaltres amb la mateixa destinació, i amb les seves paternitats al capdavant res no faltava perquè la comitiva semblés un jubileu. Feia llàstima de veure'ls, perquè si entre ells hi havia joves forts i robusts que resistien el rigor de la penosa jornada, no hi mancaven ancians encorbats i fràgils que tot just podien fer un pas. La gendarmeria els arriava sense pietat, i tot el que se'ls concedí fou que algú de nosaltres els oferís el suport del seu braç. El pare Rull sufocava la seva impetuosa còlera, i marxant davant de tots amb pas decidit, rumiava sens dubte en la seva ment projectes de venjança. Els llecs, que carregaven alforges repletes, es repartien graciosament en cada descans racions de pa, formatge, fruites seques i una mica de vi, de la qual cosa quelcom anava a parar sempre cap a la part

seglar de la caravana, encara que no gaire. Alguns gendarmes francesos, més humans que els seus caps, també ens oferien no poca part dels seus queviures.

D'aquesta manera arribàrem a Figueres a les tres de la tarda del dia 22, i sense permetre-li cap descans, fou el governador enviat al castell de Sant Ferran. Frares i soldats es quedaren en el poble, i solament pujàrem amb ell els del servei del propi general o dels seus ajudants. Marxàrem tots darrere del cotxe, i en arribar dintre de la fortalesa, la debilitat de don Mariano era tal, que vam haver de treure'l en braços per transportar-lo de la mateixa manera al pavelló que li havien destinat, el qual era una nua i esgavellada cambrota sense mobles. Entrà l'heroi amb resignació en aquella peça, i s'ajaçà sense pronunciar queixa alguna sobre les taules, que a manera de llit li destinaren. Els qui tal cosa vèiem, estàvem indignats, no comprenent tan baixa i innoble crueltat en uns militars acostumats ja d'antic a tractar enemics vençuts i rivals poderosos, però callàvem per no irritar més els botxins, que semblaven competir per veure qui tractava pitjor la víctima. Tan bon punt s'instal·là, portaren al malalt un menjar repugnant, igual al ranxo dels soldats de la guarnició; però Álvarez, enfebrat, extenuat, moribund, no volgué ni tan sols tastar-lo. De res ens valgué demanar per a ell aliments de malalt, perquè ens contestaren bruscament que allí no hi havia res millor, i que si durant el setge havíem estat tan sobris, mengéssim llavors el que hi havia.

Amb la resignació i enteresa pròpies de la seva gran ànima, resistí Álvarez aquestes misèries i baixes venjances dels seus carcellers; i només el veiérem immutat quan el governador del castell, que era un soldadot de mitjana graduació, brusc, fatu i molt bufat, començà a dirigir-li impertinents preguntes. La insolència d'aquella canalla ens tenia cecs d'ira, ja que no només el governador de la plaça, sinó que oficialets de l'última escala, s'atrevien a fer-li preguntes ximples i importunes al nostre heroi, que ni tan sols els feia l'honor de mirarlos.

Les preguntes eren no només contràries a la cortesia, sinó a l'esperit militar, puix en totes elles se li demanaven comptes al nostre cap del gran crim d'haver defensat fins a la desesperació la ciutat que el govern de la seva pàtria li havia confiat. No semblaven militars els qui amb insults i burles grolleres mortificaven l'home de més tremp que mai s'hagués posat davant de les seves armes. Álvarez, sempre cavaller fins i tot en presència de gent de tan baixa categoria, els

respongué senzillament: «*Si vostès són homes d'honor, baguessin fet el mateix en el meu lloc*». Tan sublim concepte no el comprenien la major part, i solament alguns oficials distingits, adonant-se de l'indigne paper que estaven fent, s'apressaren després de la resposta del general, a posar fi al denigrant interrogatori.

El meu amo m'envià a l'instant al poble a la recerca de carn per preparar el menjar del malalt, i gràcies a la meva rapidesa i diligència, aviat poguérem servir-li un menjar mitjà. Davant dels francesos, que ens negaven tot auxili, en Satué posà l'olla, avivà el foc un altre oficial espanyol, i convertits tots en cuiners, ens disputàvem nois i grans l'honor d'assistir el malalt. Passà bé la nit; però serien les dues de la matinada, quan amb estrèpit cridaren a la porta del pavelló, i ens digueren que ens disposéssim a seguir el viatge a França. Álvarez, que dormia profundament, despertà en sentir el soroll, i assabentat de la continuació de la jornada, digué senzillament: «*Som-hi*». Volgué incorporar-se sobre les taules en què, amb les nostres capes, li havíem arreglat un mal jaç, i no pogué... Tan esgotades estaven les seves forces!... Però en braços el duguérem nosaltres al cotxe, i amb un fred espantós, assotats per la pluja de gel i trepitjant la neu que cobria el camí, emprenguérem el de la Jonquera. Una precaució ridícula havien afegit els francesos a les que abans ja havien pres per custodiar-nos. Això fa riure, senyors. A més de la forta escorta de cavalls, tragueren també de Figueres dues peces d'artilleria, que anaven al nostre darrere, amenaçant-nos constantment. És que el seu recel que ens escapéssim era molt viu, i amb cap de les cauteles ordinàries creien segura la persona de don Mariano Álvarez, invàlid i gairebé moribund. Érem molt pocs en aquella segona jornada, perquè els frares i la tropa es quedaren a Figueres fins a l'alba. Ignoro si per tenir a ratlla les fogositats del pare Rull, es proveïren també d'un parell de bateries de campanya i d'alguns regiments de línia.

A la Jonquera ens aturàrem molt poc temps; seguint endavant després per França arribàrem a Perpinyà a les set de la nit del mateix dia 23, i després de fer parada a casa del governador, ens dugueren al Castellet, fortalesa de maó d'airosa vista obra del rei Sanxo, que hauran vist tots aquells que hagin estat en aquella ciutat. Sense més cerimònies, destinaren per a habitació d'Álvarez una tenebrosa estança a manera de calabós, amb més humitats que mobles, i tan immund i brut, que el mateix don Mariano, malgrat el seu tarannà resignat i fort, no pogué contenir-se i exclamà amb indignació: «*És aquest lloc propi per a habitatge d'un general? I són vostès els qui presumeixen de*

guerrers? L'alcaid, que era un bàrbar, alçà les espatlles pronunciant algunes paraulotes franceses, que em semblà volien dir si fa no fa: «Cal tenir paciència». Després, dirigint-se als de la comitiva, aquell caritatiu personatge ens digué que estava disposat a donar-nos per menjar el que volguéssim, pagant-ho prèviament en bona moneda espanyola. La moneda espanyola ha estat sempre molt ben rebuda en tot país on hi ha hagut mans. Donant-li les gràcies, li demanàrem el que ens semblà més necessari, i esperàrem el sopar, allotjats tots en la immunda porcellera. La nostra primera precaució fou improvisar amb les capes un llit per al governador, la fatiga i debilitat del qual anaven sempre en augment. El ca Cèrber tornà poca estona després amb unes menges tan mal guisades, que no es podien empassar, la qual cosa no impedí que ens les cobrés a pes d'or; però les pagàrem amb gust, suplicant-li, uns en mal francès i d'altres en castellà, que ens fes el favor de no honrar-nos més amb la seva interessant presència.

Però ell o no ho entengué o volgué mostrar-nos tot el pes de la seva impertinència, i cada quart d'hora ens venia a visitar, posant-nos davant els ulls, que en va volien dormir, la llum d'una llanterna enlluernadora. Això ens mortificava a tots però principalment el malalt, que pel seu estat necessitava repòs i son, i així li ho diguérem a l'alcaid afegint que, com que no pensàvem escapolir-nos, podia eximir-nos dels seus repetits reconeixements. Ell ens responia amb amenaces grolleres; quedàvem després a les fosques, ens vencia la dolça son; però no havíem encara passat els llindars d'aquesta rica i afable residència de l'esperit, quan la llum de la llanterna tornava a enlluernar els nostres ulls i l'alcaid ens tocava el cos amb la seva pota per cerciorar-se per la vista i el tacte que seguíem allí.

Satué, furiós i fora de si, em digué en un dels petits intervals en què estàvem sols: «Si aquest bèstia torna amb la llanterna, la hi estavello al cap». Però don Mariano, calmà la seva impetuositat, condemnant una imprudència que ens podia resultar a tots molt funesta. La nit fou, per tant, i gràcies a les visites de l'alcaid, penosa i horrible. De bon matí ens féu l'honor de visitar-nos el comandant de la plaça, el qual parlà llarga estona amb Álvarez, tractant-lo amb certa benevolència cortesa que ens agradà; mes després féu recaure la conversa sobre un succés de què no en teníem notícia i allí deixà anar totes les grolleries i els insults. Sembla que alguns oficials dels traslladats a França immediatament després de la rendició de Girona, s'havien escapolit, en la qual cosa obraren amb seny si patiren el martiri de la

llanterna del senyor alcaid. En parlar d'això, el comandant els dedicà davant nostre mots força denigrants i afegí: «Però per fortuna, hem enxampat onze dels pròfugs, i foren arcabussejats fa dos dies. Busquem els altres».

Álvarez somrigué i digué: «Així que volaren, eh?...» i en el seu rostre per un instant s'hi dibuixà una lleugera expressió festiva. Malgrat que el comandant de Perpinyà no era un home tou, prometé a Álvarez deixar-lo descansar tot aquell dia, posant fre a les importunitats de la gresola, i ens disposàrem a dormir; però ai!, estàvem destinats a nous turments, entre els quals el major era presenciar com patia en silenci sense trobar alleugeriment en els seus mals ni pietat en els homes, el més fort i digne dels espanyols d'aquell temps; estàvem entre gent que en feien una qüestió d'honor mudar les corones de l'heroisme en corones de martiri sobre el front de qui no s'abaté, ni es doblegà, ni es trencà mai mentre tingué un hàlit de vida que sostingués el seu gran esperit.

Serien, doncs, les deu del matí, quan l'alcaid ens féu veure la seva cara rodona, encesa i brutal, de rossos pèls guarnida, i encara que per la claredat del dia venia sense llanterna, ens demostrà des de les seves primeres paraules que no venia a res de bo. Ens digué aquell simpàtic tros de la humanitat que ens disposéssim a sortir tots, i quan li indicàrem que el malalt a causa de l'horrorosa febre no es podia moure, replicà que ja vindria qui el fes moure. Don Mariano ens donà l'exemple de la resignació incorporant-se del seu jaç i demanant son barret. L'aixecàrem en braços; tractà de caminar pel seu propi peu, mes no sent-li possible, el conduírem fora de l'estança i baixàrem tots en trista processó, muts i aclaparats de pena. Fora del castell veiérem dues files de gendarmes que ens indicaven el camí cap a la muralla, i una curiosa multitud ens contemplava amb llàstima. Aquell espectacle no podia ser més trist, i amb l'ànima oprimida i plena d'angoixa vaig dir per a mi: «Ens afusellaran».

XXV

Oh, quin tràngol tan amarg, i quina hora més terrible! El fet que a sang freda et prenguin la preciosa existència, lluny de la pàtria, sense les persones benivolgudes, sense ulls que et plorin, en solitud espantosa i entre gent que no veu en això més que la víctima immolada als interessos militars, és d'allò més aclaparant que pot oferir-se a la contemplació de l'esperit humà. Jo mirava aquell cel, i no era com el cel d'Espanya; jo mirava aquella gent, escoltava la seva llengua estranya modulant en conjunt mots incomprendibles, i no era aquella gent tampoc com la gent d'Espanya. Sobretot, la Ciseta no hi era, i el buit format per la seva absència no l'haurien omplert cent vides atorgades a canvi de la que m'estaven disposats a prendre. Se m'ocorregué protestar contra aquella barbàrie, cridant i defensant-me contra milers d'homes; però la realitat de la meva impotència m'aixafava amb una feixuguesa formidable. Vaig deixar de veure el que tenia davant els ulls, i ma intensa angúnia em féu plorar com una dona. Mostraven enteresa els meus companys; però ells no havien deixat a Girona cap Ciseta.

En arribar a la muralla veiérem formats en fila els frares i soldats que ens havien seguit. Alguns llecs i ancians ploraven; però el pare Rull treia flames pels seus negres i baronívols ulls. En tan suprem tràngol, el frare patriota, rabiós d'ira contra els seus botxins, havia oblidat la principal pàgina de l'Evangelí. Ens posaren també a nosaltres en fila, i la persona d'Álvarez fou barrejada entre els altres sense consideració a la seva jerarquia. Estiguérem desocupats una llarga

estona, ignorant què en farien de nosaltres, en terrible agonia, fins que aparegué un oficialet panxut, que amb un paperet a la mà ens anava anomenant d'un en un. Tant aparell, la cruel exhibició davant el populatxo, el desplegament de forces tan colossals contra uns pobres malalts morts de fam, de cansament i de son, no tenia altre objecte que passar llista. Ai! Quan vaig adquirir la certesa que no ens afusellaven, els francesos em semblaren la gent més amable, més caritativa i més humana del món.

Tornàrem al castell, on trobàrem una gran novetat. L'estança on havíem passat la nit, fou considerada com un gran luxe de comoditats per a aquests truans *insurgents i bandits* que tan heroicament defensaren la plaça de Girona, i ens destinaren a una masmorra lúgubre sense aire, empedrada amb esmolades pedretes, entre els buits de les quals s'hi mantenien aigües pudents. Doble porta amb forrellats molt forts la tancava, i un miserable forat obert en l'ample mur deixava entrar només al migdia un raig de llum, insuficient perquè ens reconeguéssim les cares. Protestàrem. El mateix Álvarez reprengué asprament l'alcaid; però aquest ni tan sols tingué la dignació de contestar-nos altra cosa més que l'oferiment de servir-nos un bon àpat, si li ho pagàvem bé. L'il·lustre malalt s'empitjorava d'hora en hora, i des d'aquell dia compreguérem que se'ns moriria en els braços si no se l'instal·lava en un lloc més higiènic. Fent un esforç, el mateix Álvarez escrigué una carta al general Augereau, en què li notificava els pèssims tractaments dels quals n'era objecte; però no en tingué resposta. I continuava el problema de la llanterna a la nit, en la caritativa obra de la qual s'hi escarrassava el maleït francès ventrellut i ros, a més de robar-nos amb el pervers sopar que ens posava. Si el governador necessitava alguna medecina, no hi havia manera humana que la hi fessin portar, per temor que s'enverinés, i registrant-nos escrupolosament, fórem desposseïts de tot instrument que pogués tallar per tal d'evitar que tractéssim de posar fi a aquella deliciosa vida amb què érem regalats.

En aquella immunda porcellera estàrem fins que conclogué el mes de desembre i el molt funest any 9, malalts tots, i més que malalt, moribund el gran Álvarez, que en resistir tan grans patiments, mostrà tenir el cos tan enèrgic i vigorós com l'ànima. Durant les llargues i tristes hores conversava amb nosaltres sobre la guerra, ens explicava la seva gloriosa història militar i ens infonia esperança i ànims, augurant amb elevat discerniment la gloriosa fi de la lluita amb els francesos i el triomf de la causa nacional. Son extraordinari esperit, superi-

or a tot allò que l'envoltava, sabia abastar els esdeveniments amb segura perspiciàcia, i escoltant-lo, escoltàvem la veu poderosa de la pàtria que arribava al calabós excavat en sòl estranger.

Finalment el nostre dolorós tancament en aquella masmorra on ens consumíem veient extingir-se la noble vida del defensor de Girona, acabà una nit en què l'alcaid entrà a dir-nos que ens vestíssim a corre-cuita perquè ens anaven més a l'interior de França. Aquesta notícia, malgrat que ens allunyàvem d'Espanya, ens produí una immensa alegria perquè posava fi al tancament, i no esperàrem que la repetís el panxut home de la llanterna, demostrant-li de diverses maneres el gran gust que sentíem per perdre'l de vista a ell i al seu aparell. Ens tragueren de Perpinyà amb nombrosa escorta, i anaven els frares amb nosaltres. El cap de la gendarmeria donà ordre d'afusellar a tot senyor frare que tractés de fugir, i ens posàrem en marxa.

Però en aquest viatge la Providència ens oferí un home generós i caritatiu que d'amagat dels francesos, els seus compatriotes, prodigà a l'il·lustre malalt sol·lícites cures. Era el mateix cotxer que el conduïa, el qual, condolgut dels seus mals i ignorant que fos un heroi, mostrà els seus sentiments cristians de diverses maneres. Agraïts a la seva bondat volguérem recompensar-lo; però no consentí a admetre res, i quan els gendarmes li manaven que avivés el pas de les cavalleries per marxar més de pressa, ell, sabent el mal que li feia al pacient la celeritat de la carrera, fingia malalties en el escarransit bestiar i desperfectes en el vell cotxe per justificar el lent pas amb què caminava. Tots els que anàvem a peu, que érem la majoria, li agraïrem en l'ànima la mandra del seu vehicle.

Després de descansar un poc a Salces, férem nit a Sitjans, i tan de bo no haguéssim arribat mai a aquest lloc, perquè fent baixar del seu cotxe al general, l'allotjaren amb els altres de la seva comitiva en una cavallerissa plena de fems, i on no hi havia llit ni cadires, ni res que se semblés a un moble, ni que fos el més mesquí i pobre. Esgotada la paciència davant tanta infàmia, i veient que poc adequat era aquell immund lloc per a qui per la seva categoria i a més pel seu llastimós estat tenia dret a totes les consideracions, no poguérem contenir l'explosió del nostre enuig, i amb duríssimes paraules increpàrem el cap de la gendarmeria. Aquest, després d'amenaçar-nos, semblà que es calmava, comprenent sens dubte la justícia de la nostra reclamació, i per fi després de vacil·lar, vingué a dir en suma que l'allotjament no era problema seu. Per fi el cotxer, seguint ordres o simplement amb la tolerància del cap de la força, introduí a la quadra un llit on des-

cansà algunes hores el desgraciat malalt, la prodigiosa resistència del qual semblava arribar ja al darrer límit.

L'endemà al matí, quan ens anàvem a posar de nou en marxa, aparegueren uns guàrdies a cavall que portaven una ordre per al cap que ens conduïa. Obrint el plec en la nostra presència, ens donà a conèixer el seu contingut, el qual no era altra cosa sinó que *monsieur* Álvarez havia de tornar a Espanya. Això ens alegrà de manera especial, per l'esperança de veure aviat la pàtria benvolguda i, fins i tot, arribàrem a sospitar que, apiadats de la nostra desgràcia, es disposarien aquells cavallers a deixar-nos en llibertat tan bon punt traspasséssim la frontera. Els frares i la gent de tropa que no pertanyia a la comitiva del malalt es cregueren també destinats a trepitjar aviat el sòl espanyol i es mostraren molt alegres; però els gendarmes a l'instant els tragueren del seu jovial error, ordenant-los seguir endavant, França endins. Ens acomiadàrem d'ells tendrament recollint encàrrecs, comandes, cartes i amorosos records de família, i tornàrem a dirigir-nos cap als Pirineus. Don Mariano en saber que es variava de rumb, digué: «*Mentre no em tornin al Castellet de Perpinyà, que em duguin on vulguin*».

Evito enumerar els miserables aposentaments, els cruels tractes que es succeïren des de Sitjans fins a la frontera espanyola, ni sé com per tant temps i a tan repetits cops resistí la naturalesa de l'home contra qui es desplejava tan gran luxe de maldat. Finalment, senyors, conclouré referint-los a vostès l'última escena d'aquell terrible *via crucis*, que ocorregué en la mateixa frontera, una mica més enllà de Pertús. El cas és que quan amb el major goig havíem trepitjat la terra d'Espanya, es presentaren uns guàrdies a cavall amb noves ordres per als gendarmes. El cap es mostrà molt contrariat, i havent-se travat una lleugera renyina entre aquest i un dels portadors de l'ofici, escoltàrem aquesta frase, que encara que en francès, fàcilment podia ser compresa: «*Monsieur Álvarez ha de tornar, però els ajudants i assistents no*».

A l'instant compreguérem que se'ns volia separar del nostre idolatrat general, deixant-nos a tots a França, mentre a ell se'l duia altra vegada sol, completament sol, al castell de Figueres. Això causà una veritable desolació en la petita comitiva. En Satué, tancant els punys i cridant com un insensat, digué que abans es deixaria fer trosos que abandonar el seu general; uns altres, creient que per convèncer els nostres conductors l'amenaça i la còlera eren un mal camí, suplicaren al cap dels gendarmes que ens deixés seguir. El mateix malalt indicà que si se'l separava dels seus fidels companys de desgràcia, la residència a Espanya li seria tan insuportable almenys, com

la presó de Castellet. Suplicàrem tots en divers estil que ens deixessin assistir i consolar el nostre estimat governador, però fou inútil. Com a complement dels mil martiris que amb refinat enginy havien aplicat a l'heroi, volgueren sotmetre la seva gran ànima a l'última prova. Ni la seva malaltia penosíssima, ni els seus anys, ni la presumpció de la seva mort que es creia pròxima i segura, els mogueren a llàstima; tanta era la ràbia contra aquell que havia detingut durant set mesos, al front d'una ciutat indefensa, a més de quaranta mil homes manats pels primers generals de l'època; que no havia sentit ni una ombra d'abatiment davant una expugnació horrorosa en què hi jugaren onze mil nou-centes bombes, set mil vuit-centes granades, vuitanta mil bales, i assalts de l'embranchida dels quals se'n pot fer una idea si es considera que els francesos perderen en tots ells vint mil homes.

Cansats de precis inútils, demanàrem per fi que se'ns permetés a un de nosaltres d'anar acompanyant i servint el general, perquè no li manqués si més no l'assistència que el seu estat exigiria; però ni això se'ns concedí. L'agra disputa inspirà al mateix Álvarez les paraules següents: *«Totes aquestes són estratagemes de les quals es valen els francesos per mortificar a qui no han pogut fer baixar el cap»*.

Bruscament ens volgueren apartar del cotxe on anava; però atropellant a qui ens ho impedia, ens abalançàrem sobre ell, i uns per un costat, altres per l'oposat, li besàrem les mans regant-les amb les nostres llàgrimes. En Satué es ficà violentament dintre del cotxe, i els gendarmes el tregueren a viva força, i l'amenaçaven amb afusellar-lo allí mateix si no es reportava en les manifestacions del seu dolor. El general, acomiadant-nos amb ànim serè, ens digué que renunciéssim a una inútil resistència, conformant-nos amb la nostra sort; afegí que ell confiava en el pròxim triomf de la causa nacional, i que àdhuc sentint-se pròxim a morir, la seva ànima es complaïa amb aquella idea. Ens recomanà la prudència, la conformitat, la resignació, i ell mateix donà als seus conductors l'ordre d'eixir per posar prompta fi a una escena que esquinçava el seu cor de la mateixa manera que el nostre. El cupè partí amb corredisses i ens quedàrem a França, subjectats pels gendarmes, que ens posaven els seus fusells en el pit per impedir les demostracions de la nostra ira. Seguïrem amb els ulls plens de llàgrimes de desesperació el cotxe que es perdia a poc a poc entre la boira, i quan deixàrem de veure'l, en Satué bramant d'ira, exclamà: *«Se l'han endut aquests gossos; se l'enduen per matar-lo sense que ningú ho vegi»*.

XXVI

No puc pintar a vostès la nostra profunda consternació que sentírem en veure'ns esclaus de França, i considerant la situació del desgraciat Álvarez, tot sol, en poder dels seus botxins. La nostra pròpia sort de presoners ens causava menys pesar que la d'aquell heroic veterà, condemnat pel seu valor sublim a ser juguina d'una cruel soldadesca, a qui el lliuraren perquè es divertís martiritzant-lo.

Ens tancaren a Pertús, en una quadra immunda, on amb sentinelles de vista ens tingueren fins a l'endemà a trenc d'alba, quan ens dugueren fora del poble. Allí verificàrem un acte honrós, amb el qual vull posar fi a la meva narració. Damunt d'unes penyes des de les quals s'albiraven allà lluny els turons i vessants d'Espanya, ens donàrem les mans i juràrem tots de morir abans que resignar-nos a suportar l'odiosa esclavitud que aquella púrria volia imposar-nos. Des d'aquell instant començàrem a concertar un hàbil pla per escapolir-nos, com feren tants d'altres que duts a França, havien sabut tornar per perillosos camins i mitjans a la pàtria envaïda.

Amics meus, per no cansar-los a vostès amb prolixitats que només a mi es refereixen i a les meves particulars afliccions, ometo els detalls de la nostra residència a França, i dels mitjans que empràrem per tornar a Espanya. Érem sis, i només tres ho aconseguírem. Els altres, agafats *in fraganti*, foren afusellats, dos a Maurelles i un a Boulou. Algú dels qui m'escolten no s'ha vist en igual situació? Quants dels qui som aquí deslligaren les seves mans de les cordes que els

francesos havien dut a França després de la presa de Saragossa o de Madrid! Amb la relació dels patiments que vaig sofrir a la frontera, dels enganys i estratagemes que vaig posar en joc per escapar-me, i de les mil coses que em succeïren des que vaig passar la frontera per Puigcerdà fins a unir-me en el centre d'Espanya a aquesta divisió de Lacy en què ara estic, empraria altres dues nits llargues, ja que tot el setge de Girona i les extravagàncies del senyor Pau Nomdedéu no exigeixen pas més temps i espai que els perills, batibulls, treballs i terribles tràngols en què m'he vist. Concloc, doncs, no sense dirigir abans una ullada cap a enrere, com semblen exigir-m'ho els meus estimats oients, desitjosos de saber què fou de la Ciseta, talment com dels seus germanets Vadoret i Manelet.

No estaria el meu ànim tranquil si en tan llarg termini hagués viscut sense saber-ne res de persones tan estimades per a mi. Abans d'abandonar Catalunya amb intenció d'unir-me a l'exèrcit del Centre, vaig trobar mitjans per fer arribar a Girona notícies meves, i Déu m'oferí el consol que també en rebés de veritables i fresques. Els tres germans segueixen allí sans i bons en companyia de la senyoreta Josefina, que en ells hi veu tota la seva família i l'únic consol dels seus dies trists. La filla del doctor no ha recobrat per complet la salut, ni desgraciadament la recobrarà, segons em diuen. Ha mostrat la seva predisposició a entrar en un convent; mes la Ciseta procura arrencar-li les seves malenconies i la indueix a que aspiri al matrimoni, en la seguretat de trobar bon espòs. No demostra, no obstant això, la Josefina propensió a seguir aquest consell, i li agrada dedicar la seva vida a contemplacions de la naturalesa i de la religió, que són sens dubte l'aliment més apropiat pel seu pobre esperit orfe i solitari.

La Ciseta i els seus germans esperen que jo em retiri de l'exèrcit per marxar cap a l'Almunia, on hi tinc les meves terres consistents en dues dotzenes de ceps i un nombre no menor d'oliveres frondoses, i per la meva banda demano a Déu que ens alliberi per fi dels francesos, per poder deixar anar el feixuc pes de les armes i tornar al meu poble, on no penso fer, quan hi arribi, altra cosa de profit que no sigui casar-me.

Amb el que la Ciseta ha heretat, i el que jo posseeixo, en tenim prou per passar amb benestar senzill i felicitat inalterable la vida, atès que no em mortifica el picor de l'ambició, ni aspiro a altes ocupacions, a honors vans ni a la riquesa, mare d'inquietuds i sotsobres. Avui lluito per la pàtria, no per amor als engrandiments de la milícia, i de tots els presents sóc tal vegada l'únic que no somia amb ser general.

Uns altres anhelen governar el món; subjugar pobles i viure entre la bullícia dels exèrcits; però jo, feliç en la solitud silenciosa, no vull més exèrcits que els fills que espero que em doni la Ciseta.

Així acabà la seva relació l'Andreueta Marijuán. L'he reproduïda amb tota fidelitat en la seva part essencial, valent-me del poderós auxili del manuscrit del senyor Pau Nomdedéu, que aquell bon amic meu em regalà més tard quan vaig assistir a les seves noces. Repeteixo el que vaig dir en començar el llibre, i és que les modificacions introduïdes en aquesta relació afecten només a la superfície de la mateixa, i la forma d'expressió és enterament meua. Tal vegada hagi perdut molt la llegenda de l'Andreu en perdre la senzillesa del seu estil tosc; però jo estava obstinat a uniformar-ne totes les parts d'aquesta història de ma vida, de manera que en la seva vasta longitud es trobés el traç d'una sola ploma.

Quan Marijuán callà, alguns dels presents donaren interpretacions diverses al tancament de don Mariano Álvarez en el castell de Figueres, i com ja des d'abans d'entrar a Andalusia havíem sabut la misteriosa mort de l'insigne capità, la figura més gran sens dubte de les que il·lustraren aquella guerra, cadascú explicà el succés de manera diferent.

—Diuen que l'enverinaren —afirmà un— tan bon punt arribà al castell.

—Jo penso que Álvarez fou penjat —opinà un altre— perquè el rostre moradenc i inflat, segons asseguraren els qui veieren el cadàver de Sa Excel·lència, indica que morí escanyat.

—Doncs a mi m'han dit —afegí un tercer— que el llançaren a la cisterna del castell.

—Hi ha qui afirma que el mataren a bastonades.

—Doncs si d'alguna cosa morí fou de fam, i sembla que des de la seva arribada fou tancat en un calabós, on el tingueren tres dies sense aliment.

—I quan el veieren ben mort i s'asseguraren que no en tornaria a fer una altra com la de Girona, l'exposaren en un baiard a la vista del poble de Figueres, que pujà en massa a contemplar el cos del gran home.

Discutírem llarga estona sense poder aclarir la classe de mort que havia arrabassat del món aquell immortal exemple de militars i patriotes; però com que la seva fi era evident, convenírem finalment que

l'esclarament del mitjà emprat per exterminar tan terrible enemic del poder imperial, afectava més a l'honor francès que a l'exèrcit espanyol, orfe de tan insigne cap; i si veritablement fou assassinat, com s'ha anat creient de llavors ençà, la responsabilitat dels qui toleraren sense castigar una barbàrie tan atroç seria suficient per exceptuar en tal cas a França de l'aplicació de les lleis de la guerra en allò que puguin tenir d'humà. Que morí de manera violenta sembla indubtable, i mil indicis corroboren una opinió que els historiadors francesos no han pogut amb enginyosos esforços destruir. No és pas creïble que ordres de París impulsessin aquest assassinat horrible; però un poder que, si bé no ho disposava, tolerava atemptats tan salvatges, mereixia indiscutiblement les amargors i terribles caigudes que experimentaria després. La supèrbia infatuada i sense fre perpetra grans crims cegament, creient realitzar actes marcats per un destí il·lusori. Els malvats a gran escala que han tingut la sort o la desgràcia que tot un continent s'envileixi llançant-se als seus peus, arriben a creure que estan per damunt de les lleis morals, reguladores tan sols, segons el seu criteri, de les menudeses de la vida. Per aquesta causa s'atreveixen tranquil·lament i sense que el seu empedreït cor palpiti amb sotsobre, a violar les lleis morals, atenint-se per a això a les mil fútils i movedisses regles que ells mateixos han dictat, tot anomenant-les raons d'estat, interessos d'aquesta o de l'altra nació; i de vegades si se'ls deixa, sobre l'arrogant eix del seu caprici o de les seves passions fan moure i voltar a pobles innocents, a milers d'individus que no volen res més que el bé. Veritat és que una part de la responsabilitat correspon al món, que permet que mitja dotzena d'homes o un de sol juguin amb ell a pilota.

Desenvolupats en proporcions colossals els vicis i els crims, es desfiguren de tal manera que no se'ls coneix; l'historiador s'embadaleix enganyat per la grandesa òptica del que en realitat és petit, i aplaudeix i admira un delictes tan sols perquè és perpetrat en l'extensió de tot un hemisferi. L'excessiva magnitud destorba l'observació de la mateixa forma que l'empetitiment, que fa perdre l'objecte en les boires del que és invisible. Dic això perquè, al meu parer, Napoleó I i el seu imperi efímer, llevat de l'immens geni militar, es diferencien dels bandolers i assassins que han pul·lulat pel món quan hi faltava policia, tan sols en la magnitud. Envair les nacions, saquejar-les, apropiari-se-les, trencar els tractats, enganyar el món sencer, reis i pobles, no tenir altra llei que el caprici i sostenir-se en rebel·lió constant contra la humanitat sencera, és elevar al màxim de desenvolupament

lupament el mateix sistema dels nostres famosos bandolers. Certs mots no tenen en cap llenguatge l'extensió que haurien de tenir i, si de treure-li a un viatjant el seu mocador se'n diu robatori, per expressar la tala d'una comarca o l'expropiació forçosa d'un poble sencer, els idiomes tenen veus pèrfides i frases amb què s'omplen la boca els diplomàtics i els conquistadors, puix ningú s'avergonyeix de nomenar els *grandiosos plans continentals*, *l'absorció d'uns pobles per uns altres...* etc. Per tal d'evitar això, hauria d'existir (no val riure) una policia de les nacions, corporació en veritat una mica difícil de muntar; però entretant hi tenim la Providència, que al cap i a la fi sap posar a l'ombra els saltamarges a gran escala, retornant als seus amos els objectes perduts, i restablint l'imperi moral, que mai està per terra un llarg temps.

Perdonin-me, estimats amics meus, aquesta digressió. No pensava fer-la; però en parlar de la mort de l'incomparable don Mariano Álvarez de Castro, l'home, entre tots els espanyols d'aquest segle, que a més alt extrem ha sabut dur l'aplicació del sentiment patri, no m'he pogut estar d'estendre la vista per observar tot el que hi havia al voltant, al damunt i a sota d'aquell cadàver moradenc que el poble de Figueres contemplava en el pati del castell un matí del mes de gener de 1810. Aquell assassinat, si realment ho fou, com es creu, havia de portar grans catàstrofes a qui el perpetrà o consentí, i no importa que els criminals, cada cop més orgullosos, se'ns presentessin amb aparent impunitat, perquè ja veiem que pujar molt amunt porta la conseqüència de caure de més alt, de la qual cosa en sol resultar l'estavellament.

XXVII

Escoltàrem el relat de l'Andreu Marijuán allotjats en una casa del Puerto de Santa María, on hi habitaven, a més de nosaltres que pertanyíem a l'exèrcit d'Areizaga, molts canaris d'Alburquerque que havien arribat el dia abans acabant la seva gloriosa retirada. A aquest general li degué el poder suprem no haver caigut en poder dels francesos, ja que amb el seu hàbil moviment sobre Jerez, mentre contenia a Écija les avançades de Victor i Mortier, donà temps a preparar la defensa de l'illa de León, i entretení l'enemic als voltants de Sevilla. Això passava a principis de febrer, i en els mateixos dies se'ns donà l'ordre de passar a l'illa perquè en el continent, o sigui des del pont de Suazo fins aquí, és trist dir-ho!, no hi havia ni un pam de terreny defensable. Tota Espanya afluí en aquell tros de país, i s'ajuntaven allí exèrcit, noblesa, clergat, poble, força i intel·ligència, tota la vida nacional en suma. De la mateixa manera, en moments de perill sobtat per a l'home d'ànim esforçat, tota la sang afluïx al cor, d'on surt després amb força renovada.

Pel que fa a mi, desitjava ardentment d'entrar a l'illa. Aquell pantà de sal i sorra envaït per tolls movedissos i solcat per reguerots d'aigua salada, tenien per a mi l'encant de la llar materna, i més encara les penyes on s'assenta Cadis en l'extremitat de l'istme, o sigui en la mà d'aquell braç que s'avança per dipositar-la enmig de les ones. Jo veia Cadis de lluny, i una viva emoció agitava el meu pit. Qui no s'enorgulleix de tenir per bressol el bressol de la moderna civilització espanyola? Ambdós naixérem en els mateixos dies, car en finir el

segle s'agità el si de la ciutat d'Hèrcules amb la gestació d'una cultura que fins a molt després no s'encarnà en les entranyes de la mare Espanya. Els meus primers anys agitats i turbulents, ho foren tant com els del segle, que en aquella mateixa penya veié condensada la nacionalitat espanyola, anhelant regenerar-se entre el doble setge de les ones tempestuoses i del foc enemic. Però al febrer de 1810 encara no hi havia res d'això, i Cadis només era per a mi el millor dels asils que la terra pot oferir a l'home; la ciutat de la meva infantesa, plena de tendríssims records, i tan superbament bella que cap altra podia comparar-se-li. Cadis ha estat sempre l'Andalusia de les ones, graciosa i festiva dintre d'un cercle de tempestats. Llavors assumia tota la poesia del mar, totes les glòries de la marina, totes les grandeses del comerç. Però en aquells mesos començava sa major poesia, grandesa i glòria, perquè havia de contenir dintre dels seus blancs murs el conjunt de la nacionalitat amb tots els seus elements de vida en plena efervescència els quals, expulsats del gran territori, es refugiaven allí deixant la pàtria buida.

A les portes de Cadis comencen els esdeveniments de la meva vida que més vivament anhelo contar. Estigueu-me atents, i deixeu-me que posi ordre a tants i tan variats successos, així particulars com històrics. La història en arribar a aquesta illa i a aquesta penya és tan fecunda que ni ella mateixa se n'adona de la multitud de fills que diposita en niu tan estret. Tractaré que no se m'oblidi res, ni de les meves coses ni de les dels altres. Per a no perdre el costum, començo per una aventura pròpia en què res hi té a veure l'observadora història, perquè fins a avui no he tingut intenció de comunicar-la a ningú, ni encara que ho comunicés tampoc s'immortalitzaria en làmines de bronze, i fou la següent:

Un amic meu, portuguès, dels qui havien vingut d'Extremadura amb Alburquerque, rondava certa casa a l'extremitat del carrer Llarg on alguns dies abans hi veié entrar una desconeguda bellesa, que ell posava pels núvols sempre que tocàvem aquest tema. Els seus passejos diürns i nocturns, en què mostrava un zel, una abnegació superiors a tot encomi, no donaren altre resultat que veure, a través de les atapeïdes gelosies verdes, dues figures, dos volums d'indeterminada forma, però que a l'instant revelaven ser alegres dones pel sord xiuxiueig i els riures amb què semblaven festejar la descaradura de mon amic passejador. Com menys les veia, més definitivament belles se les figurava, i amb la dificultat per parlar-hi, creixia el seu desig de posar fi gloriosament a una aventura, que fins llavors havia tingut poc inte-

rès. Una tarda volgué que l'acompanyés jo en la seva sentinella al peu de la reixa, i vaig tenir la sort que la meva presència modifiqués la monòtona esquivesa de les belles dames, qui fins llavors ni a escrits ni a senyals, ni a mirades làngüides havien contestat més que amb les rialles conegudes i els papissots burletes. En Figueroa havia aconseguit introduir una esquila, i tingué la indicible satisfacció de rebre resposta en un paper que caigué, com benedicció del cel, davant nostre. En ell hi deia la bella desconeguda que estava disposada a obrir la gelosia per expressar-li de paraula la seva gratitud per les amoroses inclinacions i afegia que, trobant-se en un gran compromís per causa d'un succés domèstic que no podia revelar, sol·licitava per sortir-se'n l'ajuda del galant juntament amb la del seu amic.

Això ens cridà extraordinàriament l'atenció, i en tornar a l'allotjament per esperar l'hora de les set, hora en què se'ns havia citat, férem mil comentaris sobre el succés. Com més gran era el misteri, major també l'anhel de desxifrar-lo, i curiosos tots dos per saber si tindríem una saborosa aventura o seríem objectes d'una broma, acudírem a la nit al peu de la reixa. Quan hi arribàrem, s'obrí aquesta i una veu de dona, l'accent de la qual, tot i ser dolç, no em semblà que revelés provenir de persona de classe elevada, digué a en Figueroa amb força inquietud aquestes paraules:

—Senyor militar, si és vostè cavaller, com em penso, espero que no es negarà a concedir a una desgraciada dama el generós ajut que sol·licita. El meu espòs, el senyor duc de les Ombrívols Muntanyes, dorm a aquestes hores; però no puc deixar-li trepitjar a vostè el recinte d'aquest *arcàsser*, que el meu gelós amo ha convertit en sepulcre de la meva bellesa, en presó de la meva llibertat i en mort de la meva vida. El més lleu remor despertaria el fidel i sanguinari Rodolfo, patge del meu senyor i carceller meu. Doncs *vorasté*: la meva honra depèn que ara mateix una persona de confiança travessi les salades ones i parteixi a Cadis a dur un encàrrec molt urgent, sense la qual cosa la meva situació és tal que no esperaré que arribi la rosada aurora, per a *arrenca-me* la vida amb un verí compost de cent mortíferes plantes que tinc aquí en aquesta ampolleta.

En Figueroa estava perplex i atordit, encara que una mica amantent a prendre allò de debò, i jo contenia el riure en considerar com se'n reien de nosaltres les dues desconegudes; però el meu amic assegurà estar-ne decidit a prestar a totes dues tots aquells serveis fàcils o difícils que volguessin demanar-li, i llavors la mateixa que abans havia parlat, afegí:

—Oh!, gràcies, *invite* militar; no esperava jo menys de la seva galanteria i cavallerositat mai desmentida en mil i mil duels, com ho proven les veus de la fama que han portat a les meves oïdes les seves *txestes*. Bé, doncs *vorasté*. La meva criada, que és aquesta *fomossa* i gallarda donzella que veu vostè al meu costat i es diu Soraida, anirà a Cadis en un fràgil esquif que en Peret, el barquer, té preparat al moll; però com que és escàs el seu enteniment, desitjo que vagi acompanyada d'aquest vostre lleial amic, que està aquí escoltant-nos com un estaquirot.

A l'instant vaig dir que estava disposat a acompanyar la donzella, i el meu amic, una mica avergonyit amb els discursos de la seva adorada bellesa, no sabia què contestar. La desconeguda parlà així amb creixent afectació:

—Oh! Gràcies, *insine amic del valent Otelo*. Ja ho esperava jo de la seva *mabilitat*. Doncs *ezcortivotè*, senyor militar. Mentre aquest fidel amic va a Cadis a acompanyar la meva donzella en la difícil comissió que el meu *amenaçà* honor li encomana, nosaltres ens quedarem aquí festejant en aquesta balconada; amb la qual cosa, sap *votè?*, tindrè ocasió de mostrar-li l'amorós foc que inflama el meu pit.

No havia acabat de parlar, quan obrint-se la porta de la casa, aparegué una dona tota coberta del cap als peus amb un espès mantell negre, la qual arribant-se a mi i prenent-me el braç, m'obligà a seguir-la ràpidament, dient-me:

—Senyor oficial, anem, que és tard.

No vaig tenir temps d'escoltar el que des de la finestra li deia la desconeguda a l'encaramel·lat Figueroa, perquè la dama, criada o el que fóra, no em permetia detenir-me i m'impulsava cap a endavant, repetint sempre:

—Senyor oficial, segueixi vostè. Que pesat és vostè!... No miri vostè enrere ni s'aturi, que tinc pressa.

Vaig voler veure el seu rostre; però l'ocultava curosament. Es coneixia que tractava de contenir el riure i dissimular la veu. Era una dona arrogant i que em revelava només amb el frec de la seva mà en el meu braç l'alta qualitat a què pertanyia. Des de la seva aparició havia jo sospitat que no era criada, i després d'escoltar-la i sentir el contacte del seu vestit, cap home s'hauria equivocat respecte a la seva classe. Jo estava una mica atordit pel que tenia d'inusitada l'aventura, i una dolça confusió embargava la meva ànima. Venien a la meva ment indicis, records, i aquella dona duia en els plecs del seu vestit una atmosfera que no era nova per a mi. Però al principi

ni tan sols vaig poder formular clarament les meves sospites. La desconeguda em duia ràpidament i caminàvem de pressa pels carrers del Puerto, parlant d'aquesta manera:

—Senyora, insisteix vostè a anar a Cadis per mar a aquestes hores?

—Per què no? Que es mareja vostè? Que té vostè por a embarcar-se?

—Per bé que estigui el mar, el viatge no serà còmode per a una dama.

—És vostè un neci. Creu vostè que jo sóc covarda? Si no té vostè coratge hi aniré sola.

—Això no ho consentiré, i encara que es tractés d'anar a Amèrica en el fràgil esquif del qual parlava la senyora duquessa de les Ombrívols Muntanyes...

La desconeguda no pogué refrenar el riure, i el dolç accent de la seva veu ressonà en el meu cervell, despertant-me mil idees que ràpidament canviaren en llum les foscors del meu pensament, i en certesa els ennuvolats dubtes.

—Endavant —exclamà en veure que em detenia—. Ja som en el moll. El barquer és allí. La marea puja i ens afavorirà; el mar sembla tranquil.

Vaig callar i seguírem fins al mur de contenció d'aigües. Calia baixar per una sèrie de pedres posades en la forma més semblant a una escala, i el descens no estava mancat de perill. Vaig agafar en braços la meva companya, i la vaig baixar curosament al bot. Llavors ni pogué, ni volgué sens dubte ocultar-me el seu rostre, i la vaig conèixer. La forta emoció no em permeté parlar.

—Oh, senyora comtessa! —vaig exclamar besant-li tendrament les mans—. Quina felicitat tan gran de trobar-la a vostè!...

—Gabriel —em contestà— realment ha estat una felicitat que m'hagis trobat, perquè m'has de prestar un gran servei.

—Estic destinat a ser el criat de vostè on sigui que em trobi.

—Criad no, aquells temps ja passaren. On has estat?

—A Saragossa.

—Veus com n'és de fàcil anar guanyant xarreteres, i amb elles posició i nom en el món? Entrem en uns temps en què els desgraciats i els pobres s'encimbellaran als llocs que ha d'ocupar la grandesa. Gabriel, estic sorpresa de veure't cavaller. Bé, molt bé. Així et volia. No me n'havies dit res. Per què no m'has buscat?... Ja no ens estimes.

—Senyora, com vol que oblidi els beneficis que de vostè vaig rebre? Estic confós de veure que novament, i quan no ho esperava, es digna vostè a servir-se de mi.

—No baixis tant, Gabriel; han canviat les coses. Tu no ets el mateix; no et conec. Em veus, em parles, i no em preguntes per l'Agnès?

—Senyora —vaig exclamar anihilat— no m'he atrevit a tant. Veig que vostè ha canviat més que jo.

—Tal vegada.

—L'Agnès és viva?

—Sí, és a Cadis. Desitges veure-la? Doncs no et preocupis; jo et prometo que la veuràs, la veuràs.

Dient això, Amaranta s'expressava en un to que em feia comprendre el seu anhel de mortificar algú, en permetre'm veure la seva filla. La seva benevolència em tenia tan confós, que ni tan sols encertava a donar-li les gràcies.

—En quin moment tan crític per a mi te m'has aparegut, Gabriel! Un succés que sabràs més tard m'obliga a anar a Cadis aquesta nit, sola, sense que ningú de la meva família ho sàpiga. Déu no em podia oferir company ni custodi més adient.

—Però senyora, vostè no s'ha aturat a pensar que les portes de Cadis estan tancades a aquestes hores?

—Ho estan per a mi totes menys una. Per això m'aventuro en aquesta travessia que podria ser perillosa. El cap de guàrdia de la porta del mar és amic meu i m'espera. Jo tenia el bot preparat. Estava disposada a anar-hi sola, i quan et presentares en el carrer acompanyant a l'oficial que ens rondava, vaig veure el cel obert. Gabriel, et juro que estic contentíssima de veure't en l'honrosa condició en què ara et trobes. Així et volia jo. Però noi, ets tu mateix?... Si duu les seves xarretes com un home!... El molt pelacanyes amb aquest uniforme, que li escau prou bé, té aire de persona decent... Ningú ho diria que has jugat a la Caleta... Noi, bé, bé, així m'agrada... Que bé et vindria ara aquella farsa del teu llinatge... No em canso de mirar-te, sapastre... Quins temps aquests! Heus aquí un gat que volia sabates i que se n'ha sortit amb la seva... Et juro que ets un altre. L'Agnès no et coneixerà... Sí que has vingut a temps! Estàs molt bé, fillet... Des que fores el meu patge vaig conèixer el teu cor d'or... Ai!, no et faltava més que el folro, i veig que el vas tenint... Gabriel, penso que te n'alegres de veure'm, no és veritat? Jo també. Quantes vegades he dit: si ara aparegués aquest noi... Demà t'ho explicaré tot. Noi, sóc la dona més desgraciada de la terra.

El bot avançava amb la proa a Cadis. El barquer clavat a la popa duia el timó, i dos nois havien hissat la vela llatina, amb la qual, gràcies al vent fresc de la nit, l'embarcació lliscava mentre tallava gallardament les manses ones de la badia. La claredat de la lluna ens enlluernava el camí: passàvem veloçment al costat de la negra massa dels vaixells de guerra anglesos i espanyols, que semblaven córrer al costat en direcció oposada a la que seguíem. Tot i que la mar estava tranquil·la, s'agitava bastant el bot, i vaig agafar amb el meu braç la comtessa per impedir que es fes mal amb els freqüents capficalls del vaixell. Els tres marins no van pronunciar una sola paraula en tot el trajecte.

XXVIII

—**S**í que triguem! —digué Amaranta amb impaciència.
—El bot corre com un llamp. Abans de deu minuts estarem allà —vaig dir en veure les llums de la ciutat reflectides a l'aigua—. Té por vostè?

—No, no en tinc de por —replicà tristament— i et juro que encara que les ones fossin tan fortes que llancessin el bot a l'altura dels topalls d'aquell vaixell, no vacil·laria a fer aquest viatge. Ho hauria fet sola, si no t'haguessis aparegut com enviat del cel per acompanyar-me. Quan et vaig veure, la meva primera idea fou cridar-te; però després la meva criada i jo planejàrem la invenció que has sentit, per desorientar el gentilhome portuguès. No vull que ningú em conegui.

—La senyora duquessa de les Ombrívoles Muntanyes estarà a aquestes hores trastornant el seny del meu bon amic.

—Sí, i prou bé que ho farà. Si el meu ànim estigués tranquil, riuaria recordant la gravetat amb què ha dit les paraules que li he ensenyat aquesta tarda. Fa poc, atès què s'obstinà a galantejar-me un viatger anglès, la Dolors volgué fer-se passar per ama i jo per criada; però ell se n'adonà de seguida de l'engany. No ens deixava ni un instant, i no et pots figurar les divertides ocurrències de la meva donzella a propòsit del cavaller britànic, del seu aspecte tristot, dels seus ardents arravataments i de la seva coixesa. A estones era amable i fi, a estones ombrívol i sarcàstic i es deia lord Byron.

—No és d'estranyar que vostè tornés boig aquest senyor anglès. Però ja arribem, senyora comtessa, i el bot és a punt d'atracar en el moll. Surt la guàrdia a donar-nos el *qui viu*.

—No importa, tinc passi. Digues que cridin a don Antonio Maella, cap de la guàrdia.

Es presentà l'oficial, i ens donà entrada sense dificultat, i així ens obrí després la porta, per on passàrem a la plaça de Sant Joan de Déu. Mentre ens acompanyava fins a aquest punt, parlà breument amb Amaranta.

—Ja l'esperava a vostè —digué—. Les dues senyores marqueses tenen preparat el seu viatge per a demà, a la fragata anglesa *Eleusis*. Pensen establir-se a Lisboa.

—El seu objecte és allunyar-se de mi —replicà Amaranta—. Sortosament he rebut avís oportú, i em sembla que arribo a temps.

—Tan callat tenien el viatge que jo mateix no ho he sabut fins aquesta tarda pel capità de la fragata. Pensa vostè partir també amb elles?

—Partiré si no puc detenir-les.

En dir això, la comtessa, sense perdre temps a contestar els compliments i galanteries de l'oficial, m'agafà del braç, i obligant-me a caminar a pas viu, em digué:

—Gabriel, no ens detinguem. Que n'estic d'inquieta!... Ja t'ho contaré tot després. Figura't que després que em fan viure com en desterrament, separada del que més estimo en el món... què et sembla? Déu meu, què he fet jo per merèixer tal càstig?... Doncs sí... Després que m'obliguen a viure allà... Et diré... fins i tot s'han obstinat a fer-me passar per afrancesada... I tot per què?, diràs tu... Doncs res més sinó perquè... Caminem més de pressa... Perquè m'oposo a que la facin desventurada per a sempre... La meva tia no té sensibilitat, i la nostra parenta, la de Rumblar, té un rotllo de pergamins en el lloc on els altres hi duem el cor. A més, amb els vidres verds de les seves ulleres no hi veu més que diners... Gabriel, etiqueta i supèrbia en un costat, supèrbia i avarícia en un altre... No et pots figurar com n'estan d'apesarades i tristes les tres pobres noies... I ara se les volen dur a Lisboa... Què en dius tu d'això?... Tot per allunyar l'Agnès de mi... Amb quin secret han preparat el viatge!... Amb quina habilitat em confinaren en el Puerto fent arribar als individus de la Junta falses notícies sobre mi! Per fortuna sóc amiga de l'ambaixador anglès, Wellesley⁷⁰... que si no... Doncs sí, la meva tia i jo ens disputàrem

⁷⁰ Richard Colley Wesley, primer marquès de Wellesley, fou anomenat ambaixador d'Espanya al 1809. Intentà aconseguir una major cooperació del govern britànic i del seu germà, el duc de Wellington.

ardentment dirigir la pobra Agnès cap al seu millor destí... ella va per una senda, jo per una altra... el que jo vull és més raonable; i si no, digues-me el teu parer... Però ja en parlarem demà. Et quedaràs a l'illa o vindràs a Cadis? Espero que ens veiem, Gabrielet. Te'n recordes quan eres el meu patge a l'Escorial i jo et contava aquelles històries?

—Aquests i altres records d'aquell temps, senyora —vaig respondre-li— són els més dolços de la meva vida.

—Te'n recordes quan te'm vas presentar a Còrdova? —prosseguí tot rient—. Llavors estaves una mica ximple. Te'n recordes quan a Madrid anares a casa amb el pare Salmó?... Te'n recordes quan et vaig trobar en el Pardo vestit com el duc d'Arión?... Després m'he recordat molt de tu, i he dit: «On estarà aquell desgraciat!...». No puc creure sinó que Déu t'ha agafat de la mà per posar-te davant meu... Ja arribem.

Ens aturàrem al costat d'una casa del carrer de la Verònica.

—Truca la porta —em digué la comtessa—. Aquesta és la casa d'una amiga meva de tota confiança.

—Viu aquí la senyora marquesa? —vaig preguntar estirant de la campaneta de la reixa—. Aquesta casa no m'és desconeguda.

—Aquí hi viu donya Flora de Cisniega. La coneixes? Entrem. Es veuen llums a la sala. Encara són a la tertúlia; és aviat. Aquí hi deuen ser Quintana, Gallego, Argüelles, Gallardo i molts altres patriotes⁷¹.

Pujàrem i en un gabinet interior ens rebé la mestressa de la casa, en qui a l'instant vaig reconèixer una amiatat antiga.

—És aquí? —li preguntà amb ansietat la comtessa.

—Sí; tot i que s'embarquen demà de secret, han vingut aquesta nit sens dubte perquè jo no sospiti la seva determinació. Però a mi no se m'enganya... Va vostè a la sala? Està molt animada la tertúlia. Ai!, amiga meva, aquesta nit he guanyat al *carter* una bona quantitat.

—No, no vaig a la sala. Faci vostè sortir a l'Agnès amb qualsevol pretext.

—Està xerrant amb l'amable ingleset. Però sortirà. Li diré a la Joana que la cridi.

⁷¹ Manuel José Quintana fou un dels intel·lectuals espanyols més compromesos. Moltes de les seves obres són de tema polític i patriòtic. Juan Nicasio Gallego, sacerdot i escriptor liberal, també va destacar pel seu paper durant la guerra del francès. Agustín Argüelles, polític, fou diputat a les Corts de Cadis i participà en la redacció de la Constitució. Bartolomé José Gallardo, erudit i escriptor liberal, ocupà el càrrec de bibliotecari de les Corts de Cadis.

Després de donar l'ordre a la seva donzella, donya Flora em va observar atentament, volent reconèixer-me.

—Sí, sóc en Gabriel, senyora Flora, sóc en Gabriel, el patge del senyor Alonso Gutiérrez de Cisniega.

Donya Flora, no necessitant sentir res més, s'abalançà a mi amb tot l'ímpetu del seu sensible cor.

—Gabrielet, és possible que siguis tu? —exclamà amb veu cridadora mentre m'estrenyia entre els seus braços—. Estàs fet un home, un cavaller... Que alt que estàs! Com me n'alegro de veure't... ja t'he trobat a faltar... però quin bon mosso que ets!... Com em trobes?... Una altra abraçada... Ai!... Per quina em vas deixar?... Pobret nen!

Mentre era objecte de demostracions tan ardents de joia, vaig sentir la remor pròpia d'un ràpid moviment de faldilles cap al corredor que conduïa a la peça on estàvem.

Girona

DRAMA EN QUATRE ACTES, EN PROSA

ESTRENAT EL FEBRER DE 1893
EN EL TEATRE ESPANYOL DE MADRID

PERSONATGES

JOSEFINA, filla del senyor Pau Nomdedéu.
SENYORA SUMPTA, vídua i minyona.
VADORET, noi de dotze anys. Germà de Ciseta.
MANELET, de vuit anys. Germà de Ciseta.
GASPARÓ, de quatre anys. Germà de Ciseta.
CISETA, òrfena, recollida per Nomdedéu.
PAQUITA BERAMENDI, petimetra.
AMANDA RUBAU, vídua eixerida.
CARMETA, la seva germana.
SENYORA OCTÀVIA, institutriu de Paquita.
UNA VEÏNA.
DONA 1.
DONA 2.
DONA 3.
SENYOR PAU NOMDEDÉU, metge.
DON CARLOS BERAMENDI, intendent.
DON JOAN MONTAGUT, capità d'Ultònia.
DON ÁLVARO CASTILLO, capità de Borbó.
ANDREU MARIJUÁN, soldat d'Ultònia.
FRA VALENTINET PUJOL, franciscà.

Homes, Dones del poble, Monges, Frares, Soldats, etc.
L'acció comença el 19 de setembre i conclou el 9 de desembre de 1809.

Primer acte

Sala a casa del senyor Pau Nomdedéu. Al fons, una finestrota quadrada, amb vidrieres emplomades, i una porta per on entren els qui vénen del carrer. Entra una i l'altra, una calaixera d'estil barroc sobre la qual hi haurà imatges de sants i floreres, formant una mena de petit altar. Portes laterals que comuniquen amb l'interior de l'habitatge. A l'esquerra de l'espectador, una taula i una butaca. Cadirat antic de noguera. És de dia.

ESCENA PRIMERA

JOSEFINA, CISETA i després, MARIJUÁN. *En alçar-se el teló, la JOSEFINA apareix asseguda en la butaca al costat de la taula, llegint, completament abstreta, el llibre en la faldilla. La seva actitud indolent, el seu aspecte malaltís i la tristesa del seu rostre contrasten amb l'agilitat i vivesa de la CISETA. Aquesta última posa les estovalles a taula per donar el dinar a la malalta. A la calaixera, plats, gots, coberts, i una gerra de vi, que va portant segons s'indica.*

CISETA.— *(Amb gran inquietud, atenta als sorolls de l'exterior).* Una altra bomba?... Que la Verge Santíssima i el gloriós sant Narcís ens emparin. *(Pausa).* No... Sembla que ha cessat el foc. *(Corre cap a la finestra).* Sento soroll de gent... Algú puja. Potser sigui el

pare Valentinet?... No... (*Amb alegria*). Juraria que és l'Andreu... Sí, sí... ho és.

MARIJUÁN.— (*Atrafegat i fatigat; deixa el fusell al costat de la porta*).
Ciseta!

CISETA.— Ai, em pensava que no et veuria més!

MARIJUÁN.— És un miracle, un miracle! Cada hora, cada minut que vivim és un favor especial de la Reverendíssima Mort, la nostra senyora. Pobre de mi! (*Es deixa caure en una cadira*). Ciseta, esposa meva probable o possible, digues-me: sóc viu?... O només sóc l'ànima en pena del pobre soldat aragonès Andreu Marijuán?... Toca'm. (*Agafant-li la mà i copejant amb ella les seves espatlles*). Assegura-te'n bé que no sóc un fantasma... Ai, quin horror de dia!...

CISETA.— (*Consternada*). A Sant Cristòfol?

MARIJUÁN.— A Santa Llúcia, filla de la meva ànima.

CISETA.— (*Que continua parant la taula*). Però, a la fi... Si el foc d'aquests condemnats us va escombrant, no quedarà ningú dempeus, i Girona haurà de capitular.

MARIJUÁN.— (*Vivament, aixecant-se i tapant-li la boca*). Ciseta, per Déu Sagramentat, calla...

CISETA.— Però què?...

MARIJUÁN.— Que no en saps res del paperet que ha fet posar a totes les cantonades el nostre terrible Governador don Mariano Álvarez de Castro? «Serà immediatament passat per les armes qualsevol persona a qui se li escolti la paraula capitulació o una altra de semblant...» Tu has parlat de capitulació... Després... (*Amb por de parlar davant de la Josefina*). Però digues una cosa... no ens haurà sentit...?

CISETA.— No... digues el que vulguis. La pobrissona no se n'assabenta de res. Pràcticament no hi sent, i el seu enteniment està com adormit. (*Sense apartar la vista del llibre, la Josefina riu*). S'entreté llegint la història del *Quixot*, un que es va tornar boig i buscava les pessigolles de tothom, fins i tot dels pobres molins de vent, que no han fet mal a ningú.

MARIJUÁN.— Ja, ja ho sé... Doncs mira, cap al voltant de les onze, era tan viu el foc que... (*Accionant amb vehemència*). No he vist mai pedregada igual.

JOSEFINA.— (*Alçant els ulls del llibre i, reparant en els escarafalls de Marijuán, pregunta temorosa*) Què diu l'Andreu?

CISETA.— (*Alçant la veu*). No res, senyoreta. Em deia que ha vist una bandada de coloms, molt bonics, que venien volant...

MARIJUÁN.— Volant... i...

CISETA.— I fent ru, ru... (*Acabant de parar la taula*). Ja hi és tot; no hi falta el menjar... I la senyora Sumpta, tot el dia voltant per aquests carrers!

MARIJUÁN.— (*Tot recordant*). Ah!... Ara que parles de menjar... Quin cap! Me n'oblidava del millor. (*Treu de la motxilla i de les butxaques de la casaca el que va indicant*). La meitat de la meva ració d'avui. (*Li dóna un tros de pa*). Aquest tros de carabassa crua, que he trobat sota d'un obús... Guaita, guaita: mitja poma... i ara ve la lllaminadura... Sis ametlles. Me les ha donat el noi del senyor Miró moments abans de perdre el cap...

CISETA.— Què vols dir?

MARIJUÁN.— Doncs no res... una bala de canó... zas!

CISETA.— Ai, no m'ho diguis això!

MARIJUÁN.— (*Traient l'última cosa de la motxilla*). Encara hi queda una cosa: un trosset de carn seca.

CISETA.— (*Havent-bo recollit tot i posant-se darrere de la butaca perquè la Josefina no ho vegi*). Que no se n'assabenti la pobra senyoreta... Cada cop és més difícil enganyar-la! (*Volent tornar-li a Marijuán el pa i la carn*). I tu, que has menjat avui?

MARIJUÁN.— (*Rebutjant-bo*). Sí, dona.

CISETA.— De debò?

MARIJUÁN.— T'ho juro.

CISETA.— La teva cara diu que menteixes.

MARIJUÁN.— No te'n cuidis de mi. (*Amb efusió*). Prou que voldria jo, Ciseta, trobar-me per aquí els rebosts de Xauxa per oferir-los al senyor d'aquesta casa, al pare d'aquesta infeliç i adorable senyoreta...

CISETA.— Però digues-me, Andreu: has conegut tu un home millor que aquest senyor Pau Nomdedéu?

MARIJUÁN.— (*Amb entusiasme*). No, Ciseta, no n'hi ha un altre en el món com ell; no pot haver-hi ningú més cristià, ni més cavaller, ni més afable i generós. Quan va morir el teu pare en el primer setge de Girona, deixant-vos sense més cabal que quatre estris de serralleria, el senyor Pau us recollí, us portà a casa seva i us anomenà fills seus...

CISETA.— (*Vivament*). I així és com ho sent. No és una manera de parlar. Ahir em deia: «Ciseta, no m'ofenguis dient-te la meva criada; ets ma filla, la meva segona filla. No t'enganyaré dient-te que t'estimo com a la Josefina... Això és impossible; però després de la Josefina..., tu i els teus tres germanets regneu en el meu cor».

MARIJUÁN.— *(Amb calor)*. I jo, orfe també, propietari de cinquanta parres i catorze oliveres allà a l'Almunia, estudiant ahir, avui soldat per Déu, per Espanya i el Rei, beneeixo aquest model dels doctors que, si per a tu és el millor dels pares, serà per a mi, si aconseguim sobreviure, un sogre en grau superlatiu.

ESCENA II

DITS i SENYORA SUMPTA, *que entra pel fons, molt inquieta*

SUMPTA.— Què... he trigat?

CISETA.— Doncs, ves... Ja veuràs com s'empiparà el senyor Pau quan ho sàpiga...

SUMPTA.— *(Mirant la taula i la Josefina)*. Ha menjat la nena?

CISETA.— Si s'ha endut vostè les claus, condemnada!...

SUMPTA.— Les claus? I per què et fan falta claus? Que et penses que queda res en el rebost?... Estic segura que has deixat apagar el foc... Corre cap allà. *(Assenyalant a l'esquerra)*. Porta-ho tot d'una vegada... El poti-poti que vol passar per sopa, l'amanida d'herbes que semblen enciam, i l'esparver disfressat de pollastre tísic... Vés-hi, corre... abans que arribi l'amo.

CISETA.— Ara hi vaig. *(Se'n va per la dreta)*.

JOSEFINA.— *(Rient)*. Mira que bé!... Ara resulta que la Dorotea és la promesa d'en Cardenio... No, no, la Dorotea és enganyada per don Fernando; i la de Cardenio és la Luscinda... *(Sospirant amb força)*. Tots es casen per fi, i són feliços. *(Segueix llegint)*.

SUMPTA.— *(Fent-li manyagues)*. Com està la nineta de la casa? Tens gana?... A menjar aviat...i bé... cosa bona. *(La Josefina la mira amb indiferència i prossegueix la seva lectura. La Sumpta s'acosta a Marijuán, que està assegut a la dreta)*. Andreu.

MARIJUÁN.— Què mana, senyora Sumpta?

SUMPTA.— Bonica jornada a Santa Llúcia! Qui ho hagués vist de prop!

MARIJUÁN.— M'han enviat amb altres deu homes a portar ferits al carrer de la Neu, i després el capità Montagut ens ha donat mitja horeta per descansar.

SUMPTA.— Doncs jo... acabo d'allistar-me al batalló de Santa Bàrbara, del qual n'és coronel·la la senyora Llúcia Fitz-Gerard. Per què no s'hi allista la Ciseteta? Digues-li-ho tu.

PRIMER ACTE

MARIJUÁN.— No serveix per això. És molt tímida.

SUMPTA.— És que nosaltres no obrim foc, almenys mentre els homes no perdin la vida... o la vergonya. Mirar que no manquin municions, socórrer els ferits, donar aigua als artillers, i si cal, anar d'aquí cap a allà, missatgeres amb faldilles, per portar i dur ordres, aquesta és de moment la missió de les «barbaristes». Així ens diuen.

CISETA.— *(Entrant amb la sopera i una plata amb au rostida)*. Aquí està... *(Posant-ho a la taula)*. Dubto que pugui menjar-s'ho.

SUMPTA.— Quin remei queda! El vi...?

CISETA.— *(Portant el porró)*. Aquí està...

SUMPTA.— Ara que me'n recordo... He vist els teus tres germans fets uns herois. A en Vadoret no li fa por el foc, i en Manelet balla al so de les metrallades.

CISETA.— *(Consternada)*. Ai! Me'ls mataran? Són entremaliats, diabòlics, i acudeixen al perill com les mosques a la mel. No els puc detenir... Al petitó l'he tancat avui; però se m'ha escapat el molt trapella per anar a córrer amb els seus germans. *(La Ciseta i la Sumpta duen el menjar a taula. Entra en Nomdedéu, fatigat, amb el rostre tètric, i des de la porta busca amb la mirada la seva filla. Andreu, en veure'l, s'aixeca i es descobreix)*.

ESCENA III

DITS I NOMDEDÉU

NOMDEDÉU.— Però no ha menjat encara? Filla meva. Com estàs? *(Component el seu rostre per mostrar-se serè i content davant la seva filla)*. Bon àpat tens avui... *(A l'Andreu)*. Estimats Andreu, m'ha semblat haver-te vist en aquell munt de morts... Me n'alegro que encara siguis entre els vius... però a la fi... *(Sospirant amb angoixa)*. Que Déu tingui pietat de la meva pobra Girona... a la fi em penso que morirem tots. *(Mirant la seva filla amb profunda pena, mentre la Sumpta i la Ciseta lliguen el tovalló a la senyoreta i es preparen a donar-li el menjar)*. Fins avui, Andreuet, hem aconseguit d'enganyar-la, fent-li creure que res greu ni dolorós ocorre a la ciutat; que no hi ha guerra, ni setge, ni francesos; que imperen aquí la pau i l'abundància... Però cada cop em sembla més difícil de mantenir més temps la farsa compassiva, aquesta

piadosa comèdia que la Ciseta i jo, amb l'ajut de l'enginyós frare franciscà Valentinet Pujol, hem estat representant per allunyar del seu ànim la consternació i el terror. (*Subjectant l'Andreu que fa el gest d'acostar-se a la malalta*). Andreu, fill meu, per la teva vida, tingues molta cura de la mirada i el gest: evita tota expressió involuntària per la qual endevini o albiri la veritat dels desastres que ens envolten.

MARIJUÁN.— No, no s'hi amoïni senyor Pau. (*Somrient i presentant-se jovial davant la Josefina*). Com va? Hi ha ganona?

NOMDEDÉU.— Alça més la veu. No et sent.

MARIJUÁN.— I més tard farem una passejadeta per la ciutat. Està el dia preciós... i tot tan alegre per aquí.

NOMDEDÉU.— Per Déu, Marijuán, amic, no li parlis de passeig... (*Alçant la veu*). Fa un temps dolentíssim. (*La Josefina, després de prendre algunes cullerades de sopa, la rebutja amb repugnància*). Però què fas, que no... no t'agrada aquesta sopa tan bona? Què té, potser és un xic amarga? Això és perquè és medicinal, ximpleta; pren-te-la... (*Josefina insisteix a rebutjar la sopa*). Tot sigui per Déu... (*A Marijuán*). Maleït poti-poti, fet amb guixes, escaiola, peladures de naps... (*A Josefina, en veu alta*). Ara un poc de pa... Veuràs que bo. (*En el centre del prosceni, amb en Marijuán a una banda i la Sumpta a l'altra*). Déu clement i pròvid, que alimentes amb saviesa meravellosa tots els éssers que has criat, per què m'abandones?... Digues-me, Andreu, no seria possible que em trobessis per aquí un parell de coloms com els que vas caçar el mes passat?

MARIJUÁN.— Oh, ja no n'hi ha!... Els pocs que passen per aquests aires els cacen els francesos.

SUMPTA.— Colomets! Vostè somia, senyor. La coronel·la del meu batalló ens ha dit aquest matí que aviat haurem de menjar ratolins.

NOMDEDÉU.— (*Furiós*). Vés a pastar fang amb els teus batallons i les teves coronel·les!.. Però, ho dius de debò que t'hi has allistat?

SUMPTA.— I doncs? Seria ofendre a Déu posseir aquest posat arrogant i no posar-lo al servei de la sagrada fe cristiana, de la terra que em veié néixer i del nostre catòlic rei Ferran.

NOMDEDÉU.— Fuig d'aquí, gallimarsot malgirbat.

SUMPTA.— Barbarista sóc, la qual cosa no vol dir que quan no estigui de servei segueixi sent la seva minyona; perquè li tinc afecte, senyor Pau, m'estimo també la nena...

NOMDEDÉU.— I un bé negre!...Vés-te'n de casa meva!

SUMPTA.— No vull, perquè vostè no pot arranjar-se sense mi. Quina culpa en tinc jo que no entrin queviures? I com vol que mengi la nena, si no menja ningú; ni el Bisbe, ni el mateix general Álvarez, tot i ser qui és, mereixent-se que li serveixin cuixes d'àngels i pits de serafins?

NOMDEDÉU.— Et dic que em deixis. (*Observant que la Josefina està atenta al viu diàleg*). Ja tenim la nena intrigada, sospitant que parlem de si hi ha o no hi ha teca. (*Advertint que la Josefina, havent tastat unes llesques molt primes de pa que li ha tallat la Ciseta, les rebutja amb fàstic*). Però què... que no t'agrada aquest pa, reina? Si és morenet, bé, negre. Li he encarregat al forner que el pastés amb una medecina que et provarà molt. I ara la meva nena es menjarà aquest mig pollastre. (*Intentant trinxar-lo*). Bon Andreu, ajuda'm, per Crist...; que això és més dur que la pota del Gran Turc... (*Li dona el trinxant*). No sé com convèncer-la que té al davant un àpat molt gustós. (*Oferint a la Josefina una mica de carn amb la forquilla*). Va, ja veuràs que n'és de bo... una miqueta escarransit... Però és que les aus primes nodreixen més que les grosses. Ho diu la ciència més nova, restablint un oblidat aforisme de l'amic Dioscòrides... (*Josefina havent tastat l'au, la rebutja*). Però si és exquisit!... (*Provant-la*) No en vols, de debò? (*Josefina fa signes negatius amb el cap i mans*). A veure, Ciseta, si tu la convences...

SUMPTA.— (*A Marijuán, en el prosceni*). Andreu, quan tornis a anar a Santa Llúcia, me n'hi vaig amb tu.

MARIJUÁN.— Que s'ha tornat boja?

SUMPTA.— Conservo tot el meu enteniment. No vull que ningú m'expliqui les vostres gestes. Vull veure-les amb aquests ulls... (*Agafant d'un braç en Nomdedéu, que s'aparta de sa filla, consternat*). Senyor, un favor espero de vostè.

NOMDEDÉU.— Deixa'm estar.

SUMPTA.— Escolti?

NOMDEDÉU.— Què vols?

SUMPTA.— Que em doni la seva escopeta.

NOMDEDÉU.— Un tret és el que et donaré...Vés-te'n de casa meva, t'he dit.

SUMPTA.— Senyor, doni-me-la... per la salut de la nena i la salvació de les nostres ànimes.

NOMDEDÉU.— Que el dimoni s'endugui la teva.

SUMPTA.— Però quin mal hi ha en que jo sigui guerrera? Ho sóc perquè m'agrada, perquè el meu difunt, que era un tros de pa, morí

a mans dels francesos quan ens rapinyaren amb males arts el castell de Figueres. No era valent el meu Pepet. El pobre no es ficava amb ningú, i a mi em tenia tanta por, que quan jo tossia fort no li quedava una gota de sang en el cos. Però el maleït francès tingué l'ocurrència de creure'ns espies, perquè anàvem a la plaça a vendre fruita, i un dia aparegué no sé quin paperet dintre d'un pebrot... i el cas és que agafaren el pobre Pepet, aquell tros d'àngel, i pam!, davant meu li estamparen el cervell a la muralla del castell... I què? No és just que me la paguin ara?... No hi ha nit que no se m'aparegui en Pepet amb el cap esmicolat en cinquanta trossos... pobrissonet meu!, i em diu: «Sumpta, aquella feresa que gastaves amb el teu marit, que era un sant, fes-la servir ara contra aquests enemics de Déu.»

NOMDEDÉU.— Mira que bé... Ara resulta que tenim somnis i missatges de l'altre món.

JOSEFINA.— (*Bruscament, incorporant-se*). Em vull vestir.

NOMDEDÉU.— (*Acudeix al seu costat i els altres l'envolten*). Ara, filla meva? És molt aviat.

JOSEFINA.— Vull sortir, passejar, córrer... No recordes que em vas prometre de dur-me a Castellar, amb el pare Valentí?

NOMDEDÉU.— Sí... un dia d'aquests...

JOSEFINA.— Avui...

NOMDEDÉU.— (*Mirant de tranquil·litzar-la*). Sí... sí...; però no tinguis pressa. (*Apart, a Marijuán*). Si ella sabés que la meva masia és un munt de runes; que aquests salvatges dels francesos m'ho han arrasat tot!...

JOSEFINA.— Al camp, al camp. Vull veure els aneguets... collir móres, pujar-me dalt del ruc del masover Mansió, fer rams de marduix i de marialluïsa...

NOMDEDÉU.— Filla del meu cor, ja saps que aquesta nit ha plogut molt... Aquell soroll que senties i que et va semblar, quina barbaritat!, baluern de fusells...

CISETA.— Era un diluvi amb calamarsa, que va posar els camins com llacunes.

NOMDEDÉU.— Ara, per anar-te desencarcarant, pots passejar d'aquí a la cuina...

SUMPTA.— I de la cuina a la sala.

JOSEFINA.— (*Amb ansietat*). Em vull vestir... posar-me guapa... veure gent... i que la gent em vegi... respirar més enllà d'aquestes tristes parets. Andreu, porta-m'hi tu, ja que el meu pare no ho vol.

PRIMER ACTE

- MARIJUÁN.— *(Apartant-se)*. Quin patiment... Val més que ho sàpiga.
- NOMDEDÉU.— Però si aquí s'està molt bé, filla meva! Mira: més tard vindrà el pare Valentí i tocarà la viola, i els germans de la Ciseta, i l'Andreu i tu, i jo, i tots, ballarem unes sardanes. D'acord?
- JOSEFINA.— No... *(Angoixada)*. Vull sortir... vull aire lliure, el camp... la llum... Ciseta, vesteix-me... posa'm guapa...
- NOMDEDÉU.— Això, sí... Vesteix-la... Així s'entretindrà... Acompanya-la a la seva habitació, pentina-la a poc a poc, molt a poc a poc, molt a poc a poc, a veure si es passa el dia...
- JOSEFINA.— Anem, Ciseta... Vull que em treguis la meva faldilla blanca amb punta negra... la meva jaqueta curta color de guinda...
- NOMDEDÉU.— Això mateix, treu-li tot el seu vestuari, perquè mentre tria se li passin les hores sense adonar-se'n.
- CISETA.— Sí, sí... anem. *(Surt la Josefina, recolzant-se en la Ciseta, per la porta de l'esquerra)*.

ESCENA IV

NOMDEDÉU, MARIJUÁN i SUMPTA

- NOMDEDÉU.— *(Duent-se les mans al cap)*. No em podreu negar que no hi ha en el món pare més infeliç que jo. *(A Sumpta, que es retira)*. Sumpta, avortament de l'infern, vine aquí. Et dono l'escopeta.
- SUMPTA.— *(Tot picant de mans)*. Au, vinga, de pressa.
- NOMDEDÉU.— *(Subjectant-la per un braç)*. Espera un moment... A tu t'engendrà el déu Mart, i ta mare fou, sens dubte, la diablessa més bàrbara i rebel dels abismes infernals. Escolta: et dono l'escopeta, a condició que em portis algun aliment fresc i sa.
- SUMPTA.— Jo sóc ben capaç, senyor Pau, per vostè i per la senyoreta, de...
- NOMDEDÉU.— Doncs si em portes alguna cosa, no només és teva l'escopeta, sinó també l'uniforme i el morrió que féu servir mon germà Lluís quan anà a la guerra del Rosselló amb el general Ricardos.
- SUMPTA.— I les bandoleres i la capa?
- NOMDEDÉU.— Tot per a tu, si et portes com correspon a aquest vigor baronívol. Pots agafar l'escopeta. És a la meva cambra...; però vés en compte que no et vegi la Josefina...

SUMPTA.— No tingui por... i que sant Narcís li concedeixi el que més desitja.

NOMDEDÉU.— Amén. (*La Sumpta marxa per l'esquerra*).

ESCENA V

NOMDEDÉU / MARIJUÁN

NOMDEDÉU.— Així doncs, Andreu, què en penses d'aquesta vida meva?

MARIJUÁN.— Prou dolenta és, senyor Pau. Tot són dissorts avui en aquesta pobra Girona!

NOMDEDÉU.— Pots anomenar-la avantsala de la vall de Josafat⁷²... Els francesos allí, desitjant que ens rendim, i aquí, un don Mariano Álvarez, ànima heroica, cos d'acer, caràcter indomable, que diu que no, que no i que no.

MARIJUÁN.— (*Amb energia*). I que no!

NOMDEDÉU.— I que no, vaja... que no ens dóna la gana de rendir-nos...; que quan siguem un munt d'ossos, que vinguin i ens trepitgin, i...

MARIJUÁN.— Així podran dir que ens conquisten en pols, però no en carn viva.

NOMDEDÉU.— Justament. I vet aquí que estic molt angoixat... Ma filla, cada dia pitjor, i jo, sense forces, sense habilitat ja per prosseguir aquesta ficció, amb la qual vaig aguantant la seva existència miserable... He de descansar un instant. Tens tabac?

MARIJUÁN.— Per a vostè he guardat aquest cigarret.

NOMDEDÉU.— Dóna-me'l... Tenia una gana!... (*En Marijuán encén foc amb una pedra foguera, i tots dos fumen*). Així doncs, em veig obligat a aïllar el seu defallit enteniment perquè no li arribi cap idea terrorífica. Sé que morirà d'horror si descobreix la veritat; sé que la guerra, el bombardeig, la fam, i aquests espectacles de mort i ruïna faran malbé la seva frèvola naturalesa. Oh, ben estudiada la tinc la meva filla!... Alguna cosa en sé jo de xacres nervioses, i el meu afecte de pare fa més subtil la ciència que he après.

⁷² Vall situada entre la muralla de Jerusalem i la muntanya de les Oliveres on, segons el profeta Joel, tindrà lloc el judici final.

MARIJUÁN.— (*Apart*). Mira que en sap de coses aquest home!

NOMDEDÉU.— Hora malaurada...; terrible dia el 15 d'agost del passat any!... Ja saps tu que al juliol se'ns presentà aquí el bàrbar Duhesme; posà setge a la ciutat i, un cop obertes les trinxeres contra Montjuïc i les fortificacions del Mercadal, començà a bombardejar-nos sense compassió... Nosaltres, impàvids! Vinga foc! Febles eren les nostres muralles; però resistien sense ensorrar-se com si, en comptes d'argamassa, tinguessin els seus mal travats carreus, vergonya, honor... Però anem al gra... La meva pobra Josefina perdé la serenor; el seu espant la tenia desvetllada nit i dia; i esparverada i tremolosa, corria d'una banda a l'altra de la casa, fent encara més desmesurats amb la seva imaginació ardent els perills i horrors, prou grans ja en la realitat. (*Fa en Nomdedéu tota aquesta relació amb trista serenitat sense moure's del seient*). Ben a l'inrevés que la meva esposa, que conservava un valor aparent per tal d'atenuar el meu afany i donar-me ànims. Llavors vivíem al carrer de la Neu, prop de la plaça. El dia 15 baixàrem al portal, on ens crèiem més segurs del bombardeig, refiant-nos de la fermesa de la volta; i estàvem dinant...

MARIJUÁN.— Ja ho vaig sentir dir... Una bomba...

NOMDEDÉU.— La condemnada penetrà pel sostre de la casa; travessà el segon pis; esclatà en el principal amb horrorós estrèpit, perforant la volta que ens caigué al damunt, i... figura't... La meva esposa quedà morta a l'acte... El criat que ens servia, greument ferit... Vaig haver de amputar-li les dues cames. Jo vaig sortir il·lès, amb una lleugera contusió al cap. I ma filla... ah! La terrible explosió, el sobtat perill, la mort de sa mare, a qui recollírem entre els enderrocs ja exànime; l'incendi de la casa, epíleg tremend de tan breu tragèdia, tot plegat la ferí amb un cop tan cruel, que des de llavors aquella graciosa, discreta i adorable criatura deixà d'existir en l'ésser i condició que eren l'encant de la meva vida... Diverses fases ha seguit el seu mal: primer, paràlisi; després, recobra la vista i perd l'oïda; i, per fi, aquesta postració, aquest terror instintiu, aquesta inseguretats del seu enteniment, (*Després de dubtar*)... que no té per únic origen la catàstrofe que t'he referit... perquè després...

MARIJUÁN.— Però encara hi ha més, senyor Pau?

NOMDEDÉU.— Sí; encara no coneixes totes les meves desventures... Deus saber que de tres anys ençà, obsequiava la meva adorada

filla don Joan de Montagut, aleshores tinent, avui capità del regiment d'Ultònia. El deus conèixer...

MARIJUÁN.— Ja ho crec. Bon militar, cavaller honrat; però amb un geni...!

NOMDEDÉU.— Tenint-ne jo coneixement de l'honesta inclinació de la nena, i assabentat del bon nom de la seva família, netedat de sang i formalitat del galant, em semblà venturosa l'elecció de tots dos... Però sobrevé la desgràcia del 15 d'agost... passen dies, mesos, i Montagut cerca delicats pretextos per escapolir-se del compromís contret. Naturalment, ma filla, malalta ja i mig paralítica, gairebé cega, no podia ser la seva esposa... En fi, Andreu, ja et pots imaginar la resta. Un nuvi en retirada, una jove xacrosa, sobre la desplomada naturalesa de la qual cau, com destrallada final, la infinita tristesa de la il·lusió d'amor perduda...

MARIJUÁN.— (*Consolant-lo*). Senyor Pau... la nena es posarà bona i... tots serem molt feliços... i ens casarem..., em casaré jo...

NOMDEDÉU.— Ai, Andreu, no puc aconseguir que et facis una idea, per molt que m'hi esforci, de la immensitat de l'amor que sento per ma filla, única descendent que Déu m'ha donat, i que ara m'escamoteja... d'una manera cruel, bàrbar... (*Vençut per l'emoció, plora, cobrint-se el rostre amb un gran mocador de colors, silenciosament, amb dolor reposat i profund, clavant els colzes en els genolls, enfront de l'espectador. Andreu el contempla compassiu*). No; que Déu em perdoni... el que et vull dir és que per a mi la Josefina és tot allò que hi ha a l'Univers digne de ser estimat; fora d'ella, res no existeix, i res no veig, ni m'importa cap altra cosa... Sóc terrible, Andreu, en el meu egoisme paternal... Però no sóc egoista per a mi, sinó per a ella... I ara em pregunto: què serà de nosaltres en els dies incerts de l'hivern que s'aproxima? Fins a quan duraran aquesta escassetat horrible, aquest setge infernal, aquest no viure, aquesta agonia lenta? (*Amb desànim*). Ah!... Això serà quan Déu misericordiós i don Mariano Álvarez, altiu, decideixin la nostra sort... I jo, que, si gaudís de llibertat, me n'aniria al camp amb la meva malalta, he de viure aquí, veient-la morir, perquè el meu deure i el meu honor així m'ho ordenen... (*Amb fermesa*). Aquí, senyor Pau Nomdedéu, metge de l'Hospital de Girona; aquí, al peu del canó, tallant cames, extraient bales, embenant ferits i donant receptes a febreros i empestats! Ja poden ploure granades i bombes; que vinguin desastres i misèries... La meva adorada filla no podrà resistir... sucumbirà... la veuré morir de terror, de consumpció, de fam!...

PRIMER ACTE

(Consternat, cau a la butaca i oculta entre les mans el seu rostre. Se sent una canonada. Se sent el llunyà soroll de tambors).

MARIJUÁN.— *(Amb un trist sentit de l'humor).* A l'escorxador, Andreu! *(Disposant-se a partir).*

NOMDEDÉU.— Criden a morir. Vés-hi prompte... Adéu.. Per si no ens veiem més en aquest món... fes-me una abraçada.

MARIJUÁN.— Senyor Pau, em diu el cor que tornarem a veure'ns... i... *(L'abraça commogut).* Me'n vaig abans que no surti la Ciseta. *(Els tambors sonen més propers).*

NOMDEDÉU.— Sí, és millor. *(Abans de sortir en Marijuán, apareix la Sumpta per la porta segona de l'esquerra, l'escopeta agafada amb totes dues mans; s'atura Marijuán).*

ESCENA VI

NOMDEDÉU, MARIJUÁN i SUMPTA

SUMPTA.— Però si no té baioneta...!

NOMDEDÉU.— Ah, és que tu vols... punxar!... *(Fent el posat de carregar amb una baioneta).*

SUMPTA.— Doncs és clar...

MARIJUÁN.— No plori vostè per la baioneta... Anem, companya! Vostè punxarà. *(Marxen pel fons, agafats del braç. S'allunya el soroll de tambors).*

ESCENA VII

NOMDEDÉU i CISETA

NOMDEDÉU.— *(Cridant per la porta de l'esquerra).* Ciseta....

CISETA.— Senyor.

NOMDEDÉU.— Què hi ha de nou?

CISETA.— L'he vestit i pentinat... Ara està més tranquil·la.

NOMDEDÉU.— Què fa?

CISETA.— S'ha posat a resar, de genolls, al costat del seu llit.

NOMDEDÉU.— Bé; jo vaig un moment al baluard. Si faig alguna falta allí, m'hi quedaré; però si hi hagués en Pons, o don Cosme, o algun

altre company, tornaré de seguida... Entretingues-me-la. No li deixis treure el cap per la balconada. Si se sent soroll fora, fes veure que neteges els mobles, arrossega'ls amb força... i canta, i esvalota.

CISETA.— Ja...

NOMDEDÉU.— Res més no t'he de dir... Adéu. (*Se'n va pel fons*).

ESCENA VIII

CISETA; poc després, JOSEFINA

CISETA.— El pobre Andreu, un altre cop allà! (*Mirant cap a l'altar, en actitud piadosa*). No sé per què confio i espero... Sí; la Verge me'l portarà viu i sa, i farà el mateix amb en Vadoret, en Manelet i en Gasparó, a qui no hi ha manera de tenir quiets a casa... Sí, sí...; i el sant Patró, amb aquesta carona rosadeta i graciosa, em diu que no he de tenir por, que tornaran, que viurem tots... (*Recordant-se de la Josefina*). Vaig cap allà, no fos cas que... (*Corre cap a la porta, just en el moment en què hi apareix la Josefina, vestida com per sortir al carrer, però sense mantellina*).

JOSEFINA.— La meva mantellina blanca.

CISETA.— Abans de sortir he de netejar tota la casa. Ho ha ordenat el senyor.

JOSEFINA.— (*Sense escoltar el que li diu la Ciseteta*). Anirem cap al Mercadal. Deu haver-hi festa avui a Girona. He sentit coets.

CISETA.— Sí, coets... però dels grossos...

JOSEFINA.— Per la finestra de la meva habitació he vist passar molts homes, corrent cap a allà... (*Se sent un viu enrenou de gent al carrer*). Encara... (*Josefina corre a la finestra gran del fons, i obre les vidrieres abans que la Ciseteta pugui impedir-ho*).

CISETA.— (*Allunyant-la de la finestra*). No, no, senyoreta... el senyor Pau em renyarà.

JOSEFINA.— (*Baixant al prosceni amb Ciseteta*). Saps per què hi trec el cap? T'ho diré en confiança... Guarda'm el secret...

CISETA.— Oh, sí, te'l guardaré!

JOSEFINA.— (*Amb misteri*). Entre aquells homes que passaven corrent, he vist don Joan de Montagut, capità d'Ultònia.

CISETA.— Aquest senyor és mort; vull dir, no hi és a Girona.

JOSEFINA.— L'he vist passar. Que et penses que el puc confondre amb un altre? No reconeixeries tu en Marijuán entre mil que el veiessis? Duia l'espasa a la mà... així... i la seva cara... prou bé que ho he vist... com fumada, ennegrida i traient fum pels ulls. (*Se sent un redoblament de tambors, proper*). Dignes-me, Ciseta. Avui és Dijous Sant?

CISETA.— Quin disbarat!

JOSEFINA.— Em sembla que escolto les carraques⁷³... (*Parant esment*). Oh, no, tambors!... (*Corre a la finestra. En el mateix instant sona una forta detonació*).

CISETA.— Valga'm Déu!

JOSEFINA.— (*A la finestra, assenyalant a fora amb terror*). Fum... foc!... (*Sonen canons llunyans i repic de campanes tocant a some- tent*). Oh!... (*Apartant-se de la finestra amb expressió d'horrorós pànic, les mans al cap*). Guerra!... Guerra a Girona!

CISETA.— (*Consternada*). Que Crist ens empari!... És impossible que ignori la veritat... i boig està el senyor Pau si així ho pretén... Senyoreta... veurà. És que...

JOSEFINA.— No, no poden enganyar-me més. (*Tremolant*). Jo em moro!

ESCENA IX

DITS i SUMPTA, que entra espaordida, trencat el vestit, escabellada, sense escopeta

JOSEFINA.— (*Corrent cap a ella*). Sumpta!

SUMPTA.— Senyoreta... Ciseta! Horror dels horrors... Una bomba al carrer del Vi... Buum!... Està cremant mitja ciutat... Ciseta, no t'ho creuràs: he tingut por. Mai m'ho hauria pensat... Por, jo!... Doncs sí... una por horrorosa (*A Josefina*), sí... La primera vegada, qui no tremola? (*Tremolant*). Encara em dura l'esglai... Se'm passarà?... Sí, senyoreta; se'm passarà... (*Josefina la mira tota confosa*). Ja tornaré quan m'assereni... Oi, Ciseta, que he de tornar?... Quan embo-

⁷³ Tradicionalment, el Dijous Sant, els nens petits feien sonar les carraques per recordar el soroll del moment de la mort de Jesús.

cava la muralla, cent mil trons i llamps al meu voltant. El cel s'ha esquerdat, la terra cremava, i queien fileres d'homes, uns sense cap, sense cames d'altres... Ens han assaltat els francesos... molts, molts... braços... fusells... udols... pedres per l'aire, la muralla que tremolava, jo també...; em pensava que em moria. La por em tenia paralitzada... Una bala de canó m'ha passat per aquí... M'ha semblat que se m'havia ficat a dintre. (*Tota aquesta relació entretallada i molt ràpida*). La por, que primer m'ha deixat quieta, m'ha posat més tard llamps en els peus... He corregut, no sé per on... Trepitjava cadàvers... Mira: sang a les sabates... he saltat muntanyes d'enderrocs... he caigut... he saltat fins al cel... Ara sóc aquí...

CISETA.— I la teva escopeta?

SUMPTA.— (*Instintivament fica la mà a la butxaca del davantal*). No ho sé... l'he hagut de perdre... Que ximpleta!... No ho sé, me l'han pres... L'he llençat quan corria... Aquesta por és la por primera; però ja començo a sentir el regust del valor que hi apareix al darrere, de dintre a fora, més puixant, més ardit... Ciseta, senyoreta, agafi'm; no em deixi sortir... que me'n torno cap allà... Vull veure-ho un altre cop. La por em deté, la curiositat m'empeny. Curiositat que crema, que dol; curiositat de dona que vol ser guerrera, i ho serà. Si em maten, que em matin. (*Amb força*). Què és morir? No res!... Quatre ganyotes, i de pet cap al cel... Jo vull matar un francès; jo vull... no sé què... (*La Ciseta la deté, agafant-la d'un braç*). Deixa'm, deixa'm estar, t'he dit...

CISETA.— Que no deies que t'agafés?

SUMPTA.— És que ja no tremolo... (*Amb exaltació*). M'ha marxat la por... Valor altra vegada... Sí, valenta sóc... més que els homes, més. (*Desprenent-se de la Ciseta*). Me n'hi vaig.

JOSEFINA.— (*Amb sobtada arrencada, corrent cap a ella*). I jo.

SUMPTA.— No; tu, no.

JOSEFINA.— (*Tremolant, trastornada, amb un atac epilèptic molt fort*). Sí... vull veure-ho... El meu espant necessita veure, veure... Veure, encara que veient em mori...

CISETA.— Verge Santíssima! (*L'abraça, volent dur-la a la butaca*). Vine.

JOSEFINA.— Vull veure... foc, molt foc... canonades que vomiten morts... homes que cauen a centenars... Em moriré veient-ho...; però cal que ho vegi. Sumpta, porta-m'hi, porta-m'hi.

CISETA.— Que ve el senyor Pau!

SUMPTA.— Nena estimada, tu no pots; tu no ets valenta, no. És un engany, una il·lusió del teu mal. *(La subjecten. La Josefina cau, esvaïda, a la butaca).*

ESCENA X

DITS i NOMDEDÉU, *que entra cuitat, llença el barret i el bastó i es dirigeix on és la seva filla*

NOMDEDÉU.— Què... què és això?

CISETA.— No res; que s'ha espantat...

SUMPTA.— Ja no és possible enganyar-la, senyor.

NOMDEDÉU.— Filla meva, si no ha estat res.

JOSEFINA.— *(Com si semblés que es recupera, repeteix l'última frase en un to plorinyós, infantil).* Porta-m'hi, Sumpta.

NOMDEDÉU.— *(Furiós contra la Sumpta).* Tu, infernal basilisc, m'has espantat la pobra nena.

SUMPTA.— Jo? *(Apartant-se de la butaca. Nomdedéu tracta de calmar sa filla amb gestos afectuosos).*

CISETA.— *(Cridant a part la Sumpta).* Dignes-me: has vist l'Andreu?

SUMPTA.— Sí; una bala l'ha partit per la meitat.

CISETA.— Jesús!

SUMPTA.— No, no t'espantis... És que m'ho he imaginat, m'ho he temut... Estava... *(Recordant).* No ho sé...; em sembla que anava pels aires... No... sota unes pedres... En fi, no ho sé... Però era viu, perquè l'he vist mossegant un cartutx... També he vist en Vadoret... aquí, al carrer... Anava amb altres nois tot cridant... amb un estendard... i en Manelet... entre les potes d'un cavall, amb en Gasparó a coll; vull dir, no, no em feu cas; sé... sé que l'he vist, i que m'ha dit... no sé què m'ha dit... En fi, que me'n torno cap allà. On hauré deixat jo la meva escopeta?

NOMDEDÉU.— Marxa d'aquí de seguida, fillastra de Satanàs, monstre... Que no ho veus que et mira amb terror?

SUMPTA.— Si volia venir amb mi!

NOMDEDÉU.— Passa cap allà, espantall... *(La Sumpta se'n retira).* Escolta: si vols fer-li un darrer favor a qui fou el teu amo, vés corrent a l'hospital, i allí trobaràs Fra Valentí Pujol; digues-li de part meva que vingui de seguida.

SUMPTA.— Me n'hi vaig corrent. *(La Sumpta se'n va).*

ESCENA XI

JOSEFINA, CISETA / NOMDEDÉU

NOMDEDÉU.— Estimada meva, t'has espantat sense motiu.

JOSEFINA.— (*Sanglotant*). Guerra a Girona!...

NOMDEDÉU.— No.

CISETA.— Impossible és ja que ho ignori.

JOSEFINA.— Guerra, destrucció, mort!

NOMDEDÉU.— No tremolis, per Déu; asserena't... jo t'explicaré...
(*Apart*). No sé què dir-li.

JOSEFINA.— (*Adonant-se que la jupa del senyor Pau està tacada de sang*). Sang!

NOMDEDÉU.— És que...

JOSEFINA.— Guarint ferits!...

NOMDEDÉU.— No, ximple... (*Se li acut sobtadament una idea apropiada*). Doncs sí, filla de la meva vida; no volia dir-t'ho per no espantar-te... Guerra a Girona... i sagnant, descomunal batalla; però ja s'ha acabat, i ara som el poble més feliç de la terra...

JOSEFINA.— (*Comprenent*). Ja està?

NOMDEDÉU.— Tot ha acabat... amb una victòria esplèndida, colossal. Els francesos, que s'han atrevit aquest matí a posar setge a Girona, fugen ja espaordits per aquestes muntanyes, sense ganes de tornar a posar per aquí els nassos. (*Acompanyant les paraules d'expressius gestos per fer-se entendre*).

JOSEFINA.— És de bo de bo?

NOMDEDÉU.— Que t'ho digui la Ciseta.

CISETA.— Sí, per allà corren com dimonis. (*Apart*). Em sembla que no s'ho empassa.

NOMDEDÉU.— T'ho explico. Doncs resulta que ni més ni menys que 200.000 francesos es despenjaren ahir per aquí, comandats pel mateix Napoleó en persona. Però has de saber que tenim com a governador a don Mariano Álvarez, de cos petit, d'ànima gran, qui ha disposat amb tanta gallardia les coses, que si no arriben a tocar el dos els enemics no en queda cap per explicar-ho. Des de la muralla d'Alemanys hem vist el mateix Bonaparte a cavall, amb un grandíssim morrió tot emplomat. Arengava desfermadament les seves tropes; ens han envestit; però hauries d'haver vist com els escombraven materialment els nostres... En fi, que els hem donat una pallissa tan descomunal, que ja van camí del Pirineus

amb innombrables pèrdues d'homes i estris de guerra i boca... (*Josefina, que l'ha escoltat amb gran atenció, manifesta incredulitat*). Què... que no em creus? Doncs ja t'ho creuràs quan vegis que ens anem tan tranquils a Castellar a veure els aneguets, a agafar móres i... (*Temorenc, sentint soroll a l'escala*). Qui ve? (*Apareix en Vadoret, corrent, amb un pal a la mà, i a la seva punta, la barretina*).

ESCENA XII

DITS i VADORET

CISETA.— (*Corrent cap a ell amb alegria*). Noi!

NOMDEDÉU.— Vadoret!

CISETA.— I els teus germans?

VADORET.— Ara vénen... Estan tocant les campanes de la torre de Sant Feliu... Guaita (*A Nomdedéu.*), miri, senyor Pau; senyoreta, miri (*Mostrant a tots la barretina.*): tres forats de bala a la barretina... Les bales han passat mentre la tenia jo així. (*Se la posa*). Guaita, toca... (*Se la treu i ensenya el cap*). Tinc el caparró socarrimat.

CISETA.— Et mataré. Mira que dur el pobre nen...!

NOMDEDÉU.— (*A Ciseta*). Però com li permets...?

CISETA.— Si l'he tancat aquest matí...! Però se m'ha escapat el molt pillastre per córrer darrere d'aquests pocavergonyes... Però digues: que no tens por?

VADORET.— (*Amb arrogància*). Por jo? M'hauries d'haver vist... (*Al senyor Pau*). M'hauria d'haver vist vostè, senyor Pau... (*A Ciseta*). Justament a la bretxa era jo, quan ens han assaltat... Jo, com si res...

NOMDEDÉU.— (*Apart*). Heroi també aquest ninot. (*Observant com la Josefina veu i escolta el noi molt complaguda. En veu alta*). Així que s'ha rebutjat l'assalt? Oi que, en retirar-se, els francesos corrien?

VADORET.— No, senyor.

NOMDEDÉU.— (*Contrariat*). No?

VADORET.— Volaven.

NOMDEDÉU.— (*A Josefina*). Diu que volaven... Ha, ha!... A veure: conta'ns... Ho has vist tot?... Heu eixit aquest matí a primera hora en Manelet i tu; després, s'hi ha afegit el petit, i tots junts us heu

anat a entaforar a Santa Llúcia.

VADORET.— No, senyor; hem anat, primer, a Alemanys, i allí se'ns han ajuntat en Pauet, el Guenyo del Mercadal, en Palletes, en Manyes...

NOMDEDÉU.— Ja... tota una quadrilla de respectables vagabunds, els teus amics.

VADORET.— A Alemanys, molt foc. Déu meu senyor! D'allí hem anat a Santa Llúcia, i com el senyoret Gasparó no volia caminar, he hagut de pujar-me'l a coll...

CISETA.— Pobrissonet meu!

VADORET.— Ha començat a xisclar i a fregar-se els ulls amb els punys... Però jo li ensenyava el fum i les espurnes de les fogonades, i li deia: «Mira que bonic! Ara dispararem nosaltres també els nostres canons!...» Finalment, s'ha callat; li hem donat unes guindes que havia pispat en Pauet, i tan content el pobre!... Hem arribat a la muralla... Un soldat m'ha donat una bufeta, i he caigut a sobre d'un munt de morts; però m'he aixecat i he seguit tan tranquil el meu camí. Ha entrat amb nosaltres el senyor Governador de la plaça, i agafant una gran bandera negra que semblava un llençol de morts, l'ha estat onejant per l'aire, així, així... (*Imita el moviment amb el seu pal.*), i després ha dit que qui no fos valent el faria afusellar. I vet aquí... Jo m'hi he posat al davant i he cridat: «Bufeta!, doncs està molt ben manat.»

CISETA.— Mira que n'ets d'atreuit! Posar-te tu...!

VADORET.— Els artillers em volien fer fora, i les dones que retiraven els ferits han començat a insultar-me per si duia o no duia la criatura... Ai, quin foc! Queien com a mosques... Uns ara, altres més aviat... Un home sense cames anava disparant, i un altre que s'havia quedat sense boca per mossegar el cartutx...

NOMDEDÉU.— (*Interrompent-lo*). Això no cola, Vadoret.

VADORET.— (*Besant-se els dits*). Per aquesta creu, senyor Pau... Me'ls donava a mi perquè ho fes jo. Jo els hi mossegava i ell disparava...

CISETA.— Jesús!

VADORET.— Dones i paisans llençaven pedres des de la muralla cap a baix, i el francès que volia pujar... i nosaltres que no... Jo he deixat el nen, que em destorbava, i l'he deixat sobre una caixa on guarden la pólvora i les bales, i també he estat llençant pedres, quines pedres! Una n'he tirat que pesava almenys set quintars, i ha caigut sobre un francès i l'ha partit per la meitat. Allò era la glòria de Déu. El fum no em deixava veure, i el soroll

no em deixava escoltar. Quins trets! Al costat mateix de les orelles, senyor Pau. Et deixen sord. Jo he començat a cridar, dient-los manefles, golafres i borratxons, i els he dit que en Napoleó era un home vulgar... Potser amb tant de soroll no m'han sentit...; però jo m'he quedat a gust, i els he deixat les coses ben clares. Total, que no ho he deixat fins que no han marxat. El Governador m'ha dit que estava satisfet... Bé. No, a mi no m'ha dit res de res... Ho ha dit als soldats i paisans que llençaven les pedres.

CISETA.— I el pobret Gasparó!... Abandonat sobre una caixa de pólvora! Camina, sapastre!

VADORET.— He anat a buscar-lo i no l'he trobat. En Manelet el buscava també... Cridàvem: «Gasparó, Gasparó...!» Renoi!, ens tornàvem bojós: mira per aquí, mira per allà. Per fi en Manelet i el Guenyo del Mercadal l'han trobat sota una curenya... M'ho ha dit en Pauet i he anat corrent a treure'l d'allí. Estava arronsadet sota el canó, fet un cabdell, menjant-se els punys, mirant cap a fora entre els pals de les rodes.

CISETA.— Pobre angelet de Déu!

VADORET.— Li hem donat un tros de carn seca, que en Palletes havia tret de les mans d'un soldat difunt, i... el nen tan content. En Manelet l'ha carregat, perquè jo no podia més, i apa, cap a Sant Cristòfol altra vegada! Al carrer de Ciutadans ens hem tornat a trobar el senyor Governador amb molta gent, moltes banderes... Al davant hi anaven les senyores cantant, els frares ballant i el Bisbe rient i les monges plorant. Nosaltres ens hem posat a la fila i hem cridat: «Visca Sa Majestat el Santíssim Governador don Mariano Álvarez!»

NOMDEDÉU.— *(Se sent cridadissa a l'exterior)*. Quin soroll és aquest? *(Traient el cap per la finestra)*.

CISETA.— Són ells... la tropa de nois, amb en Manelet al capdavant.

NOMDEDÉU.— Valga'm Déu amb els ninots!... Que entrin. *(S'escolta més a prop la cridadissa. Entren atropelladament quatre nois capitanejats per en Manelet, el qual porta el seu germà Gasparó a l'esquena. Tots ells imiten toc de tambors i cornetes. Van vestits amb parracs, les robes fetes esquinçalls, descalços de peus i cames, i algun d'ells porta un morrió de soldat. En Gasparó duu gorra de caserna. En veure'ls entrar la Ciseta fa un moviment com per no deixar-los entrar. La Josefina es mostra molt complaguda i en Nomdedéu, en observar l'efecte que causen en la seva filla, els rep amb alegria)*.

ESCENA XIII

DITS, MANELET, GASPARÓ i quatre NOIS com de vuit a deu anys

CISETA.— Serà possible tanta poca vergonya?... Portar-nos a casa tota aquesta xusma...!

NOMDEDÉU.— Deixa'ls... Endavant, valents néts de la pàtria. Ma filla s'alegra de veure-us.

JOSEFINA.— Que bufons! Deuen tenir gana els pobrets... Dóna'ls alguna cosa de menjar.

CISETA.— *(Que es dirigeix a agafar en Gasparó, per treure-li del damunt en Manelet)*. Vine aquí, rei del món, emperador de Trapisonda... On t'han dut aquests bergants? *(L'agafa en braços i el duu on són en Nomdedéu i la Josefina perquè el puguin veure)*.

NOMDEDÉU.— Heus aquí l'heroi del dia.

JOSEFINA.— *(Allargant els braços)*. Deixa-me'l.

CISETA.— Però vostè sap com està de brut?

NOMDEDÉU.— No hi fa res. Ja li pots donar *(El posa sobre la faldilla de la Josefina. Entretant, els altres nois segueixen fent la seva a la sala)*.

CISETA.— Calleu-vos, per l'amor de Déu.

JOSEFINA.— *(Referint-se a en Gasparó, revisant-li la roba)*. Tot mulladet... Però què hi tens aquí?

NOMDEDÉU.— *(Registrant amb avidesa la butxaca del vestit del nen)*. Nous! *(Les treu)*. Cinc nous!... *(Molt content)*. I semblen molt bones... Quina troballa!

MANELET.— *(Corrent cap a en Nomdedéu)*. Aquí n'hi ha més, senyor Pau... *(Li dóna nous)*.

VADORET.— *(En to imperiós de comandament militar)*. Eh, Pauet, i tu, Guenyo... a veure... aquí de seguida! Fora tot el que porten a les butxaques! *(S'acosten els nois i van traient el que s'indica. Ho recull tot el senyor Pau i ho va posant sobre la taula)*.

NOMDEDÉU.— Oh Providència!... Sis avellanes... pa, i del bo!... Però què és el que estic veient? Una pera! Això és un tresor. Una pera boníssima!... Però digueu-me, brivalls... tot i que potser us hauria de dir serafins terrestres, on heu trobat fruita tan estupenda?

MANELET.— N'hem trobat sis i ens les hem menjat.

VADORET.— Aquesta la guardem per a la senyoreta.

PRIMER ACTE

NOMDEDÉU.— Sou uns cavallers!... Apa!, Apa!... Llonganissa!... Beneïdes siguin les vostres ungles, fills meus!... Olives!... Déu us ho pagui. (*Ho va mostrant tot a sa filla, que sembla admirada*).

CISETA.— I vosaltres, que ja heu menjat?...

VADORET.— Tot el que ens ha vingut de gust.

NOMDEDÉU.— (*A Josefina, a cau d'orella*). Doncs això és del que se'ls queia als francesos en l'esparverament i la precipitació de la seva boja fugida, i la quadrilla d'en Vadoret els hi ha anat al darrere recollint-ho. (*Josefina somriu amb incredulitat*). Què, que no t'ho creus?... (*Sentint que algú entra*). Qui és?

ESCENA XIV

DITS I FRA VALENTÍ PUJOL

FRA VALENTÍ.— Gent de pau! (*Els nois li besen la corretja*).

NOMDEDÉU.— (*Rebent-lo amb alegria*). Gràcies a Déu, home; gràcies a Déu que et deixes veure per aquí.

CISETA.— (*Apartant els nois*). No importuneu Sa Paternitat.

FRA VALENTÍ.— (*Acostant-se a la Josefina*). Què fa la nineta de casa?

NOMDEDÉU.— Contenta, molt contenta... Ja pots contar... com ho estem tots per la felicitat notícia de la fi de la campanya. (*Sorpresa de Fra Valentí. Nomdedéu li fa gestos*).

JOSEFINA.— (*Somrient*). Pare Valentí, ja no l'estimo.

FRA VALENTÍ.— (*Amb paternal dolçor i humorisme greu*). Per què, filleta del meu cor, llum dels meus ulls, reina i senyora meva?

JOSEFINA.— Perquè vostè i el meu pare van prometre de dur-me a Castellar i no ho han complert.

FRA VALENTÍ.— Hi anirem, sí... (*Dissimulant la seva tristesa*). Mai millor ocasió...

NOMDEDÉU.— (*Duent-lo a l'esquerra del prosceni*). Escolta'm, Valentí: t'he cridat perquè m'ajudis en la nova farsa que representem aquí. (*Segueix parlant-li a part*).

JOSEFINA.— (*A Gasparó, que continua en la seva falda*). Però explica'm: què has vist?

GASPARÓ.— (*Gesticulant expressivament amb els braços i les cames*). Bum... paf... catacrac...

CISETA.— Ha, ha!...

JOSEFINA.— Alça, valent!

FRA VALENTÍ.— (*Apart, a Nomdedéu*). Entesos...; però...

JOSEFINA.— (*A Fra Valentí, que s'acosta*). Què diu el Pare?

FRA VALENTÍ.— (*Amb ironia*). Sí, sí; tota una festa és avui la gran Girona. (*Apart, a en Nomdedéu*). No m'és possible, estimat Pau, fingir una alegria tan poc conforme amb l'espantosa realitat.

NOMDEDÉU.— Tens raó... Jo tampoc puc fingir...; però fingeixo.

FRA VALENTÍ.— Quina vida! *Solvat saeculum in favilla*.⁷⁴ Hem rebutjat l'assalt; però quina mortaldat!... Els carrers, plens de gom a gom de cadàvers... L'escassetat de queviures, en unes proporcions que fan por... El que he bregat avui!... Ja no m'aguanto dret... I tu?

NOMDEDÉU.— Mig mort estic de cansament físic i moral... En fi: ànims... (*A Vadoret i la seva comparsa*). Nois: tu, Vadoret, guerriller i capità general d'aquesta alegre companyia, i tu, Manelet, tinent rei segons sembla: ompliu-me la casa d'alegria. Ma filla es refà amb la vostra presència. Feu-me la caritat de distreure-la i fer-la feliç, que Déu us ho tindrà en compte quan sigueu homes. Vadoret, Manelet i tu, intrèpid Guenyo del Mercadal, inventeu algun bonic joc. (*Pujol s'ha acostat a la Josefina, parlant-li amb gestos*).

JOSEFINA.— Vadoret, Manelet, per què no balleu una sardana?

VADORET.— (*Corrent per la sala*). Sí, sí.

CISETA.— Però no pot ser...

NOMDEDÉU.— Sí, que ballin... Quina importància té això? Tanca-ho bé tot, perquè no s'escolti l'enrenou des de fora.

JOSEFINA.— I Fra Valentí pot tocar la viola.

FRA VALENTÍ.— Filla de la meva ànima, has de pensar que... No; no puc... Estic molt fatigat.

NOMDEDÉU.— Per Déu, home! Dóna-li aquest gust.

FRA VALENTÍ.— Però tu creus que està la cosa per a sardanes?

VADORET.— Que toqui, que toqui! (*S'agafen els nois de les mans, formant una rotllana*).

JOSEFINA.— Tu també, Gasparó. (*Deixant-lo baixar de la seva faldilla. En Gasparó corre a unir-se a la rotllana*).

FRA VALENTÍ.— No, no...; que jo no toco; no, no i mil vegades no, no en un dia de tanta tristesa i desolació. (*S'asseu en una cadira, inclinat el cos cap al davant, amb mostres de gran fatiga i tristesa*).

⁷⁴ Segon vers del *Dies irae*. Es podria traduir com «els segles es converteixin en pols».

NOMDEDÉU.— (*Malenconiós*). Pobre frare empordanès, tu, que conserves en la teva ànima d'artista i de creient la tradició d'aquelles belles valls; tu, músic i poeta, que saps preservar el sentiment popular, porta'ns a aquesta mansió de tristeses dolços records de la terra on hem nascut.

FRA VALENTÍ.— (*Lúgubrement, els colzes sobre els genolls, les mans en les temples*). La meva ànima és tota consternació i amargor.

NOMDEDÉU.— La meva també. La música de la nostra vall, alegre serà per als petits; per a nosaltres, greu i plorinyosa...

JOSEFINA.— (*Impacient i sense entendre el que parlen el seu pare i el Frare*). Però, que no toca?... Mira que n'és de tranquil! (*Es dirigeix ràpidament a la calaixera, en treu una viola, que dóna a Fra Valentí. Aquest l'agafa de mala gana i, sense moure's del seient, toca la sardana clàssica amb aire molt lent. Els nois i Cisetta ballen, tot fent la rotllana, i canten la cançó catalana*):

Digues-me tu, Girona,
Si te n'arrendiràs...
Lirom lireta.
Com vols que me'n rendesca
Si Espanya no·n vol pas.

(*Mentre canten i ballen els nois, se sent un intens baluern de foc de fusell i canó*).

NOMDEDÉU.— (*Commogut, fent esforços per no plorar*). Oh, quina música més trista! Si no vaig amb cura ploraré com un nen... (*A Josefina, que sembla gaudir molt de la música*). Ja ho sents bé, filla meva?

JOSEFINA.— Sí, papa, i estic molt contenta... Què t'apostes que començo a ballar jo també?

NOMDEDÉU.— (*Netejant-se dissimuladament una llàgrima*). Sí... sí... (*Apart*). Però Valentí, vols dir que no és una marxa fúnebre o el *De profundis* això que toques?

ESCENA XV

DITS *i* DON CARLOS BERAMENDI, *d'uniforme*

BERAMENDI.— *(Entra bruscament, obrint de cop la porta del fons. El segueixen dos homes de paisà armats)*. Però, què... que s'han tornat bojós en aquesta casa?

CISETA.— *(Sortint de la rotllana, espantada)*. Jo ja ho havia dit? Quin escàndol.

NOMDEDÉU.— *(Tallat)*. Senyor Intendent...

BERAMENDI.— Música i ballarugues? Doncs sí que estem avui per a festes.

FRA VALENTÍ.— *(Que segueix tocant fins que se n'assabenta de la visita i ho deixa de cop)*. Beramendi!

NOMDEDÉU.— Senyor don Carlos, aquests pobres nens ballen per distreure la meva filla malalta.

BERAMENDI.— *(Que fins a llavors no se n'havia adonat de la presència de Josefina, es descobreix i la saluda amb cerimoniosa inclinació de cap)*. Ah! Josefina...

JOSEFINA.— *(A Ciseta, que passa pel seu costat)*. Que no és en Beramendi, el pare de la Paquita?

CISETA.— Ell mateix.

BERAMENDI.— *(A Fra Valentí, amb sarcasme)*. Toqui, que segueixi tocant el petit frare per celebrar tota la felicitat que ens envolta.

FRA VALENTÍ.— *(Amb dignitat)*. Senyor don Carlos, aquesta innocent distracció no mereix la seva ira, que més de quatre i més de cinc vegades m'ha vist avui a la muralla servint Déu, la Humanitat i el Rei. Els ferits que he dut a coll, els morts a qui he donat sepultura amb aquestes mans que ara tocaven la viola, no es poden pas contar...

BERAMENDI.— No; si no ho reprovó.

NOMDEDÉU.— *(Picat, però amb exquisida urbanitat)*. Senyor Intendent...

BERAMENDI.— Hi ha ocasions, senyor doctor Nomdedéu, en què fins i tot l'indispensable descans pot interpretar-se maliciosament com a negligència o falta de zel.

NOMDEDÉU.— *(Vivament)*. Entesos... Ara hi vaig... *(Va a buscar el barret)*.

BERAMENDI.— Esperí una mica, i sàpiga vostè per què he vingut.

FRA VALENTÍ.— Sapiguem-ho.

BERAMENDI.— Cal desallotjar immediatament aquesta casa.

NOMDEDÉU.— (*Aterrit*). Desallotjar... casa meva!

BERAMENDI.— A proposta meva, el senyor general Álvarez ordena que tota aquesta illa de cases s'habiliti per albergar els afectats per l'epidèmia, atès que és una de les més segures i alhora de les més cèntriques... Vostè ja deu saber que una part de l'Hospital del Rei ha començat a enfonsar-se...

NOMDEDÉU.— No ho sabia.

BERAMENDI.— Les bombes han destruït aquesta tarda el mur d'Occident, i abans que no es faci de nit cal traslladar els malalts a un lloc més segur.

NOMDEDÉU.— (*Consternat*). Però, senyor Intendent, on vol que vagi jo ara amb la meva filla malalta?...

BERAMENDI.— Un cas lamentable, sí... Però...

NOMDEDÉU.— (*Angoixat*). I he de sortir a corre-cuita... i dur la roba, els mobles!... Pel Sant Crist de la Columna, senyor Intendent!... Bé podria el Governador fer una excepció a favor meu, tenint en compte que...

JOSEFINA.— (*A Ciseta i Vadoret, amb ardent curiositat*). Però de què parlen?... Què està passant?

CISETA.— No ho sé...

VADORET.— (*Cridant a cau d'orella de Josefina*). Que marxem de casa! (*Als altres nois que romanen al voltant de la taula*). Ep, atenció tothom!... A treure coses!

NOMDEDÉU.— Però... Suposo que no ens quedarem enmig del carrer.

BERAMENDI.— Per donar alberg a tots els habitants d'aquestes cases s'han disposat els claustres i les cel·les de Sant Pere, que ofereixen suficient seguretat i una comoditat... relativa. Allà està la meva filla, juntament amb les dels Rubasa, les Fàbregues, Rull i Sardà... el bo i millor del poble, a més d'algunes famílies pobres que són al pati de la sagristia... A vostè se li destina una de les millors cel·les en el claustre baix.

VADORET.— (*Que s'ha enfilat a la calaixera i agafa les imatges, donant-les als altres nois perquè les vagin posant pel terra*). Això primer, punyetes!

NOMDEDÉU.— Ja te n'has assabentat, Ciseta...; el més precís: el llit de la nena... el meu... No; el meu, no; els nois i jo dormirem en el sant terra. Déu meu, quin destret!

JOSEFINA.— (*Corrent cap al seu pare*). Que ens duen... que ens anem... Millor, papa; millor. Jo me n'alegro. Vull sortir...

NOMDEDÉU.— (*Apart*). Desventurada! (*En veu alta*). Jo t'ho explico... no és més que... (*Delerós*). Uns dies.... Anem a... És que es cau la casa... No, no es cau... Caurà després que ens hàgim anat. (*A Beramendi*). No podríem esperar fins a demà al matí?

BERAMENDI.— (*Secament*). Impossible... Ara mateix...

FRA VALENTÍ.— Dispensin-me...; he de donar ordres...

BERAMENDI.— Ja estan les ordres ben donades, senyor doctor, i no li falten a vostè servidors i amics que les executin. (*Pels nois, que demostrin molta activitat en la mudança*).

NOMDEDÉU.— Però jo...

BERAMENDI.— Vostè ve amb mi a l'hospital, on està fent moltíssima falta. (*Amb severitat*). He tingut amb vostè la consideració de dir-li-ho en termes indirectes i parabòlics; però, ja que no ho entén...

NOMDEDÉU.— (*Greument*). Ho entenc... i ara mateix hi vaig.

FRA VALENTÍ.— Vés-hi tranquil. Jo me n'encarrego... (*La Ciseta i els nois treuen a corre-cuita matalassos i piles de roba de les habitacions laterals*).

NOMDEDÉU.— (*Abraçant la Josefina*). Filla de la meva ànima, torno...; vull dir, no tornaré tan aviat... Fes el que et diguin la Ciseta i en Valentí. (*Va cap a la porta, on ja l'espera en Beramendi, i torna molt inquiet*). Porteu tota la roba d'abric. Adéu... No passis angúnia... t'ho passaràs molt bé. (*Apart*). Ai, quina pena! (*En veu alta*). Ja vinc, don Carlos. (*Se'n va i torna altre cop al prosceni, encara més de pressa*). I no t'espantis, vida meva, si no em veus al teu costat... M'acompanya el senyor Intendent a veure un malalt molt greu... Valentí, en tu confio. (*Des de la porta*). Porteu també aquesta butaca... i els coixins. (*Torna al costat de la seva filla*). No... si no passa res. És que... Que no ho veus que estic content? Alegra-te'n... Un claustre magnífic... Jo hi aniré de seguida. (*A Ciseta*). Porteu totes les provisions que tinguem...

BERAMENDI.— (*Des de la porta*). Ens n'anem, sí o no?

NOMDEDÉU.— Compleixi's la voluntat del Senyor. (*Surt amb en Beramendi*).

Segon acte

CLAUSTRE DE SANT PERE DE GALLIGANTS, *d'estil romànic. En primer terme, una espaiosa crugia, limitada al fons per columnes bizantines aparellades, que la separen del claustre, pròpiament dit, al qual s'hi puja per tres o quatre esglaons. Es veu en perspectiva dos costats del claustre amb algunes de les seves columnes trencades, però fortament apuntalades. En el centre o pati, xiprers, una creu i algun monument fúnebre. En la crugia, a l'esquerra, pòrtic, per on es comunica l'edifici amb el carrer. Al costat d'aquesta porta, la porta de la cambra on viu el senyor Pau Nomdedéu. A la dreta, dues portes d'habitatsges on s'hi alberguen altres famílies. En tota l'extensió del claustre se suposa que hi ha cel·les habitades per famílies de diferents classes socials. En la columnata que separa la crugia del claustre, i al nivell d'aquest, es veu l'arrencada de l'escala, per on se suposa que pugen i baixen les famílies allotjades en el pis superior. En la part baixa de l'escena, un banc llarg de pedra. A l'esquerra, enfront de l'habitació de Nomdedéu, un altre més petit. Un fanal penjat al costat del pòrtic. És de nit: en el pati central, moviment de persones que surten de les seves cel·les o hi entren. Al peu dels xiprers, fogueres mig apagades, trespeus amb olles i foc que fan de cuines improvisades per la necessitat. En començar l'acte, la lluna enllumena esplèndidament l'escena. Quan s'indiqui disminueix la claredat, fins que quedi el claustre en completa foscor.*

ESCENA PRIMERA

FRA VALENTÍ PUJOL, *que entra pel pòrtic, seguit de MARIJUÁN, amb un sac a l'espatlla; TRES DONES DEL POBLE, que, en veure'l, baixen del claustre amb tassa o cistell; després, Senyora Sumpta*

DONA 1.— Què ens porta aquesta nit el bon pare?

MARIJUÁN.— (*Posant el sac al terra*). Caramels en escabetx i perdius garapinyades.

DONA 2.— Un altre cop blat sec?

FRA VALENTÍ.— I donin gràcies a Déu. (*En reparteix amb una pala de llauna*).

DONA 3.— Eh! Faci bé les mides, que som sis a la família.

DONA 1.— Avui ens tocava pa...

DONA 2.— O si més no un xic de farina.

FRA VALENTÍ.— Llamineres! No podeu viure sense afartar-vos de coses bones. Així és com es perden les vostres ànimes. Què us heu pensat? El blat sec és un aliment molt sa i nutritiu.

MARIJUÁN.— Pregunteu-li ho al senyor Pau. (*Assenyalant a la porta de l'esquerra*).

FRA VALENTÍ.— I si cru no satisfà els vostres paladars, avesats a la gola, el piqueu amb dues pedres i pasteu-ne coques que, si les acosteu després a la vora del foc...

DONA 3.— Foc! I la llenya, on és?

FRA VALENTÍ.— Demaneu-la als vostres marits.

DONA 1.— No, senyor, que no n'hi ha de fusta. Encara gràcies que hem anat gastant la balustrada del cor baix.

DONA 2.— La senyora Facunda i jo hi hem posat remei aquesta nit amb una pota del cavall de sant Jaume, que ens donà el sagristà.

FRA VALENTÍ.— Sacrílegues, iconoclastes! Esteu destruint les imatges beneïdes!

SUMPTA.— (*Que entra precipitadament amb morrió, casaca, bandoleres que li creuen el pit i capa blanca de biaix, molt arrogant*). Pare Valentinet, la meva ració.

MARIJUÁN.— Prengui-la i calli.

SUMPTA.— (*Amb menyspreu*). Blat!... Blatet per a mi! El cedeixo a la senyora Blasa. A mi, em correspon una ració de carn. Sóc plaça.

SEGON ACTE

FRA VALENTÍ.— Plaça? Llavors serà vostè la plaça de toros, de tant que esvalota.

MARIJUÁN.— Vol dir que és soldat de files.

FRA VALENTÍ.— Ja es veu.

SUMPTA.— No en mancarà de carn, encara que sigui de cavall.

MARIJUÁN.— De cavall sí que n'hi ha... el de sant Jaume.

FRA VALENTÍ.— Però aquestes pocaverkonyes el fan servir com a combustible.

DONA 1.— Aquest matí han matat una somera.

SUMPTA.— I molt grossa, jo la he vist.

FRA VALENTÍ.— Sí, la de Balaam⁷⁵, que deu ser parenta seva, de tan xerraire que és vostè.

SUMPTA.— Així que s'ha acabat la carn?

FRA VALENTÍ.— I el Món i el Dimoni; per tant, ens hem quedat sense enemics de l'ànima.

SUMPTA.— (*Donant puntades de peu*). Bé, bé... Algú se'l menjarà. (*Se'n van les tres Dones i en vénen d'altres, a qui Marijuán reparteix la ració. Persones de diferents classes socials entren pel pati i puguen al claustre. Unes altres surten. Fins a la meitat de l'acte es veu entrar i sortir gent*).

ESCENA II

DITS i BERAMENDI, *que ve del carrer; després, NOMDEDÉU, pel mateix lloc*

BERAMENDI.— (*Al Frare*). A partir d'aquesta nit, només rebran ració de cabra les famílies que tinguin algun malalt de gravetat i els ferits. (*Va cap a la dreta*).

NOMDEDÉU.— (*Apressadament*). Senyor Intendent...

BERAMENDI.— (*Detenint-se*). Què hi ha?

NOMDEDÉU.— Que se'ns ha acabat la quina.

BERAMENDI.— Aquesta és una altra!

MARIJUÁN.— (*Apart*). Si és que la hem donat tota al francesos.

⁷⁵ Personatge bíblic que, segons el llibre dels *Nombres*, el rei d'Israel trameté per maleir els hebreus, i que acabà beneint-los. La seva somera parlà quan l'àngel de Jahvè li barrà el pas, sense que Balaam s'adonés de la seva presència.

NOMDEDÉU.— Impossible, impossible lluitar amb l'epidèmia, que va devorant la poca vida que resta en aquesta infeliç Girona.

BERAMENDI.— Doncs... (*Reflexionant*). Si no tenim quina, que se'ls doni als malalts aigua clara, i... Déu dirà... Fins després. Tinc pressa. (*Se'n va per la primera porta de la dreta*).

NOMDEDÉU.— Déu dirà! El que diuen Déu i la ciència i el sentit comú és que ens morirem tots si el nostre pare sant Narcís no fa un altre miracle com el de les mosques.

SUMPTA.— I ja veurà vostè com no ho farà.

FRA VALENTÍ.— (*Recollint el sac i ordenant a en Marijuán que el segueixi*). Som-hi. (*A Nomdedéu*). Ja li he donat a la Ciseta el poc que hi havia. Paciència i...

NOMDEDÉU.— I què més?

FRA VALENTÍ.— ...i paciència i paciència. (*Se'n va pel claustre*).

NOMDEDÉU.— Ah!, Sumpta... gràcies per aquella lllaminadura que has fet arribar a casa.

SUMPTA.— Un trosset de pasta de sucre. Me'l van donar les monges.

NOMDEDÉU.— Les de Sant Domènec?

SUMPTA.— Sí; allí estem les «barbaristes».

NOMDEDÉU.— I què hi feu allí? Mitja?

SUMPTA.— Les companyes, traient desfiles; jo i la coronel·la i les nebodetes del Senyor Arxipreste, fem cartutxos.

NOMDEDÉU.— I les bones monges?

SUMPTA.— Senyor... (*Amb misteri*). En confiança l'hi diré... Les monges... a veure, la cosa és que en aquella casa no va tan escassa la teca com aquí.

NOMDEDÉU.— Ets molt mal pensada, de veritat, Sumpta... Pobretes monges!

SUMPTA.— Senyor Pau... Si jo li dic...

NOMDEDÉU.— Au!, deixa'm... Perquè si jo sabés que... allà me n'hi anava amb la meva filla... Però, no; tu ets boja... Aquest és un poble de bojós, Sumpta. Jo sóc l'únic que conservo la raó... Vés-te'n, marxa de seguida i fes cartutxos, cartutxos, perquè els nostres soldats matin milers de francesos i acabem aviat.

SUMPTA.— Sí que me n'hi vaig. Quan surti de guàrdia tornaré per aquí i ja en parlarem...

NOMDEDÉU.— Adéu...

ESCENA III

NOMDEDÉU, DUES DONES DEL POBLE; *després*, CISETA

DONA 1.— (*Aturant el senyor Pau, que es dirigeix a la seva cambra, porta de l'esquerra*). Senyor Pau, per l'amor de Déu, no deixi de passar per casa meva... allí, a la cantonada del claustre... Hi tinc en Macià amb febre.

NOMDEDÉU.— Aigua clara!

DONA 1.— Vinga, senyor.

NOMDEDÉU.— Per què? Deixa'l que vagi a gaudir de Déu.

DONA 2.— Senyor Pau de les meves entranyes, no deixi de passar per allí... El petitó se'm mor.

NOMDEDÉU.— Angelets al cel... Deixa'l volar... Per què vols que ton fill romanguí en aquesta horrible presó que anomenem món?... (*A les dues Dones, molest*). Però que no ho veieu, que no ho veieu?

DONES 1 i 2.— El que, senyor?

NOMDEDÉU.— Que aquest món és molt dolent, el pitjor de tots els que Déu, en la seva saviesa incomprendible, hagi pogut inventar... Els homes, en guerra contínua per un tros de terra, o per si ha de governar-nos aquest que duu bandera vermella, o l'altre que gasta un pendó blau... Doncs sí que és bonica la nostra Humanitat! Per què lluitar amb la mort? Lliureu-li sense por els vostres esposos i els vostres fills, i que vagin amb la benedicció de Déu al sepulcre; les seves ànimes allà... No acudiu al metge, maleïda ciència, que només serveix, quan serveix, per estirar la soga que ens amarra a aquest poltre de maledicció!

DONA 1.— (*Molt abatuda*). Estimats senyor Pau, no ens prengui l'esperança.

DONA 2.— (*Plorant*). Ai!...

NOMDEDÉU.— (*De mal humor, empenyent-les perquè se'n vagin*). Bona nit... (*Compassiu, retrocedeix*). Hi aniré... hi aniré. (*Se'n van les dues Dones. Entra Ciseta per la porta de l'esquerra*). Ciseta, on vas?

CISETA.— Al claustre.

NOMDEDÉU.— Que hi tens allí foc?

CISETA.— I una olla.

NOMDEDÉU.— Bé. Què fa la nena?

CISETA.— Ara dorm...No ha tornat a delirar.

NOMDEDÉU.— Pobra ànima meva! I els teus germans?

CISETA.— En Vadoret, no ho sé. Els dos petits han anat a casa de la meva tia, amb l'esperança que els donés alguna cosa per menjar.

NOMDEDÉU.— Esperança! Ja és alguna cosa... per anar fent boca. Vaig... (*Dubtant*). No sé si tornar-me'n a l'hospital o entrar un moment.

CISETA.— Descansi una estona, senyor.

NOMDEDÉU.— Bona falta em fa! Anit, en l'hora i mitja escassa que vaig dedicar a descansar, no vaig poder cloure els ulls, perquè en Manelet no feia altra cosa que donar-me puntades i empentes mentre somiava que carregava contra els francesos a la baioneta... En Vadoret, no deixava d'entrar i sortir amb el neguit de vendre les granotes que pescà a l'Onyar...

CISETA.— Tots dos dormiran fora aquesta nit, perquè vostè descansi.

NOMDEDÉU.— No... deixa'ls a dintre... pobrets! Ja descansaré jo... quan Déu ho vulgui... Has dit que la Josefina dormia?

CISETA.— Sí, senyor.

NOMDEDÉU.— Entraré un moment... no tardis.

CISETA.— De seguida torno. (*Se'n va pel claustre. En Nomdedéu entra a casa seva*).

ESCENA IV

DON JOAN DE MONTAGUT, CAPITÀ D'ULTÒNIA, *qui entra pel pòrtic*, i DON ÀLVARO CASTILLO, CAPITÀ D'ARTILLERIA, *que baixa del claustre alt. Ambdós amb capa blanca. Es troben a la crugia*

MONTAGUT.— Hola, Castillo!

CASTILLO.— Montagut! Quina sort de trobar-te!...

MONTAGUT.— Que véns de ca l'Amanda, la vídua eixerida?

CASTILLO.— I tu, seguint el caminet de casa de la teva adorada (*Assenyalant a la dreta.*), la filla del valorós Beramendi.

MONTAGUT.— Allà hi anava, certament; mes no de bona gana, creu-me... o no t'ho creguis, si no vols... Sé que hi trobaré la cara del senyor Intendent, seca i aspra com un plec de paper d'ofici; i la veritat, les gràcies de la Paquita, tot i ser tantes, no compensen...

CASTILLO.— Vols que pugem a l'habitació de la vídua?

MONTAGUT.— (*Amb fastig*). No.

CASTILLO.— És una habitació grandiosa! Pensa que li han donat la cel·la del Prior. Allí hi trobarem xerrameques i entreteniment fins a molt tard.

MONTAGUT.— També m'avorriré allí. La vídua, amb la seva lleugeresa, que gairebé arriba a ser frivolitat, i fins i tot va un poc més enllà de les línies marcades per la decència, no és sant de la meva devoció. Li he agafat mania.

CASTILLO.— Si vols trobar-hi la teva estimada, vine amb mi d'aquí a una hora...

MONTAGUT.— Sí?... La veritat, no m'agrada veure la Paquita en tractes tan íntims i freqüents amb Amanda.

CASTILLO.— No has de filar tan prim.

MONTAGUT.— M'he tornat molt displicent i una miqueta enfadós. Ni jo mateix no em puc sofrir... Què m'has dit?... Que la Paquita...?

CASTILLO.— Pujarà més tard. Tenen preparada per a aquesta nit una pensada molt graciosa.

MONTAGUT.— De què es tracta?

CASTILLO.— Doncs d'un banquet.

MONTAGUT.— Un banquet a Girona, assetjada i morta de fam!

CASTILLO.— La gràcia consisteix en que tot és figurat.

MONTAGUT.— Tot?

CASTILLO.— Vull dir, les menges. La taula parada amb gran luxe; la cristalleria, esplèndida; les tovalles, blanques com la neu.

MONTAGUT.— I els plats buits.

CASTILLO.— Buits; no; s'hi servirà, amb refinada etiqueta, diverses viandes saborosíssimes; per exemple: llesques de roba de tricornis vells en salsa de botons de coure... cabdells de cotó en vinagre... lluentons estofats... i què sé jo la de coses insòlites que han inventat aquestes múrries.

MONTAGUT.— Una burla impertinent de l'horrible suplici d'aquesta pobra ciutat!

CASTILLO.— I ca!... És un innocent passatemp per combatre i oblidar les penalitats... Pots estar ben segur que t'hi convidaran.

MONTAGUT.— A mi? No ho crec pas. La vídua no em pot veure... ni jo a ella.

CASTILLO.— Et convidarà la Paquita.

MONTAGUT.— Ah!, sens dubte que és una invenció seva aquesta farsa. No n'hi ha una altra com ella per preparar diableries com aquesta i donar-los cos i forma amb el seu fi i sempre fecund enginy. Però, ai!, el que Déu li concedí de més en el regne preciós de la

intel·ligència, l'hi donà de menys en el de la sensibilitat. En les coses del cor no va bé la pobra...

CASTILLO.— O és broma, o no saps el que et dius. Certament, t'has tornat misantrop i rondinaire. Ja no saps de qui murmurar, i se les carrega la teva estimada, a qui enalties no fa molts dies per damunt de tots els éssers creats... i per crear.

MONTAGUT.— (*Passant-se la mà pels ulls, s'asseu fatigat en el banc de pedra*). Sí que n'estic de emprenyador i gairebé, gairebé, insofrible. D'alguns dies ençà no hi ha persona en la ciutat que no em desagradi; no veig un rostre que no em resulti antipàtic... Fins i tot aquesta senyoreta graciosa i bufona amb qui diuen que em casaré... ho diuen, jo també ho dic... potser sigui veritat... fins i tot la meva estimada... em cansa, em provoca tedi... i, sense voler-ho, no sé fer altra cosa que buscar-li imperfeccions.

CASTILLO.— Saps el que és això? Doncs jo t'ho diré: l'efecte inevitable d'aquesta horrible vida de plaça assetjada, d'aquest tancament, d'aquesta monotonia, veient dia i nit les mateixes cares, i parlant sempre del mateix: que Girona no es rendeix i que, a la fi, haurem de menjar-nos els uns als altres.

MONTAGUT.— No ens menjarem; però, per la part que em toca, bé puc dir-te que ens odiam, com s'odien els qui, en un llarg viatge per mar, van apinyats mesos i mesos en l'estretor d'una embarcació; com s'odien els naufrags i els presoners, i els galiots. Jo he notat en el meu caràcter, que fàcilment s'agreix i es descompon, els efectes d'aquesta vida inactiva i lúgubre. M'avinc més amb el perill, amb l'espectacle de sang i de la mort, que amb aquesta consumpció lenta i sense glòria. La guerra m'enardeix; l'ociositat, acompanyada de fam, m'abat, m'aboca a la hipocondria, a la ira sorda contra tot el gènere humà.

CASTILLO.— (*Sospirant*). Doncs encara en tenim per a estona! Aquest espavilat Augereau, convençut de la impossibilitat de vèncer-nos per la força, pretén reduir-nos per l'avorriment i per la desesperació d'un llarg dejuni.

MONTAGUT.— I ja no ens queda ni el trist recurs de buscar la mort en aquest cercol de muralles calcinades, perquè l'enemic ja no es preocupa d'escometre'ns. No podem fer res més que restar de braços creuats, contemplant el rostre impassible i estoic de don Mariano Álvarez, i aprendre en la seva mirada l'art d'esperar en calma una mort freda i... anava a dir estúpida.

CASTILLO.— Estúpida, sí! L'avorriment ens devora, ens aniquila més que la gana. Per això, amic Montagut, jo procuro enganyar aquestes pausades hores, i em diverteixo sempre que apareix una ocasió venturosa.

MONTAGUT.— (*Amb profunda tristesa*). Jo no puc, jo em rendeixo... (*Amb vehemència*). No; rendir-me al francès, mai!... Vull dir que em lliuro a la malenconia, indefens contra ella.

CASTILLO.— Ni Girona es rendeix, ni jo capitulo amb la tristesa... Què et penses? Ni en aquesta ciutat desolada falten aventures, ni tots els seus habitants són espectres de qui cal fugir tot fent el senyal de la creu. L'amor sap parar els seus paranys entre les ruïnes, i àdhuc en els camps de solitud, i, si m'apures, fins i tot en els cementiris.

MONTAGUT.— L'amor! Si jo et digués que fins l'amor, que era el meu punt feble... ja ho saps... fins l'amor se m'ha fet repulsiu...

CASTILLO.— Si em diguessis això, no m'ho creuria.

MONTAGUT.— Doncs t'ho dic... i t'ho provo.

CASTILLO.— Prova-m'ho.

MONTAGUT.— Digues tu com.

CASTILLO.— No fa massa adoraves la filla de Beramendi...

MONTAGUT.— És cert.

CASTILLO.— I ara... Recorda que fa un moment la tractaves d'insensible i de...

MONTAGUT.— I de vanitosa, i de frívola, i de mal educada... educació a la francesa, tota fórmules i postures... i d'inconstant, i de bullangosa, i de...

CASTILLO.— Prou. És sincer el que dius?

MONTAGUT.— Sí.

CASTILLO.— Vet aquí la prova. Ja que no t'agrada, cedeix-me-la... Jo hi veig mil perfeccions i gràcies on tu descobreixes defectes i taques. Dóna-me-la home.

MONTAGUT.— Però ella...

CASTILLO.— Ja t'ho he dit... Ja que m'ha semblat veure en tu, d'alguns dies ençà, cert rebuig... jo la festejo.

MONTAGUT.— Però ella... Digues-m'ho.

CASTILLO.— Ella... encara...

MONTAGUT.— (*Amb altivesa*). Au, vinga!, la broma ja em sembla una mica molesta.

CASTILLO.— No és broma... El teu displicent humor no s'avé amb el caràcter jovial i inquiet de la Paquita. Busca't una noia que s'es-

caigui més bé amb els teus lúgubres pensaments. Mira, aquí tens la filla d'en Nomdedéu, la teva antiga passió.

MONTAGUT.— La Josefina...

CASTILLO.— La pobra, malalta i sorda, potser renovi en tu el desaparegut gust de les gràcies femenines.

MONTAGUT.— Calla... la teva broma és cruel, poc delicada. (*Nerviós, s'aixeca i passeja per l'escena*).

CASTILLO.— En fi: me la cedeixes aquesta? (*Assenyalant la porta de la dreta*).

MONTAGUT.— (*Reprimint la seva ira*). Calla, t'he dit...

CASTILLO.— L'avorriment i la fam ens autoritzen a les majors extravagàncies i bogeries.

MONTAGUT.— A mi m'enardeixen la sang, m'inspiren rancor... Saps el que estic pensant?

CASTILLO.— Què?

MONTAGUT.— Un mitjà de donar gust a l'horrible insípidesa d'aquesta vida.

CASTILLO.— De ben segur que ho acceptaré. De què es tracta?...

MONTAGUT.— De renyir.

CASTILLO.— Renyir tu i jo!

MONTAGUT.— (*Es duu la mà a l'espasa*). Sí; siguem enemics.

CASTILLO.— (*Posant-se seriós*). Escolta, senyor Montagut...!

MONTAGUT.— Odiem-nos a mort... Això, si més no,... consola.

CASTILLO.— (*Posant-se en actitud defensiva*). Doncs odiem-nos.

MONTAGUT.— La irritabilitat del meu geni esclata impetuosament.

CASTILLO.— La meva també.

MONTAGUT.— I com que hi ha motius, ja que galantesges la meva dama (*Amb ira.*), vull tenir el gust de matar-te. (*Desembeinant*).

CASTILLO.— (*Seriosament, traient l'espasa*). A les teves ordres... On?

MONTAGUT.— Aquí mateix.

CASTILLO.— No és prudent...

MONTAGUT.— Doncs on vulguis.

CASTILLO.— Al Calvari.

MONTAGUT.— A quina hora?

CASTILLO.— Després del sopar a casa de la vídua. Hi vénis?

MONTAGUT.— He dit que no... Vindré a esperar-te... aquí... (*Escoltant soroll en la porta de la cambra de Beramendi*). Silenci!

SEGON ACTE

ESCENA V

DITS, BERAMENDI, SENYORA OCTÀVIA; *després*, FRA VALENTÍ, MARIJUÁN i
CISETA

BERAMENDI.— *(Que surt de casa seva, porta primera de la dreta, seguit de la senyora Octàvia, i sorprèn els Oficials)*. Ah!... senyors Oficials... Alto! *(Els Oficials el saluden)*.

SENYORA OCTÀVIA.— *(Apart)*. Els capitanets... ja... rondant les petimetres!

CASTILLO.— Baixàvem d'una visita en el claustre alt.

BERAMENDI.— *(Acostant-se més)*. Alvarito... No t'havia conegut... Senyor Montagut... ajudeu-me un moment. *(A part, a la senyora Octàvia)*. No m'oposo a que la nena, amb una distracció decent, distregui la seva imaginació de les calamitats que ens afligeixen. Ja que la joventut té el poder de crear la felicitat, no la privem d'aquest bé, aquí, on sobren mals de remei tan difícil. Ja hi pot anar tranquil·la, la Paquita, a la tertúlia de les de Rubau, on res no ocorrerà, ho suposo, contrari a l'honestedat i a la prudència!

MONTAGUT.— *(A part, a Castillo)*. A les onze aquí.

CASTILLO.— A les onze sortiré de ca l'Amanda.

OCTÀVIA.— *(A Beramendi)*. Es passen la vetllada xerrant de les coses més innocents i traient desfiles per als ferits.

BERAMENDI.— Això m'agrada. *(A Castillo)*. Vaig a casa del General Governador. Acompanya-m'hi!

CASTILLO.— *(Contrariat)*. Però...

BERAMENDI.— *(Amb autoritat, agafant-li el braç)*. No hi ha peròs per a mi!... *(A Montagut)*. I vostè... vingui també a la Junta... i així sabran aviat el que s'hi acorda.

MONTAGUT.— *(Resignant-se)*. Hi anirem. *(Apareixen pel claustre Fra Valentí i en Marijuán, aquest parlant amb la Ciseta. S'atura Beramendi en veure'ls)*.

BERAMENDI.— I què?... Repartides les racions?

FRA VALENTÍ.— Tots remeiats ja. *(En el fons formen un grup, parlant a part, en Marijuán, la Ciseta i la senyora Octàvia)*.

BERAMENDI.— Ha anat vostè al pati gran, darrere del claustre, que és un formiguer de pobres?

FRA VALENTÍ.— Sí, senyor.

BERAMENDI.— Hi ha molts malalts?

FRA VALENTÍ.— Doncs... no en falten. I dos morts, que convé treure abans que claregi.

BERAMENDI.— Això vostè.

FRA VALENTÍ.— Sí. Aquí està el pare Valentinet per a tot.

BERAMENDI.— Se'l nomena enterrador major de la ciutat.

FRA VALENTÍ.— Si almenys em donessin quatre homes d'Ultònia...

BERAMENDI.— *(A Montagut)*. Ho ha sentit vostè?

MONTAGUT.— Ho he sentit... D'antuvi, aquí n'hi ha un. *(Per Marijuán)*.

MARIJUÁN.— Doncs sí que estic afortunadet aquesta nit. El saquet... i ara, per descansar, cadàvers...

CISETA.— Fill, tingues paciència.

OCTÀVIA.— Paciència, paciència... *(Es dirigeix a casa seva i truca)*.

MARIJUÁN.— No hi ha homes disponibles... Però no s'amoïnin; jo hi aniré.

BERAMENDI.— *(Amb encariment)*. Bé.

FRA VALENTÍ.— El nomeno el meu ajudant.

MARIJUÁN.— A enterrar s'ha dit. Traiem els d'aquí?

FRA VALENTÍ.— *(Assenyalant al fons)*. Pel pati de la sagristia. Però, abans, en despatxarem catorze que esperen sepultura en el carrer de Cort-Reial.

MARIJUÁN.— Som-hi!

BERAMENDI.— Cadascú a la seva obligació. *(Se'n va pel pòrtic, enduent-se en Castillo del braç. El segueixen els altres)*.

CISETA.— I jo a casa meva. Que no digui el senyor Pau que m'entretinc fora.

ESCENA VI

SENYORA OCTÀVIA, PAQUITA i, després, una VEÏNA, senyora gran

OCTÀVIA.— *(Que, abans de concloure l'escena anterior, ha trucat dues o tres vegades a la porta de la casa de Beramendi)*. Obre, nena. *(Obre i surt Paquita guarnida amb una pinta alta i un vestit molt vistós)*. Però què dintre feies?

PAQUITA.— Doncs m'acabava de vestir.

OCTÀVIA.— Vagi cap a dins...

PAQUITA.— A fora, millor... Què li sembla a vostè? Tot el sant dia en aquesta gàbia... Deixi'm vostè volar... vull dir, passejar-me una miqueta. (*Es passeja*). Apa que és folgada la cambrota on ens han ficat! Ni això és una casa, ni això és viure, ni això és respirar.

OCTÀVIA.— (*Fent-se el senyal de la creu en adonar-se de com va vestida*). En el nom del Pare...! Que n'ets de beneita, et sembla que en aquestes circumstàncies és propi empolainar-se tan escandalosament?

PAQUITA.— Doncs com vol que em vesteixi, ànima de Déu?... Ja, ja, la faldilleta llisa de llana negra... I si me la poso, penso jo, creu vostè que disminuiran les calamitats? No, senyora; no i no.

OCTÀVIA.— Si et veiés ton pare!

PAQUITA.— El papa no s'enfada perquè jo em diverteixi... Faig el que vull, i no vull res que no sigui decent... Afortunadament, no hi ha cap perill d'haver-me criat consentida i mimosa. Conec prou bé la ratlla que no he de traspasar mai, i jo sóc, meravelli's vostè, la millor correctora de la meva deficient criança... En fi, senyora Octàvia, la meva bonica institutriu salada (*Acariciant-la.*), vostè farà aquesta nit el que jo li mani, sota pena de...

OCTÀVIA.— De què...?

PAQUITA.— De privar-la a vostè d'una cosa que li agrada molt, que la tornarà boja d'alegria...

OCTÀVIA.— Què és?... Digues-m'ho.

PAQUITA.— Després, després ho sabrà... Digui'm: ha vingut en Vadoret?

OCTÀVIA.— I qui és en Vadoret?

PAQUITA.— Ah!, una persona molt respectable. Aquest noi que viu aquí amb el senyor Pau... És llest com la pólvora, enginós com la fam, i la seva vivacitat i promptitud em captiven... L'espero amb un encàrrec de la meva tia.

OCTÀVIA.— La mare Encarnació de Sant Domènec?

PAQUITA.— Sí; que m'adora, com vostè sap, i que deixa tots els meus parents sorpresos per la debilitat o mania de complaure'm i acaronar-me.

OCTÀVIA.— Però explica'm... Què...?

PAQUITA.— Abans vull saber si baixen l'Amanda i la Carmeta. (*Es posa a la part baixa de l'escala que puja al claustre alt*). Veig llum en la cambra de les de Rubau.

VEÏNA.— *(Que apareix per la porta immediata a la de Beramendi).*

Senyora Octàvia, senyora Francisqueta, que em farien el favor d'un tros de llimona? Tinc al meu Gil amb febre.

OCTÀVIA.— *(Amb pena).* Ai, llimona!...Se'ns han acabat.

PAQUITA.— Pobre senyor Gil!... L'organista de la catedral?

VEÏNA.— Servidor... Servidora de vostè.

PAQUITA.— Pobret!...Tan bé com toca...! Escolti: tenim vi bo. En vol vostè?

VEÏNA.— Oh, sí, amb molt de gust!

PAQUITA.— *(A la senyora Octàvia).* Anem... aviat. I tota la resta que hi hagi.

VEÏNA.— Déu l'hi ho pagui... i l'hi ho augmenti. *(Entren la Veïna i la senyora Octàvia a la cambra de Beramendi).*

ESCENA VII

PAQUITA, AMANDA, CARMETA, *la* VEÏNA *i* SENYORA OCTÀVIA, *al principi de l'escena*

AMANDA.— *(En l'escala del claustre alt).* Paca, Paquita.

PAQUITA.— Què?

AMANDA.— Que no puges, dona?

PAQUITA.— Ara no puc. Estic esperant una cosa. Baixa tu. *(Amanda i Carmeta baixen a la crugia).*

AMANDA.— *(Admirant el seu vestit).* Ai, que maca que t'has posat!

PAQUITA.— Doncs i vosaltres?

CARMETA.— Estan preparades les invitacions?

PAQUITA.— Sí... *(Treu uns papers de la butxaca i llegeix.):* «Senyors d'Aguilló... Senyor Ardiaca, Reverendíssim de la Catedral... Senyora de Nin...» Naturalment, la bromota va contra els més llaminers, contra aquells qui posen el crit al cel per la manca de provisions.

AMANDA.— Això, això... Caldrà escoltar-los. *(Surten la senyora Octàvia i la Veïna, aquesta amb una ampolla).*

VEÏNA.— *(A Paquita).* Mil gràcies altre cop.

PAQUITA.— Tenen prou roba d'abric?

VEÏNA.— Així, així...

PAQUITA.— *(A la senyora Octàvia).* Doni-li vostè una flassada.

VEÏNA.— Quanta bondat! (*Entra la Veïna a casa seva i la senyora Octàvia a la seva*).

AMANDA.— (*Traient un paper*). Doncs mira la llista de plats... Aquesta ha tret deu còpies per posar-ne una en cada cobert.

CARMETA.— Com es fa a França, saps?

AMANDA.— (*Llegeix*). «Sopa de crancs pensatius... Estofat de vaca taciturna dels Alps.»

PAQUITA.— Que es compon de fregalls en salsa de midó, amb una mica de tomàquet.

AMANDA.— Justament.

OCTÀVIA.— (*Que surt de la seva cambra amb una flassada i entra en la contigua*). Quina una en porten al cap aquestes cotorres!

AMANDA.— «Salmons del Mississipí... que són llesquetes de sola de corbatins amb julivert picat i grans d'ordi fregit». Després diu: «Perdius artificials, dic, naturals, en estat de contemplació etèria...»

CARMETA.— Que són trossets de sabatilles... ja els hem preparat, cosint-los en forma d'au...

AMANDA.— Amb les seves plomes i un petit bec de canya.

CARMETA.— I farcits de pólvores d'escriure, regirats amb salsa de cargols.

AMANDA.— A continuació un plat de mongeta tendra. Ja ho veus: tot molt a la francesa. «Esperances»... clar, com que són verdes... «a l'estil Bonaparte». Ortigues molt ben trinxadetes amb molt de vinagre, molt pebre...

CARMETA.— I un poc de ceba per damunt perquè sembli que es pot menjar.

PAQUITA.— I ja no falta més que el plat final, del qual me n'encarrego jo.

AMANDA.— Què has pensat?

PAQUITA.— Ja ho sabreu. Vull guardar el secret.

CARMETA.— Alguna invenció molt divertida deu ser.

AMANDA.— Ossos arrebossats amb pólvora?

PAQUITA.— No.

CARMETA.— Cascos de metralla en salsa de tinta del tinter, guarnits amb botons?

PAQUITA.— No; ja ho sabreu. Vull sorprendre tothom... Aquest plat el duré jo, i jo mateixa el serviré... Se m'escapa el riure només de pensar en la cara famèlica, llarga com un dia sense pa, del bon senyor Narcís...

CARMETA.— Doncs mira que el pobre Ardiaca, que plora quan li diuen que alguna vegada ha existit la sobrassada de Mallorca?

AMANDA.— El menys que es figuren ells és que els donarem alguna llaminadura o dolços saborosos que ens han fet arribar les monges...

PAQUITA.— Per a llaminadures estem.

AMANDA.— I quin nom li posem al teu plat?

PAQUITA.— Poseu-li...»Llom de serp del Paradís, a la...»

AMANDA.— A la...

CARMETA.— A la...

PAQUITA.— A la gironina.

AMANDA.— Magnífic. Ja saps que les postres serà una rica composta d'escorça de carabassa, sense sucre, i closques d'ou en aiguardent...

PAQUITA.— Molt bé... Ah!, abans que no se m'oblidi... He convidat també el senyor Roc, que li demana a sant Narcís que converteixi les bales franceses en melindros borratxos... Ah!, i els Capitans, que vénen?

CARMETA.— En Montagut no.

PAQUITA.— De debò?

AMANDA.— Ha dit que som molt afrancesades, molt lliures... i què sé jo quines coses.

CARMETA.— Saps que està molt impertinent el teu senyor pretendent?

PAQUITA.— Deixa'l que no vingui... millor. I en Castillo?

AMANDA.— Aquest... segur.

PAQUITA.— *(Amb alegria)*. Vindrà?

AMANDA.— Sí, no cal convidar-lo...

CARMETA.— I ara, tornem a dalt, que encara falta molt.

AMANDA.— Véns?

PAQUITA.— No... Hi aniré després a veure la taula. He de repartir les esqueles.

AMANDA.— Bé. Queda't amb Déu.

CARMETA.— Fins ara.

PAQUITA.— Adéu. *(Pugen Amanda i Carmeta. Paquita va a casa seva)*.

ESCENA VIII

PAQUITA, SENYORA OCTÀVIA, VADORET, NOMDEDÉU i CISETA

PAQUITA.— Doncs sí que triga aquest poca-solta! Estic intranquil·la. Si per casualitat o per malícia d'algun delator descobrís...

OCTÀVIA.— *(Que surt de la cambra pròxima)*. Ai, que malalt que està el pobre organista!

PAQUITA.— És morirà?

OCTÀVIA.— Jo no apostaria ni dos maravedís per la seva vida.

PAQUITA.— Àngel de Déu! Tan bon músic!...

OCTÀVIA.— Mira, ni amb fregues com per a un bou l'hem pogut donar calor... Cal avisar el senyor Pau.

PAQUITA.— *(Vivament)*. Deixi'm, jo hi aniré.

OCTÀVIA.— Que vinguis aviadet. *(Entra la senyora Octàvia altra vegada a la cambra veïna. Paquita travessa l'escena, i abans d'arribar a la cambra de Nomdedéu sent en Vadoret que entra xiulant pel pòrtic, amb un cistell al cap. S'apropa a ell de pressa)*.

PAQUITA.— Ah!, Vadoret... Déu et beneeixi... Jo em pensava que t'havies perdut...

VADORET.— Jo no em perdo... *(Deixa el cistell a terra, en el prosceni)*. I mira que pesen aquests dimonis de relíquies, carai!, ossos de sants... eh?...

PAQUITA.— El Santíssim *Agnus Dei*...

VADORET.— I calaverotes embotides en caixes de plata massissa... *(S'asseu en el cistell)*.

PAQUITA.— Però què fas, babau?... Entra-ho a casa... Vine i et pagaré l'encàrrec. *(Entren ambdós a la cambra d'en Beramendi en el mateix moment que surten la Ciseta i en Nomdedéu de la cambra del davant)*.

NOMDEDÉU.— Vaig un moment a visitar els malalts del pati gran. Estigues a l'aguait. Aquesta exaltació que té ara, aquest riure continu, aquesta inquietud, no em disgusten tant com l'abatiment letal... Si vol sortir i distreure's una mica per aquí, no la contrariïs... Jo tornaré aviat... I no t'amoïnis pels teus germans. Ja faran cap.

CISETA.— *(Contrariada)*. Gens no em fa patir en Vadoret; però en Manelet i el menut... Verge Santa, què se n'haurà fet?

NOMDEDÉU.— No vas deixar-los a casa de la teva tia Blasa?

CISETA.— Sí, senyor; però quan vaig anar a recollir-los, no hi eren...

NOMDEDÉU.— Que Déu t'ajudi amb en Manelet! Mira que és vagabund!

CISETA.— Un brètol! Prou que li he encarregat que no em dugui el nen de nit per aquestes solituds!...

NOMDEDÉU.— I no sospites on poder ser?

CISETA.— Em digué una veïna, la senyora Rosa, la valenciana, que fa mitja hora els veié passar per la placeta... allà... darrere de la sagristia... En Manelet duia a coll en Gasparó, que treia sang per un peu.

NOMDEDÉU.— No et turmentis. De passada que faig aquestes visites, miraré de caçar-los... Adéu... (*Se'n va pel claustre*).

CISETA.— (*Molt inquieta*). Jo aniria a buscar-los; però el cas és que no puc deixar sola aquesta desventurada. Que la Verge m'ajudi a sortir-me'n de tantes trifulgues.

PAQUITA.— (*Que surt de la seva cambra amb en Vadoret, i tanca la porta amb clau*). Ja ho saps: vaig oferir-te dos rals, i te'n dono tres!, pel teu bon comportament. Ara, vols guanyar-ne tres més?

VADORET.— Mani'm la senyoreta.

CISETA.— (*Reconeixent son germà*). Vadoret, pillastre, on t'havies ficat? Ara mateix vull que vagis a buscar en Manelet i en Gasparó.

VADORET.— Òndia! Si venien cap aquí...

CISETA.— Doncs no han arribat... (*Adonant-se de la presència de la Paquita*). Bona nit, senyora Francisca.

PAQUITA.— Què diu, que s'han perdut els teus germanets? Vadoret, vés a buscar-los, i de passada em reparteixes aquestes esqueles.

CISETA.— Ha d'anar lluny?

PAQUITA.— No, aquí, al claustre. (*Donant-li les esqueles d'invitació*). Saps llegir?

VADORET.— Sí, senyora.

PAQUITA.— (*Llegint els sobres*). Per al senyor Roc Pla... les senyores de Nin... el senyor Ardiaca...

VADORET.— (*Impacient*). Doni'm, doni'm; a tots els conec...

CISETA.— Vés-hi volant. (*Se'n va en Vadoret amb corredisses*).

ESCENA IX

PAQUITA, CISETA i JOSEFINA

PAQUITA.— Tranquil·litza't; ja arribaran... I la Josefina?

CISETA.— Molt trasbalsada aquesta nit. No fa altra cosa que fer voltes per la cambra, riure i dir-se a ella mateixa que està molt contenta.

PAQUITA.— S'ho diu ella mateixa?

CISETA.— Però em sembla que no s'ho creu.

PAQUITA.— Pobreta! Una sola vegada l'he vist d'ençà que som aquí, i no em conegué, o féu veure que no em coneixia. Érem molt amigues; jo l'estimava, i ella a mi... Però després...

CISETA.— Sí, ja conec la història... El capitaneet...

PAQUITA.— Quina culpa en tinc jo de la manca de fidelitat d'un home?... Tots són iguals. Avui aquesta, demà una altra... I t'ho diré en confiança... perquè jo sóc així, Ciseta, sóc així.

CISETA.— Sí, ja veig que vostè és així... clar, com és.

PAQUITA.— Molt espontània i molt franca, però molt franca. De manera que tot el que sento ho deixo anar al primer que ho vulgui escoltar... I a tu et vull dir que ben aviat venjaré la Josefineta de les carabasses que li donà el meu don Joan.

CISETA.— Ja... Fent-li arribar a ell un altre carregament mitjanet.

PAQUITA.— *(Rient)*. És la Providència, Ciseta. Som els uns per als altres instruments de Sa Divina Majestat, que tot ho disposa, fins i tot qui ha de donar o rebre les carabasses... I per cert: vosaltres no deveu anar molt sobrats, oi?... Jo tampoc. Però del que hi hagi en podeu disposar... Mira: jo me'n vaig a fer unes visites al claustre alt. Quan torni, si m'ho recordes, et donaré una ampolleta de vi blanc. Eh?, què et sembla aquest cop? Hauràs de confessar-me que no t'ho esperaves.

CISETA.— Déu li ho pagarà.

PAQUITA.— I no em diràs que els anirà malament als teus germanets, quan arribin morts de fred i de fam! *(Desdoblega un mantell que ha portat i se'l posa, amb l'ajut de la Ciseta)*.

CISETA.— I poc que ho agrairà el senyor Pau!

PAQUITA.— Així que... ja ho saps... *(S'obre la porta de Nomdedéu i apareix la Josefina. Surt amb prestesa, i en veure la Paquita es queda quieta al seu davant, com en èxtasi)*. Ja no em coneixes?... Que no te'n recordes?... Sóc la Paquita, la teva amiga... *(Josefina examina amb ardent curiositat el vestit i pentinat de la Paquita)*.

JOSEFINA.— Jo la conec aquesta cara. No sé qui és... només sé que l'avorreixo... Quina memòria! L'odi resta viu, la persona s'esvaeix... I quin vestit més ric!

PAQUITA.— Però de debò que no em coneixes? Jo t'estimo... Per què no véns a casa meva o em crides quan vulguis fer petar la xerrada una estona?... Ah!, una bona idea. Et convido a sopar. Ens ho passarem molt bé.

JOSEFINA.— *(A Ciseta, amb nerviosa excitació)*. Dóna'm, dóna'm la meva faldilla blanca. Vés a buscar la meva pinta de conquilla... Em vull vestir... Jo també, jo també sóc bonica i sé semblar-ho.

PAQUITA.— Però què!... Acceptarà?...

CISETA.— No, senyoreta... Impossible.

PAQUITA.— Vesteix-la, Ciseta.

CISETA.— Si no tenim aquí els vestits bons!

PAQUITA.— *(Vivament)*. Jo et donaré una faldilla, i pinta... i tot.

JOSEFINA.— *(A Ciseta)*. Però en què estàs pensant?... Vesteix-me; i que Déu et doni la glòria eterna.

PAQUITA.— Sembla que la meva presència augmenta el seu trastorn. Quina pena!... Me'n vaig... Adéu-siau...

CISETA.— Sí, val més que ens deixi soles.

PAQUITA.— Fins ara. *(Fa una reverència, i puja al claustre alt amb pas lleuger. Josefina no li treu els ulls del damunt fins que desapareix)*.

ESCENA X

JOSEFINA i CISETA

JOSEFINA.— Se n'ha anat... *(Rient)*. Ha, ha! Creu que m'humilia amb el seu luxe... A mi, que sóc més que ella, més que ningú, perquè posseeixo el que cap nascut ha arribat mai a tenir: la felicitat, la suprema benaurança! Ciseta, vine aquí.

CISETA.— *(Abraçant-la)*. Sóc aquí.

JOSEFINA.— Però que ximple que ets! Per què fas aquesta cara?... Ah!... Ens porten a aquest preciós palau, on hi trobem tots els béns imaginables, i encara et queixes i plores.

CISETA.— No, si no ploro... És que...

JOSEFINA.— Podria castigar-te Déu per impertinent i malcontenta. I si no, digues-me: quan ni on has vist una taula més sumptuosa ni més aviat proveïda, de tal manera, que en ella l'art i l'abundància semblen una mateixa cosa?

CISETA.— Ai, qui pogués veure-la, aquesta taula!

JOSEFINA.— L'has vist?

CISETA.— Jo, no.

JOSEFINA.— Jo, sí... I dones formoses i cavallers molt galans, que parlen d'amors...

CISETA.— I mengen alhora. Aquesta infeliç, si més no, troba consol en la seva mateixa bogeria.

JOSEFINA.— (*Sense entendre el que diu*). Qui a tots els obsequia i complimenta... perquè te'n vagis assabentant... sóc jo, jo... No endevines el perquè?... Em caso, Ciseta... No ho sabies?

CISETA.— Ai, Déu meu de la meva ànima!... Com està la pobra!

JOSEFINA.— Celebro les meves noces, i Girona es crema en festes i gaubances, apropiant-se de la meva felicitat, fent-la seva... Ja ho veus... Goig pertot arreu: la ciutat, il·luminada; música, danses, festes, banquets, màscares i comèdies... I després diran que Déu misericordiós no m'estima i té cura de mi... quan, per tenir-me contenta, m'ha concedit aquesta nova vida!... Perquè.... (*Amb misteri*). T'ho diré en confiança, Ciseta: jo em vaig morir... de por, com saps; em vaig morir, i després d'estar molt de temps, molt de temps, sota terra, he tornat a néixer... Tant li vaig demanar al Senyor que em tornés a treure a l'esfera del món, que, per fi, m'ho concedí... El meu pare l'he trobat tan vellet, tan arronsadet... així, així... (*Imitant l'actitud d'un vell.*), i a tu et trobo... el mateix que eres quan vaig viure l'altra vegada... tan bona, tan afectuosa!... I els teus germans fets uns cavallers. En Vadoret i en Manelet ja són generals... I al pobre Valentinet l'han nomenat bisbe... I en Gasparó... ah!, sento dir-t'ho: el pobre Gasparó se't morí quan era petitó...

CISETA.— Ai, calli, per Déu!...

JOSEFINA.— Què anava jo dient? Ah!, que em caso a la fi... que Déu m'ha concedit tot el que desitjava; que sóc feliç, molt feliç, i que també ho ets tu... Digues-me que ho ets... perquè ja t'has casat amb l'Andreu, i teniu molts fillets, i l'Andreu s'ha fet un home adinerat... però molt, comprant i venent els sacs de blat que duu al damunt a totes les cases de rics i pobres... I jo... ja t'ho he dit... me'n vaig ara a passejar amb les meves amigues... (*S'aixeca i fa*

alguns passos per l'escena). Vull veure totes les preciositats que han fet per obsequiar-me... arcs de triomf, cucanyes, altars de flors... Beneït sigui Déu, quanta bellesa!... Quanta alegria!... Quanta llum!... Ai, Ciseta, em sembla que caic; la felicitat em fa perdre el sentit!... Subjecta'm! (*La Ciseta la sosté, duent-la al banc*). Millor que ho vegi des d'aquí... Però que bonic que està tot! (*Escomesa d'un violent riure nerviós*).

ESCENA XI

DITES, DON JOAN DE MONTAGUT i MARIJUÁN, *amb una pala a l'espatlla, pel claustre. Al principi no se n'adona de les dues dones que hi ha a l'escena*

MONTAGUT.— Portes el compte dels morts que hem...?

MARIJUÁN.— La duia, Capità, però me n'he descomptat. El meu cap no està per a aquests comptes. Crec que han estat tres aquí, nou allà... Vaja una nit!... Prefereixo vint dies de lluita a la bretxa.

MONTAGUT.— No siguis ximple. Val més enterrar, que... que l'enterrin a un... Ara, si vols, pots anar una estona a veure la teva promesa. No et necessito... Guarda aquesta pala fins demà al matí, i veurem amb qui s'estrena... Aquí esperaré en Castillo, que no pot trigar. (*S'asseu en el banc de la dreta*).

MARIJUÁN.— (*Encaminant-se a l'esquerra*). Tothom deu dormir ja.

CISETA.— (*Que està de genolls al costat de Josefina, s'incorpora brusquement*). Som aquí, ximple. Ja t'he sentit.

MARIJUÁN.— (*Retrocedint, espantat*). Ai!... M'ha semblat que eixies de la terra... Ves, que si et descuides, et tiro una palada... Filla del meu cor, quins oficis tan baixos els del teu pobre Andreu aquesta nit! Primer, bèstia de càrrega; després enterramorts.

CISETA.— I ara vas corrent a buscar-me en Manelet i en Gasparó, que no han arribat.

MARIJUÁN.— Però on? (*Llança la pala*).

CISETA.— No sé... allà per la placeta... Recorre-ho tot per aquí.

MARIJUÁN.— Ara vaig, dona... I no puc descansar una estoneta?

CISETA.— No...

MARIJUÁN.— Doncs... apa, Marijuán, a la recerca dels nens. (*Se'n va pel claustre*).

SEGON ACTE

MONTAGUT.— *(Que abans que sortís en Marijuán s'ha anat acostant al grup)*. Dues dones allí... *(Aproximant-se amb precaució)*. Una

és la promesa d'en Marijuán...; l'altra... Però és la Josefina?... Sí...

CISETA.— *(Veient de sobte en Montagut, s'espanta i fa un crit)*. Ai... un home! *(Reconeixent-lo)*. Si és el Capità...

JOSEFINA.— *(Es torna i veu en Montagut, en el moment en què aquest es retira. El reconeix. Es queda immòbil i sense parla, contemplant-lo. Montagut fa un pas cap a ella. Pausa)*.

MONTAGUT.— Pobreta! Em sap greu que m'hagi vist.

JOSEFINA.— *(Fent alguns passos cap a ell; li toca el pit. Comença a riure)*. Mira si seré ximple! Car no m'he espantat en veure't?

MONTAGUT.— *(Apart)*. Infeliç dona! No sé què dir-li!

JOSEFINA.— Que n'és de ridícul el meu temor, si a tota hora et veig...

T'he escrit jo una carta?... Dignes-m'ho, que no me'n recordo bé.

MONTAGUT.— Una carta?... Quan?

JOSEFINA.— Aquesta tarda... sí.. dient-te que... ja no me'n recordo.

MONTAGUT.— *(Confús, sense saber què dir)*. Dient-me que... Doncs mira, jo tampoc me'n recordo.

JOSEFINA.— *(Recordant)*. Ah... que ens casarem demà...

MONTAGUT.— Això mateix, que ens casarem...

JOSEFINA.— A quina hora t'he dit?

MONTAGUT.— Aviadet, molt aviadet...

JOSEFINA.— A trenc d'alba. La Ciseta t'ha fet arribar la carta.

MONTAGUT.— Sí, sí, me l'ha donat... i jo l'he besat en rebre-la... Oi que sí, Ciseta?

JOSEFINA.— *(Sense assabentar-se)*. Ah! No saps les veus infames que han fet córrer les meves enemigues?

MONTAGUT.— Què?... Que jo no t'estimo. Desvergonyides!

JOSEFINA.— Invencions!...Murmuren de tu... i de tots dos...; que no t'estimo, que em caso de mala gana... Tot això és enveja.

MONTAGUT.— Són molt envejoses.

JOSEFINA.— Però tu no t'ho creus, oi? Saps que el meu cor et pertany viu i mort; que, morta i sepultada, et vaig estimar, i viva t'adoro més, perquè, vivint i respirant *(Respirant amb ànsia)*, l'afecte es manifesta millor i amb efusió més viva que quan la posen a una sota terra... i allí s'ha d'estar tan quieteta segles i segles...

MONTAGUT.— Oh, quina pena!... Josefina... jo... bé ho saps que t'estimo... no ho dubtis... sempre t'he estimat... Perdona'm, si... però... sóc teu i ho seré sempre. *(A Ciseta, dissimuladament)*. Cal dur-la a dins.

CISETA.— I ara, com?

MONTAGUT.— Vida meva, he de partir.

JOSEFINA.— (*Comprenent més pels gestos que per les paraules*). Te'n vas?... Oh, sí!... Convé que ens separem: he de vestir-me per a les noces.

MONTAGUT.— Això mateix... per a les noces.

JOSEFINA.— (*Autoritàriament*). Ciseta, la meva roba! Ai, Déu meu!, ni tan sols m'he pentinat... (*Molt inquieta, recorrent l'escena i arreglant-se els cabells amb les mans, com si estigués davant d'un mirall*). Els cabells en desordre, com si no m'hagués pentinat mai. I quina faldilla més lletja! (*A Montagut, estrenyent-li les mans*). Vés-te'n... sí... No vull que em vegis amb aquesta fila... Em fa l'efecte que no m'estimaràs tant.

MONTAGUT.— Si estàs encisadora!

JOSEFINA.— No, no; retira't ja. Jo em vesteixo en un tres i no res... Fins ara. (*Tornant a recórrer el prosceni amb agitació*). La meva jaqueteta brodada de seda vermella... (*Amb presumpció.*), que m'escau tan bé!... I el brial blanc, sí, amb punta blava. Que bufona estaré!... Que preciosa! Ciseta, els meus guants blancs.... i el ventall de conquilla. (*A Montagut, davant del qual s'atura i li estreny les mans amb tendresa*). Aquell que em vas regalar quan em vaig casar amb tu l'altra vegada...

MONTAGUT.— Ah, sí!

JOSEFINA.— Abans de morir-me...; però no t'entretenguis... Em sembla que he sentit soroll de tambors.

MONTAGUT.— Sí, sí, em criden... Adéu, adéu...

JOSEFINA.— Adéu... Fins ara. (*Corre cap a casa i des de la porta el saluda enviant-li un petó. El Capità, un cop l'ha acomiadat, creua els braços com si invoqués el Cel*).

CISETA.— Ai!, gràcies a Déu... Tan rendida estic, que no em puc tenir. (*Entra a casa*).

ESCENA XII

MONTAGUT, *després*, PAQUITA i CASTILLO

MONTAGUT.— Nit tràgica, nit de trasbals i bogeria! L'he començat provocant el meu millor amic a un duel insensat, sense cap raó. Després he donat sepultura a no sé quants cadàvers... Estic somiant? Sóc per ventura víctima d'una febril al·lucinació, un mal molt freqüent en aquests casos, una epidèmia de plaça assetjada i sense queviures?... Vinc d'enterrar morts, i se m'apareix aquesta infeliç boja; i la seva demència, forma malsana de l'amor que em té i que no em mereixo, confon també la meva raó i s'aixeca en la meva ànima furiosa una tempesta de sentiments... que no encerto a definir. (*Paquita baixa del claustre alt, i en veure Montagut, que li barra el pas cap a casa seva, es retira prudentment procurant no ser vista, amagant-se darrere dels pilars de l'escala*). Nit horrible, en què em veig envaït d'idees estranyes, de tristesa lúgubre i de sensacions incongruents; nit sense fi, perllongada per aquest insomni maleït, per aquest vagar inquiet entre ruïnes i sepulcres, entre tanta misèria i dolor, què faré jo per acabar amb tu i ofegarte?... Què faré per deslliurar-me de tu...? (*L'interromp Castillo, que entra pel pòrtic*).

CASTILLO.— Sóc aquí.

MONTAGUT.— Ah, Castillo! T'agraeixo que hakis vingut.

CASTILLO.— A les teves ordres.

MONTAGUT.— Sí, ara vaig. Celebraré que em matis...

CASTILLO.— De debò?

MONTAGUT.— Sí... Però no tindrè aquest gust... Em diu el cor que et mataré... I em sap molt greu... (*Paquita intenta de nou passar cap a casa seva; però tement ser vista, s'amaga, esperant que se'n vagin o canviïn de lloc*).

CASTILLO.— Més ho sentiré jo. Dignes-me: hi has reflexionat?

MONTAGUT.— Sí. I tu?

CASTILLO.— També; i penso que som els majors ximplers del món.

MONTAGUT.— Em fa l'efecte que tens raó. No et sembla que...?

CASTILLO.— Fes-me una abraçada. (*S'abracen*).

MONTAGUT.— Però quina ximpleria!... Batre'ns tu i jo...

CASTILLO.— I per no-res... Saps el que se m'ocorre? Una molt bona idea!

MONTAGUT.— Quina?

CASTILLO.— Anem a ca la vídua, i ens divertirem.

MONTAGUT.— Sí, anem-hi, i ofegarem allí les hores que resten d'aquesta infame nit.

CASTILLO.— Som-hi. (*S'agafen del braç; Paquita s'oculta en l'ombra. L'escena comença a enfosquir-se. El fanal del pòrtic tot just fa llum; són molt poques les persones que entren i surten*).

ESCENA XIII

PAQUITA, NOMDEDÉU, MANELET i GASPARÓ, que passen per l'escena

PAQUITA.— No m'han vist... Quina por, Verge Santa, caminar per aquests claustres a les fosques! Aquí treien morts, allí demanaven socors... Gemecs, crits d'angoixa, imprecacions... Jo corria per enganyar la meva por; però la mateixa por s'embullava en els meus peus per desorientar-me en el meu camí i llançar-me contra el mur... Oh, no sé per què tremolo! Puc ofendre greument a Déu amb aquestes absurdes entremaliadures, que poden resultar gens piadoses i cruels entre tanta misèria i penalitat?... Oh, no!, perquè en acabat aquesta broma extravagant tindrà, com en els jocs de mans, la seva petita part de sorpresa i transmutació, i... el toc final!, es converteix la despietada burla en un acte caritatiu... en una veritable, en una edificant obra de misericòrdia. (*Se'n va a casa*). Què bé que em ve ara que aquesta la meva senyora Octàvia sigui tan fantasiosa i manefla! Ningú serà capaç d'allunyar-la ara de la cambra del malalt, car es deleix per fer fregues i posar sinapismes... i com que no se'n cuida ni poc ni molt de la seva nena, podré fer la meva santíssima voluntat, i pujar després a ca l'Amanda sense que ningú se n'assabenti... (*Assaltada d'un record penós*). Ai, que m'he oblidat d'avisar el senyor Pau!... Quin cap! Mira que si es mor tal vegada aquest pobre organista per la meva culpa... Ai!, no, no... (*Apareix Nomdedéu pel claustre portant de la mà en Manelet i a coll en Gasparó. Aquest, endormiscat, el cap caigut sobre l'espatlla del metge. En Manelet sembla anar arrossegant-se i manifesta postració i debilitat. S'encaminen a casa seva*). Ah, és ell, sí! (*Corre cap a ell*). Senyor Pau, senyor Pau... (*Nomdedéu no el sent; ella el segueix, i tan bon punt entra s'acosta a la porta i parla amb algú que és a dins. Torna ràpida-*

SEGON ACTE

ment a la dreta de l'escena). Ja està avisat...; ara, Paquita, a la teva gàbia... El primer que cal fer és... esquarterar-lo! (*Confusa*). Però com l'he de dur? Ah, sí! El posaré de manera que no faci gruix... Podrien descobrir-me i haver-hi una gran bullícia... Ah!... (*Com si li sorprendés la seva pròpia idea*). Ja, ja ho sé... magnífic! (*Entra apressada a casa seva*).

ESCENA XIV

MARIJUÁN i CISETA; *després*, VADORET i SUMPTA

MARIJUÁN.— (*Pel claustre, cuitat, trobant Ciseteta, que surt de casa seva*). No els trobo enlloc.

CISETA.— Ja hi són...Vaig a la farmàcia... El nen, molt malalt!...

MARIJUÁN.— Vés cap a casa, ja hi aniré jo.

CISETA.— Sí, és millor... Em moro de cansament. (*Li dóna un paper. Retrocedeix Ciseteta, i Marijuán se'n va corrent pel pòrtic. Apagat el fanal*).

VADORET.— (*Baixant del claustre*). Caram quina taula que tenen les *madames* de dalt!... Crist, Senyor meu! L'he vist per una escletxa quan repartia les paperetes... i ganes m'han donat de colar-m'hi. Una infinitat de plats, copes, ampolles i fins i tot ramellets de flors d'altar, i una olor a guisat de convent...! Òndia, quina gana que tinc! Em menjaria jo ara... au, que si la torre de la catedral fora una fogassa, òndia!, me la cruspiria tota sencera, des del de baix fins a la creu.

SUMPTA.— (*Pel pòrtic, sorprendent Vadoret quan es dirigeix a casa seva*). Ah, pillastre, en bona hora t'agafo! (*L'estira d'una orella*). Vine aquí.

VADORET.— Ai, ai!

SUMPTA.— Sapastre, mentider, mal patriota...

VADORET.— Digui'm el que vulgui; però això, no. Deixi'm estar. Si no m'estigués caient de pura gana, carai!, li trencava els nassos d'un cop.

SUMPTA.— Ja ho veuràs, ja veuràs quan ho sàpiga el senyor Governador... El menys, el menys que farà amb tu per començar és penjar-te.

VADORET.— A mi, per què? Crist em valgui!

SUMPTA.— Per encobridor de crims.

VADORET.— Mentidera! Homenenca!

SUMPTA.— Li ho diré al senyor Pau perquè et doni una bona surra.

VADORET.— A vostè si que l'haurien d'estovar per mentidera i enredaire.

ESCENA XV

DITS *i* NOMDEDÉU, *que surt de casa seva angoixat*

NOMDEDÉU.— Oh, quina nit! El petitó, molt greu d'inanició... La meva filla delirant horrorosament... La Ciseta mig morta de cansament... Jo, sense poder-me ja valer...

SUMPTA.— Senyor...

NOMDEDÉU.— Deixa'm. (*S'asseu en el banc*).

SUMPTA.— Aquí té aquest sapastre ficat a emissari dels infames traïdors que oculten queviures. Hi ha qui amaga molta teca fina, senyor... i aquest, aquest els cola el contraban a casa.

VADORET.— Senyor, no s'ho cregui... Era el Santíssim *Agnus Dei qui tollit peccata mundi*⁷⁶!, el que vaig portar... Vol que li ho expliqui?

NOMDEDÉU.— Diques.

VADORET.— Doncs aquesta senyora tan eixerida que viu allí...

NOMDEDÉU.— La de Beramendi.

VADORET.— M'encarregà donar una carta a una monja de Sant Domènec. La vaig portar. Era una vella molt groga, molt groga, amb els ulls com brases. Em va fer por quan la vaig veure i vaig recular creient-me que era el dimoni. Es passejava per aquell claustre fred i negre, carranquejant amb un bastó, així, així (*Imitant-la.*), i em va fer seure en una sepultura al costat mateix d'una foguera. Allà també fan focs com aquí, i tenen cassoles molt grans, i paelles...

SUMPTA.— Perquè té queviures, i mil i una coses de menjar succulent!

NOMDEDÉU.— Deixa'l parlar.

VADORET.— Em dugué a una cel·la, i allí, després de fer molts escarafalls, com si estigués dient missa, va treure d'un armari una cistella molt tapadeta, i em va dir que hi tingués molta cura amb ella perquè

⁷⁶ La forma correcta seria *Agnus Dei, qui tollit Peccata Mundi* (anyell de Déu que lleva el pecat del món).

hi tenia dintre... ni més ni menys que relíquies per a devoció, ossos i queixals del seny dels santíssims apòstols i àngels del cel.
 SUMPTA.— Sí, sí, ossets! Carns magres boníssimes i pernils com el meu braç.

VADORET.— Doncs res: que em va demanar que ningú veiés les relíquies ni les toqués... perquè eren cosa sacra i no s'havia d'anar ensumant, com aquell qui diu, l'hòstia divina o el sant oli... Ho vaig portar a coll amb moltíssima cura, ja molt de nit, i ho vaig lliurar a la senyora Francesca, que em donà tres rals i uns altres tres per repartir-li paperetes.

NOMDEDÉU.— (*Escandalitzat*). Ja, ja ho sé... Esqueles d'invitació per a un sopar de Baltasar⁷⁷ que fan a dalt, a casa d'aquesta vídua capfluixa. Per casualitat me n'he assabentat...

SUMPTA.— Un sopar! Quina barra! Doncs ara em toca parlar a mi. Aquesta monja... la conec... és la mare Encarnació Beramendi, més vella que Jerusalem i més boja que el penell de la catedral. Amaga queviures, senyor Pau, menges succulentes i lllaminadures... opípires... Sí, ho sé; si m'ho ha explicat la que fa els encàrrecs al convent!... i sé on té l'amagatall. A l'armari de paret de la roba d'altar. Allí, pernils; allí, perdius escabetxades...; l'encenser, ple de xoriços... Coi, fa pocs dies hi tenien a l'hort un be... Ai, quin animal! Gros com el senyor degà.

NOMDEDÉU.— Un be!

SUMPTA.— Ahir el mataren; el rostiren molt ben rostidet... i aquestes són les relíquies que en Vadoret li portà a aquella esbojarrada.

NOMDEDÉU.— Què dius ara?... (*Amb abatiment*). Sumpta, la fam et fa delirar, com a la meva filla, com a tots els habitants d'aquest poble infeliç.

VADORET.— Doncs el que jo vaig portar feia olor d'encens...

SUMPTA.— Maleïdes mares! Elles, llonganisses; elles, botifarres... ben posadetes entre els plecs del pal·li. Mira si en tenen de coses per menjar!... Tot ben bo... Perquè a l'altar de les ànimes...

NOMDEDÉU.— L'altar de les ànimes... què?

SUMPTA.— A sota hi tenen un dipòsit de galetes i melindros que... Si ho sabré jo, senyor!

⁷⁷ Segons el llibre de Daniel, Baltasar fou l'últim rei dels caldeus. Durant un banquet, una mà misteriosa va escriure a la paret l'avís de la fi imminent del seu regnat. *La cena del rey Baltasar* és el títol d'una obra de Calderón de la Barca.

VADORET.— Ara recordo que el que jo vaig portar feia una miqueta d'olor a canyella.

SUMPTA.— Com que hi venien uns pans de pessic que deixaven anar una flaire de glòria divina. Si és que ho vaig veure, ximplet, i vaig ficar-hi els nassos al cistell.

VADORET.— Vostè!

SUMPTA.— Jo mateixa. Quan et vas parar a la cantonada de la placeta, deixant el cistell sobre aquell petit esglaó de la porta de cal torner...

VADORET.— Ah, sí...!

SUMPTA.— T'entretingueres amb uns altres nois; passà en Manelet amb en Gasparó, i tu li lligares al nen un drap en el dit del peu, perquè sagnava. Doncs llavors, babau, jo vaig arribar-me a la cistella... Vaig examinar-ho tot amb molta tranquil·litat... No vaig delatar el contraban per no fer un escàndol. L'única cosa que vaig fer fou rapinyar mitja dotzena de melindros.

NOMDEDÉU.— (*Vivament*). Els tens aquí?

SUMPTA.— Ai, senyor!... Vaig pensar portar-los a la nena; però tenia gana... Tots som carn dèbil i pecadora... Me'ls vaig menjar.

NOMDEDÉU.— (*Aixecant-se*). Doncs... el cas és greu. Segur n'estic que ho ignora en Beramendi. Com havia de consentir-ho ell...? Endiablada Paquita!... Banquetejar quan tots ens estem morint!...

SUMPTA.— Doncs jo... si vostè em deixés, entraria a mata-degolla en el tiberi d'aquestes petimetres insolents.

NOMDEDÉU.— (*S'aixeca molt excitat i fa voltes per l'escena, com posseït d'un vertigen*). Sumpta...

SUMPTA.— Senyor...

NOMDEDÉU.— (*Autoritàriament*). Vés-te'n.

SUMPTA.— No vol que...?

NOMDEDÉU.— (*Asprament*). Et dic que te'n vagis.

SUMPTA.— Però...

NOMDEDÉU.— No em repliquis. (*A Vadoret*). I tu, a casa...

VADORET.— (*Endormiscat*). Ja hi vaig, senyor; em dormo dempeus.

NOMDEDÉU.— (*A Sumpta, que està indecisa, sense resoldre's a partir*). Encara ets aquí?

SUMPTA.— Ja, ja me'n vaig... (*Apart*). Què li passa a aquest bon home?... (*Se'n va. Vadoret entra a casa*).

ESCENA XVI

NOMDEDÉU; *després*, JOSEFINA, *i a la fi de l'escena*, PAQUITA

NOMDEDÉU.— (*Confús i alarmat*). Què és això que sento, Déu meu Senyor? (*Rebutjant una idea*). Que absurd!...Vaig... (*Atordit, sense saber on dirigir-se*). Però on anava jo ara? Cap, vine cap aquí. (*Agafant-lo amb totes dues mans*). On, Senyor? (*Incomodat amb si mateix*). Et pregunto que on anaves, idiota. (*Recordant*). Ah!... A veure a aquest pobret senyor Gil, l'organista... (*Va cap allà; en passar davant la porta de Beramendi, s'atura bruscament*). Ah, Paquita!... (*Veient llum en un finestró*). Aquí està la molt capritxosa, la molt...! (*Amb sobtat sobresalt*). Jesús, una horrible temptació m'envaeix!... (*Retrocedint*). No, no; no és possible que jo... (*Procurant vèncer-se, segueix el seu camí. Abans d'arribar a la porta, una nova sacsejada interior el trastorna*). Oh, sí; prou que podria!... (*S'acosta de puntetes a la porta de Beramendi*). Acte de justícia serà!... (*Posa les mans a la porta. S'atura horroritzat*). No, no puc... (*Com si volgués allunyar la temptació de cop, truca a la porta de l'organista, li obren i entra. Poc abans ha sortit Josefina amb precaucions de casa seva*).

JOSEFINA.— Sí que estic de sort! La Ciseta i els seus tres germans... han mort. Sembla que dormen profundament (*Amb picardia*); però són morts, ho sé... i el menudet, més mort que els altres... Conec aquest son que no s'acaba, aquest ensopiment etern que ens té segles i segles somiant sota terra... I ara, Josefineta Nomdedéu, no triguis; t'espera qui t'espera, qui mana en tu, l'absolut amo del teu cor i de la teva existència... (*Recorrent l'escena*). Però per on surto jo ara? Aquest murri d'en Gasparó volia tancar-me els camins de la terra. Pobrissonet! S'ha capficat que junts havíem de pujar al cel!... Sí que s'ha posat pesat! He hagut de estovar-lo, i quan s'ha quedat ert damunt la palla, m'he sentit lliure i... cames ajudeu-me... No, no; jo me'n vaig a la terra, jo vull amor, jo vull estimar i ser estimada. (*Buscant sortida per la dreta*). No, per aquí no és... Quina casa més absurda és aquesta?... Tot són entrades i no hi ha cap sortida. És com el meu cervell. En ell entren les idees; però no hi ha manera de fer-les sortir. (*Parant-se a l'escala del claustre*). Deu ser per aquí? No, perquè això puja... i jo vull baixar. Res d'anar al cel... Al món, al món... (*Continua buscant sortida cap a l'esquerra. Surt*

Paquita de casa seva amb un cistell en el braç, tapant-lo amb el mantell, que l'embolica de cap a peus. S'atura espantada).

PAQUITA.— Quina foscor!... Quin atreviment el meu!... Em sembla que sento passos... Que la Verge m'acompanyi...

JOSEFINA.— *(Arribant al pòrtic)*. Per aquí se surt... Llibertat, vida, amor... *(Se'n va corrents)*.

ESCENA XVII

PAQUITA / NOMDEDÉU

PAQUITA.— *(Inspeccionant, amb por, el camí que ha de córrer)*. No, no hi ha ningú. Per tal d'evitar sospites, he arreglat el contraban en el meu cistell de cosir... Damunt, les desfiles que portàrem ahir nit... els guants, les capsetes de pastilles per a la tos... i la cofieta de la senyora Octàvia. *(En obrir el mantell deixa veure una cistella elegant amb nansa)*. Ric només de pensar la cara que posaran el senyor Roc i l'Ardiaca quan vegin...

NOMDEDÉU.— *(Que surt de la cambra pròxima)*. Malament està el pobre! Em sembla a mi que no viurà per explicar-ho. *(Veu la Paquita, es torba; dóna alguns passos cap a ella; retrocedeix, dubtant)*. Ah, no puc resistir-me! Un instint salvatge m'hi llança! *(S'abalança cap a ella ràpidament)*.

PAQUITA.— *(Xisclant)*. Ai!

NOMDEDÉU.— Calli vostè... Paquita... Silenci. *(Sacsejant-li el braç)*. Silenci... Què hi duu vostè aquí?...

PAQUITA.— Senyor Pau, per Déu!...

NOMDEDÉU.— Això és meu... Doni-m'ho vostè...

PAQUITA.— *(Refent-se)*. Oh... Quin abús més indigne!... Senyor Pau, serà vostè capaç?... Vostè, l'home millor del món. Vostè...?

NOMDEDÉU.— *(Amb feresa)*. Jo no en sóc de bo... no... Ho era, ho vaig ser. El continu patiment, l'horrible lluita per la salut, per l'existència dels éssers benvolguts, m'han convertit en fera. La caritat, la benevolència, la mansuetud i fins i tot la cortesia han fugit de la meva ànima. Sóc un brutal instint, i res més.

PAQUITA.— Cridaré... No hi ha qui em socorri?

NOMDEDÉU.— *(Exaltat, tapant-li la boca)*. Si vostè crida, si no em dóna ara mateix el que és meu, el que és de la ciutat i dels seus

desgraciats habitants, la mato a vostè... Sí... no s'estranyi... la mato. Ja no hi ha proïsme, ja no hi ha caritat. No és culpa meva. La desesperació fa embogir, la misèria ens encanalla, i aquest ambient infecte ens enverina l'ànima i ens aboca al crim.

PAQUITA.— *(Amb veu ofegada)*. Si-us-plau!

NOMDEDÉU.— *(Sufocant els seus crits, en un rapte de fúria, subjectant-la perquè no es mogui)*. No hi ha favor que valgui. Sóc un vil, un miserable; no respecto ni la joventut, ni la innocència... ni a Déu el respecto, perquè abans de la salvació eterna està la meva filla... que es mor... i aquests pobres nens... i la lleial Cisetta... Jo robo, jo assassino, jo reclamo la meva part de quan hi ha damunt la terra... Déu hi deixà a la terra tants béns per a tots... Ja no hi ha propietat, ja no hi ha llei, ja no hi ha...! *(Forceja amb la Paquita per arrencar-li el cistell, que ella té enganxat per la nansa amb el braç dret. Paquita cau esvaïda en el banc)*. Ah, ja és meu! *(Aconsegueix arrabassar-se'l)*. Ah!... *(Examinant la cara de Paquita)*. Paquita, Paquita. Escolti'm vostè. *(Amb temor)*. L'he mort, sí!... Però jo...? *(Tocant-se les butxaques i mirant al terra després)*. Que duia jo alguna arma? Sí, sí... Ah, sí; he tret la llanceta i la hi he clavada repetidament!... Però, on és? *(Examinant altre cop la Paquita)*. No hi veig sang. Ah, això és que l'he escanyat! *(Trastornat)* No, no he tret ni la llanceta ni el bisturí... *(Palpant-se la butxaca del pit, on hi duu un estoig)*. Són aquí... Escanyada! Paquita! *(Vacil·lant entre la pietat i el terror)*. El que he de fer és fugir... Després ho negaré... Però com he de negar-ho, si la meva consciència em trairà?... Sí.. Per aquest maleït costum de dur-la sempre a la cara! Quin conflicte! Fugiré! *(Torna a agafar el cistell, dóna alguns passos i retrocedeix)*. No, no; impossible que jo l'escanyés. *(Paquita obre els ulls i sospira, tornant, lentament en sí)*. Ah, és viva!... *(Aterrit)*. Què dirà quan em vegi?... Quina vergonya!... No; Pau Nomdedéu, no; jo no he estat... impossible... *(Paquita torna en sí i el contempla espantada)*. Per Déu, senyoreta... No cregui vostè... que... Pensi... Tinc raó, he tingut raó en llevar-li... Les circumstàncies em disculpen...

PAQUITA.— *(Passant-se la mà pels ulls)*. No és un malson, no... Senyor Pau, mai m'hagués cregut de vostè que...

NOMDEDÉU.— Innocent! Desconeix la naturalesa humana, i juga amb ella com si la Humanitat fos un gos falder, o un gatet... He abusat de vostè, és cert. La necessitat, infame dimoni temptador, contra

qui res no pot la nostra indefensa virtut, m'ha llançat a una vil acció... (*Agafant el cistell*). És aquí; partim-ho.

PAQUITA.— (*Amb desdeny*). No; ja se'l pot vostè endur tot.

NOMDEDÉU.— (*Confús*). N'hi ha molt... Però què és això? Expliqui'm vostè...

PAQUITA.— Una broma innocent.

NOMDEDÉU.— Ja sé que hi ha un banquet a dalt... Això és un insult a la ciutat, que pereix de fam!

PAQUITA.— Banquet figurat... ombres de menges i aparences grotesques de viandes exquisides. Mentida tot, burla, bàrbara entremaliadura de dones sense seny... Però jo volia donar la gran sorpresa final, presentant menjar efectiu després del suposat. Sóc vanitosa, desitjava lluir-me. Era com un miracle... Convertir el feltre insípid en saborosa carn de be! Gaudir-me en la seva sorpresa i alegria i dir-los: «Afarteu-vos ara i viviu i lloeu Déu.»

NOMDEDÉU.— Bonica farsa, sí!... Tot se sap ja... I tampoc ignoro qui li ha enviat a vostè el xai.

PAQUITA.— I ara, senyor Pau, no invoqui la Humanitat per disculpar el seu salvatgisme. I doncs? La meva vida i la d'aquells dignes convidats no ho són també de Déu? La fam de l'Ardiaca i la del senyor Roc, no són tan respectables com la de la Josefina i la d'aquests noiets?

NOMDEDÉU.— Sí...; però... (*Vacil·lant*). En fi: ho partim?

PAQUITA.— (*Aixecant-se orgullosa*). No; ara em ve de gust reclamar-ho tot... Li donaré a vostè alguna cosa si es porta bé.

NOMDEDÉU.— Doncs ara ja és fet... Primer són els meus! (*Agafa resoltament la cistella i corre cap a casa seva. S'atura a la porta*). Senyora Francisca, la hi convido a vostè... però a vostè sola...

PAQUITA.— Gràcies... (*Entra Nomdedéu a casa seva*).

ESCENA XVIII

PAQUITA, AMANDA, CARMETA, MONTAGUT, CASTILLO. SENYORES i CAVALLERS convidats a sopar a casa d'AMANDA; després, NOMDEDÉU. Els primers baixen apressadament del claustre alt, fent-se llum amb dos o tres fanals de mà

AMANDA.— Però què et passa?

CARMETA.— Ens hem cansat d'esperar-te.

MONTAGUT.— Què ocorre, Paquita?

CASTILLO.— Que està malalta vostè?

PAQUITA.— No res, no res; un lleuger esglai! M'ha semblat com si m'anés a desmaiar... Sort que el bo del senyor Pau passava per aquí, i si no arriba a ser per ell... *(Tots l'envolten amb viu interès)*. Soparem a baix. El senyor Nomdedéu, que ha rebut un superb regal de les monges, ens convida a tots. Assaltem la seva casa. *(En dirigir-se tots a patolls a la cambra de Nomdedéu, surt aquest precipitadament, revelant en el seu rostre el temor i la desesperació)*.

NOMDEDÉU.— Infern! Déu! La Ciseta sense coneixement... En Vadoret i en Manelet, adormits; el petitó... mort... i ma filla... On és ma filla?... *(S'aturen tots, contemplant-lo embadalits. Dirigint-se a Montagut amb aspror)*. Vostè... vostè sap on és la meva filla; vostè me l'ha robat.

MONTAGUT.— Jo!

NOMDEDÉU.— *(A Amanda)*. A casa seva, potser...

AMANDA.— No, senyor meu; jo li juro...

NOMDEDÉU.— Paquita, vostè ho sap... On és la meva filla?... Vostè me l'ha llevat, vostè l'oculta, com a venjança... Ai! No sé què faria. Em moro de dolor. Donin-me-la, donin-me-la, si no volen que m'hi torni contra tots vostès, i... *(Molt agitat, la busca per tota l'escena)*.

CASTILLO.— Calmi's vostè, senyor Pau... La buscarem.

PAQUITA.— *(Acostant-se a la porta de la cambra de Nomdedéu)*. Quin quadre! *(Algunes senyores i cavallers penetren en l'habitació)*.

AMANDA.— Quina desolació! Cal ajudar la Ciseta.

MONTAGUT.— *(A Nomdedéu)*. En el claustre potser...

CASTILLO.— La trobarem... *(En dirigir-se els tres al claustre, entra Sumpta apressada pel pòrtic)*.

GIRONA

ESCENA XIX

DITS / SUMPTA

SUMPTA.— Ja sé on és... L'he vist entrar.

NOMDEDÉU.— On?

SUMPTA.— A una casa... davant de la catedral... la porta contigua al palau del senyor Governador.

MONTAGUT.— (*Apart*). Casa meva!

NONDEDÉU.— Correm cap allà... Filla de la meva ànima!

Tercer acte

Plaça i graderia de la Catedral, que acaba en la part més alta, amb la façana de la mateixa. Cap a la meitat, aproximadament, la graderia queda tallada per un gran replà o plataforma que permet el pas de gent d'un costat a l'altre del teatre. A dreta i esquerra, cases particulars. La del primer terme, a la dreta, al costat del prosceni, se suposa que és l'habitatge de don Joan de Montagut. Més amunt, i a l'esquerra de la plataforma, l'entrada de la casa que habita el governador de la plaça, don Mariano Álvarez. En diferents punts de l'escena, en la graderia i en la plataforma d'aquesta, barraques improvisades amb estores i màrfegues ocupades per malalts i ferits. Soldats, Paisans i Pagesos, alguns d'aspecte sa; la majoria, malalts, embenats, amb crosses, i expressant la postració febril o el decaïment de la convalescència traumàtica, es veuen disseminats per l'escena. Per la plataforma passen homes conduint lliteres. Monges que auxiliien els malalts, envolten els llits i penetren en les barraques. En la part baixa de l'escena, moviment de gent en diferents grups, els quals es formen i es desfan, segons ho indica el diàleg. En el primer esglaó de la graderia, a l'esquerra, una caseta gran amb rodes, que figura ser una cuina ambulant. És practicable, amb capacitat suficient perquè hi entrin dues o tres persones

ESCENA PRIMERA

SOLDATS, PAISANS i PAGESOS, *que formen un grup en el centre del prosceni*

SOLDAT 1^R.— *(Ferit, el cap embenat, caminant amb crosses)*. Us dic que no.

SOLDAT 2^N.— I que no, voto a Déu!

PAGÈS 1^R.— Doncs jo dic que sí, voto al diable!... No és idea meva... Déu me'n lliuri... Però ho diuen.

SOLDAT 1^R.— *(Molt enfadat)*. Qui?

PAGÈS 2^N.— Coi!... Ho diuen els qui ho volen dir.

SOLDAT 2^N.— Mentida!

SOLDAT 1^R.— El general pensa el mateix que jo, el mateix que nosaltres.

SOLDAT 2^N.— I nosaltres diem que la decència i la capitulació no poden veure's juntes.

PAISÀ 1^R.— *(Ferit, d'aspecte cadavèric, mostrant un braç nu i amenaçant amb el puny)*. Qui parla de capitular, per l'amor de Déu?

PAGÈS 1^R.— *(Cobibit)*. Jo no en parlava... Això no és parlar... és a dir... que jo tampoc em rendeixo, encara que hagi de menjar-me a mi mateix.

PAISÀ 1^R.— Aquí em teniu amb un braç trencat, el cos fet un garbell de tantes bales i en el cap un trau així... i...

SOLDAT 1^R.— Digues-ho ja... que no et rendeixes.

PAISÀ 1^R.— Jamai!

PAISÀ 2^N.— *(Malalt, embolicat en una flassada, lívid, tremolós)*. Tampoc jo!... Hom mor sense voler rendir-se... És un plaer... i tant com sí!... endur-se a la terra tota la decència del món.

ESCENA II

DITS i SUMPTA

SUMPTA.— *(Acostant-se al grup)*. Què?... Hi ha gana?...

SOLDAT 1^R.— Camarada, amagui aquests pernils, o ens la mengem a vostè amb morrió i tot.

TERCER ACTE

SUMPTA.— Ca! Ja no tinc substància... Avui he menjat espart. I que n'era de bo!

PAGÈS 1^R.— Jo he menjat fusta.

SUMPTA.— Això... ens convertirem en arnes.

PAISÀ 1^R.— Arna d'aquest cos voldria ser jo i cuqueta d'aquestes magres...

SUMPTA.— Voleu creure? M'estic salant per tenir millor gust quan em mengin... i em fumejaré amb la pólvora... i estaré molt gustosa... Però...no... no hi ha bala que em mati... En Napoleó em té una tírria!... Creieu-vos-ho: la mort em fa «ecs», i abans que em tastin a mi, em menjaré jo tres mariscals amb salsa de cargols.

SOLDAT 2^N.— *(Que s'havia allunyat del grup i torna apressat)*. Ep!... Que les monges reparteixen vi...

SUMPTA.— Sí; afanyeu-vos, si voleu que us en toqui una mica.

PAISÀ 1^R.— Vi! On és?

SOLDAT 1^O.— Allà me n'hi vaig...

PAISÀ 2^N.— Que em guardin la meva part; la reclamo a títol de moribund.

PAISÀ 1^R.— I jo la meva... en qualitat de cadàver.

SUMPTA.— Veniu per aquí. *(Es dirigeixen als primers esglaons de la graderia, on les monges reparteixen vi)*.

ESCENA III

NOMDEDÉU i MONTAGUT, *que surten de la casa de la dreta, primer terme*

MONTAGUT.— Ja ho veu vostè, amic Pau; per tercera volta hem registrat la meva casa... i no hi és... Se'n convenç vostè per fi?

NOMDEDÉU.— *(Molt trasbalsat)*. En efecte, no hi és.

MONTAGUT.— El meu assistent assegura que ha trobat la Josefina en el portal aquesta matinada; que ha volgut auxiliar-la, que ha entrat al pati per cridar la minyona, i que quan tots dos han sortit a la recerca de la desgraciada jove l'han vist eixir a corre-cuita en la foscor dels carrers. No sé res més... Tant de bo en sabés més!... I li juro que vostè, tot i ser son pare, no m'avantat-

ja en el desig de trobar-la i ajudar-la... Regirarem tota la ciutat; penetrarem en totes les cases.

NOMDEDÉU.— (*De forma violenta*). Gràcies. (*Amb recel. Apart*). A no ser que siguis tu qui traïdorament l'amaga!...

ESCENA IV

DITS, BERAMENDI i CASTILLO

BERAMENDI.— (*A Nomdedéu*). Ha aparegut?

NOMDEDÉU.— No... i la meva desesperació em durà a la demència...

BERAMENDI.— Calmi's vostè... que en les circumstàncies actuals cap cuita domèstica, per gran que sigui, ha d'apartar el nostre ànim d'aquesta suprema obstinació, que té absorbit l'honor nacional!

NOMDEDÉU.— (*Adolorit*). Ah, don Carlos! Si vostè perdés la seva filla, pensaria tant en la defensa i...?

BERAMENDI.— Si perdés la meva filla... i que consti que la vida de la meva filla no ha estat exempta de greus riscos...

NOMDEDÉU.— (*Apart*). Ah, sap que jo...!

BERAMENDI.— Si la perdés, dic, o me la matessin... no deixaria de complir els deures que el meu càrrec m'imposa.

NOMDEDÉU.— Doncs jo, senyor don Carlos, no sento en mi cap vocació de ser Guzmán el Bo⁷⁸.

BERAMENDI.— Jo, sí... Però no perdem el temps en ocioses paraules. (*A Montagut i Castillo*). Senyors oficials: demà, gràcies siguin donades a Déu i a sant Narcís!, entrarem novament en foc.

MONTAGUT.— (*Amb alegria*). Per fi!

CASTILLO.— Això ens fa falta... foc!

NOMDEDÉU.— (*Apart*). El de l'infern ens abraçarà a tots.

BERAMENDI.— El General no ha volgut rebre el parlamentari que Augerau ens ha enviat aquest matí intimant la rendició...

MONTAGUT.— Bé.

CASTILLO.— Així, així!

⁷⁸ Noble i militar castellà. Nomenat governador de Tarifa (1293), es distingí en la seva defensa contra els benimerins i les faccions castellanques, fins al punt, segons li és atribuït, de sacrificar-hi un fill i de preferir retre homenatge a Jaume II de Catalunya-Aragó abans de permetre que la ciutat caigués en poder dels musulmans.

BERAMENDI.— Hi ha més. El General ordena que sigui arcabussejat tot parlamentari que traspassi les línies... Així que prepareu-vos... Demà... I vostè, senyor Nomdedéu...

NOMDEDÉU.— (*Que estava profundament abstret, es gira, sobresaltat, com qui desperta d'un somni*). Què? Què m'ha de dir vostè?

BERAMENDI.— El General Governador desitja parlar amb vostè.

NOMDEDÉU.— Amb mi?

BERAMENDI.— Sa Excel·lència es dirigirà dintre d'una estona a la santa Catedral, avui convertida en dipòsit de pertrets i en hospital d'oficials ferits...

NOMDEDÉU.— (*Vivament*). En cementiri hauria de dir vostè. Aquesta nit se m'han mort més de la meitat.

BERAMENDI.— (*Sense fer cas de la interrupció*). I allí presidirà la Junta d'autoritats que l'ha d'assessorar sobre els mitjans de resistència que encara pot oferir la plaça...

NOMDEDÉU.— (*Amb dignitat severa i to adolorit*). Doncs jo, que també sóc aquí una autoritat en el meu ram; jo, que sóc aquí la ciència; jo, que prenc les mesures i el pes de les forces físiques d'aquest poble sense ventura, li diré al senyor governador, don Mariano Álvarez de Castro, que les ànimes, atès que en qualitat i origen són divines, posseeixen resistència infinita contra el dolor; però que els cossos, fràgil fang, humana escòria, es trenquen i es descomponen sotmesos a proves tan horribles. Li diré que aquesta tenacitat, ja més que heroica temerària, ja més semblant a la supèrbia que al valor, desmenteix la Història i la Ciència, doncs l'una i l'altra diuen que cap poble habitat per homes ha realitzat mai empreses que fins i tot per als déus serien difícils.

BERAMENDI.— Vostè dirà el que la seva consciència li dicti, afrontant la responsabilitat del seu dictamen.

NOMDEDÉU.— Sé el que em dic.

BERAMENDI.— Vaig a Palau... (*A Castillo, assenyalant la cuina i les barraques*). Vigila atentament el servei sanitari. Que no hi falti aigua... Fes treballar els veïns. (*Saludant*). Senyors...

CASTILLO.— Senyor Intendent... (*Se'n va Beramendi per la graderia, en direcció a la casa del General*).

ESCENA V

MONTAGUT, CASTILLO i NOMDEDÉU, *que s'aparten, acostant-se als grups*

NOMDEDÉU.— *(A un Soldat)*. Dignes-me, l'has vist? *(Segueix preguntant a uns altres)*.

MONTAGUT.— Pobre doctor! La seva pena em contrista.

CASTILLO.— Dignes la veritat. No la tens aquí? *(Assenyalant la casa)*.

MONTAGUT.— *(Incomodat)*. Álvaro!

CASTILLO.— No, no és per incomodar-se... Vam quedar que no eres posseïdor d'aquesta trista bellesa, sense judici... però no amb menys judici que unes altres, entenguem-nos.

MONTAGUT.— Pobra Josefina! Des que la vaig veure ahir a la nit en el claustre, no s'aparta del meu pensament... Em sembla com si la seva bogeria no fos bogeria, com si tot el que diu i pensa no sortís dels termes clars de la realitat, i que els dements i els trastornats i els somiadors som nosaltres...

CASTILLO.— No, no diguis nosaltres; tu, en tot cas, perquè jo...

MONTAGUT.— La raó i la veritat, on són?... No ho sé. Qui m'assegura que el regne immens de la veritat està limitat per l'horitzó que delimita l'abast dels nostres ulls?

CASTILLO.— Ai, pobre amic! L'epidèmia de plaça assetjada es manifesta en tu amb nous símptomes alarmants.

MONTAGUT.— Sí, sí. No m'entens? *(Castillo fa signes de negació)*. I perquè tu no m'entenguis, he de creure jo que estic delirant? *(Amb irascibilitat)*. D'on treus la idea, ximple, que hem d'entendre tot el que senten els altres, si ni tan sols entenem el nostre propi sentiment?... Indefinible misteri que ens envolta i ens penetra: misteri al nostre voltant, misteri aquí dintre... No busquis la raó de les coses; no rebutgis res per absurd... Només és absurda la ximpleria... *(Castillo manifesta confusió)*. La teva cara em diu que no encerto a explicar-me.

CASTILLO.— O que jo...

MONTAGUT.— *(Amb agitació)*. No... És que jo no sé... T'ho diré més clar. Des de la passada nit... Però abans digues-me tu: has vist aquesta pobra dona, l'has sentit?... No, no puc convèncer-me que pertanyin a l'ordre ombrívol dels disbarats les coses que em digué... Álvaro, et riuràs de mi? Encara que riguis, he de dir-t'ho: la bogeria d'aquesta dona em captiva, m'enamora... ho vols més clar?... Desperta en mi la més pura i al mateix temps la més ardent il·lusió d'amor... Ah!, veig que no rius.

CASTILLO.— Per què?

MONTAGUT.— (*Amb entusiasme*). No són desvariejaments, no, les seves apassionades expressions, que revelen una ànima bella...

CASTILLO.— Oh, sí...!

MONTAGUT.— Una imaginació brillant i fecunda.

CASTILLO.— També; sí.

MONTAGUT.— La seva passió, revestida de formes tan diferents del llenguatge comú, et revela l'eternitat de l'amor, tot allò més gran i bell que la naturalesa humana... (*Confús*).

CASTILLO.— Acaba.

MONTAGUT.— No puc.

CASTILLO.— (*Molt seriós*). Ja ho veus que no he rigut.

MONTAGUT.— No hi havia motius.

CASTILLO.— La teva passió és perfectament lògica.

MONTAGUT.— De debò t'ho sembla?

CASTILLO.— Sí.

MONTAGUT.— Sense bromes?

CASTILLO.— Et dic el que sento.

MONTAGUT.— I anit, les estones de fictícia alegria que visquérem a ca l'Amanda només serviren per encendre calladament aquest foc que avui m'abrasa...

CASTILLO.— Avui?

MONTAGUT.— Sí; l'insomni i la tristesa, que, com sentinelles de vista, guarden els meus dies i les meves nits, han encès la flama a força d'agitar i agitar el meu esperit.

CASTILLO.— Tot això està molt bé... Però ara, Montagut, amic, si vols que jo vegi en la teva passió quelcom més que un artifici poètic, arrenca a córrer per tota la ciutat, cerca la dama fugitiva i retorna-la al seu torbat pare.

MONTAGUT.— Buscar-la, retornar-la!... Et diré una altra cosa que tampoc entendràs.

CASTILLO.— No guanyem per a endevinalles.

MONTAGUT.— Si el desgraciat pare no la troba...

CASTILLO.— (*Vivament*). Què?... Te n'alegres?...

MONTAGUT.— No tant; però... (*Decidint-se a expressar una idea atrevida*). M'estimo l'ombra enamorada, el somni d'amor que vaga per les ruïnes... Ja saps que tinc la desgràcia de ser poeta. El soldat espanyol ho és i ho serà sempre. Així ens va fer Déu, amb permís de l'altre déu, Mart. Doncs bé: la Josefina recollida, retornada a la llar paterna... ja em sembla... Com t'ho diré?

CASTILLO.— Menys poètica?

MONTAGUT.— M'hauràs de confessar que la imatge perdrà una mica de brillantor en descendir a la vida ordinària.

CASTILLO.— I deixaràs la infeliç dona vagant eternament per les solituds paoroses!... Home, bona és la poesia, però no tant.

MONTAGUT.— He de buscar-la, Álvaro; la buscaré, i veuràs com la trobo.

CASTILLO.— Vols que t'acompanyi?

MONTAGUT.— *(Amb vivesa)*. No, mai.

CASTILLO.— Vas amb el senyor Pau?

MONTAGUT.— Això sí que no. L'amor patern i aquest somni meu no fan bon maridatge... Hi aniré sol, sol... On estarà, on? Aquest dubte encén la meva fantasia i dóna pàbul al foc que crema aquí. Qui sap si està vagant per les muralles, sobre aquell llot gloriós, argila pastada amb sang... Tal vegada, ignorant el perill, hagi traspassat les línies, arribant fins a Montjuïc, avui en poder dels francesos... Deixa'm, deixa'm que acariciï la meva il·lusió...: d'ella m'alimento... Pasto el pa que dóna vida al meu esperit... potser també al meu cos... Hom es mor si no somia, Álvaro, i les nostres pobres existències pengen d'un fil, el qual no és més que una idea, una idea que la mort no sap tallar... Adéu. *(Vol anar-se'n, i Castillo el deté, agafant-lo d'un braç)*.

CASTILLO.— Espera... La teva exaltada imaginació acabarà amb tu. Asserena't... acompanya'm aquí i et distrauràs inspeccionant amb mi el servei sanitari.

MONTAGUT.— No, deixa'm.

CASTILLO.— Espero l'Amanda, la Paquita...

MONTAGUT.— *(Amb fastig)*. Un altre motiu perquè jo m'absenti. No vull veure-les. No vull veure ningú. Les cares humanes, com més desconegudes, més em desagraden. La solitud és la meva atmosfera. Deixa'm... i pel que fa a la Paquita, ja és per a mi tan indiferent com qualsevol. Avui he rebut una carta seva en què donava per trencat el compromís d'amor... Me n'alegro... Sé que t'agrada... Potser li agradis. La meva enhorabona, Castillo.

CASTILLO.— Parles de debò?

MONTAGUT.— I tan de debò!

CASTILLO.— *(Mirant per la dreta)*. Ah!, ja vénen...

MONTAGUT.— *(Impacient)*. Senyal de partida per a mi... Que et diverteixis... El que t'he dit... Teva és... Et convé, sí... Adéu. *(Se'n va apressat per l'esquerra)*.

TERCER ACTE

CASTILLO.— Té raó... Som poetes... Però jo, en els ocis de Mart, m'entenc millor amb la musa discreta i assossegada.

NOMDEDÉU.— (*Tornant dels grups de Paisans i Soldats*). Ningú en sap res, ningú!

ESCENA VI

DITS, AMANDA, PAQUITA i CARMETA, *vestides modestament de carrer, amb mantellines blanques*

AMANDA.— (*A Nomdedéu*). Senyor Pau, que ja no està content vostè?

NOMDEDÉU.— (*Molt abatut*). Content jo!...

PAQUITA.— Però no ha aparegut?

NOMDEDÉU.— No.

AMANDA.— Ai, no ho sap!... Pobre home!

NOMDEDÉU.— Què?

PAQUITA.— Que la Josefina és al palau del senyor Governador.

AMANDA.— No, no podem assegurar que encara hi sigui, però sí que avui, pels volts de les vuit, ha entrat allí... Ens ho ha dit en Satué, l'ajudant del senyor don Mariano.

NOMDEDÉU.— En Satué! Ho ha dit en Satué!

CARMETA.— A qui hem trobat fa deu minuts...

NOMDEDÉU.— I diu que estava...?

PAQUITA.— Que ha arribat al portal, que la guàrdia l'ha detingut i que li han enviat a vostè un avís per mitjà d'un ordenança.

NOMDEDÉU.— (*Molt nerviós*). A mi!... I jo!... Com... Però quina negligència!... En què pensa el govern de la plaça...?

PAQUITA.— (*Apart, a Nomdedéu*). I aquesta notícia, senyor Pau, no val res? Ja veu que no li guardo rancor.

NOMDEDÉU.— (*Apart*). Hipòcrita! (*En veu alta*). Permeti'm... Vaig... (*Se'n va per la graderia*).

CARMETA.— Déu vulgui que la trobi.

ESCENA VII

CASTILLO, AMANDA, PAQUITA, CARMETA, OFICIALS, SENYORES I CAVALLERS,
DONES DEL POBLE

CASTILLO.— Benvingudes siguin les dames, alegria i consol d'aquests pobres soldats.

AMANDA.— I que no venim només a tafanejar. Anhelem ser útils i ajudar les bones monges en la cura dels malalts, sense perjudici... *(Amb malícia)*... de vigilar certs oficials negligents i una miqueta distrets que no perseveren en els seus llocs tot el temps que marca la llei de l'honor.

CASTILLO.— Això no ho deus dir per mi. *(Apart)*. Com li dol!

AMANDA.— Ja ho sabrem per qui ho dic.

CASTILLO.— *(Desatenent-se)*. Aquí només hi trobaran vostès el compliment cec del deure. Vegin com n'està d'animada la gent. Entre tanta misèria i desolació, ningú en parla de capitular.

AMANDA.— Això m'agrada. No hi ha disbarat més gran que rendir-se.

PAQUITA.— A qui parli de capitulació li traiem els ulls.

CARMETA.— I el condemnem a ració eterna de carabasses. *(Passen dos Oficials i dues Senyores, que s'han apartat d'un dels grups del fons)*. Ah!... Les de Rocafort. *(Amanda i Carmeta van a saludar-les)*.

PAQUITA.— *(Que s'ha quedat en el prosceni amb Castillo)*. Sàpiga vostè, senyor don Álvaro, que l'Amanda està furiosa.

CASTILLO.— Perquè l'estimo a vostè, Paquita.

PAQUITA.— Més que per estimar-me vostè, perquè jo accepto les seves galanteries i les recompenso... amb la meva gratitud.

CASTILLO.— Gratitud?

PAQUITA.— Ja sap vostè el que vull dir.

CASTILLO.— En fi, no la irriem; la seva protecció ens és necessària.

PAQUITA.— Al contrari: irriem-la, fem-la rabiar. Digui'm, don Álvaro *(Amb malícia)*. Per a qui el volia a vostè la vídua?

CASTILLO.— Com que per a qui?

PAQUITA.— Per a ella mateixa o per a la Carmeta?

CASTILLO.— Per a totes dues... vull dir, no, per a cap... És a dir, per a ella... sí... *(Veient que Amanda s'acosta, es retira cap a l'esquerra del prosceni)*.

AMANDA.— *(Que torna amb la Carmeta. Apart)*. Ja, ja la fan petar, ben solets, aquesta i el capità!

CARMETA.— Què dius?

AMANDA.— Res... Dic que ets molt simple; t'encarrego que no deixis anar les claus del Castell aquest, i... ja veus: la Paquita se t'hi ha colat dintre de la plaça.

CARMETA.— Ca!...I doncs?, què volies que fes?

AMANDA.— No deixar-li dir la seva, cosir-te a ella, interrompre-la quan parli...

CASTILLO.— (*Apart, a Paquita*). Què faríem per evitar l'aproximació de l'enemic, que vol dividir-nos i tallar el fil preciós de la nostra conversa?

PAQUITA.— Allí, a la cuina ambulant, hi veig la mare Úrsula. M'oferiré per ser la seva marmitona... Vinc preparada per treballar. (*Ensenya un lligall de roba, que ocultava sota la mantellina*).

CASTILLO.— Molt bona idea! I mentre vostè guisa i jo inspecciono, anirem xerrant. (*Es dirigeix cap a la caseta-cuina, en la qual s'hi veu una Monja i una Dona del poble*).

AMANDA.— (*A Carmeta*). Segueix-los, no els perdis de vista... Si veus que la Paca manifestasseja en el servei sanitari, manifestasseja tu encara més; imita-la, avantatja-la si pots... Camina... corre...

CARMETA.— Ja hi vaig... (*Es dirigeix a fer el seguiment de la parella i s'oculta entre els grups del fons*).

AMANDA.— (*Sospirant*). Maleïda sort, altre cop em burles!... Tan ben enxampadet com tenia jo a don Álvaro, i aquesta Paca diabòlica, amb les seves mans netes, arriba i se l'emporta!... I per a això, envolti's vostè d'amigues, i convidi-les i complimenti-les!... En fi, no cal amoïnar-se... Encara puc lluitar i defensar-me... Sóc jove, em sobren mèrits, i en la bulliciosa catèrvola de pretendents, o assaltants enganxosos, no en faltarà algun de qui pugui deixar-me conquistar honradament... Qui sap si en Montagut tornarà a posar-me trinxeres, com l'any passat!... Ah! M'investí amb fúria... Foc d'amor, capaç de rendir vint places!... I em semblà convenient rebutjar-lo amb bravesa, fins i tot amb heroisme... Quina vida aquesta! Una no sap mai quan cal ser heroica i quan no.

PAQUITA.— (*Tornant del fons, sense mantellina i amb un gran davantal lligat a la cintura*). Mira, mira: ja tinc ocupació aquí.

CASTILLO.— Auxiliar de la mare Úrsula.

PAQUITA.— Cuinera de l'heroic exèrcit, servidora de la Pàtria i del Rei.

AMANDA.— (*Contrariada*). Coqueteria... presumpció⁷⁹!

PAQUITA.— Patriotisme se'n diu.

⁷⁹ *Coquetismo y presunción* és el títol d'una comèdia de Flores Arenas estrenada a Madrid l'any 1831.

AMANDA.— *(Molt agitada)*. Doncs ara veuràs... *(Apart)*. A mi no m'humilia ningú. *(Se'n va la Paquita cap al fons)*. Carmeta...

CARMETA.— També nosaltres... és clar que sí!...

AMANDA.— *(Traient-se la mantellina)*. Ningú ens guanya en caritat i abnegació... Senyor Castillo, què es pensava vostè?

CASTILLO.— Bé, valentes dames!... A treballar per la defensa i l'honor nacional.

CARMETA.— Aquestes dones ens donaran els seus davantals. *(Corre cap al fons)*.

AMANDA.— Aquí ens instal·lem, i visca Girona i el general Álvarez.

CASTILLO.— *(Rient)*. A cuidar malalts. Començaran per mi, que no em trobo bé.

AMANDA.— *(Posant-se un dels dos davantals que porta la Carmeta)*. El que vostè té ja ho sé: empatx de mentides i plètorà d'informalitat... Ja pot començar a caminar... La Paca l'espera...

ESCENA VIII

DITS *i* NOMDEDÉU, *que ve per la graderia*

NOMDEDÉU.— *(Torbat)*. No hi és; tampoc és allí... L'hem buscat per tots els racons de l'edifici i...

CARMETA.— Res, senyor Pau?

NOMDEDÉU.— Res... Ningú en sap res. Uns diuen que l'han vist entrar, uns altres que l'han vist eixir... Què sé jo...

CASTILLO.— És ja molt estrany!...

NOMDEDÉU.— *(S'asseu molt abatut)*. No sé, no sé...

CASTILLO.— No havia d'anar vostè a la Catedral?

NOMDEDÉU.— *(Fatigat)*. Després, sí... Hi ha molta feina!... Però si de res serveix ja la ciència... Ara, en venir cap aquí, he vist... Quin horror, Déu meu! Una de les dues monges que servien en el baracot de dalt ha mort gairebé de sobte; l'altra, malalta de gravetat.

CASTILLO.— Aquestes belles dames es deleixen per ser infermeres.

AMANDA.— Senyor Pau, disposi de la nostra inutilitat. On hi ha més feina, més perill?

CARMETA.— No ens fa por res, ni el cansament, ni la fam, ni la mort.

TERCER ACTE

CASTILLO.— Doncs de seguida no els mancarà la feina. Vostè, Carmeta, s'ha d'afegir a les senyores hospitalàries que hi ha a la caseta de Ciutadans.

CARMETA.— On?

CASTILLO.— Vingui amb mi. (*A Amanda*). I vostè...

AMANDA.— No, jo no... Inspeccioni vostè a qui vulgui i deixi'm a mi. Jo ja m'entendré amb el senyor Pau. (*Se'n van Castillo i Carmeta per l'esquerra*).

ESCENA IX

NOMDEDÉU i AMANDA

AMANDA.— (*Al senyor Pau, que es passeja molt agitat*). Senyor Nomdedéu, jo també vull ser útil; però de debò, sense indicis de presumció femenina ni vanitat patriòtica. Faci'm la seva ajudanta.

NOMDEDÉU.— La meva ajudanta!

AMANDA.— Sí, vull fer quelcom... que no sigui el que fan les altres; vull distingir-me d'aquesta munió de senyoretetes melindroses que vénen aquí a presumir i a coquetejar amb els oficials. Si no m'espantessin els trets, jo seria guerrera com la intrèpida Sump-ta; però no puc; després de combatre, què és el més difícil i perillós?

NOMDEDÉU.— Això... La facultat; enganyar amb miserables drogues la mort i arrencar-li les seves víctimes.

AMANDA.— Doncs jo vull ser metgessa... i fins i tot, cirurgiana... Dugui'm amb vostè i l'ajudaré amb ferma voluntat. Sóc forta, tinc bon cap i millor estómac. No pateixi que no li sortiré delicada ni...

SAMANDA.— (*Apart*). No m'escolta. (*En veu alta*). Però, senyor Pau, no es turmenti, no es desesperi... Ja trobarem la Josefina.

NOMDEDÉU.— (*Apart*). Ja no em queda cap dubte. L'amaguen... Volen martiritzar-me, perdre'm! (*En veu alta*). De manera que metgessa?... (*Parant-se bruscament*). Digui'm: com és que no està amb vostè la Paquita Beramendi?

AMANDA.— Amb mi? Ah... no, senyor; hem renyit!... Però vostè no ho sap!... La Paca és molt dolenta...

NOMDEDÉU.— Molt dolenta!

AMANDA.— I venjativa.

NOMDEDÉU.— (*Espantat*). Venjativa!... I no dubtarà a prendre la revenja de qualsevol greuge que...?

AMANDA.— Ah, segur!... I quant a mitjans, no té cap problema... Mimada i voluntariosa, utilitza en les seves intrigues el favor de don Carlos, aspre i dur amb tot el món, amb ella tan indulgent i tendre que fins i tot resulta carrincló.

NOMDEDÉU.— (*Sorprès*). El favor de son pare!...

AMANDA.— Que es passa la vida adulant el General, i fa a Girona el que vol.

NOMDEDÉU.— (*Amb recel*). Digui'm, senyora... Creu vostè que els Beramendi, o el General, o en Montagut, estan amagant la meva filla per turmentar-me?

AMANDA.— Jo diria que no.

NOMDEDÉU.— Però tampoc diria vostè que sí.

AMANDA.— (*Amb misteri*). I si ho digués?

NOMDEDÉU.— Oh... el General!.. En seria capaç?...

AMANDA.— Per complaure en Montagut, el seu protegit...

NOMDEDÉU.— Oh, jo em torno boig!... No, impossible que el General... Però sí... M'odien perquè combató el seu bàrbar heroisme... Es vengen en la meva pobra nena... (*Amb ràbia*). Oh, si fos així! (*Crispant els punys*).

ESCENA X

DITS i CARMETA, amb un càntir

CARMETA.— He deixat la pobra sor Solitud molt ben abrigalladeta... I ara em manen portar aigua del pou de Ciutadans.

AMANDA.— Aiguadera?... Bé. Fes tot allò que et manin, i procura destacar entre totes per la teva promptitud i diligència. (*La Carmeta se'n va per la dreta*).

NOMDEDÉU.— (*Rebutjant una idea i tractant de controlar-se. Apart*). Calma, calma... Anem, primer de tot, a complir el nostre deure... La Humanitat em crida. (*En veu alta, a Amanda*). He d'anar a la Catedral. Els meus malalts m'esperen. (*Palpant-se totes les butxaques de la seva roba*).

AMANDA.— Hi anirem, senyor Pau... Ja ho veurà vostè com la Història se n'ocupa de nosaltres... De vostè i de mi!

TERCER ACTE

NOMDEDÉU.— La Història! Que la bombin! Aquesta trompetera escandalosa no en té poca part de culpa dels mals que ens afligeixen... La Història és el focus miasmàtic d'on prové aquesta inhumana pesta de l'heroisme i de...! (*Incomodat amb si mateix i donant puntades*). Però on dimonis he deixat el meu estoig?... (*Recordant*). Ah, el vaig deixar a la caseta de...! Sí... senyora; ja que vol vostè ajudar-me en aquests tragins, faci'm el favor de portar-me l'estoig, que vaig deixar oblidat a la caseta. (*Assenyalant cap a la dreta*).

AMANDA.— Hi vaig corrent. (*Se'n va caminant molt de pressa. Augmenta gradualment la gentada en la graderia en l'escena. S'escolta la remor de la gent*).

ESCENA XI

NOMDEDÉU i MANELET

NOMDEDÉU.— (*Mirant cap al fons*). Doncs sí que augmenta la gentada! Poble i tropa s'amunteguen en confús poti-poti per veure el General, potser per aclamar-lo... per la inconcebible tossuderia de perllongar la defensa!... (*Passejant-se*). Ah! La meva llengua, emissària de la veritat ara i sempre, li dirà el que penso de tanta manca d'humanitat, d'aquest orgull bàrbar de resistir, i resistir i resistir... contravenint la voluntat de Déu i els dictats de la Naturalesa...

MANELET.— (*Que entra cridant per l'esquerra*). Senyor Pau, fa mil anys que el busco.

NOMDEDÉU.— (*Abraçant-lo*). Manelet, fill meu, vine aquí. (*S'asseu en el banc*). Quines notícies em portes?

MANELET.— He fet el que vostè em va dir. He pujat a la torre de Sant Feliu... i res.

NOMDEDÉU.— Res!

MANELET.— He baixat als soterranis del carrer del Vi, i els he recorregut tots, saltant de bóta en bóta... Ai senyor Pau! Milions de rates i teranyines que no em deixaven passar... En fi, per tot arreu he passat... i res.

NOMDEDÉU.— (*Acaronant-lo*). Descansa, fill. Com estàs? Et trobes ja àgil i fort?

MANELET.— Encara... se me'n va el cap.

GIRONA

NOMDEDÉU.— Se te'n va... però corres al seu darrere, l'agafes, i...

MANELET.— Me'l torno a posar... Avui estem bé... Hem fet un àpat de festa major.

NOMDEDÉU.— Heu menjat?

MANELET.— El xai rostit... Ens ha caigut del cel... Ho ha dit la Ciseta.

NOMDEDÉU.— Sí, del cel.

MANELET.— Llàstima que arribés tard per al pobret Gasparó!

NOMDEDÉU.— I la Ciseta? Com es troba avui?

MANELET.— Bé; vull dir, millor.

NOMDEDÉU.— I l'Andreu?

MANELET.— També ha menjat... Però li ha agafat febre. Està dormint a la Catedral.

NOMDEDÉU.— Pobre Andreu!... I en Vadoret?

MANELET.— Com que l'Andreu no podia enterrar mon germà, hi ha hagut d'anar en Vadoret... i jo també, i el Guenyo i en Palletes... Ara vénen...

NOMDEDÉU.— (*Sospirant tristament*). I abans de l'enterrament, han menjat?...

MANELET.— Com llops.

ESCENA XII

DITS *i* VADORET, *que entra per l'esquerra amb la pala a l'espatlla, seguit del* GENYO DE MERCADAL, PALLETES *i* PAUET, *els quals es confonen amb la multitud, que ocupa el fons; després,* AMANDA *i* CASTILLO

VADORET.— Ja hi som tots, senyor Pau, bon dia. (*Deixant la pala al terra*). Ai, quin matí, Déu meu Senyor! (*Netejant-se la suor del front*). Quanta terra!

NOMDEDÉU.— On ha estat, Vadoret?

VADORET.— (*Donant-se molta importància*). No me l'han deixat enterrar a Sant Domènec... Porta'l cap aquí; porta'l cap enllà... A la fi l'hem pogut donar el descans en el pati de la confiteria, al peu de la morera... Sap?

NOMDEDÉU.— Ja; el bon senyor Lluc, el confiter, qui us ha fet tantes llaminadures, us ha permès...

VADORET.— (*Escopint per l'ullal*). No volia, carai!; però li he dit que vostè m'ho manava, i... ha hagut de fastiguejar-se.

TERCER ACTE

NOMDEDÉU.— (*Sospirant fort*). Ai Jesús!

AMANDA.— (*Per l'esquerra, amb un estoig sota braç*). Aquí tenim l'eina.

NOMDEDÉU.— Bé; encarregui's vostè de dur-la. (*Vadoret, Manelet i els altres nois es barregen amb la multitud, que augmenta ja considerablement, apareixent ocupada tota la graderia, per la qual es dificulta el pas*).

CASTILLO.— (*Que ve de la caseta-cuina*). Quina gentada!

NOMDEDÉU.— Multitud novel·lera i enfadosa! (*Mirant cap a la graderia*). Miri vostè, intercepten el camí de la Catedral.

CASTILLO.— No tingui vostè pressa. La Junta se celebrarà després.

NOMDEDÉU.— (*Impacient*). Els malalts m'esperen. (*Intenta obrir-se pas, però la multitud està tan apinyada que ha de retrocedir*).

CASTILLO.— (*A Amanda*). Si vol vostè ser útil, cal portar aigua...

AMANDA.— No, no; de la portada d'aigües encarregui-se'n vostè, cavaller. Sàpiga que sóc fàmula del senyor Nomdedéu. Serveixo la pàtria en el ram de cirurgia... (*Mostrant l'estoig*). Compte amb mi, que no sap com les gasto...

CASTILLO.— (*Rient*). Quina gràcia!

AMANDA.— Senyor Castellet, vostè me les pagarà... Apostem alguna cosa que li tallo a vostè una cama?

CASTILLO.— Podria ser... ha, ha!... No dic que no.

NOMDEDÉU.— (*Tornant, nerviós, al prosceni*). No s'hi pot passar!

ESCENA XIII

DITS *i* SUMPTA, que obrint-se pas a empentes baixa per la graderia

SUMPTA.— Carai amb la gent!... A força de punys he pogut... Eh, el meu senyor Pau...!

NOMDEDÉU.— Què hi ha?

SUMPTA.— He recorregut tota la muralla, i res.

NOMDEDÉU.— Res, sí... Ja sé que se l'ha empassat la terra, o que algú l'amaga, o que... (*Donant una puntada*). Aquesta horrible situació de ciutat assetjada i de veïnat heroic és el que em deixa estupefacte... Si no...

SUMPTA.— Què diu?... Però, senyor, és veritat el que he escoltat en una rotllada?... Que vostè li demanarà al General que hem de lliurar la plaça?

NOMDEDÉU.— Jo diré el que em vingui de gust... Què en saps tu de coses de guerra i d'Humanitat i de...?

SUMPTA.— (*Empipada*). Més que vostè. I si és veritat que el meu senyor Pau li canta al General coses tan en contra de la decència d'aquesta tropa invencible, coses tan fora de correspondència amb la vergonya espanyola... si s'atreveix... per vida de Déu!...

NOMDEDÉU.— Què?

SUMPTA.— Que perdem les amistats.

NOMDEDÉU.— Doncs sí, diré la meva opinió, protestaré d'aquesta bàrbara epopeia.

SUMPTA.— (*Amb feresa*). Doncs me'l menjo...

NOMDEDÉU.— A mi...

SUMPTA.— A vostè i a tota la seva casta!...

ESCENA XIV

DITS i FRA VALENTÍ, *per l'esquerra*

FRA VALENTÍ.— Una bona volta he hagut de fer, valga'm Déu!, per arribar fins aquí... Doncs res, Pau estimat, he explorat bé les ruïnes del Calvari...

NOMDEDÉU.— I no hi és... ho sé... Amagada, presa, guardada, què sé jo on... Ai, Valentí!... Demana-li a Déu que ens mati a tots d'una vegada amb una pluja de foc, o que s'obri la terra i ens empassi... Un terratrèmol, el diluvi, la ira celeste abans que aquesta agonia espantosa, per vanitat o afectació d'un heroi, d'un home embriagat amb els fums de la glòria.

FRA VALENTÍ.— (*Tapant-li la boca*). Calla.

SUMPTA.— Doncs no diu que...!

FRA VALENTÍ.— (*Amb severitat*). Ja, ja ho sé... Guarda't d'expressar en la Junta idees tan contràries al sentiment general.

NOMDEDÉU.— (*Irat*). Per sobre del sentiment general extraviat, hi ha la raó, la veritat... Toco els límits de l'esforç humà. Fins aquí ha pogut arribar el sacrifici. No s'hi pot anar més enllà. Rendició!

TERCER ACTE

SUMPTA.— Si no calla!... (*Sumpta i Fra Valentí l'agafen cadascun per un braç, tractant de calmar-lo*).

AMANDA.— (*Que amb Castillo s'ha acostat a la cuina i a les barraques del primer esglaó de la graderia, torna al prosceni*). Imposible passar-hi ara... La multitud espera la sortida del General per victorejar-lo. Des d'aquí el veurem...

NOMDEDÉU.— (*Exaltat*). Sí, sí; i aclamant-lo, beneeixen la fam, enalteixen la mort i fan escarn de la vida que Déu ens ha donat...

ESCENA XV

DITS, VADORET i PAQUITA, *que vénen del fons*

VADORET.— Senyor Pau, que vagi, que vagi de seguida a la caseta. El timbaler major amb convulsions... S'està morint.

NOMDEDÉU.— Que es mori!... que es morin tots!... (*Apart*). Així acabarem abans. (*Torna Paquita cap al fons amb les altres dames*).

VADORET.— Senyor Pau, que vagi...

NOMDEDÉU.— Que es mori, he dit, i moriu-vos tots!

SUMPTA.— Mort, sí; rendició, mai!

VADORET.— Mai! I al que parli de capitular, foc!

NOMDEDÉU.— Doncs jo ho dic, jo, jo!...

VADORET.— Doncs no serà, carai!

NOMDEDÉU.— Què saps tu, tafaner?

VADORET.— (*Amb èxtasi*). Ho sé, i qui vulgui la molt marraníssima rendició, ni és cavaller, ni home com cal, ni persona assenyada.

SUMPTA.— Ni té els sentits totals ni l'ànima en la seva caixa... Caixa, valga'm Déu!, té l'ànima on s'hi troba el valor de l'home... i de la dona. (*Vadoret i Sumpta marxen molt animats*).

NOMDEDÉU.— (*A Fra Valentí*). Sí, sí; sé queestic sol. No importa. Jo contra tothom; puix tots es giren, implacables, en contra meu... Ja ho veus... M'han pres la meva filla, l'amaguen a palau, la tenen oculta... Ja no la veuré més!... La filla de Beramendi, en Montagut, don Carlos... tots contra mi... No ho dubtis; han induït el General a perseguir-me.

FRA VALENTÍ.— Delires.

NOMDEDÉU.— El General m'odia, i jo a ell...! Rendició i vida és el meu lema; defensa i mort el seu!

FRA VALENTÍ.— (*Subjectant-lo*). Calma't.

NOMDEDÉU.— Subjecta'm, sí... Sento en mi sanguinaris instints...! Vull matar...! (*Es referma la remor de la multitud, que oscil·la cridant. Estretors, veus, expectació. Els nois s'enfilen als pals més alts dels tendals i coronen totes les altures. Beramendi, que poc abans ha aparegut en la plataforma, seguit de Soldats obrint pas i incitant el poble a deixar lliure el camí, baixa per la graderia i es deté a la meitat, de manera que la seva figura quedi destacada*).

ESCENA XVI

DITS i BERAMENDI

BERAMENDI.— (*Amb solemnitat*). Noble veïnat de la lleial Girona, exèrcit invicte, no és veritat que preferiu l'honor a l'existència?

TOTS.— (*Formant una aclamació unànime i molt nodrida*). Sí, sí!

BERAMENDI.— Voleu comprar els béns de la pau amb la deshonra de la rendició?

TOTS.— No, no!

NOMDEDÉU.— (*Sol en el prosceni, perquè Fra Valentí ha corregut cap al fons, impulsat per la curiositat i l'entusiasme*). Més valent que tots sóc jo; jo, que mantinc la meva opinió sol, perseguit, i romanc impàvid davant tanta exaltació i fanatisme. (*Apareix el general Álvarez, seguit de Caps i Oficials, a l'extrem esquerre de la plataforma. Es produeix un gran tumult d'exclamacions delirants. El General avança a poc a poc; en arribar al centre de la plataforma saluda greument, traient-se el barret, sense inclinar el cos, mantenint la figura rígida i el rostre impassible. Segueix després cap a la dreta. A mesura que l'Álvarez i la seva comitiva avancen, la multitud es precipita per la graderia, ansiosa de seguir-lo. En les portes de les barraques, o traient el cap pel damunt de les lones de les mateixes, apareixen els malalts i ferits alçant els braços nus i proferint crits d'ardent adhesió i entusiasme. Nomdedéu, sol en el prosceni, expressant tan aviat la ira, com la por; tan aviat fa alguns passos cap al fons com retrocedeix, donant l'esquena al poble*). I jo, que no sóc res, trist àtom

del vulgar de la gent; jo, que menyspreo la fama i l'inútil aplaudiment de les multituds, protesto d'aquest martiri horrible; pobles, nacions, infinitat de vides sacrificades a la supèrbia i a la glòria militar... Parlaré amb el General, parlaré davant l'heroi, davant el tirà que m'ha pres la meva filla, davant l'orgullós soldat que ens tanca dintre d'aquest cercle infernal... I si la seva ànima de bronze no respon al meu dolor amb un accent de pietat...

FRA VALENTÍ.— *(Que ha baixat ràpidament al prosceni i acudeix a calmar-lo)*. Pau... per Déu... tingues seny!

NOMDEDÉU.— *(Frenètic)*. Deixa'm... *(Fra Valentí l'agafa fortament d'un braç)*. Deixa'm... Jo el mato aquest home... Jo el mato... Vull matar-lo... Jo salvaré la Humanitat, que pereix martiritzada entre dos dimonis... En Bonaparte allà... L'Álvarez aquí...! Mato qui trobo més a mà... aquest!... Deixa'm! Solta'm!... *(Forcegen un instant. Fra Valentí el subjecta amb la força dels seus músculs)*.

Quart acte

Baluard d'Alemanys. En el fons, la torre Gironella en ruïnes, i un tros de muralla que s'estén diagonalment des de la torre cap a la dreta de l'escena. La muralla és practicable per un camí de ronda, al qual s'hi puja per una escala de pedra, i es pot recórrer en tota la seva extensió visible. Cap al centre de la muralla, bretxa oberta pels canons enemics. A l'esquerra, en segon terme, les ruïnes d'una caserna, i, en primer terme, un edifici deteriorat, però servible encara, en el pòrtic del qual es llegeix: «Mestrança d'Artilleria». A la dreta, en primer terme, edificis militars derruïts pel bombardeig. Entre aquests edificis i la muralla, se suposa que hi ha pas en direcció al baluard de la Mercè i cap a diferents carrers de la ciutat. Per l'esquerra, en primer terme, es va a la plaça de la Catedral, i pel segon i tercer termes, cap als carrers de la ciutat i el baluard de Santa Llúcia i Sant Cristòfol. En alçar-se el teló clareja. En la plaça d'Armes i en el camí de ronda, morts i ferits, que són recollits i transportats fora de l'escena. En altres punts, enderrocs, canons inutilitzats, bales, etc.

ESCENA PRIMERA

MARIJUÁN, *amb el cap embenat, estirat al terra, en primer terme, immòbil i sense coneixement, amb el fusell al costat*; PAQUITA i CARMETA, *de genolls, assistint-lo. En el fons, FRA VALENTÍ amb diversos paisans, recollint ferits i transportant-los fora de l'escena*

MARIJUÁN.— *(Tornant en si lentament)*. Ai de mi! Tal vegada sigui viu... Però quin món és aquest?

PAQUITA.— El dolent, amic, el d'aquí.

MARIJUÁN.— I això què és?

CARMETA.— Què vols que sigui? El baluard d'Alemanys.

MARIJUÁN.— Però és cert que no estic mort?

PAQUITA.— Vols aigua i vi? *(Li dóna beguda)*.

MARIJUÁN.— *(Després de beure amb ànsia)*. Bec, això vol dir que sóc viu... Diguin-me, senyores meves: saben si és viva la Ciseta?

PAQUITA.— Sí... i es troba bé.

MARIJUÁN.— I el senyor Pau i els nois?

PAQUITA.— Vius també.

MARIJUÁN.— Ai, morir-me sense veure'ls!... Perquè jo... *(Palpant-se el cos adolorit)*. Pel cap baix tinc dues mil bales dintre del cos.

CARMETA.— Potser exageres. *(Li embenen un braç després de tallar-li la màniga)*.

MARIJUÁN.— Ai, ai!... No em mogueu gaire, no fos cas que s'escapi l'ànima, que està esperant un sospir, un tremolor per eixir fora.

FRA VALENTÍ.— *(Acostant-se al grup)*. Andreuet jo em pensava que ja estaves a la pila gran. *(A Paquita i Carmeta)*. Aquest no necessita més auxiliis.

PAQUITA.— Allà, a l'altre costat del baluard, em sembla que encara en queden dos.

CARMETA.— Anem. *(Se'n van Paquita i Carmeta pel fons)*.

MARIJUÁN.— Vaig caure...; ja vaig recordant... en un moment terrible. El coronel d'artilleria, don Narcís Ponte, i jo, rodolàrem junts pel terra... Una bala li destrossà una cama... ai! *(Agafant-se la cama)*. Fou la meva? No, la seva, la del senyor Coronel...

FRA VALENTÍ.— Greument ferit el tenen aquí. *(En la Mestrança)*. En Nomdedéu ara li està amputant la cama.

MARIJUÁN.— La seva...

FRA VALENTÍ.— Sí, home, la seva.

QUART ACTE

MARIJUÁN.— Pobre Coronel!... Quan caiguérem junts, vaig perdre el coneixement. No sé ja en quin dia visc, ni en quina nit moro... Digi'm, Pare, quin dia som?... Avui és?...

FRA VALENTÍ.— Nou de desembre, dia que no ha de portar-nos res de nou. No ho saps? Ocorre una gran desgràcia.

MARIJUÁN.— Quina?

FRA VALENTÍ.— El General... malalt.

MARIJUÁN.— Malalt...ell!... Jo em pensava que no podia el nostre don Mariano emmalaltir, ni menys morir-se.

FRA VALENTÍ.— Doncs avui li traspassarà el comandament al tinent de Rei, don Joan Bolívar. Ai!, en saber-se la notícia, el poble i la tropa desmaiien, i ja ningú pensa en la defensa... Andreu, encara que sigui molt trist dir-ho...

MARIJUÁN.— (*Aixecant-se sobtadament*). Rendició!

FRA VALENTÍ.— (*Fent-lo seure*). Calla... encara no... Però ja se'n parla d'això; ja no s'espanta ningú d'escoltar-ho... És que aquí, cua de Lucifer!, no hi ha el que anomenem constància, Andreu. Aquest és un poble afeblit, tímid... i a més a més, golafre... Car no queda content si no es reparteixen dos galls dindis per barba cada dia!... Persones conec jo que ja estan pensant el que menjaran quan entrin queviures.

MARIJUÁN.— (*Amb sinceritat*). Jo en sóc una...

FRA VALENTÍ.— Tu?

ESCENA II

DITS *i* CISETA, *ràpidament pel fons*

CISETA.— Andreu!

MARIJUÁN.— Vine aquí, sol del món... abraça'm. De manera que som vius? Quin gust!

CISETA.— Mala herba mai no mor. (*Registrant-li el pit*). Et curo les ferides? Aquí hi tenim draps, ungüents, desfiles...

MARIJUÁN.— Oh!, més m'estimaria aquell bàlsam saludable que anomenem pa de forner...

FRA VALENTÍ.— Sibarita, golafre!...

MARIJUÁN.— Si és broma, Pare; si jo no vull rendir-me; si això del menjar és un vici...

CISETA.— Ah!, no saben el que passa?

MARIJUÁN.— Què?

CISETA.— Que ha aparegut la senyoreta Josefina.

FRA VALENTÍ.— De veritat?

CISETA.— En Manelet ha estat el primer que l'ha vist passar per Sant Cristòfol... Ha travessat el camí de ronda sense por a les bales, tan fresca, rient...

FRA VALENTÍ.— Tu l'has vist?

CISETA.— Jo, no... I el senyor Pau, on és?

FRA VALENTÍ.— Allí, a la Mestrança, complint els seus deures de cirurgià... Millor no dir-li res ara... Abandonaria els pobres ferits...

ESCENA III

DITS, VADORET, *corrent pel fons*, i JOSEFINA, *pel camí de ronda*

VADORET.— Ciseta, guaita-la...

FRA VALENTÍ.— Què?

VADORET.— Per allí ve... Passa per la torre Gironella i segueix pel camí de ronda. (*Apareix Josefina per l'extrem esquerre del camí de ronda i el recorre amb desigual pas. S'atura de vegades, mirant cap al fòrum; mira també cap a l'escena, com si busqués algú*).

CISETA.— Ella, sí... No és un fantasma, sinó una persona viva. (*Vol pujar al camí de ronda; però Fra Valentí la deté per un braç*).

FRA VALENTÍ.— No, que aquests condemnats fan foc.

CISETA.— Pobreta de la meva ànima, si l'agafa una bala!... (*Cridant*). Senyoreta... Josefina... vingui... Som aquí. (*Josefina desapareix per la dreta del camí de ronda*).

FRA VALENTÍ.— Ho heu vist? Segueix per la muralla cap a la Mercè.

CISETA.— Allí l'atraparem...Vinga..

FRA VALENTÍ.— Jo no puc... Corre tu...

VADORET.— Anem-hi.

FRA VALENTÍ.— De pressa, de pressa... Que no se us escapi.

VADORET.— Per aquí. (*Se'n van Vadoret i Ciseta per la dreta, en primer terme*).

QUART ACTE

ESCENA IV

MARIJUÁN, FRA VALENTÍ i SUMPTA, *per l'esquerra, amb fusell a l'espatlla*

FRA VALENTÍ.— L'ha vist, senyora Sumpta?

SUMPTA.— Sí... Dimoni amb l'ocelleta voladora! He arribat a atrapar-la i li he posat les urpes al damunt a Santa Llúcia; però m'he descuidat un moment i se m'ha escapat, arrancant a córrer per la muralla.

MARIJUÁN.— I on dimonis ha estat tants dies?

SUMPTA.— Què sé jo!... Ah, sí... a Sant Domènec! Ho he sabut per la mare Angústies, que era a Santa Llúcia quan l'hem vist aparèixer. Resulta que la recolliren les monges, i allí l'han tingut ben guardada.

FRA VALENTÍ.— A Sant Domènec!

SUMPTA.— La buscàvem pertot arreu, i com que en el convent no hi quedaven més que la mare Encarnació Beramendi i l'altra vella xaruga, que no sé com es diu, no se'ns ocorregué buscar-la allí...

MARIJUÁN.— Oh, quina alegria per al senyor Pau quan ho sàpiga!...

FRA VALENTÍ.— Au, valents, prou de conversa! Avui és delictes la mandra, i un pecat molt greu la xerrada. Vostè, amazona intrèpida, vagi-se'n allà (*Assenyalant al fons.*), darrere de la torre, on estan traient les runes del peu de la bretxa... i a treballar s'ha dit.

SUMPTA.— (*Amb arrogància*). Qui ho mana?

FRA VALENTÍ.— Jo... El senyor Minali, enginyer de la plaça, m'ha encarregat que li dugui tota la gent que pugui.

SUMPTA.— Doncs jo no hi vaig... Carregar cabassos d'enderrocs! Això és cosa de dones i nois.

FRA VALENTÍ.— (*Amb menyspreu*). Dona!

SUMPTA.— (*Ídem*). Frare!

MARIJUÁN.— Faldilles contra faldilles!

FRA VALENTÍ.— Vostè hi anirà.

SUMPTA.— Que no, li he dit. Que no ho sap que d'Ultònia només ens queden algunes dotzenes d'homes?

FRA VALENTÍ.— I vostè...!

SUMPTA.— Jo, i els paisans i paisanes que es baten a les meves ordres, defensarem la bretxa de Sant Cristòfol, o la de Santa Llúcia, o aquesta. Sí, jo amb la meva gent; jo, jo... La defensarem a trets, a cops de roc, a mossegades, si cal... Som terribles, i on nosaltres estiguem, cregui-ho vostè, Pare, que hi entrarà el dimoni; però ells... ells no hi entren.

FRA VALENTÍ.— Bé.

MARIJUÁN.— Brava dona!

FRA VALENTÍ.— Beneït sigui el teu valor temerari!... I que estem malament de gent, però malament!... Gairebé no queden oficials.

SUMPTA.— (*Amb pena*). El pobre Montagut!...

MARIJUÁN.— (*Vivament*). Ha mort el Capità?

SUMPTA.— Poc hi falta. Sembla un cadàver en moviment. Sortí arrossegant-se del llit... No el vaig poder subjectar...

MARIJUÁN.— Tu...?

SUMPTA.— Sóc el seu assistent. Eixí de la casa com ànima en pena, i per aquí camina. M'ordenà que l'esperés enfront de la Mestrança.

FRA VALENTÍ.— Aquí l'espero.

MARIJUÁN.— És tan valent en Montagut, que tot i morir-se estarà al front de la defensa d'Alemanys.

SUMPTA.— No... Diuen que aquí ens manarà en Castillo, el capità d'artilleria. Els coronels d'Ultònia i Borbó, ferits greument. I acabarem perquè ens mani un sergent... o manaré jo, jo mateixa... Però no; més val que no... No m'agrada veure morir els oficials. Em fa llàstima. Una és dona... fins i tot quan no toca.

FRA VALENTÍ.— Ara, tothom ha de ser home.

SUMPTA.— (*Amb arrogància*). Tothom home!

FRA VALENTÍ.— (*A Marijuán*). I tu?

MARIJUÁN.— (*Com avergonyit*). Jo?... Jo també.

FRA VALENTÍ.— Doncs fill de la meva ànima ja que no pots batre't, vés-te'n a poc a poc a Sant Cristòfol, i et podran fer servir per portar i dur ordres... Pots caminar... A veure... prova...

MARIJUÁN.— (*Demostrant extenuació*). Déu m'afavoreixi!

FRA VALENTÍ.— No vull que et vegin aquí mà sobre mà, fet un canon-ge...

SUMPTA.— Vivint com un rei...

MARIJUÁN.— (*Aixecant-se amb molta dificultat*). Ja hi vaig, bon pare, perquè vostè m'ho mana, perquè en aquesta vida hom aprèn a obeir com a respirar. El soldat és una vida pròpia amb voluntat aliena.

FRA VALENTÍ.— Pel camí li vas resant a sant Narcís, perquè enforteixi el teu esperit.

MARIJUÁN.— Que m'enforteixi el cos, que de l'esperit ja me n'encarregaré jo.

FRA VALENTÍ.— (*Ajudant-lo a posar-se el fusell a l'espatlla*). Camina, fill, camina... Pensa en la glòria.

QUART ACTE

SUMPTA.— I en les coses tan reboniques que diran de tu.

MARIJUÁN.— Qui... els punyals?

FRA VALENTÍ.— La posteritat, home...

MARIJUÁN.— Valent!... No sé què anava a dir... En fi (*Adoptant una actitud marcial*). Soldat sense nom, petita rodeta de l'engranatge militar... t'empenyen... camina.

FRA VALENTÍ.— (*Amb veu de comandament*). Soldat... marxín!...

MARIJUÁN.— Marxín!...

FRA VALENTÍ.— Endavant!...Visca Girona i el general Álvarez! (*Se'n van pel fons, marxant militarment*).

ESCENA V

SUMPTA i MONTAGUT, *que entra per la dreta primer terme, embenat, amb un braç en cabestrell; aspecte cadavèric*

SUMPTA.— (*Veient sortir en Marijuán*). Pobret! No pot amb la seva ànima. (*Veient aparèixer el Capità*). Ah!... el Capità.

MONTAGUT.— Sumpta...

SUMPTA.— Aquí estic. On s'havia ficat?

MONTAGUT.— Et buscava. Diques-me, estàs segura que era ella?

SUMPTA.— Sí; l'he arribat a agafar i se m'ha escapat... Però ara no se m'escaparà.

MONTAGUT.— Cap a on ha anat?

SUMPTA.— Cap a la Mercè. (*Volent marxar*).

MONTAGUT.— (*Detenint-la*). Escolta un moment... Si fas el que desitjo, et duré a la breixa, et donaré el comandament de vint o trenta homes...

SUMPTA.— (*Amb alegria*). Manar homes!... Jo! Soldats!

MONTAGUT.— Soldats, sí... Per a això cal que m'obeeixis cegament. Agafes la Josefina i la tanques a casa meva.

SUMPTA.— Bé... I vostè...?

MONTAGUT.— Jo, naturalment, aniré a la breixa. El deure és el primer. No moriré. Jo no moro, Sumpta.

SUMPTA.— (*Amb viva convicció*). Jo tampoc.

MONTAGUT.— Sento en mi... no sé pas quin alè d'immortalitat.

SUMPTA.— Jo també.

GIRONA

MONTAGUT.— Quan torni del combat trobaré la meva esposa a casa meva.

SUMPTA.— La seva esposa!

MONTAGUT.— Sí; ho és... o ho serà... Tant se val. Faràs el que t'ordeno?

SUMPTA.— Doni-ho per fet.

MONTAGUT.— La duus, tanques... guardes la clau i me la dones on em trobis... Ah!, ja ho saps. A casa hi ha alguns queviures. Pots disposar-ne.

SUMPTA.— Bona falta ens fan! (*Veient sortir de la Mestrança el senyor Pau*). Ah!, senyor Pau...

MONTAGUT.— El meu sogre... No convé que ho sàpiga... Marxa.

SUMPTA.— A corre-cuita. (*Se'n va per la dreta, primer terme. Montagut s'aparta a la dreta, com si s'amagués*).

ESCENA VI

MONTAGUT, NOMDEDÉU I AMANDA.

AMANDA.— Felïçment acabada l'operació, senyor Pau. Viurà el Coronel?

NOMDEDÉU.— (*Abstret*). No ho sé... He fet el que he pogut... Ara, Déu.

AMANDA.— Què he de fer ara?

NOMDEDÉU.— Reculli vostè els instruments i miri si hi ha alguna altra víctima heroica... per apedaçar.

AMANDA.— No ens hem de descuidar. A la torre tindrem alguna cosa que... (*Indicant l'amputació*).

NOMDEDÉU.— Enllesteixi vostè de pressa. Aquí l'espero. (*Se'n va Amanda per la Mestrança*).

ESCENA VII

NOMDEDÉU i MONTAGUT

NOMDEDÉU.— (*Ombrívol i cavil·lós*). I segueix l'heroisme... i aquest ultratge a Déu, a la Humanitat!... I jo, orfe de la meua filla; orfe, sí... no dic cap disbarat. M'he tornat nen... i ella... Que bonica deu estar!... Quant de temps sense veure-la! (*Es neteja una llàgrima*).

MONTAGUT.— (*Avançant-se. Apart*). Que em vegi... millor.

NOMDEDÉU.— (*Amb ira sorda. Apart*). El maleït Capità! La seva presència m'enardeix altra vegada la sang. (*Amb displicència. Veu alta*). Per què ha deixat vostè el jaç, senyor Capità?

MONTAGUT.— Perquè he volgut.

NOMDEDÉU.— Bé. Si es mor vostè, no li doni la culpa al metge.

MONTAGUT.— Si em moro, m'enterraran.

NOMDEDÉU.— (*Observant-li la cara*). Per a això està vostè, perquè l'enterrin. (*Li pren el pols*). Tot just hi ha vida ja.

MONTAGUT.— Sóc cadàver... No surto del jaç, sinó del sepulcre. És que vull passar-me... Necessito viure un xic més.

NOMDEDÉU.— Per què la vol vostè la vida? (*Pausa. Es miren en silenci. Apart*). La terrible sospita que aquest l'oculta m'envesteix altra vegada, com una fera mal domesticada... Infami, hipòcrita, mentider!

MONTAGUT.— Què... què diu?

NOMDEDÉU.— No res... No parlava... És que...

MONTAGUT.— L'egoisme paternal és quelcom espantós.

NOMDEDÉU.— I l'egoisme amorós és una feristela que demana ser exterminada.

MONTAGUT.— (*Provocatiu*). Sí; Nomdedéu, sàpiga vostè que...

NOMDEDÉU.— (*Avançant-se amb rapidesa i gesticulant amb energia*). Sàpiga vostè que...

MONTAGUT.— (*Aturant-lo amb actitud i mirar altius*). Què?... valga'm Déu!

NOMDEDÉU.— (*Vacil·lant*). He d'anar-me'n... Però no me n'aniré sense dir-li que és vostè un malvat.

MONTAGUT.— Bé, m'agrada!... Ha, ha!... (*Esclatant a riure*).

NOMDEDÉU.— Riu?

MONTAGUT.— Sí, sí. (*Amb riure nerviós*). És que el braç em fa un mal horrorós, i de tant mal com em fa, ric.

NOMDEDÉU.— Iniqua farsa! Tothom es riu de mi. M'he convertit en el boig del poble, ludibri dels nois, diversió compassiva dels majors.

MONTAGUT.— Riem, sí... Com vol que no ens faci riure a tot el poble l'home que, en el seu desconcert mental, ha concebut l'absurda idea de matar el nostre insigne Governador?... Quan l'hi han explicat...

NOMDEDÉU.— (*Vivament*). Què ha dit? Què?... Com és que no ha ordenat que em passin per les armes immediatament?

MONTAGUT.— És l'única vegada en la meua vida que he vist riure aquell rostre auster, repujat de bronze, emblema d'una voluntat que a les pedres anima i fa sobrenaturals als homes.

NOMDEDÉU.— I reia Sa Excel·lència?

MONTAGUT.— I ha dit que és vostè un bon home.

NOMDEDÉU.— (*Amb cert desvari*). Doncs sí... he parlat de matar-lo... ho he pensat. M'havia robat ma filla... Així ho vaig creure, i encara no he pogut rebutjar aquesta idea... En aquell dia infaust, perduda l'esperança d'alliberar la plaça i tornar a la vida, em vaig encegar... em vaig tornar una fera despietada... vaig córrer cap al General i, nyec!... vaig tallar-li la jugular... No, no; fou un deliri, un espantós error de la meua ment... Però m'ho vaig creure... Pensi que, més tard, jo mateix resava per la seva ànima i m'apressava a guarir-li la tremenda ferida... Pobre Álvarez! Del seu coll brollà un riu de sang, riu que aviat formà un immens mar, i en ell m'hi vaig ofegar, ens ofegàrem tots, i ressuscitàrem en el si de Déu, perdonant-nos recíprocament, i dient-li al Senyor que ens perdonés.

MONTAGUT.— Inútil crim, que, fins i tot somiat, és un crim! Del segrest de la Josefina no n'és responsable el General.

NOMDEDÉU.— Doncs qui?

MONTAGUT.— Jo... jo sol.

NOMDEDÉU.— (*Vivament*). Ah! Ho confessa per fi? Així que tu!... (*Va cap a ell amb posat de brutal agressió*). I que no t'ofegui ara mateix! (*Montagut, amb una sola mà el conté*). La tens a casa teva?... Confesses que la tens?

MONTAGUT.— Sí... És la meua esposa.

NOMDEDÉU.— La teua esposa! Oh, jo estic boig! (*Trastornat*). Sóc jo per ventura?... Som tu i jo ànimes del més enllà que venim a penar en aquest món, entre ruïnes espantoses i espectacles de mort?

MONTAGUT.— (*Amb sinistre sentit de l'humor*). Ànimes de l'altre món? Tal vegada.

NOMDEDÉU.— Digues, Montagut...: som vius?

QUART ACTE

MONTAGUT.— Així, així.

NOMDEDÉU.— (*En el sùmmum de la confusió*). Vols dir que no ens morírem ahir... o la setmana passada, i...?

MONTAGUT.— Vivim, sí... Tan cert és això com que la Josefina és la meva esposa.

NOMDEDÉU.— (*Fregant-se els ulls, com volent veure-bi clar*). Bé, bé... La teva esposa, sí... Ella t'estima... ho sé... Però si tu ets el seu espòs, jo sóc son pare. Dóna-me-la, Montagut... dóna-me-la. Deixa-me-la veure, si més no.

MONTAGUT.— No mereix recobrar sa filla l'home que ha escarnit públicament l'heroisme d'aquesta ciutat, el pregoner de la infame rendició, el qual ha fet befa del sentiment patri i de l'honor militar... Vostè hauria hagut de ser passat per les armes. Jo el condemno a pitjor càstig: a no veure més la seva filla.

NOMDEDÉU.— (*Amb desesperació*). Montagut! Parles de debò?... O ets un moribund que delira?... És viva la meva filla?

MONTAGUT.— Sí.

NOMDEDÉU.— M'ho jures?

MONTAGUT.— Per aquesta creu. (*Assenyalant la que duu al pit*).

NOMDEDÉU.— No en tinc prou. Jura-m'ho més.

MONTAGUT.— (*Amb calor*). Per Girona, la ciutat màrtir; per la salvació eterna de tots els herois morts en aquests murs gloriosos; per Espanya i la seva bandera; per Déu, en el nom del qual combatem.

NOMDEDÉU.— Et crec. La meva filla viu!... La tens tu?

MONTAGUT.— Sí.

NOMDEDÉU.— I me la dones?

MONTAGUT.— No...; per mal espanyol, per covard davant l'enemic i davant la fam, per heretge del dogma santíssim de la Pàtria.

NOMDEDÉU.— (*Es duu les mans al cap amb gran vehemència*). Déu, Déu meu! Però de bo de bo sóc jo, he estat...això? Oh, no! Montagut, amic, jo et juro per la salvació de la meva ànima que si em retornes la meva filla seré... més valent que tu, que és tot el que cal dir... La Pàtria!... Però si la meva pàtria és ella. Dóna-me-la, i em comprometo a extremar la defensa fins a límits inversemblants; em comprometo a ser un heroi... sí...!, heroi jo també... I que em facin pols els francesos abans d'obtenir de mi la rendició... Montagut, no et creus el que et dic? Retorna'm la meva filla... la teva esposa... bé... hi estic d'acord... t'anomenaré fill meu i ho seràs, ho ets... (*Amb tendresa*). Calles!

MONTAGUT.— *(S'allunya de Nomdedéu i roman en tèntrica serenitat mirant a l'espai)*. El seu immens dolor no m'afecta. Sembla que sóc de pedra... Aquest horror de lloc ens ha llevat la sensibilitat.

NOMDEDÉU.— *(Amb afany)*. Me la dónes?

MONTAGUT.— *(Amb cruel fredor)*. Que em retornin a mi la sensibilitat, la compassió.

NOMDEDÉU.— És que us heu tornat feres. *(Tambor llunyà)*.

MONTAGUT.— Feres, sí. Vull fer sofrir; vull veure plorar.

NOMDEDÉU.— He vessat rius de llàgrimes!

MONTAGUT.— Vull veure més dolors, més desastres, més ruïnes...

NOMDEDÉU.— Impossible! Ni tan sols a l'Infern n'hi ha més. Que arribi el consol per fi. Si no, morim tots.

MONTAGUT.— *(Amb exaltació febril)*. Morim. A morir, a morir tots!

ESCENA VIII

DITS, MARIJUÁN, *pel fons*, i AMANDA, *per les ruïnes que hi ha darrere de la Mestrança*; després, MANELET i els nois

MARIJUÁN.— *(Apressat)*. Capità...

MONTAGUT.— Què?

MARIJUÁN.— A Santa Llúcia! El Coronel em mana avisar els ferits.

NOMDEDÉU.— *(Amb sarcasme)*. Que avisin també els morts!

MONTAGUT.— Allà hi vaig jo.

NOMDEDÉU.— *(Volent detenir-lo)*. Espera... escolta... *(Se'n va Montagut sense fer-li cas. En voler detenir-lo, Nomdedéu és detingut al seu torn per Amanda)*.

AMANDA.— *(Amb molta pressa)*. Senyor Pau, ha de venir ara mateix.

NOMDEDÉU.— Un altre?

AMANDA.— Dos... Allà, a les runes. De pressa, de pressa.

NOMDEDÉU.— *(Resignant-se)*. Anem-hi... *(Amb to de màxima consternació)*. Senyor, Senyor, dóna'm vida, a mi, a mi només. Que morin els altres; que visqui jo un dia, un dia no més, per a... *(Confús, sense saber què dir)*. Anem-hi... *(Va cap a les ruïnes. Apareixen Manelet i els nois pel fons cantant la sardana)*.

MANELET.— Eh, senyor Pau, senyor Pau! *(Als seus companys)*. Està boig.

QUART ACTE

ESCENA IX

JOSEFINA, *per la dreta primer terme, amb el vestit estripat, el cabell en desordre, el rostre macilent; la porten SUMPTA i CISETA, agafant-la cadascú d'un braç; VADORET, MANELET i els nois*

SUMPTA.— Ara no se'ns escapa.

VADORET.— (*Vivament, al seu germà*). Manelet, hi ha foc allà?

MANELET.— Sí, unes bombes com aquesta casa. Vine.

VADORET.— Correm-hi. (*Pugen al camí de ronda tots menys en Manelet*).

CISETA.— Tu, Manelet, busca el senyor Pau... Dignes-li... Ja ho veus... Quina alegria!

MANELET.— Sí, sí. (*Corre a ajuntar-se amb els altres nois*).

CISETA.— Condemnats, on aneu?

TOTS ELS NOIS.— (*A una veu, cridant des del camí de ronda*). Al foc!!

JOSEFINA.— (*En to reposat i dolç*). Per què em subjecten? Sóc per ventura una criminal?... Quin mal us he fet per que així em turmenteu? (*La solten, però romanen al seu costat, com assetjant-la*). No; no faig mal a ningú, ni tan sols als qui em persegueixen... i vosaltres... (*Mirant-les fixament*). Ah! Ja us conec... Us estimo, us estimo a tots; i a ningú, a ningú puc detestar.

CISETA.— I tots l'estimem molt a vostè, senyoreta, que és molt bona, molt obedient, i ja no té maleïdes les ganes de córrer pel poble, oi que no?

JOSEFINA.— Vosaltres no em compreneu. Si haguéssiu vist el que jo he vist i sentit el que sento, em comprendríeu... No heu sortit mai d'aquest cercle de parets fumades... Digueu-me: heu estat a la ciutat gran? (*Sorpresa de totes*). A la ciutat gran, us dic... Ha, ha!... Ni tan sols sabeu el que és. Una ciutat des d'on es veu aquesta pobra Girona com un petit munt de terra llaurat per les formigues... Tu, Sumpta, i en Napoleó, això sí que és graciós!, quan es mira des d'allà, sou de la mateixa grandària... No, no és per riure... Sé el que dic... (*Mirant-les amb desdeny*). Creieu que desvario, que no us conec?...

SUMPTA.— (*Per Ciseteta*). I aquesta, qui és?...

JOSEFINA.— Però que ximpleta! Creus que puc desconèixer la Ciseteta, ma germana benvolguda? (*Besant-la afectuosament*).

CISETA.— I no m'ha preguntat pel pobret senyor Pau!

JOSEFINA.— L'he vist en la ciutat gran. Anàvem sempre els tres junts. Al capdavant, el meu espòs; jo, darrere d'ell, sense arribar a atrapar-lo mai. Al meu darrere, el meu bon pare, que tampoc m'atrapava. Els pares són el passat...! Per això anava darrere. L'espòs és l'avenir; per això anava davant; jo, que el volia agafar, que el volia agafar; i ell, que no... Incansables, caminàvem... Sempre a la mateixa distància. Heu vist com avancen les estrelles per la volta del cel sense atrapar-se mai ni donar-se la mà les unes a les altres? Doncs així.

SUMPTA.— Ja, ja ho entenem. Però si no has pogut agafar el teu espòs en la ciutat gran, l'agafaràs aquí, en la ciutat xica?

JOSEFINA.— He caminat, he corregut, he volat... i no l'he pogut veure. Pertot arreu, homes dormits, trossejats per les bales. He observat els seus rostres lívids... Cap ho era. Alguns obrien els seus ulls per mirar-me, i les seves pupil·les quallades em deien: «No sóc, no sóc qui busques...» No havent-lo reconegut en els cossos dormits, he mirat la sang que entolla el terra... Creieu-vos-ho: si la seva sang hagués estat allí, l'hauria reconegut. Però no era la seva sang la que jo he vist, no ho era, no... Ni sobre els enderrocs he vist les seves petjades, ni hi ha entre tantes bales cap que digui: «Jo he traspasat el seu pit...» No hi és; no el trobo...

SUMPTA.— Doncs hi és, pobreta!, i el trobaràs.

CISETA.— (*Intranquil·la*). Si poguéssim dur-la a casa...

JOSEFINA.— (*A les dues*). Diguin-me... (*Amb misteri*). Expliquin-me això. Per què jo, que era la mateixa covardia, m'he tornat tan valenta, però tan valenta que no temo res?

CISETA.— Això és...

SUMPTA.— L'heroisme de la covardia... és clar... d'on es pot deduir que Déu féu la dona... de la costella del Cid. (*Durant tot el parlament de Josefina, el fons de l'escena ha estat buit; el camí de ronda, abandonat. En arribar a aquest punt comencen a aparèixer en el camí de ronda Soldats i Paisans armats que observen els moviments de l'enemic. Comença l'animació, que aviat és soroll, bullici militar*).

QUART ACTE

ESCENA X

DITS, FRA VALENTÍ, CASTILLO, SOLDATS i PAISANS armats

FRA VALENTÍ.— (*Reparant en Josefina*). Ah... la nena! Emporteu-vos-la d'aquí. (*S'escolta tiroteig llunyà*).

CISETA.— (*Tremolant*). Quina por!... Comença el foc.

SUMPTA.— (*Gojosa*). Segons sembla, els *monsieurs* vénen amb ràbia.

FRA VALENTÍ.— Emporteu-vos-la, us he dit.

CASTILLO.— (*Pel fons, en actitud de comandament*). Evacueu, evacueu... Fora d'aquí tots els qui no empunyin un arma!

CISETA.— (*Aterrada*). Anem-nos-en... A on?...

SUMPTA.— Un lloc segur tinc jo...

JOSEFINA.— (*Amb estranya barreja de terror i de goig*). Foc!... Deixeu-me'l veure.

SUMPTA.— (*Portant-les cap a l'esquerra*). Per aquí...

CISETA.— Però a on?

SUMPTA.— Vine i ho veuràs. Aquí, al costat de la Catedral. (*Les porta gairebé arrossegant-les, apressadament, per l'esquerra, primer terme*).

ESCENA XI

CASTILLO, FRA VALENTÍ, BERAMENDI, *que entra pel fons, seguit de MIQUELETS; VADORET i els altres nois, que es posen entre la multitud; després, SUMPTA, que apareix per l'esquerra primer terme, amb corredisses, precipitant-se al lloc de combat*

CASTILLO.— (*En to d'arenga, brandejant l'espasa*). Sàpiguen els qui ocupen els primers llocs que els qui estan al seu darrere tenen ordres de fer foc sobre tot aquell qui retrocedeixi.

BERAMENDI.— (*En la plaça d'armes, espasa en mà*). Aquesta és l'ordre del General, i aquí estem per complir-la. (*Els Soldats i Miquelets prenen posicions en el camí de ronda. Els tirs de l'enemic sonen més propers*).

CASTILLO.— (*Després de mirar al camp*). Alto... Deixeu-los que s'acostin. (*Moments d'expectació. Els combatents observen els moviments de l'enemic, situats en els costats de la bretxa, uns de*

genolls, uns altres dempeus. Sumpta ha pujat al camí de ronda, disposada a fer foc. Fra Valentí i Beramendi romanen a la plaça d'armes, disposats a pujar al camí de ronda si és necessari. Fra Valentí ha agafat un fusell).

NOMDEDÉU.— *(Venint de les ruïnes precedit d'en Manelet).* Fill de la meva ànima, tu l'has vist?

MANELET.— Sí, senyor...; aquí mateix.

NOMDEDÉU.— *(Buscant per tota l'escena).* Àngel de la meva vida, estimada, tresor meu!... Però on?... *(Mirant al camí de ronda).* Ah, foc, combat, mort!

MANELET.— La senyora Sumpta la tenia agafada per la mà i l'ha dut a una casa...

NOMDEDÉU.— *(Mirant al camí de ronda).* Però on és aquest dimoni de la Sumpta?... Ah! Ja et veig, lleó amb faldilles, gallimarsot sublim!... *(Cridant-la).* Sumpta, vine aquí; ja em pot dir on...

CASTILLO.— Foc!!

NOMDEDÉU.— Valga'm Déu! *(Baixa al prosceni. Comença el combat. Els defensors fan foc sobre l'enemic, que s'aproxima. Quan aquest se suposa proper, és rebutjat a cops de baioneta i a tirs, segons la posició que ocupa cadascú. Alguns cauen morts o greument ferits, i a l'instant són substituïts per uns altres. Fra Valentí retira els ferits. Les Dones pugen a la part alta de la muralla i llancen pedres. En el moment més intens del combat, Sumpta és ferida de bala i baixa per l'escala del camí de ronda sense soltar el fusell de la mà).*

SUMPTA.— Ah! *(En arribar al centre de l'escenari cau al terra sense sentit. Nomdedéu acudeix en el seu auxili).*

NOMDEDÉU.— Sumpta! Què és això?... Sumpta!

SUMPTA.— *(Incorporant-se bruscamment, obre els ulls espantats, tracta d'aixecar-se, vacil·la, flauegen les seves cames).* No... no moro; no... No és res. Me'n torno allà... *(Amb ràbia).* Que no em moro, que no; no ho vull, no vull!... *(Cau exànime, i amb una contracció molt lleugera, mor).*

VADORET.— *(Que examina ràpidament el rostre de la Sumpta).* Més morta que el meu avi! *(Li agafa el fusell, i puja fent saltirons al camí de ronda).*

NOMDEDÉU.— *(Com interrogant-la).* Però Sumpta!... *(En Vadoret, estirat sobre una pedra en l'obertura de la bretxa, els peus en alt, fa foc. Després d'una lluita breu i tumultuosa, l'assalt és rebutjat i els enemics es retiren).*

QUART ACTE

VADORET.— *(Dempeus sobre la part més alta del camí de ronda)*. Tornin quan vulguin una altra... carai! *(Alguns combatents baixen del camí de ronda. Diferents persones envolten la Sumpta, de qui no s'ha separat Nomdedéu. Es retiren Beramendi i Fra Valentí per l'esquerra)*.

CASTILLO.— *(En el centre de la rotllana que formen els qui contemplen el cadàver de Sumpta)*. Perquè gravades quedin en la vostra memòria les proeses d'aquesta gallarda heroïna, que se li tributin honors de capità; cobriu el seu cos amb la invicta senyera de la Pàtria i transporteu-lo a la Catedral, on rebran cristiana sepultura els dignes oficials morts en aquest gloriós dia. *(Posen el cos de Sumpta sobre una llitera i, cobert amb la bandera, se l'enduen)*.

ESCENA XII

DITS, FRA VALENTÍ, *per l'esquerra*; poc després, BERAMENDI; finalment, MONTAGUT, *ferit*

CASTILLO.— Què hi ha per Santa Llúcia?

FRA VALENTÍ.— No s'han atrevit a donar l'assalt. Han ensumat per la breixa; però, sens dubte, deuen haver sentit olor de banya cremada, i se n'han entornat.

CASTILLO.— Bé.

FRA VALENTÍ.— Però ens han causat una sensible baixa. El capità don Joan de Montagut, en el moment de llançar-se amb cega valentia al combat, ha rebut una ferida de bala en el pit, i... entre la vida i la mort l'he deixat allà.

NOMDEDÉU.— Mort Montagut!

FRA VALENTÍ.— Encara viu... Potser la ciència pugui salvar-lo.

NOMDEDÉU.— Corro cap allà.

FRA VALENTÍ.— No; aquí el porten.

BERAMENDI.— *(Apressat, per l'esquerra)*. Alto el foc. El general Bolívar, encarregat del comandament, envia don Blas de Fournas al camp enemic per tractar de la capitulació.

CASTILLO.— I el General Governador?

BERAMENDI.— El seu estat és greu. Ha demanat els sants sagraments... Me'n vaig cap allà. A les onze, missa de difunts a la plaça de la Catedral, on es tributaran honors fúnebres als oficials morts en

aquest gloriós dia. *(Se'n va Beramendi. Per l'esquerra, segon terme, porten a don Joan de Montagut, sense coneixement, en una llitera. Un dels qui la transporten és Marijuán).*

FRA VALENTÍ.— *(Que surt a trobar-lo i li examina el rostre).* Encara viu!

NOMDEDÉU.— Montagut!

MARIJUÁN.— Capità, ànims! Ja veurà com el senyor Pau el ressuscita.

CASTILLO.— *(Amb profunda emoció).* Valent soldat, amic de la meva ànima. Déu ens concedirà aquesta preciosa vida per a bé de la Pàtria i l'Exèrcit. *(A Nomdedéu).* Viu?

NOMDEDÉU.— *(Examinant-lo).* Capità!...

MONTAGUT.— *(Amb veu defallida, obrint els ulls).* Josefina...

NOMDEDÉU.— *(Amb viva ansietat).* La meva filla... la teva esposa... on és?

MONTAGUT.— A casa meva... *(Marijuán i Fra Valentí surten corrent per la dreta).*

NOMDEDÉU.— Encara la podràs veure...

MONTAGUT.— *(Lluitant amb la mort, alça el cap, obre un instant els ulls i pronuncia tènuement les tres paraules):* Veure-la... sí...! *(Expira. Pausa. Tots li envolten).*

CASTILLO.— Encara té alè.

NOMDEDÉU.— No; la implacable mort no li concedeix ni un instant més.

ESCENA XIII

DITS, JOSEFINA, CISETA, MARIJUÁN i FRA VALENTÍ precipitadament per l'esquerra segon terme

NOMDEDÉU.— *(Molt agitat, volent contenir la seva filla, que avança amb ardent curiositat).* Filla de la meva ànima, aparta't d'aquest fúnebre espectacle!

CISETA.— Ai, Déu meu!... El Capità!

JOSEFINA.— *(Detenint-se atònita davant el cadàver, retrocedeix; després avança).* Ah... el meu espòs!... Per fi el trobo!... Oh, quina alegria!... *(Transició brusca de l'alegria a la por. S'hi apropa més, tan aviat moguda per la curiositat, com continguda pel terror).* Dormit... dormit, sí... Espòs meu... don Joan!

NOMDEDÉU.— *(L'abraça, i ajudat de Fra Valentí, vol endur-se-la)*. Oh, vine... aparta-t'hi!...

JOSEFINA.— *(Forcejant amb el seu pare)*. No, vull veure'l, vull parlar amb ell. Deixa'm. *(Nomdedéu la solta)*. Per què dorm? I vosaltres, per què ploreu?... *(Regirant les seves mirades per tota l'escena)*. De tristesa i consternació es revesteix tot el que veig: les cases... aquests murs... el cel... *(Fixant-se en la bandera amb què un Oficial es disposa a cobrir el cos de Montagut)*, aquesta bandera... El meu espòs no parla, ni parlarà més, ni em mira... Està... com se'n diu? *(Amb veu molt fluixa i temorosa)*. Mort... sí...; ja he trobat la paraula... aquesta és...

NOMDEDÉU.— Mort, sí...; però tu estàs viva, i amb això en tinc prou.

JOSEFINA.— Que jo estic viva, dius?... Ah, pare, l'aflicció m'ofega! *(Arrenca a plorar)*.

NOMDEDÉU.— No ploris, per pietat... Mira que...

JOSEFINA.— Oh, sí... deixa'm plorar!... *(Plorant més fort)*. No sé què passa en mi... Tot aquest lúgubre espai de la meva vida és... com un malson... del qual desperto. *(Assecant les seves llàgrimes, mira a tots costats amb sorpresa, com qui desperta d'un somni, reconeixent lentament el lloc on es troba)*. Ah... sí... reconec el lloc: Girona, la meva pàtria... guerra... màrtirs gloriosos... ja sé on sóc! Don Joan. *(Cerca amb els ulls el cadàver, que ja ha estat cobert amb la bandera, i està darrere de les persones que ocupen l'escena)*. Ja no hi és... se l'enduen... *(Nomdedéu l'abraça)*. Ah, pare; la realitat fereix com una guspira la meva ment... Ja veig, ja veig el món, la vida, la mort, tal com són... Ja no estic boja, no, no... Perdona'm, pare, el dolor que t'he causat... Vaig fugir de tu arrossegada per una il·lusió, per un vertigen malsà. La catàstrofe del meu amor, aquesta veritat terrible que fereix i també il·lumina, a tu em torna... Ah, don Joan! Viu fores la meva bogeria; mort ets la meva raó! *(Es posen en marxa els qui condueixen el cos de Montagut, que va precedit i seguit d'Oficials i Soldats, i Paisans. S'escolta tocar greument les campanes de la Catedral. Sona marxa funerària de tambors a l'interior. Castillo i els altres Oficials i Soldats acompanyen el fèretre)*.

NOMDEDÉU.— *(Traient-se el barret)*. Anem a la Catedral a donar gràcies a Déu pel final del nostre martiri, i a tributar honors fúnebres amb sufragi religiós i pompa militar als màrtirs d'aquesta maleïda guerra. *(Surten tots per l'esquerra)*.

Quadre final

Camp en els voltants de Girona. En el fons, la muralla destrossada pel bombardeig. Darrere s'hi veu la ciutat amb alguns edificis fumejant. En l'angle que forma la muralla amb les caixes de l'esquerra, una porta practicable, per on surt de la ciutat la guarnició, presonera de guerra. A la dreta, en segon terme, el general Augereau, a cavall, de gala, amb la banda de Carlos III. Darrere, l'Estat Major francès i tropes. A l'esquerra, primer terme, un grup de francesos que recullen les armes i banderes lliurades pels presoners. Surten aquests per la porta de la muralla, precedits per una banda de tambors. Soldats i Paisans armats van desfilant, i amb ells s'hi confonen, formant desiguals grups, dones, ancians i nens de diferents classes socials. Després del primer grup de soldats, gairebé tots ferits o malalts, surten diversos Oficials; després, Castillo, ferit també... Es recolza en el braç de Beramendi. A un costat va Paquita; al darrere Amanda i Carmeta, acompanyant altres Oficials. Els soldats deixen els fusells en el lloc de l'escena on es troba el grup de francesos. Surt Nomdedéu, amb la seva filla, que es recolza en Marijuán, i a l'altre costat Ciseta, amb Vadoret i Manelet. Després d'ells, Fra Valentí. La desfilada descriu una diagonal des de la porta de sortida a la primera caixa de la dreta. Abans d'arribar a l'extrem d'aquesta diagonal, les dones i paisans s'acomiaden dels militars. Aquests lliuren les seves armes. En passar les banderes pel davant d'Augereau, aquest es treu el barret. El mateix fan també els qui componen el seu Estat Major.

GIRONA

NOMDEDEU.— *(Amb to greu, després d'abraçar tendrament Marijuán)*. Girona, ciutat meva, màrtir de la fe pàtria, baluard de l'honor nacional, en el teu si he viscut tot morint; en el teu recinte gloriós he tingut el meu calvari; per tots aquells que en tu han viscut, calvari has estat, i tron d'immortalitat per als teus heroics defensors.

FI DEL DRAMA.

ALTRES TITRES DE LA COLECCIÒ GALDOSIANA

La Désheritée, Traduction de Daniel Gautier

Realtà, Traduzione di Sagrario del Río

Los Condenados, edición de Rosa Amor del Olmo

Miau, Traduction de Daniel Gautier

Nazarín-Halma, Traduction de Claire Nicolle Robin et Daniel Gautier

La Diseredata, Traduzione di Asumta Polizzi

Los Torquemada, Edición de Rosa Amor del Olmo (en preparación)

Gloria, Traduction de Daniel Gautier

